

1

Δωρεά
Βιβλιοθήκης
Γιάννη Αλεβιζάνη

29/VI/39

1867.384

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΜΟΣΧΑΣ

ΟΡΘΟΔΟΕΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

ΗΤΟΙ

ΣΥΝΟΦΙΣ

ΗΤΟΙ ΤΗΣ ΗΤΟΙ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΙΣΑ

ΥΠΟ

Α. ΚΟΡΑΗ

ΕΚΔΟΣΙΣ

ΣΕΡΓΙΟΥ Χ. ΡΑΦΤΑΝΗ

Πρὸς χρῆσιν τῶν ἀπανταχοῦ Σχολείων καὶ Γυμνασίων

Κατ' ἐγκρίσιν

ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ

καὶ τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς
Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως Ἰπουργείου

ΕΝ ΖΑΚΥΝΘΩ:

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ Ο ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ

ΣΕΡΓΙΟΥ Χ. ΡΑΦΤΑΝΗ.

ΑΩΞ.

1867

ἀνέκδοτα ἔχοντες
οὐ γὰρ ἐκείνη ἀνέκδοτα εἶναι ἐπὶ τοῦ
μετὰ τὸν χρόνον τοῦ ἐν ἀρχῇ
Τοῖς ἐντευξομένοις,
δε γὰρ τοῦ χρόνου

ΥΠΑΡΧΟΥΣΙ βιβλία ἅτινα, ἐμφαίνοντα ἐκ μόνης τῆς ἐπιγραφῆς τὴν σπουδαιότητα τοῦ περιεχομένου των, καθιστῶσι περιττὴν πᾶσαν εἰδικὴν σύστασιν ὡς πρὸς τὸ ἐπωφελές αὐτῶν. Μεταξὺ τῶν βιβλίων τούτων συγκαταλέγεται καὶ τὸ τῆς Ἱερᾶς ταύτης Κατηχήσεως, τῆς φιλτάτης τυχὸν ὑποδοχῆς παρὰ τῷ Ὁρθοδόξῳ πληρώματι. Ἀλλ' εἰ καὶ πλεῖστα ὅσα ἀντίτυπα διεδόθησαν διὰ τοῦ στερεοτύπου ὀργάνου τοῦ Κυρ. Ἀ. Κορομηλᾶ, ἡ συνεχὴς ὁμῶς αὐτῶν χρήσις δὲν παύει ἐπιφέρουσα κατὰ καιροὺς τὴν σπάνιν, εἰς ἣν, ὡς εἶδος, περιέχονται τὰ τοιαύτης φύσεως βιβλία.

Ἐπιχειρήσας, ὁθεν, τὴν ἀνὰ χεῖρας τύπωσιν προσενόησα ἵνα ἀκολουθήσω τὴν τάξιν τῆς προμνησθείσης στερεοτύπου ἐκδόσεως, τοῦτο δὲ ὅπως καὶ διδάσκαλον καὶ διδασκομένους ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κλάσει τηροῦντας εἴτε ἐκ τῆς ἐκδόσεως ἐκείνης εἴτε ἐκ τῆς ἐμῆς ταύτης ἀντίτυπα εὐκολύνω διὰ τῶν αὐτῶν τῆς ἀναγνώσεως σειρῶν. Ἐχων δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καὶ τὴν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Κ. Τυπάλδου

Ἀρχιερέως, τῷ 1827 γενομένην ἐν Κερκύρα β'.
ἐκδοσιν, ἐνόμισα προσῆκον νὰ μὴ παραλείψω καί
τὰς ἀξίας λόγου ἐπισημειώσεις αὐτοῦ διὰ ταύτας
ἀπάσας προσεθέμην ἐν τῷ τέλει, ὅπως οὕτω ἡ ἐκ-
δοσις αὕτη, μετὰ μεγάλης, ἄλλως τε, ἐπιστασίας
διορθωθείσα, ἀποβῇ τελειότερα.

Προσφέρω λοιπὸν πρὸς τὸ ὀρθόδοξον πλήρωμα,
σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ τὸ προῖόν τοῦτο τῶν πιε-
στηρίων μου, οὐδέποτε ἐν ἀργίᾳ μεινάντων· ὁσά-
κις ἐγεννήθη ἐν ἐμοὶ ἡ συναίσθησις ὅτι ἐφικτὸν
ἦτο, ἴστω καὶ ἄνευ ἐλπίδος ἀποζημιώσεως, νὰ συν-
τελέσω καὶ γὰρ ὑπὲρ τῆς κοινωφελείας, ἐκπληρῶν
οὕτω τὸ τοῖς δυναμένοις ἐπιβαλλόμενον καθήκον.

Ἐρρώσθε εὐδαιμονοῦντες.

Ζαχύνθω ς'. Αὐγούστου ΑΩΕΖ'.

Ὁ ἐκδότης

ΣΑΡΓΙΟΣ Χ. ΡΑΦΤΑΝΗΣ.

ΤΩ

ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΩ, ΚΑΙ ΣΟΦΩΤΑΤΩ,

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗ, ΜΟΣΧΑΣ

ΚΥΡΙΩ, ΚΥΡΙΩ,

ΠΑΤΕΡΙ

ΤΗΝ ΟΦΕΙΛΟΜΕΝΗΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΝ.

Πανιερώτατε Δέσποτα!

ΤΟΥ Ὑμετέρου συγγράμματος ἡ μετάφρασις εἰς ἄλλον δὲν ἡδύνατο δικαιότερον νὰ προσφωνηθῇ, πᾶρεξ εἰς τὴν ὙΜΕΤΕΡΑΝ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΑ. Ἄλλος δὲν ἦτον ὁ σκοπὸς τοῦ νὰ τὸ μεταφράσω, πᾶρεξ ἡ ὠφέλεια τῶν Ὅμογενῶν μου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔλειπε τοιοῦτον βιβλίον γεγραμμένον με μέθοδον, καὶ με τὴν σαφήνειαν ἐκείνην, ἥτις ἀρμόζει εἰς τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας τῆς θρησκείας. Εὐτυχὴς ἦθελε νομισθῶ, ἂν ἡ ὙΜΕΤΕΡΑ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΣ, εὐαρεστηθεῖσα εἰς τὸν μικρὸν τοῦτόν μου κόπον, με ἀνταμείψῃ με τὰς πατρικὰς Αὐτῆς εὐλογίας.

Εἶμαι με βαθύτατον σέβας
τῆς

ὙΜΕΤΕΡΑΣ ΠΑΝΙΕΡΟΤΗΤΟΣ

Ταπεινότητος δούλος

Α. ΚΟΡΑΗΣ.

Πρὸς τὸν Πανιερώτατον Συγγραφέα τῆς βίβλου.

Η ΒΙΒΛΟΣ ΤΕΟΝ ΕΝΝΕΠΕ ΜΟΙ ΠΑΤΕΡ.—ΕΜΜΙ
ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΘΕΙΟΥ—ΠΩΣ ΔΕ ΛΟΓΟΥΣ ΟΙΔΕ
ΘΕΟΙΟ ΠΛΑΤΩΝ;—
ΟΥ ΤΟΝ ΑΘΗΝΗΣΙΝ ΣΟΦΙΗΣ ΗΓΗΤΟΡΑ ΣΑΘΡΑΣ
ΦΗΜΙ Γ' ΕΓΩ ΚΕΙΝΟΝ ΚΡΕΣΣΟΝΑ ΠΑΡΠΟΛΥ ΔΕ,
ΤΗΣ ΘΕΙΗΣ ΟΣ ΕΩΝ ΙΔΡΙΣ ΣΟΦΙΗΣ ΙΕΡΑΡΧΗΣ,
ΜΟΣΧΑΣ ΕΥΣΕΒΕΩΝ ΝΥΝ ΑΓΥΡΙΝ ΔΙΕΠΕΙ.—
ΕΤΓ' Ο ΠΛΑΤΩΝ!—ΤΥΠΟΣ ΗΓΕ ΠΕΛΩΝ ΕΣΘΛΟΥ
ΒΙΟΤΟΙΟΥ, ΗΓΕΙΤΑΙ ΟΙΜΟΤΟΥΡΑΝΙΟΥ ΠΡΟΦΡΟΝΩΣ.
ΕΙ ΔΕ Σ' ΟΠΗΔΕΙΝ ΤΩΔ' ΗΓΗΤΟΡΙ ΘΥΜΟΣ ΑΝΗΚΕ,
ΣΥΝΝΕΧΕΩΣ ΒΟΥΛΟΥΣΑΣ Μ' ΑΝΑ ΧΕΙΡΑΣ ΕΧΕΙΝ.

Ο Μεταφραστής.

ΠΡΟΛΟΓΙΚΗΣΙΣ

ΠΕΡΙ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ.

§. 1.

Η ΠΙΣΤΙΣ (λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) εἶναι «ἐξ ἀκοῆς, ἢ δὲ ἀκοῇ διὰ ῥήματος Θεοῦ» (1). Ἄν δὲν ἀκούσῃ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, εἶναι ἀδύνατον νὰ πιστεῦσῃ καὶ ἐντεῦθεν συνάγεται ἡ ἀναγκαιότης τοῦ νὰ διδάσκῃται ὁ χριστιανὸς τὴν θρησκείαν του πρὸ τοῦ νὰ βαπτισθῇ, ἥγουν πρὸ τοῦ νὰ γενῇ μέλος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Αὕτῃ ἡ διὰ ζώσης φωνῆς διδασκαλία τῆς θρησκείας (2) ὀνομάζεται Κατήχησις (3). (α)

§. 2. Δὲν εἶναι κανένας, ὅσον χυδαῖος καὶ ἂν ᾔηται, ὅστις ἤθελε φαντασθῇ, ὅτι δύναται νὰ μάθῃ μίαν ἐπιστήμην ἢ τέχνην, χωρὶς πρῶτον νὰ τὴν διδῇ ἡ μεθοδικῶς εὐρίσκονται ὁμοῦ πολλοί, οἱ ὁποῖοι νομίζουσιν, ὅτι διὰ νὰ ᾔηταί τις χριστιανὸς, ἥγουν διὰ νὰ μάθῃ τὴν

1) Ῥωμ. ι, 17.

2) Ἡ ἀληθὴς θρησκεία εἶναι μία ὁρθὴ γνῶσις καὶ ἀκριβοὺς φυλακὴ τῶν, ὅσα διδάσκει ἡ Θεολογία. Ἡ δὲ Θεολογία εἶναι διδασκαλία περὶ Θεοῦ καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ τῶν, ὅσα πρέπει νὰ φυλάξωμεν διὰ νὰ εὐαρεστήσωμεν εἰς αὐτόν· ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται, ὅτι δύο εἶναι τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς θρησκείας, ἥγουν «τὰ δόγματα καὶ αἱ ἐντολαί.»

3) Ἡ λέξις «Κατήχησις» παράγεται ἀπὸ τοῦ «κατηγῶ» ῥήματος, τὸ ὁποῖον σημαίνει τὸ νὰ διδάσκῃ τις ἕτερον διὰ ζώσης φωνῆς. Ἰδε Λουκ. α, 4. Πράξ. ιη, 25. Ῥωμ. β', 18. Α'. Κορινθ. ιδ', 19. Γαλάτ. ε', 6. τὸ δὲ παθητικὸν σημαίνει πρὸς τούτοις καὶ τὸ ἀπλῶς ἀκούω παρ' ἄλλων. Ἰδε Πράξ. κί, 21. 24.

ὑπερτέραν ἀπὸ ὅλας τὰς ἐπιστήμας, τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν, ἀρκεῖ μόνον νὰ βαπτισθῇ, καὶ νὰ ὀνομάζεται χριστιανός. Πόσον ἡ τοιαύτη δόξα εἶναι ἐναντία εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, εἰς τὴν πράξιν τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας, καὶ εἰς αὐτὸν τὸν ὀρθὸν λόγον· καὶ πόσον εἶναι μέγας ὁ κίνδυνος τῆς σωτηρίας τῶν χριστιανῶν, ὅστις γεννᾶται ἐξ αὐτῆς, θέλει τὸ καταλάβει, ὅστις μὲ προσοχὴν ἐξετάσῃ τὰ ἐπόμενα.

§. 3. Ὁ ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Χριστὸς, ἀποστέλλων τοὺς ἰδίους τοῦ μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα, εἶπε πρὸς αὐτοὺς, νὰ μαθητεύσωσι πρῶτον τὰ ἔθνη, καὶ ἔπειτα νὰ τὰ βαπτίσωσι (4). Ἡ ἀγία τοῦ ζωῆ ὅλη ἐπέρασεν εἰς τὸ νὰ κατηχῇ τοὺς ἀνθρώπους, ποτὲ μὲν εἰς τὰς συναγωγὰς, ποτὲ δὲ εἰς τοὺς οἴκους, καὶ ἄλλοτε εἰς τὰς ὁδοὺς αὐτὴν τὴν νέαν θρησκείαν· τὴν ὁποίαν ἐστάλη ἀπὸ τὸν οὐράνιον αὐτοῦ πατέρα διὰ νὰ ἀποκαλύψῃ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος (5). Τὸ αὐτὸ ἔπραττε πρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Πρόδρομος τοῦ Χριστοῦ· ἐκατήχει πρῶτον τοὺς ἀνθρώπους περὶ Χριστοῦ, ἔπειτα τοὺς ἐβάπτιζεν (6).

§. 4. Οὐδαμῶς τῆς ἀποστολικῆς ἱστορίας φαίνεται νὰ ἐβάπτιζον οἱ Ἀπόστολοι πρὶν νὰ κατηχήσωσιν. Αἱ πρῶται τρισχίλιαι ψυχαὶ, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον τὸν χριστιανισμόν μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ἐβαπτίσθησαν ὕστερον ἀπὸ μίαν μακρὰν τοῦ Πέτρου κατήχησιν (7). Καὶ ὁ

4) Ματθ. κη', 19. Μάρκ. 16. ιε', 16. Τὸ ῥητὸν τοῦ Ματθαίου ἐξηγῶν ὁ μέγας Ἀθανάσιος λέγει· «Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Σωτὴρ οὐχ ἁπλῶς ἐνετείλατο βαπτίζειν· ἀλλὰ πρῶτον, φησί, μαθητεύσατε, εἰθ' οὕτω βαπτίζετε εἰς τὸ ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος· ἵν' ἐκ τῆς μαθήσεως ἡ πίστις ὀρθὴ γένηται, καὶ μετὰ τῆς πίστεως ἡ τοῦ βαπτίσματος τελείωσις προστεθῇ.» Δόγ. 3 κατὰ Ἀρείανων.

5) Μάρκ. α', 14. 13. 16. 21. 29. κτ.

6) Ματθ. γ', 1—12. Λουκ. γ', 7—18.

7) Πράξ. β', 14—41.

Φίλιππος πρῶτον εὐαγγελίζεται τὸν Χριστὸν, ἔπειτα βαπτίζει (8)· πρῶτον κατηγεῖ τὸν Εὐνοῦχον, ἔπειτα τὸν καταβιβάζει εἰς τὸ ὕδωρ (9). Εἰς ὀλίγα λόγια, πανταχοῦ προηγείται ἡ κατήχησις τοῦ βαπτίσματος, πανταχοῦ διδάσκεται ὁ χριστιανὸς πρῶτον, ἔπειτα βαπτίζεται (10).

§. 5. Ἡ πράξις τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας δὲν ἦτον διάφορος ἀπ' ἐκείνην τῶν Ἀποστόλων καθὼς φαίνεται καὶ ἀπὸ πολλοὺς μὲν τόπους τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἐξαιρέτως δὲ ἀπὸ τοὺς ἐπομένους συνοδικοὺς κανόνας· οἶον, τὸν ἕκτον (11) καὶ τὸν δωδέκατον (12) τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου, τὸν τεσσαρκακοστὸν πέμπτον (13) τῆς ἐν Καρθαγένῃ, τὸν τεσσαρκακοστὸν πέμπτον (14), τεσσαρκακοστὸν ἕκτον (15), καὶ τεσσαρκακοστὸν ἑβδο-

8) Αὐτόθ. ἡ, 12.

9) Αὐτ. 33—35.

10) Αὐτόθ. 4. 4. ι, 33—48 ις', 32. 33. ις', 22—34. Ἐνταῦθεν καὶ οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ ὠνομάζοντο «μαθηταί» (Πράξ. ις', 26), καὶ οἱ ποιμένες «διδάσκαλοι» Α'. Κοριν. ις', 28. Ἐφσ. δ', 11. Τῶν διδασκάλων τὸ ὄνομα δίδεται καὶ μέχρι τῆς σήμερον εἰς τοὺς ἱερεῖς ὑπὸ τῶν λαϊκῶν.

11) «Περὶ κυοφορούσης, ὅτι δεῖ φωτίζεσθαι ὅπότε βούλεται· οὐδὲν γὰρ ἐν τούτῳ κοινώνει ἡ τίκτουσα τῷ τικτομένῳ· διὰ τὸ ἐκάστου ἰδίαν τὴν προαίρεσιν τὴν ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ δείκνυσθαι.» Νεοκαισ. καν. 6. 12.

12) «Ἐὰν νοσῶν τις φωτισθῇ, εἰς πρεσβύτερον ἄγεσθαι οὐ δύναται· οὐκ ἐκ προαιρέσεως γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης» κτ. Αὐτ. καν. 12.

13) «Ὁ δὲ ἀσθενέων ὑπὲρ ἑαυτοῦ μὴ δυνάμενος ἀποκρίνεσθαι, τότε «βαπτίζεσθαι, ὅτε τὴν οἰκείαν εἰς τοῦτο δείξει προαίρεσιν.» Καρθαγ. καν. 45. παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλ. Τμῆμ. 5. Ἐπιγραφ. 1.

14) «Ὅτι οὐ δεῖ μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς τεσσαρκακοστῆς δέχεσθαι εἰς τὸ φῶτισμα» ἡγοῦν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ βαπτίζωνται τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ, ὅσοι ἤρξαντο νὰ κατηχῶνται μετὰ δύο ἑβδομάδας τῆς τεσσαρκακοστῆς. Λαοδ. καν. 45. Ἴδε καὶ Ἀρμεν. αὐτ.

15) «Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν, καὶ τῇ πέμπτῃ τῆς ἑβδομάδος ἀπαγγέλλειν τῷ Ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις.» Αὐτ. καν. 46. Ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν μεγάλην ἑβδομάδα.

μον (16) τῆς ἐν Λαοδικείᾳ εἰς τοὺς ὁποίους ἀπαιτοῦσιν οἱ πατέρες πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, καὶ τὴν ἰδίαν ἐκάστου προαίρεσιν. Καὶ ἂφ' οὗ δὲ εἰσῆχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡ συνήθεια τοῦ νὰ βαπτίζονται τὰ νήπια (17) ἡ κατήχησις μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἔπαυσε, μήτε ἔκρινεν ἱκανὸν ἡ Ἐκκλησία τὸ βά-

16) «Δεῖ τοὺς ἐν νόσῳ παραλαμβάνοντας τὸ φῶτισμα, καὶ εἴτα ἀναστάντας ἐκμανθάνειν τὴν πίστιν.» κτ. Αὐτ. καν. 47.

17) Ἀπορία εἶναι μεταξὺ τῶν φιλολόγων, ἂν ὁ νηπιοβαπτισμὸς ἦτον ἐν χρήσει καὶ κατ' αὐτοὺς τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους, ἢ ἂν εἰσῆχθη μετέπειτα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅσοι θέλουσι τὸ πρῶτον, θεμελιοῦνται εἰς τὰ ῥητὰ Πράξ. ις', 13, 33. Α'. Κορινθ. α', 16. τὰ ὅποια ὅμως, ἂν ἐξετασθῶσιν ἀκριθῶς καὶ παραβληθῶσι μὲ τὸ Α'. Κορινθ. ις', 13. δὲν ἀποδεικνύουσι τὸ προκείμενον. Οἱ ὑπέρμαχοι τοῦ δευτέρου, ἤγουν τοῦ ὅτι εἰσῆχθη μετέπειτα, ἐπιστηρίζονται εἰς τὰς ῥήσεις αὐτὰς τοῦ Χριστοῦ (ἴδε ἀνωτέρω σημείωσ. 4), εἰς τὴν φανεράν χρῆσιν τῶν Ἀποστόλων (αὐτ. σημ. 7—10), καὶ εἰς τὴν σιωπὴν τῶν δύο πρώτων ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ Χριστοῦ, κατὰ τὰς ὁποίας δὲν φαίνεται πούποτε μνήμη νηπιοβαπτισμοῦ. Αὐτὸς φαίνεται νὰ εἰσῆχθη κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα εἰς μόνην τὴν Ἀφρικὴν κατ' ἀρχὰς (ἴδε ἐπιστολ. 59. § 2—4. σελίδ. 164 τοῦ Κυπριανοῦ, ὅστις ἤκμαζεν ἐν ἔτει 230)· ἔπειτα κατὰ μικρὸν, προϊόντος τοῦ χρόνου, ἐπεκράτησε καὶ εἰς ἄλλους τόπους. Ἡμεῖς, μὴ τολμῶντες νὰ διορίσωμεν τίποτε περὶ τούτου, λέγομεν μόνον, ὅτι, καὶ ἂν ἐβαπτίζοντο νήπια κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς, καὶ τοὺς μετέπειτα χρόνους, δὲν ἐβαπτίζοντο ὅμως μήτε πάντοτε, μήτε πανταχοῦ. Τοῦτο φαίνεται ἀπὸ τὰ παραδείγματα τῶν βαπτισθέντων εἰς ἀνδρικὴν ἡλικίαν κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατονταετηρίδα· ὅσον, τοῦ Ἀμβροσίου, τοῦ Ἱερωνύμου, τοῦ Αὐγουστίνου, τοῦ Χρυσόστομου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου, καὶ πολλῶν Αὐτοκρατόρων· ὅσον, τοῦ Κωνσταντίνου, τοῦ Κωνσταντίου, τοῦ Οὐαλεντινιανοῦ, τοῦ Γρατιανοῦ, τοῦ Θεοδοσίου, καὶ ἄλλων ἀναριθμητῶν· ἀπὸ τὰς ὁμιλίαις πολλῶν πατέρων τῆς αὐτῆς ἑκατονταετηρίδος «πρὸς τοὺς βραδύνοντας τὸ βάπτισμα,» ἀπὸ τοὺς προεκτεθέντας συνοδικούς κανόνας (ἴδε σημ. 11—16), καὶ ἀπὸ τὴν γνωστὴν εἰς ὅλους ἱστορίαν τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου, ὅστις, ἔτι παιδίον ὢν, ἐκατήχησε καὶ ἐβάπτισε παῖζον τοὺς συγγενικώτας αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι ἔως τότε ἦσαν ἀβάπτιστοι. Πότε δὲ ἔγινε κοινὸς ὁ νηπιοβαπτισμὸς καθ' ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, δὲν εἶναι εὐλόγον νὰ διορισθῇ. Τοῦτο μόνον εἰ-

πτισμα χωρίς τῆς κατηχέσεως, ἀλλ' ἐτέλει μετὰ τὸ βάπτισμα εἰς τὸν ἀρμόδιον καιρὸν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος διὰ τὸ νηπιῶδες τῆς ἡλικίας. Μαρτυρεῖ τὴν πράξιν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας ἡ χρῆσις αὐτῇ τῶν ἀναδόχων· διότι τίς ἡ χρεῖα τῶν ἀναδόχων, ἂν δὲν ἦτον χρεῖα κατηχέσεως. Ὁ ἀνάδοχος δὲν παραλαμβάνεται εἰς τὸ βάπτισμα πάρεξ ὡς ἐγγυητῆς (18) διὰ νὰ τελειώσῃ μετέπειτα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτον ἀδύνατον νὰ γενῇ πρὸ τοῦ βαπτίσματος (19). Ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ὁ λόγος, δὲν ἤθελεν εἶναι ἔξω τοῦ σκοποῦ νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα, παρεκβατικῶς, καὶ τὴν ἱστορίαν τῆς κατηχέσεως, διὰ νὰ μάθῃ καὶ ἐκ ταύτης ὁ φιλευσεβὴς ἀναγνώστης, πόσῃν πρόνοιαν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνωνται αἱ κατηχέσεις μεθοδικῶς καὶ εὐτάκτως ἀπὸ ἀνθρώπους λογιωτάτους.

§. 6. Μετὰ τοὺς Ἀποστόλους οἱ πρῶτοι κατηχηταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἦσαν αὐτοὶ οἱ ἐπίσκοποι, ὡς φαίνεται ἐκ

ναι γνωστὸν, ὅτι δὲν φαίνεται κανένας συνοδικὸς κανὼν ὑπὲρ τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ ἀρχαιότερος ἀπὸ τὴν ἐν Κερθαγίνῃ Σύνοδον ἐν ἔτει 418, ἥγουν κατὰ τὴν πέμπτην ἑκατονταετηρίδα· καθὼς λέγει ὁ Γρότιος σημειῶσ. εἰς τὸ κεφ. 19. 14. τοῦ Ματθ. ὁ ὁποῖος κανὼν μετ' ὅλον τοῦτο δὲν ἴσχυσε νὰ γενῇ κοινὸς νόμος εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπειδὴ αὐτὴ ἐβάπτιζε κοινῶς νήπια καὶ ἀκμαίους καθ' ὅλην τὴν ἐξοδόμην καὶ ὀγδόην ἑκατονταετηρίδα. Ἴδε καν. 78 τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδ. καὶ Χριστοφ. Σάνδ. Ἑρμην. Παραδοξ. Ματθ. 18', 14. (6)

18) Sponsor ὀνομάζεται ὁ ἀνάδοχος ὑπὸ τῶν Δυτικῶν Πατέρων, τὸ ὁποῖον σημαίνει «ἐγγυητὴν» ἴδε Τερτυλλιανὸν περὶ βαπτίσμ. κεφ. 18. ὅπου πολλὰ λέγει περὶ τῆς ἀναγκασιότητος τῆς πρὸ τοῦ βαπτίσματος κατηχέσεως. Ἡμαῖζε δ' ὁ Πατὴρ οὗτος ἐν ἔτει 200.

19) «Τοῦτο ταῖς θεαῖς ἡμῶν καθηγεμόσιν εἰς νοῦν ἐλπιυθὺς ἐδοξεν» εἰσαδέχασθαι τὰ βρέφη κατὰ τὸνδε τὸν ἱερὸν τρόπον, ὥστε τοὺς φυσικοὺς τοῦ προσαγομένου παιδὸς γονεῖς παραδιδόναι τὸν παῖδα τινὲς τῶν μεμνημένων ἀγαθῶν τὰ θεῖα παιδαγωγῶν, καὶ τὸ λοιπὸν ὑπ' αὐτῶν τὸν παῖδα τελεῖν, ὡς ὑπὸ θεῶν πατρὶ καὶ σωτηρίας ἱερᾶς ἀναδόχῳ.» Διονυσ. Ἀρεοπαγ. Οὐραν. ἱερχ. κεφ. 7. Ἀριθμ. 11.

τινος ἐπιστολῆς (20) τοῦ ἱεροῦ Ἀμβροσίου. Ἄλλοτε δὲ πάλιν ἐκατήχουν οἱ πρεσβύτεροι καὶ οἱ διάκονοι. Τοιοῦτοι κατηχηταὶ ἦσαν ὁ Χρυσόστομος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν (21), καὶ ὁ Κύριλλος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (22), ὅταν ἦσαν πρεσβύτεροι, καὶ ὁ Θεοχάρης (Deogratias) Διάκονος τῆς ἐν Κερθαγένῃ Ἐκκλησίας (23). Πολλάκις δὲ καὶ ἐκ τῶν κατωτέρων ταγματίων τοῦ κλήρου (24) ἐγίνοντο κατηχηταί, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς εἰκοστῆς τετάρτης (25) ἐπιστολῆς τοῦ Κυπριανοῦ ὅπου λέγει αὐτὸς ὁ Πατὴρ, ὅτι προχειρίζεται κατηχητὴν Ὀπτάτον τὸν ἀναγνώστην, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Ωριγένους, ὅστις ἐκατήχει εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀναγνώστης ὑπάρχων (26). Εὐρίσκομεν δὲ καὶ Διακονίσσας κατηχητρίας, αἱ ὁποῖαι ἐκατήχουν μόνας τὰς γυναῖκας (27).

§. 7. Ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ωριγένους, τοῦ Κυρίλλου, καὶ τοῦ Χρυσοστόμου συμπραίνεται ἡ πρόνοια, τὴν

20) Ἐπιστ. 33. βιβλ. 8. ὅπου λέγει περὶ ἐκυτοῦ, ὅτι ἐδίδασκε τοὺς κατηχουμένους τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως *Symbolum aliquibus competentibus in baptisteriis tradebam Basilicae*.

21) Ὡς φαίνεται ἐκ τῆς 21 ὁμιλίας αὐτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἥτις ἐπιγράφεται «Κατήχησις πρὸς τοὺς μέλλοντας φωτίζεσθαι».

22) Ὡς φαίνεται ἐκ τῶν 18. Κατηχήσεων αὐτοῦ πρὸς τοὺς φωτιζομένους, καὶ τῶν 8. πρὸς τοὺς νεοφωτίστους.

23) Ἰδὲ τὸν λόγον Αὐγουστίνου *de catechisandis rudibus* (τὸν ὁποῖον ἔγραψε πρὸς τὸν Θεοχάριν) κεφ. 1. τόμ. 4. σελ. 293 τῆς ἐν Παρισι. ἐκδόσ. 1637.

24) Οὐ μόνον δὲ ἐκ τοῦ κλήρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν λαϊκῶν ἐγίνοντο κατηχηταὶ ἐνίοτε, ὡς συνάγεται ἐκ τῆς 15. κατηχ. ἀριθ. 18. τοῦ Κυρίλλ. Ἱεροσολύμων.

25) Ἄλλ' εἰκοστῆς ἐννάτης.

26) *Optatum inter lectores doctorem audientium constituimus. Origenes haud sublimiorem gradum habuisse in Ecclesia videtur quum catechista Alexandriae constitutus fuit. Ἰδὲ καὶ Εὐσέβ. Βιβλ. 6. κεφ. 3. καὶ Ἱερωνύμ. περὶ συγγραφ. εἰς τὸν βίον Ωριγένους.*

27) Ἰδὲ τὸν Ἀρμενόπουλ. ἐπιτομ. κανόν. τμήμα 2. ἐπιγρ. 4. καὶ Ἀδόλφ. Λέμπ. Ἐκκληστ. ἱστ. βιβλ. 2. κεφ. 2 § 20. καὶ κανόν. 12. τῆς ἐν Κερθαγένῃ τετάρτης Συνόδου.

ὅποιαν εἶχεν ἡ Ἐκκλησία τοῦ νὰ γίνηται τὸ ἀξιόλογον ἔργον τοῦτο τῆς κατηχήσεως ἀπὸ ἀνδρας σοφωτάτους, ὅχι μόνον κατὰ τὴν ἱεράν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἔξω σοφίαν. Τοιοῦτοι ἐστάθησαν εἰς τὴν περίφημον κατηχητικὴν σχολὴν (28) τῆς Ἀλεξανδρείας, ὁ Πάνταινος, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ προδρόμειος Ἰριγένης, ὁ Ἡρακλᾶς, ὁ Διονύσιος (29), ὁ Ἀθηνόδωρος, ὁ Μαλχίων, ὁ Δίδυμος, ὁ Ἀθανάσιος (30), καὶ αὐτὸς ὁ δυσσεβὴς Ἄρειος πρὸ τοῦ νὰ ἐκβάλῃ τῆς ὀρθοδοξίας τὸ προσωπεῖον. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν κατηχητῶν (31)· ἐπόμενον δὲ εἶναι νὰ εἰπῶμεν ῥίγη τινὰ περὶ τῶν κατηχομένων, καὶ πρῶτον περὶ τῆς ἡλικίας αὐτῶν.

§. 8. Καὶ τὰ μὲν τέκνα τῶν πιστῶν, ἂν οὐ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ νὰ βαπτίζωνται νήπια, πιθανὸν εἶναι, ὅτι εἰσέβαινον εἰς τῶν κατηχομένων εὐθὺς τὴν τάξιν, ὅταν ἔφθανον εἰς ἡλικίαν ἐπιτήδειον εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν· περὶ δὲ τῶν ἐθνικῶν παιδίων φαίνεται ἀπὸ μίαν ἀπόκρισιν τοῦ Τιμοθέου Ἀλεξανδρείας, ὅτι αὐτὰ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἐγγράφωνται εἰς τοὺς κατηχομένους καὶ πρὸ τῶν ἑπτὰ

28) Ἡ ὁποία συνεστάθῃ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου, ὡς λέγει ὁ Ἱερώνυμος περὶ συγγρ. κεφ. 36. καὶ ἐσώζετο ἔτι κατὰ τοὺς χρόνους Εὐσεβίου· καθὼς αὐτὸς μαρτυρεῖ ὁ Εὐσεβίος Ἐκκλ. Ἱστορ. βιβλ. 8. κεφ. 10. Τοιαῦται κατηχητικαὶ σχολαὶ ἦσαν καὶ εἰς τὴν Ῥώμην, εἰς τὴν Καισαρείαν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, καὶ πολλοὺς ἄλλους τόπους.

29) Μαθητὴς τοῦ Ἰριγένους.

30) Οὗτος ἦτον (ἂν δὲν λανθάνωμαι) ὁ μέγας Ἀθανάσιος.

31) Σημειώσαι, ὅτι οἱ κατηχηταὶ ὠνομάζοντο ναυτολόγοι, ἡ ὁποία λέξις σημαίνουσα ἰκαίνοους, οἱ ὁποῖοι, στέμοντες εἰς τὴν πρῶραν τοῦ πλοίου, ἐδέχοντο τοὺς ἐπιβάτας, μὲ τοὺς ὁποίους συνωμίλουν περὶ τοῦ πλοῦ καὶ τοῦ ναύλου, μετηνέχθη εἰς τοὺς κατηχητάς· καθόσον οὗτοι ἐδέχοντο τοὺς ἐμβαίνοντας εἰς τὸ πλοῖον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς ἐδίδασκον περὶ τῆς εἰς οὐρκνοὺς ἀποδημίας. «Παρεκτάσθω ὁ πρωρεὺς ἐπισκόπος, οἱ ναῦται πρεσβυτέρους, οἱ ταύχαρχοι διακόνους, οἱ ναυτολόγοι τοῖς κατηχοῦσι» Κλήμειντ. ἐπιστολ. πρὸς Ἰακώβ. ἀριθμ. 14. Ἴδε καὶ τὰς διαταγ. τῶν Ἀποστόλ. βιβλ. 2. κεφ. 57. ἀριθμ. 40. καὶ τοῦ Κετελερίου τὰς σημειώσεις αὐτάς.

ἐτῶν· ἐάν (ἐρωτᾶται ὁ Τιμόθεος) παιδίον κατη-
χούμενον ὡς ἐτῶν ἑπτὰ, ἢ ἄνθρωπος τέλει-
ος εὐκαιρήσῃ που προσφορᾶς γινομένης,
καὶ ἀγνοῶν μεταλάβῃ, τί ὀφείλει γίνε-
σθαι περὶ αὐτοῦ; (καὶ ἀποκρίνεται) φωτισθῆναι
ὀφείλει· παρὰ Θεοῦ γὰρ κέκληται.

§. 9. Ὁ χρόνος, ὅσον ἔπρεπε νὰ κατηχῶνται, διωρίσθη
διαφόρως κατὰ διαφοροὺς καιροὺς καὶ τόπους. Ἡ ἱστορία
τοῦ Εὐνούχου, τοῦ Κορνηλίου, τῆς Λυδίας, καὶ τοῦ δε-
σμοφύλακος ⁽³²⁾ δεικνύει, ὅτι εἰς τοὺς Ἀποστολικοὺς χρό-
νους ἡ κατήχησις καὶ τὸ βάπτισμα ἐγίνοντο ἐν ταύτῃ.
Ἡ νηπιώδης (διὰ νὰ εἴπω οὕτω) τῆς Ἐκκλησίας κατὰστα-
σις, καὶ τῶν προσερχομένων ὁ θερμότητος ζῆλος ἀπῆτει
τὴν συντομίαν ταύτην τῆς κατηχήσεως. Εἰς τοὺς μετέ-
πειτα χρόνους ὁμοῦς ἔκρινεν ἡ Ἐκκλησία νὰ μακρύνῃ τὸν
χρόνον τῆς δοκιμασίας ταύτης, ἢ διὰ νὰ μὴ γεμισθῇ ἀπὸ
μέλη ἀνάξια ⁽³³⁾, ἢ διὰ νὰ μὴν αὐξήσῃ τὸν ἀριθμὸν τῶν
ἀποστατῶν εἰς τοὺς καιροὺς τῶν διωγμῶν μὲ τὴν εὐκολον
ταύτην καὶ κατεσπευσμένην ὑποδοχὴν εἰς τὸ βάπτισμα.
Ἐντεῦθεν βλέπομεν εἰς τὰς Ἀποστολικὰς λεγομένας διατα-
γὰς ⁽³⁴⁾ νὰ διορίζωνται τρία ἔτη τῆς κατηχήσεως, καὶ
δύο ὑπὸ τῆς ἐν Ἰλλυθρίᾳ Συνόδου ⁽³⁵⁾· δύο ἔτη διορίζει
καὶ Ἰουστινιανὸς ὁ Αὐτοκράτωρ ⁽³⁶⁾ διὰ τοὺς προσερχομέ-
νους ἐκ τῶν Σαμαρειτῶν· καὶ μῆνας ὀκτὼ ἢ ἐν Ἀγάθῃ Σύν-
οδος ⁽³⁷⁾ διὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων. Τινὲς νομίζουσιν, ὅτι κατ'
ἄλλους τόπους ἡ κατήχησις ἐγίνετο τοσαύτας μόνας ἡμέ-
ρας, ὅσας εἶχεν ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα τεσσαρακοστὴ, συνάγον-

32) Πράξ. 13, 38—39. 1, 34—48. 15, 13—15. 27—33.

33) Ἰδὲ τὸν 2. κανόνα τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης Οἰκουμ. Συνόδου.

34) Βιβλ. 8. κεφ. 32. «Ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι τρία ἔτη κατηχεῖ-
σθαι κτλ.»

35) Κανόν. 42. Συνεκροτήθη ἡ Σύνοδος αὕτη μικρὸν πρὸ τῆς Οἰκου-
μενικῆς πρώτης.

36) Νεαρ. 144. τὴν, ὅποιαν τινὲς θέλουσι νὰ ᾖναι τοῦ Ἰουστίνου.

37) Καν. 28. Συνεκροτήθη ἡ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδος ἐν ἔτει 506.

τες τοῦτο ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἱερωνύμου πρὸς Παμμάρχιον, καὶ τῆς πρώτης κατηχήσεως τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων (38), ἐκ τῶν ὁποίων ὁμῶς ἴσως ἄλλο δὲν συνάγεται, πᾶρεξ ὅτι τὴν τεσσαρακοστὴν ἀπηρτίζετο τὸ τελευταῖον καὶ ἀκριβέστερον μέρος τῆς κατηχήσεως, διὰ τὸ νὰ ἐγίνατο κοινῶς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἡ βάπτισις κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα (39). Πρέπει πρὸς τοῦτοις νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ὁ χρόνος τῆς κατηχήσεως, ὅσος δῆποτε καὶ ἂν ἦτον, συνετέμνετο πολλάκις δι' ἀναγκαίᾳς περιστάσεις· οἷον, διὰ σωματικὴν ἀσθένειαν πρὸς θάνατον, ἢ δι' ἐπιστροφὴν ὁλοκλήρου ἔθνους· οὕτως οἱ Βουργουνδῖωνες, ἔθνος τῆς Γαλλίας, ἐπτά μόνας ἡμέρας ἐκατηχήθησαν, καὶ ἐβαπτίσθησαν τῇ ὁγδόῃ (40)· καὶ ἡ ἐν Ἀγάθῃ Σύνοδος (41) συγχωρεῖ τὸ νὰ βαπτίζωνται οἱ κατηχούμενοι εἰς κίνδυνον θανάτου.

§. 10 Ὁ δὲ τρόπος, καθ' ὃν ἐδιδάσκοντο οἱ κατηχούμενοι, φαίνεται ἐκ τῶν Ἀποστολικῶν διαταγῶν (42)· «Ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι (λέγουσι) τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας, παιδευσέθω πρὸ τοῦ βαπτίσματος τὴν περὶ τοῦ Ἀγεννήτου γινῶσιν, τὴν περὶ Υἱοῦ μονογενοῦς ἐπίγνωσιν, τὴν περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πληροφορίαν. Μανθανέτω δημιουργίας διαφόρου τάξιν, προνοίας εἰρμὸν, νομοθεσίας διαφόρου δικαιοσύνην. Παιδευσέθω, διὰ τί κόσμος

38) Ἰδὲ καὶ τὴν 45. καὶ 46. κανόνα τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. ἀνωτ. σημ. 14. 15.

39) Ἦγουν τῷ μεγάλῳ Σαββάτῳ. Κατὰ δὲ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἄλλους τόπους ἐβάπτιζον καὶ τῇ Πεντηκοστῇ. Ἰδὲ Τερτυλλίαν. περὶ βαπτίσμ. κεφ. 19. καὶ τὴν Σύνοψ. τῶν Συνόδ. τοῦ Καράντζα Concil. Gerundens can. 3. σελ. 297. τῆς ἐν ἔτει 1679 ἐκδόσ.

40) Σωκράτης Ἑκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. 7. κεφ. 30.

41) Κανόν. 25. Ἰδὲ καὶ Κυρίλλ. Ἀλεξανδ. ἐπιστολ. κανονικ. πρὸς τὸν Ἐπίσκ. Λιθύης καὶ Πενταπόλεως· τὸν μέγαν Βασίλειον ἐπιστολ. πρὸς τὴν σύζυγον Ἀρινθαίου· καὶ τὸν Ἐπιφάνειον, αἰρίσ. 28. Κορινθ. ἀριθμ. 6.

42) Βιβλ. 7. κεφ. 40. 41. σελ. 991—993.

» γέγονε, καί, δι' ὃ κοσμοπολίτης ὁ ἄνθρωπος ἐπι-
 » γινωσκέτω τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, οἷα τις ὑπάρχει· παι-
 » δευέσθω, ὅπως ὁ Θεὸς τοὺς πονηροὺς ἐκόλασεν ὕδατι
 » καὶ πυρὶ, τοὺς δ' ἁγίους ἐδόξασε καθ' ἑκάστην γενεάν.
 » (Παιδευέσθω) τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπή-
 » σεως, τὰ τε περὶ τοῦ πάθους αὐτοῦ, καὶ τῆς ἐκ
 » νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ ἀναλήψεως.—Μανθανέτω τὰ
 » περὶ τῆς ἀποταγῆς τοῦ διαβόλου, καὶ τὰ περὶ τῆς
 » συνταγῆς τοῦ Χριστοῦ». Ἦτον λοιπὸν ἡ κατήχησις
 μία σύνοψις τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Νέας Διαθήκης, πε-
 ριέχουσα τὰ δόγματα ⁽⁴³⁾ καὶ τὰς ἐντολὰς ⁽⁴⁴⁾ τῆς
 Χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐξηγεῖτο εἰς
 τοὺς κατηχουμένους ἡ Κυριακὴ Προσευχὴ ⁽⁴⁵⁾, ἡ αἰ
 ἀρχαὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων ⁽⁴⁶⁾.

§. 11. Ὁ τόπος, ὅπου ἔστεκον οἱ κατηχούμενοι
 τὸν καιρὸν τῆς συνάξεως, ἦτον ὁ πρόναος ἢ νάρθηξ,
 καὶ ἐκεῖ εἶχον τὴν ἄδειαν νὰ ἀκροάζωνται ⁽⁴⁷⁾ τοὺς
 ὕμνους, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, τὴν διδασχὴν· ὅχι

43) Τὰ δόγματα περιέχονται συνοπτικῶς εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πί-
 στιως, τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖτο εἰς τοὺς κατηχουμένους, ὡς φαίνεται ἐκ
 τῆς 33 ἐπιστολῆς τοῦ ἱεροῦ Ἀμβροσίου (ἴδε ἀνωτέρω σημειώσ. 20),
 ἐκ τοῦ Θεοδώρου Ἀναγνώστου Βιβλ. 2 σελίδ. 563. τοῦ 46. κανόν.
 τῆς ἐν Ακροδ. Συνόδ. καὶ τῶν κατηχήσεων τοῦ Κυρίλλου Ἱεροσο-
 λύμων ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 18· ἴδε καὶ τὴν ἐπομένην Κατήχησιν
 τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Μόσχας, Μερ. 6'. §. 8—42.

44) Αἱ δέκα Ἐντολαὶ εὐρίσκονται συνεπτυγμένως καὶ σποράδην εἰς
 τὰς κατηχήσεις τῶν παλαιῶν· ἀλλὰ δὲν ἠξιώρω, ἂν τὰς διδάσκον
 συνεχῶς τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, καθὼς ἐξήγουν τὰ ἄρθρα τοῦ
 Συμβόλου. Ἡ ἐπομένη κατήχ. τὰς ἔχει Μερ. γ'. §. 3—14.

45) Ἰδε Φερβάνδον Διάκονον ἐπιστολ. πρὸς Φυλγέντιον. Ὁ δὲ Κύ-
 ριλλος Ἱεροσολύμων δὲν ἐδίδασκε τοὺς κατηχουμένους τὴν Κυριακὴν
 Προσευχὴν, παράξ μετὰ τὸ βάπτισμα· ἴδε κατηχ. μυσταγ. 5. Ἡ ἐ-
 πομένη κατήχ. τὴν ἐξηγεῖ Μερ. γ'. §. 16.

46) Ἰδε τὸν Βίβαν περὶ σκην. Βιβλ. 2. κεφ. 13.

47) Ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ἀκροαμένους γενικῶς τοὺς ὀνομάζουσιν οἱ
 Αυτικοὶ πατέρες.

ὁμοῦ τὰς εὐχὰς καὶ τὴν εὐλογίαν τοῦ μυστηρίου.
«Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Νόμου, καὶ τῶν Προφη-
ητῶν, τῶν τε ἐπιστολῶν ἡμῶν, καὶ τῶν πράξεων, καὶ
ἐπὶ τῶν εὐαγγελίων, ἀσπασάσθω ὁ χειροτονηθεὶς τὴν Ἐκ-
κλησίαν—καὶ μετὰ τὴν πρόσρησιν προσλαλησάτω τῇ
λαῶ λόγους παρακλήσεως· καὶ πληρώσαντος αὐτοῦ τὸν
ἐκ τῆς διδασκαλίας λόγον—ἀναστάντων ἁπάντων, ὁ διά-
κονος ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ἀνελθὼν κηρυττέτω· μή τις
ἐκ τῶν ἀκροωμένων· μή τις τῶν ἀπίστων » (48).

§. 12. Περὶ δὲ τοῦ, πόσαι τάξεις ἦσαν κατηχομένων,
εἶναι κατὰ πολλὰ διάφοροι αἱ γνώμαι τῶν παλαιῶν καὶ
νέων, μ' ὅλον ὅτι ἐπιστηρίζονται ὅλοι εἰς τὸν πέμπτον
κανόνα τῆς ἐν Νεοκίσαρεια Συνόδου, ὅστις λέγει· «Κα-
τηχοούμενος, ἐὰν εἰσερχόμενος εἰς τὸ κυ-
ριακὸν, ἐν τῇ τῶν κατηχομένων τάξει
εὑρεθῇ, οὗτος δ' ἁμαρτάνων, ἐὰν μὲν γόνυ
κλίνων, ἀκροάσθω μηκέτι ἁμαρτάνων· ἐὰν
δ' ἀκροώμενος ἔτι ἁμαρτάνῃ, ἐξωθείσθω
(49)». Τοῦτον ἐξηγοῦντες οἱ παλαιοὶ (50) λέγουσιν, ὅτι
δύο τάξεις ἦσαν κατηχομένων· ἡ μία τῶν ἀκροωμέ-
νων ἡ ἀτελεστέρα, οἱ ὅποιοι ἐξήρχοντο εὐθὺς μετὰ τὴν
ἀνάγνωσιν τῶν Γραφῶν, καὶ τῶν εὐαγγελίων· ἡ ἄλλη
τῶν γόνυ κλινόντων ἡ τελειότερα, εἰς τοὺς
ὁποίους συνεχωρεῖτο νὰ ἀκροάζωνται γονυκλιτοῦντες καὶ
τὴν εὐχὴν τῶν κατηχομένων (51). Σύμφωνοι μὲ τούτους

48) Δικταγ. Ἀποστολ. βιβλ. 8. κεφ. 5. Τινὲς θέλουσιν, ὅτι εἰς
τὴν νάρθηκα ἔστεκεν ἡ πρώτη τάξις τῶν κατηχομένων, οἱ ἀκροώ-
μενοι, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ γόνυ κλίνοντες· ἴδε Μορίνον περὶ μετανοίας βιβλ.
5, κεφ. 4. καὶ περὶ τῆς σημείας τοῦ νάρθηκος, αὐτόθ. κεφ. 1.

49) Ἰδε καὶ τὸν 14. κανόνα τῆς πρώτης Οἰκουμενικῆς Συνόδου.

50) Ὁ Βαλααμὼν, ὁ Ζωναράς, ὁ Ἀριστῆνος καὶ ὁ Βλάσταρις.

51) Ἰδε Ἀποστ. Δικτ. βιβλ. 4, κεφ. 6. καὶ κανόν. 19. τῆς ἐν
Αποδικείᾳ Συνόδ. ἐπιτίθετο δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ἡ χεὶρ, ὡς αἰεὶ ἐλάγχετο
ἡ εὐχή.

εἶναι καὶ τινες ἐκ τῶν νεωτέρων (82). ἕτεροι δὲ (83) τρεῖς θέλουσι τάξεις κατηχομένων ἡγουν, ἀκροωμένων, συναιτούντων, καὶ μετανοούντων ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ μετανοοῦντες (καθὼς λέγουσιν), ὅσοι, ἀφ' οὗ ἤρξαντο νὰ κατηγῶνται, ἐπιπτον εἰς ἀμαρτίαν δημόσιον, καὶ διὰ τοῦτο ἐξωθοῦντο εἰς τὴν τάξιν τῶν ἐν μετανοίᾳ (84), ὅπου ἔπρεπε νὰ μείνωσιν ἔτη τρία (85). Ἄλλοι δὲ προσκριθμοῦσι καὶ τετάρτην (86), δι΄ ἡσυχυρίζμενοι νὰ τὴν ἐσυναζαν ἐκ τῶν Δυτικῶν Πατέρων· καὶ τὰς ὀνομάζουσι τῶν ἀκροωμένων, τῶν γόνυ κλινόντων, τῶν συναιτούντων καὶ τῶν ἐκλεκτῶν, λέγοντες ὅτι ἐκλεκτοὶ ὀνομάζοντο, ἀφ' οὗ κατεγράφοντο εἰς τὸν κατάλογον τῶν βαπτισθησομένων. Ἄλλοι (87) τέλος πάντων θέλουσι μὲν τέσσαρας τάξεις κατηχομένων· διατείνονται ὅμως, ὅτι οἱ συναιτούντες καὶ οἱ ἐκλεκτοὶ εἶναι μίᾳ καὶ ἡ αὐτὴ τάξις· καὶ προς-

82) Γυλλιέλ. Καύης, Ἀρχ. Χριστιαν. βιβλ. Α'. κεφ. 8. ὁ Βευκ-
ρήγιος ἐν ταῖς σημ. εἰς τοὺς κανόν. Ὁ Βασνάγιος ἐν ταῖς κριτικ.
γυμνάσ. εἰς τὸν Βαρώνιον σελ. 484, καὶ ἄλλοι.

83) Ὁ Μαλδονάτος περὶ βαπτίσμ. κεφ. 1.

84) Εἰς τρεῖς τάξεις διηρεῖτο τὸ πάλαι ὁ λαὸς τῆς Ἐκκλησίας ἡγουν, τοὺς πιστοὺς, τοὺς κατηχομένους καὶ τοὺς ἐν μετανοίᾳ. Οὗτοι δὲ πάλιν οἱ ἐν μετανοίᾳ ὑποδιηροῦντο εἰς τέσσαρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐλέγετο τῶν προσκλαιόντων, οἱ ὅποιοι, στέκοντες ἔξω τῆς Ἐκκλησίας, παρεκάλουν τοὺς εἰσερχομένους νὰ εὐχῶνται ὑπὲρ αὐτῶν· ἡ δευτέρα τῶν ἀκροωμένων (οὗτοι δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται μὲ τὴν πρώτην τάξιν τῶν κατηχομένων, τοὺς ὁμωνύμως λεγομένους ἀκροωμένους), οἱ ὅποιοι ἔστεκον εἰς τὸν νάρθηκα· ἡ τρίτη τῶν ὑποπιπτόντων, οἱ ὅποιοι ἔστεκον ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ὅπισθεν τοῦ ἁμῶνος, καὶ ἐξήρχοντο μετὰ τῶν κατηχομένων (νομίζω τῆς δευτέρας τάξεως, ἡγουν τῶν γόνυ κλινόντων)· καὶ ἡ τετάρτη τῶν συνεστώτων, οἱ ὅποιοι συνηύχοντο μὲν μὲ τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ δὲν μετελάμβανον τὰ μυστήρια. Ἐπιτομ. κανόν. Ἀρμενοπ. τμῆμα 5. ἐπιγρ. 3.

85) Ἰδε τὸν 14. κανόν. τῆς πρώτης Οἰκουμ. Συνόδου.

86) Βόνκς ὁ Καρδινάλ. περὶ πραγμ. λειτουργγ. βιβλ. Α', κεφ. 16. ἀριθ. 4.

87) Βιγγκμ. Ἐκκλησι. Ἀρχαιοτ. βιβλ. δ'. σελ. 17.

αριθμοῦσιν ἄντ' αὐτῆς τὴν τάξιν ἐκείνων, ὅσοι ἰδίᾳ καὶ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας κατηχοῦντο πρὸ τοῦ νὰ λάβωσι τὴν ἄδειαν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· τοὺς ὁποίους ἔξω θουμένους (58) ὀνομάζουσιν ἐκ τοῦ προῤῥηθέντος πέμπτου κανόνος τῆς ἐν Νεοκαισαρείᾳ Συνόδου· ὅπου τὸ ἔξω θεῖσθαι σημαίνει κατ' αὐτοὺς ὅχι τελείαν ἔξωσιν καὶ παλινδρομίαν εἰς τοὺς Ἐθνικοὺς, ἀλλ' ἐπανελεύσιν εἰς ἐκείνην τὴν πρώτην στάσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν, ὅταν λαβόντες τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ἀνεδείχθησαν κατηχούμενοι, καὶ ἐδιδάσκοντο κατ' ἰδίαν ἔξω τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ αὕτη μὲν εἶναι κατ' αὐτοὺς ἡ πρώτη τάξις τῶν κατηχομένων, οἱ ἔξω θούμενοι (59)· τὴν δὲ δευτέραν ὀνομάζουσι τῶν ἀκροωμένων (60)· τὴν τρίτην τῶν γόγγυ κλινόντων (61), καὶ τὴν τε-

58) Προσφεύστερον ἤθελε τοὺς ὀνομάσει τις ἔξω ἵσταμένους. Αὐτοὶ ἴσως εἶναι ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους καταχρηστικῶς χριστιανοὺς καὶ κατηχομένους ὀνομάζει ἡ δευτέρα Οἰκουμένηκὴ Σύνοδος, κανόν. 7. καὶ οἱ ὅποιοι δὲν εἰσέβαινον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, πᾶρεξ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὴν προσέλευσιν αὐτῶν. Τὰ λόγια τῆς Συνόδου εἶναι ταῦτα· «Καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ποιοῦμεν αὐτοὺς χριστιανοὺς, τὴν δὲ δευτέραν κατηχομένους, εἴτα τῇ τρίτῃ ἐξορκίζομεν αὐτοὺς—καὶ οὕτω κατηχοῦμεν αὐτοὺς, καὶ ποιοῦμεν χρονίζειν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἀκροᾶσθαι τῶν Γραφῶν, καὶ τότε αὐτοὺς βαπτίζομεν.» Καὶ ἐνταῦθα σημειῶσαι, ὅτι τὸ ποιεῖν χριστιανοὺς σημαίνει τὴν πρώτην ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν, τὴν ὁποίαν ἐλάβανον, ὅσοι προσήρχοντο εἰς τὴν πίστιν, πρὸ τοῦ νὰ κατηχηθῶσι· τὸ ὅποιον φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ 39. κανόνος τῆς ἐν Ἰλλιθρίᾳ Συνόδου, ὅπου λέγει περὶ τῶν Ἐθνικῶν, ὅτι νὰ ἐπιτίθεται εἰς αὐτοὺς ἡ χεὶρ, καὶ νὰ γίνωνται χριστιανοί, ὅταν τὸ ζητήσωσιν εἰς καιρὸν ἀσθεναίας.

59) Καὶ εἰς αὐτὸ τὸ γενικὸν ὄνομα περιλαμβάνεται ὅχι μόνον οἱ κατηχούμενοι τῆς πρώτης τάξεως, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκ τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἀμαρτάνοντες ἔξωθύντο εἰς ταύτην τὴν κατωτάτην· τοὺς ὁποίους ὁ Μαλδονάτος «κατηχομένους μετανοούντας» *poenitentes inter catechumenos* ὀνομάζει.

60) Ἴδε ἀνωτέρω.

61) Ἴδε αὐτόθι.

τάρτην τῶν βαπτιζομένων (62), ἡ φωτιζομένων (63).

§ 13. Ἡμεῖς ἀφίνοντες τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν φιλομαθῆ ἀνγκνῶστην νὰ κρίνῃ περὶ τούτων, ὡς βούλεται, καὶ διὰ τὸ νὰ ᾔῃαι ἀδιάφορα τὰ τοιαῦτα, καὶ διότι δὲν εἶναι τοῦ παρόντος καιροῦ μία ἀκριβεστέρα ἐξέτασις, ἐπιστρέφουμεν εἰς τὸ προκείμενον. Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ δείξω, πόσον ἦτο περισπούδαστον εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν αὐτὸ τὸ νῦν ἡμελημένον ἔργον τῆς κατηχήσεως. Ἡ τοσαύτη τῆς Ἐκκλησίας σπουδὴ δὲν θέλει φανῇ παράδοξος εἰς ἐκείνους, ὅσοι καταλαμβάνουσι τὸν σφιγκτὸν σύνδεσμον μεταξὺ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας (64). Ὅλαι αἱ ἐντολαὶ ἐπιστηρίζονται εἰς τὰ δόγματα καὶ ἀνίσως δὲν καταβάλλῃ τις τὸ καλὸν τοῦτο θεμέλιον, ἡ οἰκοδομὴ τοῦ πάντοτε σταθρὰ θέλει κλονεῖται (65)· αὐτὸς, ὅμοιος τοῦ καλᾶμου, θέλει σκαλεύεσθαι ὑπὸ παντὸς ἀνέμου· καὶ αὕτῃ ἡ ἀρετὴ τοῦ ἀστήρικτος, καθὼς ἐκείνη τῶν Ἐθνικῶν φιλοσόφων, θέλει ἐξελέγχεται εἰς πᾶσαν περίστασιν· καὶ

62) Βαπτιζομένους τοὺς ὀνομάζουσιν αἱ Ἀποστολ. Διαταγ. βιβλ. ἡ, κ.ρ. 8.

63) Φωτιζομένους τοὺς ὀνομάζει ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων εἰς τὰς κατηχήσεις καὶ συναιτούντες (διὰ τὸ νὰ ἐξήτουν τὸ βάπτισμα), ἡ ἐκλεκτοὺς οἱ Λαττικοὶ Πατέρες· Ἰδε Χριστοφ. Ἰουστέλλ. σημ. εἰς τὸν 11. κανόν. τῆς πρώτης Οἰκουμενικ. Συνόδου.

64) «Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνίστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν, καὶ πράξεων ἀγαθῶν· καὶ οὔτε τὰ δόγματα χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ, οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δόγματων ἔργα τελούμενα προσδέχεται ὁ Θεός.» Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. Κατηχ. 4. ἀρθ. 2. σελίδ. 52. εκδ. Παρισ. 1720. Ἰδε καὶ τὴν (2) σημείωσ. τῆς παρούσης προδιοικήσεως.

65) «Νόμιστόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατηχήσιν· ἐὰν μὴ βαθύνωμεν καὶ θεμέλιον θῶμεν, ἐὰν μὴ κατὰ ἀκολουθίαν δεσμοῦς οἰκοδομῆς ἀρμολογήσωμεν τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὐραβῇ τι καῦνον, καὶ σταθρὰ γίνηται ἡ οἰκοδομὴ, οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου κτ.» Ὁ αὐτὸς προκατεχ. ἀριθμ. 111 σελ. 8. 9.

αὐτὴ ἡ πίστις του, διὰ τὸ νὰ μὴν ἔχη ῥίζαν, θέλει τὸν ἀφίνειν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ (66). Ἀλλὰ τὴν σήμερον τὸ νὰ ἀγνοῇ τις τὴν ἰδίαν θρησκείαν δὲν λογίζεται τίποτε. Καὶ αὐτὴ ἡ ἀγνοία (τις ἤθελε τὸ πιστεῦσιν!) δὲν κατέχει μόνους τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀγραμμάτους, αὐτὴ ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς χρησίμους καὶ πεπαιδευμένους ἀνθρώπους. Καὶ δὲν εἶναι ἄλλο κοινότερον τὴν σήμερον παρὰ τὸ νὰ βλέπῃ τις τιμίους, λογίους, καὶ πολλάκις διδασκάλους τῶν ἄλλων εἰς μίαν βαθυτάτην ἀγνοίαν, ἢ τοῦλάχιστον εἰς μίαν ἐπιπόλαιον καὶ ἀμέθοδον γνῶσιν τῆς θρησκείας. Καὶ τί ἀκολουθεῖ ἐντεῦθεν; μίᾳ γενικῇ διαστροφή τῶν ἡθῶν, μυρίκι προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι· φοβούμεθα ἐκεῖ ὅπου δὲν εἶναι φόβος, καὶ τολμῶμεν ἐκεῖ ὅπου πρέπει νὰ φοβώμεθα· δὲν διακρίνομεν τὸ συγκεχωρημένον ἀπὸ τὸ κεκωλυμένον· ζητεῖ πᾶς ἕνας τὸ ἑαυτοῦ, καὶ κανένας τὸ τοῦ ἑτέρου. Διὰ τί; διότι ἡ οἰκοδομὴ ἡμῶν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς καλὸν θεμέλιον· διότι δὲν ἐκατηχήθημεν τὴν ὁδὸν Κυρίου, καθὼς ἔπρεπεν εἰς τὸν καιρὸν τῆς τρυφερᾶς ἡλικίας, ὅταν καὶ τὰ πάθη δὲν εἶχαν ἔτι μεταβληθῶσιν εἰς ἔξεις, καὶ ὁ νοῦς δὲν εἶχε ζοφωθῇ ἀπὸ τὴν ἀχλὺν τῶν ἰδίων συμφερόντων. Ἄς ἐρευνήσῃ πᾶς ἕνας προσεκτικῶς τὴν ἰδίαν συνείδησιν, καὶ αὐτὸς πολλάκις ὁ νομιζόμενος ἅγιος, καὶ θέλει καταλάβῃ πόσον πλανᾶται. Ἡ εὐλάβεια δὲν εἶναι ποτὲ σταθερὰ, ὅταν δὲν ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν πληροφρίαν, τὴν ὁποίαν χρεώσται πᾶς ἕνας νὰ ἔχη τῆς ἰδίας θρησκείας· καὶ ἡ πληροφορία δὲν ἀποκτᾶται πάρεξ διὰ τῆς ἐρεῖνης, ἡγουν διὰ μιᾶς εἰμεθόδου κατηχήσεως; (67).

66) Λουκ. ι', 13.

67) Ἰδὲ Ψαλμ. α', 2. Παροιμ. 6', 10. 11. Ὠκὺ δ', 6. Ἰωάν. ιζ', 3. Ἀ. Κορινθ. ιε', 34. Β'. Τιμόθ. γ', 15. Β'. Πίτρ. α', 8. ἐκ τῶν ὁπίων φαίνεται πόσον ἀναγκαῖα εἶναι ἡ γνῶσις εἰς τὴν ἀρετὴν, καὶ ἰσχυρῶς εἰς τὴν σωτηρίαν.

§. 14. Ἀλλ' ἴσως ἤθελέ τις ἀντιλέξῃ· πρῶτον, ὅτι τὴν σήμερον δὲν κατηχοῦμεθα, διὰ τὸ νὰ βαπτίζωμεθα εἰς ἡλικίαν νηπιώδῃ· δεύτερον, ὅτι ἀναπληροῦσι τὴν ἑλλειψιν τῆς κατηχήσεως αἱ ὀμιλῖαι τῶν ἱεροκλήρων ἐπ' Ἐκκλησίας· τρίτον, ὅτι μῆτε εἶναι ἀναγκαῖα ἡ κατήχησις, διότι ὁ χριστιανὸς χρεωσται νὰ πιστεύῃ χωρὶς νὰ ἐρευνᾷ.

§. 15. Καὶ πρὸς μὲν τὴν πρώτην ἀντίθεσιν ἀποκρινόμεθα, ὅτι, καὶ ἂν οὐ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ, ἡ Ἐκκλησία μ' ὅλον τοῦτο δὲν ἡμέλησε τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως, ἀλλ' ἐδίδασκε τῶν πιστῶν τὰ τέκνα μετὰ τὸ βάπτισμα, ἀφοῦ ἔφθονον εἰς ἡλικίαν ἱκανὴν, ὥστε νὰ καταλαμβάνωσι τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως. Διὰ νὰ μὴ μακρολογῶμεν, ἴδε ὅσα εἵπομεν ἀνωτέρω περὶ τούτου (68).

§. 16. Ἡ δευτέρα ἀντίθεσις πόσον εἶναι ἀνίσχυρος φαίνεται ἐκ τούτου μόνον, ὅτι οἱ ἱεροκλήρεις λαλοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περὶ τοῦ ἠθικοῦ μέρους τῆς θρησκείας, καὶ δὲν λαλοῦσι περὶ τοῦ δογματικοῦ, εἰμὴ ἐν παρόδῳ (69), διὰ τὸ νὰ ὑποθέτωσι τὸν ἀκροατὴν προκατηχημένον. Δὲν εἶναι ἴδιον τοῦ ἱεροκλήρου τὸ νὰ κατηχῇ (70), ἱκανὸν εἶναι εἰς αὐτὸν τὸ νὰ κάμνῃ τὴν προσκρομογὴν τῶν προεγνωσμένων ἀληθειῶν τῆς κατηχήσεως. Διὰ νὰ σαφηνίσωμεν τὸ λεγόμενον, δὲν ἤθελεν ἦναι ἀνάγκη νὰ φέρωμεν εἰς μέσον κανένα περὶ δειγμα. Ὁ ἱεροκλήρως λαλεῖ, φέρ' εἰπεῖν, κατὰ τῆς κλοπῆς· καὶ λέγει, ὅτι εἶναι ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ τὸ «οὐ κλέψεις», δεικνύει μὲ πολλὰς τῆς Γραφῆς μαρτυρίας καὶ τῶν Πατέρων, πόσον μέγα κακὸν εἶναι ἡ κλοπή· ἀλλὰ διὰ νὰ ὠφεληθῇ ὁ ἀκροατής, καὶ νὰ συλλάβῃ τὸν σωτηριώδη ὁδὸν τῆς ἀμαρτίας, χρειάζεται νὰ ἡξυρῇ,

(68) Ἴδε ἀνωτέρω §. 8.

(69) Ἴδε ἀνωτέρω σημ. (2).

(70) Πᾶρες ἔταν κάμνῃ λόγους κατηχητικούς, ὅπως εἶναι ὁ κατηχητικὸς λόγος τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, τινὲς τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων.

ποῖος εἶναι αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὅστις ἀπαγορεύει τὴν κλοπὴν, ποῖοι εἶναι αἱ ἄπειροι αὐτοῦ τελειότητες, καὶ αἱ ἀναρίθμητοι πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαι του, ἀπὸ τὰς ὁποίας γεννᾶται τὸ χρέος, τὸ ὁποῖον ἔχομεν νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τοῦ Ὑψίστου Νομοθέτου (71)· τὰ ὁποῖα ὅλα εἶναι μέρη τῆς κατηχήσεως. Καὶ ἂν τὴν σήμερον προξενῶσι τοσοῦτον ὀλίγην ὠφέλειαν αἱ διδασκαλίαι τῶν ἱεροκηρύκων, δὲν εἶναι ἄλλο τὸ αἷτιον, πᾶρεξ διότι οἱ ἀκροαταὶ δὲν εἶναι προκατηχημένοι τὰ τῆς θρησκείας. Ἡ πηλαιὰ Ἐκκλησία ἐδίδασκε συνεχέστερον ἀφ' ὅ,τι διδάσκουσι τὴν σήμερον· καθότι ποτὲ δὲν ἐγίνετο σύναξις τῶν πιστῶν, ὅπου δὲν ἐκηρύττετο ὁ Θεὸς λόγος ἀπ' αὐτὸν τὸν Ἐπίσκοπον (72). Δὲν ἔκρινε μ' ὅλον τοῦτο περιττὴν τὴν κατήχησιν· ἄπαγε! ἐξ ἐναντίας τὴν ἐνόμιζεν ἀναγκαιοτάτην, ὡς ἓνα θεμέλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐποικοδόμει ὑπερὸν τὰς καθημερινὰς ὁμιλίαις (73).

§. 17. Διὰ νὰ λύσωμεν τὴν τρίτην ἀντίθεσιν, ἡγουν, ὅτι ὁ χριστιανὸς χρεωστῆ νὰ πιστεῖν χωρὶς ἐρεῦνης, ἀναγκαῖον εἶναι νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν ἀπλῶς πᾶσα ἐρευνα εἰς τὰ τῆς θρησκείας ἦναι ἀσυγχώρητος. Ἡ Ἀ π ο κ ἄ λ υ ψ ι ς εἶναι μί α δ ῆ λ ω σ ι ς ἁ λ ῆ θ ε ι ῶ ν, ἥ

71) «Εἰ ἤδεις (λέγει ὁ Χριστὸς πρὸς τὴν Σαμαρείτιδα) τὴν δωρεάν τοῦ Θεοῦ, καὶ τίς ἐστὶν ὁ λέγων σοι· δός μοι πιεῖν· σὺ ἂν ἤτησας αὐτὸν, καὶ ἔδωκεν ἂν σοι ὕδωρ ζῶν.» Ἰωάν. δ', 10. Ἰάτε διὰ νὰ ζητήσωμεν, καὶ νὰ πῶμεν τὸ ζῶν ὕδωρ, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἡξεύρωμεν τίς εἶναι ὁ ποτιζών, καὶ παῖτα εἶναι αἱ δωρεαὶ του.

72) Ἰδὲ τὴν ῥῆσιν Ἰουστίνου τοῦ Μάρτυρος, τὴν ὁποίαν ἐσημειώσαμεν εἰς τὸν §. 28. τοῦ Β'. Μέρ. τῆς ἐπομένης κατηχήσεως.

73) «Παραγγελία δέ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· τὰ λεγόμενα μάνθανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσῃς τὰς συνήθεις εἶναι ὁμιλίαις· κακέιναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πίστεως ἄξια· ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὔριον μανθίνομεν· τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα διδάγματα ἐὰν σήμερον ἀμεληθῇ, πότε κληρονομήσεται;» Κύριλλ. Ἱεροσολύμων προκατχ. ἀριθμ. 11.

τίς ἔγεινε διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ. Ἐπομένως αὐτὴ περιέχει τινὰ πράγματα, τὰ ὅποια δὲν ἠδύνατο ποτὲ νὰ καταλάβῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ μόνην τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ λόγου. Αὐτὰ ὅμως τὰ ἀκατάληπτα εἶναι συνδεδεμένα μὲ ἄλλα, τὰ ὅποια καταλαμβάνει καὶ χωρὶς τὴν βοήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως· καὶ ἀπὸ τοῦτον τὸν συνδεσμον γεννῶνται τοσαῦτα κριτήρια, διὰ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ ἀληθὴς καὶ Θεία ἀποκάλυψις ἀπὸ τὰς ψευδεῖς καὶ κακοπλάστους. Εἴ τι πρᾶγμα ἔχει κριτήρια, εἶναι ὑποκείμενον εἰς ἀπόδειξιν, καὶ ἐπομένως εἰς ἔρευναν· καὶ οὐαὶ εἰς τοὺς χριστιανούς! ἂν ἡ θρησκεία των, ἡγουν ἡ περὶ Θεοῦ ἐπιστήμη δὲν εἶχεν ἀπόδειξιν. Μία θρησκεία, ὅποια εἶναι ἡ ἡμετέρα, τεθμελιωμένη εἰς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν, εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν πειρασμῶν, εἰς τὸν καθημερινὸν πόλεμον τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, μία τόσον στενὴ καὶ τεθλιμμένη ὁδὸς, δὲν ἦτο πιθανὸν νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπὸ τὰς ἄλλας θρησκειάς, δὲν λέγω τοσαύτας μυριάδας, ἀλλ' ἓνα μόνον ἄνθρωπον, ἂν δὲν εἶχεν ἀπόδειξιν. Ἡ ὑπερθαύμαστος ὅμως ἁρμονία μεταξὺ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἐντολῶν, αὐτὰ τὰ ὑπὲρ λόγον μυστήρια, αἱ σαφέσταται καὶ ἀψευδεῖς προφητεῖαι (74), ἡ ἀναμφέλικτος ἀγιότης τῶν Εὐαγγελικῶν Συγγραφέων, εἶναι τόσαι ἀποδείξεις, τῶν ὁποίων ἡ ἐνέργεια ἠνάγκασε τοσαῦτα ἀναρίθμητα ἔθνη νὰ ἀφήσωσι τὴν εὐρύχωρον καὶ πλατεῖαν ὁδὸν, τὴν ὁποίαν περιεπάτησαν οἱ πατέρες των, καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν τοῦ Κυρίου. Ἡ ἔρευνα λοιπὸν τῶν τοιούτων ἀποδείξεων ὄχι μόνον εἶναι συγκεχωρημένη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαία· διότι χωρὶς αὐτὴν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γεν-

74) Ἀνάγνωθι τὴν δεκάτην τρίτην κατήχησιν τοῦ Κυρίλλου ἱεροσολύμων, ὅπου πολλὰ θαύματα καὶ εἰδήσεις ἄξια θύσεως εἶναι περὶ πληρώσεως τῶν προφητειῶν.

νηθῇ ἡ πληροφορία εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα· καὶ χω-
 ρίς τὴν πληροφορίαν εἶναι ἀδύνατον νὰ ἀναγεννηθῇ ὁ
 ἄνθρωπος, ἡγοῦν νὰ ἐκδυθῇ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον,
 καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὸν νέον (75)· εἶναι ἀδύνατον νὰ προ-
 κόψῃ ποτὲ εἰς τὴν ἀρετὴν, ἢ νὰ ὑπερμαχήσῃ τῆς πί-
 στεως ἐναντίον εἰς Βασιλεῖς καὶ Τυράννους, ἢ νὰ τὴν
 ὑπερασπίσῃ ἐναντίον εἰς τοὺς ἑτεροθρήσκους (76). Ὁ Ἀ-
 πόστολος Πέτρος, γινώσκων τὴν ἀναγκαιότητα τῆς πλη-
 ροφορίας ταύτης, μᾶς διδάσκει λέγων· Ἕτοιμοι δὲ
 αἶτε πρὸς ἀπολογίαὺν παντὶ τῷ αἰτοῦντι ὑ-
 μᾶς λόγον περὶ τῆς ἐν ὑμῖν ἐλπίδος (77). Αὐ-
 τὸς ὁ Χριστὸς προετάσσει τὸ νὰ ἐρευνῶμεν τὰς Γρα-
 φὰς (78)· καὶ τὸ νὰ ἐρευνᾷ τις τὰς Γραφὰς, τί ἄλλο
 εἶναι παρὰ τὸ νὰ ἐρευνᾷ τὴν θρησκείαν. Αἱ πράξεις τῶν
 Ἀποστόλων λέγουσι διὰ τοὺς εὐγενεῖς ἐκείνους Ἰουδαί-
 ους, ὅτι ἐδέξαντο τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ με-
 τὰ πάσης προθυμίας, τὸ καθ' ἡμέραν ἀνα-
 κρίνοντες τὰς Γραφὰς, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕ-
 τως (79). Ἡ ἔρευνα ἐγέννησεν εἰς αὐτοὺς τὴν πλη-
 ροφίαν, καὶ ἡ πληροφορία τὴν προθυμίαν. Ἡ λατρεία
 τῶν χριστιανῶν ὀνομάζεται λογικὴ (80), καὶ τὸ
 γάλα τῆς πίστεως λογικόν (81)· τὸ ὅποιον σημαί-
 νει, ὅτι ἡ θρησκεία τῶν χριστιανῶν ἔχει λόγον, καὶ

75) Ἐφ. δ', 22. καὶ Κολ. γ', 10.

76) «Πράμμενε ταῖς κατηχήσεσιν—ὅπλα γὰρ λαμβάνεις κατὰ ἀντι-
 κειμένης ἐνεργείας· ὅπλα λαμβάνεις κατὰ αἱρέσεων, κατὰ Ἰουδαίων,
 καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ Ἑθνικῶν. Πολλοὺς ἰχθροὺς ἔχεις, πολλὰ βέλῃ
 λήμβανε· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις· καὶ ἡ χρεῖα σοι μαθεῖν πῶς
 κατακοντίζεις τὸν Ἕλληνα, πῶς ἀγωνίσῃ πρὸς αἱρετικόν, πρὸς Ἰου-
 δαῖον, καὶ Σαμαρεῖτην» κτ. Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. προκατηχ. ἀριθμ. 10.

77) Α'. Πέτρ. γ', 15. ἴδε καὶ Τίτ. β', 8.

78) Ἰωάν. ε', 39.

79) Πράξ. ιζ', 11.

80) Ῥωμ. ιε', 1.

81) Α'. Πέτρ. β', 2.

επομένως έρευναν καὶ ἀπόδειξιν· καὶ ὅτι δὲν εἶναι τε-
θεμελιωμένη εἰς μύθους σεσοφισμένους (82),
ἐναντίους εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον, καθὼς αἱ ψευδοθηρησκείαι.
Καὶ ἐπειδὴ τοιαύτη εἶναι ἡ ἡμετέρα θρησκεία, διὰ τὴν
νὰ φοβώμεθα νὰ τὴν ἐρευνήσωμεν, εἰ ἔχοι ταῦ-
τα οὕτως; Τὸ νὰ λέγη τις, ὅτι πρέπει νὰ πιστεύω-
μεν χωρὶς ἐρεύνης εἶναι μία αἴρεσις, καθὼς λέγει ὁ
μέγας Ἀθανάσιος (83), μεγαλητέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλ-
λας αἱρέσεις. Αὐτὸ εἶναι ἴδιον τῶν ψευδοθηρησκειῶν, τὸ

82) Β'. Πάτρ. α, 16.

83) Πρὸς τοὺς κελεύοντ. ἀπλῶς πιστεύειν τοῖς λέγουσιν (ἴσ. λε-
γομένοις) κτ. τόμ. 2. σελ. 323. ἐκδότ. Κολων. 1686. Καὶ πα-
ρακατιῶν ὁ αὐτὸς Πατὴρ λέγει· «δέχεσθε, φησὶν, (ὁ πιστεύειν ἀ-
λόγως ἀξιῶν), ἀπλῶς τὰ λεγόμενα, καὶ μηδεὶς ἐξετάζτω τί πρέ-
πον ἐν αὐτοῖς ἢ ἀπρεπές· καὶ πίστιν ὀνομάζει τὴν ἀδοκάνιστον
ἐπὶ τοῖς ἀσάτοις (ἴσ. ἀσυστάτοις) καὶ ἀναποδείκτοις ἐπὶ βλάβῃ συγ-
κατάθεσιν. Ἀλόγως πιστεύσω; καὶ μὴ ἐξετάσω τί δυνατόν, ἢ συμ-
φέρον, ἢ πρέπον, ἢ Θεῷ φίλον, ἢ τῇ φύσει κατάλληλον, ἢ τῇ ἀ-
ληθείᾳ σύμφωνον, ἢ τῷ σκοπῷ ἀκολουθον, ἢ τῷ μυστηρίῳ ἀρμό-
διον, ἢ τῆς εὐσεβείας ἀξιον; Καὶ τί κέρδος ἔξω; ἢ τίς ὄνησις τῇ
διανοίᾳ τῇ μηδὲν τούτων λογιζομένῃ, ἀλλ' ἀκοὴν μὲν τῷ ἥχῳ τῶν
ῥημάτων βάλλεσθαι, ψυχὴν δὲ μηδεμίαν τῶν λεγομένων σύνεσιν δέ-
χεσθαι; Τοῦτο περὶ (ἴσ. παρ᾽) πᾶσι τοῖς ἁλλοτρίοις τῆς πλάνης
καὶ τῶν κακῶν ὅλων αἴτιον γίνεταί· τίς γὰρ τῶν πολεμίων τῆς
καθολικῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἀξιοῖ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις ἀ-
κρίτως πιστεύειν;—οὐχὶ παραιτεῖται τὴν ἐξέτασιν ἵνα φύγῃ τὸν ἐ-
λεγχον;—Τί οὖν ποιήσωμεν, εἴ τις τῶν ἀπίστων ἡμᾶς ἀπαιτοῖ τὴν λό-
γον, κατηγορῶν τῆς ἀγίας Γραφῆς ὡς ἐναντίον λεγούσης; Εἵπωμεν
πίστευσον πᾶσι; καὶ τίς οὐκ ἂν ἀποκηδήσας καταγελάσειεν, οὐδα-
μῶς οἷός τε ὢν τὰ ἀλλήλοις μαχόμενα, καὶ μηδεμίαν λύσιν λαμ-
βάνοντα ὡς ἀξιόπιστα δέχεσθαι; δύο γὰρ ὄντων ἐναντίων λόγων, ἀ-
νάγκη τὸν ἕτερον ψευδῆ διαλέγχεσθαι. Τί πρὸς ταῦτα ἐροῦμεν; ἢ
καὶ ἡμεῖς, ἀπαιτούμενοι τὸ πιστεύειν δόγμασιν ἀναποδείκτοις καὶ
ἀσυστάτοις αἰρετικῶν ἢ Ἑλλήνων, κατὰ τὴν τοιαύτην πρότασιν συν-
θησόμεθα; Ἀλλ' ἄπαγε! οὔτε ἀσύστατα τὰ ἡμέτερά, οὔτε ἀλλήλοις
μαχόμενα.» Καὶ μετ' ὀλίγα· «Οὕτω καὶ τὸν ἐχθρὸν ἢ πείσομεν, καὶ
τὴν ἀγίαν Γραφὴν σύμφωνον ἀποδείξομεν, καὶ τοῦ μυστηρίου τὴν

νά φοβῶνται τὴν ἔρευναν· διότι μὲ τὴν ἔρευναν ἐλέγχεται ἡ σαθρότης των. Τῶν χριστιανῶν ἡ θρησκεία δὲν φοβεῖται τὴν ἔρευναν, δὲν τρέμει τὴν ἐξέτασιν. Μεταχειρίσθητι λοιπὸν, ὦ χριστιανέ, ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ λογικοῦ φωτός· γενοῦ κριτὴς αὐστηρὸς τῆς θρησκείας σου· μὴ φοβηθῇς νὰ τὴν παραστήσῃς εἰς τὸ κριτήριον τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ νὰ τὴν παραβάλλῃς μὲ τὰς ἄλλας θρησκείας· ἐξέτασον τοὺς μάρτυρας αὐτῆς τῆς θρησκείας· ἐρευνήσον ἂν ᾖναι σύμφωνοι, ἂν δὲν εἶχον κανένα κρυπτὸν τέλος νὰ ψευσθῶσι· σύγκρινον ἱστορίαν μὲ ἱστορίαν, περιστάσεις μὲ περιστάσεις (84)· ὅσον ἀκριβεστέρᾳ εἶναι ἡ ἔρευνά σου, τοσοῦτον μεγαλητέρᾳ θέλει εἶναι ἡ πληροφορία καὶ ἡ χαρά σου, ὅτι δὲν ἐπλανήθῃς. Μέχρι τούτου ἡ ἔρευνα εἶναι ὄχι μόνον συγκεχωρημένη, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαιοτάτη.

§. 18. Ἀφ' οὗ ὁμῶς πληροφορηθῇς, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα, μὴ σκανδαλίζεσαι, διότι εὐρίσκεις εἰς τὴν θρησκείαν σου καὶ πράγματα, τὰ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ χωρήσῃ ὁ στενὸς ἡμῶν νῦς. Καθὼς ἔχεις χρέος νὰ τὴν ἐξετάσῃς, ἂν ᾖναι ἀπ' οὐρανοῦ (καθὼς τὴν παριστάνουσιν οἱ Συγγραφεῖς τῆς)· οὕτω δὲν πρέπει νὰ τὴν ἀπορρίπτῃς διὰ τοῦτο μόνον ὅτι περιέχει μυστήρια. Ἐξ ἐναντίας, ἕνας ἀπὸ τοὺς χαρακτῆρας τῆς Θεϊότητος τῆς ἡμετέρας θρησκείας εἶναι τὸ νὰ περιέχῃ καὶ τινα ἀκα-

δόξαν ἐνθέσμως κηρύττοντες, καὶ τὴν ἀρμολογῶσαν πληροφορίαν ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν θησαυρίζοντες, μήτε χωρὶς λόγου πιστεύοντες, μήτε χωρὶς πίστεως λέγοντες». Ἰδὲ καὶ σελ. 294. πρὸς τοὺς κελεύοντας μὴ δεῖν ἀπὸ Γραφῶν ζητεῖν ἢ λαλεῖν, ἀκουμένους τῇ παρ' αὐτοῖς πίστει.

84) Οὕτω, παραδ. χάρι. ἀποδεικνύει σοφώτατα τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων (κατηχ. 14. ἀριθμ. 14.) καὶ ἐκ τούτου, ὅτι οἱ φύλακες, ἀγχαλὰ μαρτυροῦντες, ὅτι ἐσπλήθη ὁ νεκρὸς ἐξ ἀμελείας αὐτῶν, δὲν ἐπικιδεύθησαν (Ματθ. κή, 11—15.), εἰς καιρὸν ὅπου οἱ φύλακες τοῦ Πέτρου κολάζονται, διότι ἐφυγεν ἐκ τῆς φυλακῆς ὁ Πέτρος, Πρίξ. εἶ', 19.

κῆ.

ΠΡΟΔΙΟΙΚΗΣΙΣ

τάληπτα εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Ἄν ὅλα ἦσαν κατὰ
ληπτά, ἡ Θεόθεν ἀποκλυθεῖσα θρησκεία ἦτο περιττή,
μήτε ἦτο ἀνάγκη νὰ σταυρωθῇ ὁ εἰς τῆς Τριάδος ὑπὲρ
ἡμῶν, ἀλλ' ἱκανὸς ἦτον ὁ φυσικὸς λόγος νὰ ὀδηγήσῃ
τὸν καθ' ἕνα εἰς τὴν ἀληθινὴν εὐδαιμονίαν. Ὁ φυσικὸς
λόγος ὁμῶς ἐξοφώθη ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν, καὶ δὲν ἤ-
ξευρε, μήτε ἠδύνατο νὰ εὔρῃ τὴν θεραπείαν τῆς κοινῆς
διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων (85), καὶ τὸ μέσον τῆς κα-
ταλλαγῆς μετὰ τὸν δικαίως ὠργισμένον οὐράνιον ἡμῶν Πα-
τέρα. Ἦτο λοιπὸν χρεῖα νὰ τὸ εὔρῃ ἡ ἄπειρος τοῦ Θεοῦ
σοφία, καὶ νὰ τὸ βάλλῃ εἰς ἔργον ἡ παντοδυναμία του.
Ἡ ἀμαρτία ἦτον ἄπειρος διότι ἐγείνεν εἰς τὸν ἄ-
πειρον Θεόν ἐπομένως ἔπρεπε νὰ ἦναι ἄπειρος
καὶ ὁ μεσίτης, ὅς τις ἔμελλε νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν
ἄπειρον τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνην. Αὐτὰ τὰ τάγματα τῶν
Ἀγίων Ἀγγέλων ἂν ἐσαρκοῦντο ὅλα καὶ ἐσταυροῦντο ὑπὲρ
ἡμῶν, ἦτον ἀδύνατον νὰ ἐξελείψωσι τὸ καθ' ἡμῶν χει-
ρόγραφον διὰ τὸ νὰ ἦναι καὶ αὐτοὶ (καθὼς ἡμεῖς) ὄντα
πεπερασμένα. Δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλος, πᾶρεξ
ἑνὸς Θεοῦ καὶ ἐνταῦθα ἄρχεται τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας
μυστήριον. Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί (86),
ἐσταυρώθη, ἐτάφη, ἀνέστη καὶ ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐ-
ρανοὺς. Αὐτὸς εἶχεν ἐπὶ γῆς μαθητάς καὶ οἱ μαθηταὶ
τὸ ἐμαρτύρησαν ἐν ἐνὶ στόματι μέχρι θανάτου (87). Ἄν
ἐπληροφορήθῃς, ὅτι εἶναι ἀληθὴς ἡ μαρτυρία των, μὴ
περιεργάζεσαι περαιτέρω μὴ πολυπραγμονῆς τολμηρῶς,

85) Γενέσ. ς', 11. 12.

86) Α'. Τιμόθ. γ', 16.

87) «Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα, οὗ
λόγους κεχωρισμένοις μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι βισάνων καὶ θα-
νάτων περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα ἐπὶ στό-
ματις μὲν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθίηται πᾶν ῥῆμα, κατὰ
τὴν Γραφήν· δώδεκα δὲ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, καὶ
ἄρα ἐπὶ πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπισταῖς» Κύριλλ. Ἱεροσολύμ. κατ' α.
4. ἀριθμ. 12. 16 καὶ 18. μετ. ἔλεον τῆς α, πρὸς Κορινθ.

πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησεν υἱόν (88); πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ἐνωθῇ ἡ Θεία φύσις μὲ τὴν ἀνθρωπίνην, ἢ νὰ γενήσῃ παρθένος; μὴ καταγίνασθαι εἰς τοιαύτας μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους; ζητήσεις (89). ἀλλὰ λέγε μὲ βαθυτάτον σέβας τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀνθρώποις, δυνατότα εἶσι παρὰ τῷ Θεῷ (90).

§. 19. Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἀνεσκευάσθησαν αἱ ἀντιθέσεις τῶν ἐναντίων (ὡς νομίζω) ἱκανῶς· ἀφ' οὗ ἀπεδείχθη ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφήν, ἀπὸ τὴν πρᾶξιν αὐτῆς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀπὸ τὸν ὁρθὸν λόγον ἡ ἀναγκασιότης τοῦ νὰ κατηχήται ὁ χριστιανὸς τὴν ἰδίαν ὁρησκεῖαν, ἐπόμενον ἦτο καὶ νὰ δοθῇ μία τοιαύτη Κατήχησις εἰς τοὺς χριστιανούς· τὴν ὁποίαν διδάσκοντες οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα, οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, οἱ ἀνάδοχοι τὰ ἀναδεξιμαῖα, καὶ ἁπλῶς οἱ πεπαιδευμένοι τοὺς ἰδιώτας καὶ ἀπαιδεύτους, ἤθελε συνεργήσωσιν εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχαίας ταύτης ἐπαινετῆς συνθηλας, εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ψυχικὴν τῶν χριστιανῶν σωτηρίαν. Αὐτὸς ἦτον ὁ σκοπὸς μου πρὸ πολλοῦ, νὰ δώσω εἰς φῶς καμμίαν Κατήχησιν· ἀλλὰ δὲν ἐτόλμων, διὰ τὸ νὰ ἔλειπεν ἀπ' ἐμοῦ ἡ ἱκανότης· μέχρις οὗ (κατὰ Θεῖαν εὐδοκίαν) εὗρηκα τὴν παρούσαν Κατήχησιν. Ἡ ὁποία, συγγραφείσα τὸ πρῶτον εἰς Ῥωσικὴν διάλεκτον παρὰ τοῦ Σοφωτάτου καὶ Πανιερωτάτου τανῦν Μητροπολίτου Μόσχας Κυρίου Πλάτωνος (91),

88) «Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς υἱὸν ἔχει, ταῦτο πίστευε· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμονεῖ· ζητῶν γὰρ οὐχ εὐρήσεις. Μὴ ἐξυποβῇ σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσης, ἀ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοῦ μένα.» Κύριλλ. ἐπιστολὴν. κατηχ. 11. ἀριθ. 19.

89) Β'. Τιμὸθ. 6', 23.

90) Λουκ. ιη', 27.

91) Ὅστις, ἀνατροφεὺς ὑπάρχων τοῦ μεγάλου Δουκὸς τῆς Ῥωσίας, συνέγραψε ταύτην διὰ τὴν Αὐτοκρατορικὴν Αὐτοῦ Ἱψηλοτάτας, Ἱερομόναχος ἐστὶν ὢν, καὶ Ἀρχιμανδρίτης τῆς ἐν Τροίτῃ Μονῆς.

μετεφράσθη ἔπειτα εἰς τὴν Γερμανικὴν ⁽⁹²⁾, τῆς ὁποίας μετρίαν εἶδυσιν ἔχων ἐπεμελήθη χωρὶς ἀναβολὴν τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον, διὰ τὴν κοινὴν ὠφέλειαν τῶν ὁμογενῶν μου χριστιανῶν. Εἰς αὐτὴν προσέθηκα καὶ σημειώσεις τινὰς ἠθικὰς τε καὶ φιλολογικὰς (ὅσας ἐμνημόνευον ἀπὸ τὰς ἀναγνώσεις μου), καὶ πολλοὺς τόπους τῆς Θείας Γραφῆς· καὶ διὰ περισσοτέραν βεβαίωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Σεβασμιωτάτου μοι Συγγραφέως, καὶ διὰ νὰ δύνανται νὰ τὰ μεταχειρίζωνται οἱ πνευματικοὶ πατέρες, καὶ αὐτοὶ πρὸς τοῦτοις οἱ ἱεροκέρυκες, ὅσakis λαλοῦσιν εἰδικῶς κατὰ τινος ἁμαρτίας, ἢ θέλουσι νὰ ἀποδείξωσι καμμίαν ἀλήθειαν τῆς ἱερωτάτης ἡμῶν θρησκείας.

§. 20. Πολλὰ ἤθελεν εἰπῶ εἰς ἔπαινον τοῦ παρόντος συγγράμματος, ἂν ἦτο δυνατόν εἰς τὸν μεταφραστὴν τὸ νὰ ἐπαινῇ τὸν Συγγραφέα του χωρὶς κίνδυνον τοῦ νὰ νομισθῇ ἐπαινέτης αὐτοῦ ἑαυτοῦ. Ἀφίνω λοιπὸν τὴν κρίσιν εἰς ὑμᾶς τοὺς νουνεχεῖς ἀναγνώστας· τοὺς ὁποίους παρακαλῶ νὰ τὸ δεχθῇτε μετὰ χαρᾶς, ὡς τροφείον, τὸ ὁποῖον ἀνταποδίδει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἡ Ῥωσικὴ διὰ τὴν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε παρ' αὐτῆς ⁽⁹³⁾· καὶ νὰ τὸ μελετᾶτε συνεχῶς, ἂν θέλητε νὰ λάβητε τὸν μακαρισμὸν τοῦ μελετῶντος εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ἡμέρας καὶ νυκτός ⁽⁹⁴⁾, ἂν θέλητε νὰ προσφέρητε εἰς τὸν Δημιουργὸν ἡμῶν θυσίαν ζῶσαν, ἀγίαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ ⁽⁹⁵⁾, τὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ⁽⁹⁶⁾, χωρὶς τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατον νὰ στηριχθῇτε ποτὲ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὰ καλὰ ἔργα. Σπουδάσατε δὲ νὰ τυπώσητε καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν τέκνων ὑμῶν

92) Καὶ ἐτυπώθη ἐν 'Ρίγα τῇ πόλει, ἐν ἔτει 1770.

93) Ἴδὲ τὴν ἐδόμ. σημ. τοῦ §. 28. τοῦ Β'. Μέρους τῆς ἐπομένης κατηχήσεως.

94) Ψαλμ. α', 2.

95) 'Ρωμ. ιβ', 1.

96) «Ὁ τοῦδε τοῦ Παντὸς Δημιουργὸς καὶ Πατρὸς οὐ δεῖται αἰ-

τὴν τοιαύτην γνῶσιν, ἐν ᾧ εἶναι εἰς νεαράν ἡλικίαν ⁽⁹⁷⁾,
 ἂν θέλητε νὰ τὰ σοφίσητε τὴν ἀληθινὴν καὶ ψυχο-
 σωτήριον σοφίαν ⁽⁹⁸⁾, χωρὶς τῆς ὁποίας πᾶσα ἄλλη σο-
 φία καὶ ἐπιστήμη εἶναι μωρία. «Τῷ δὲ δυναμένῳ φυ-
 »λάξαι ὑμᾶς ἀπταίστους, καὶ στῆσαι κατενώπιον τῆς
 »δόξης αὐτοῦ ἀμώμους ἐν ἀγαλλιάσει, μόνῳ Σοφῷ Θεῷ
 »Σωτῆρι ἡμῶν δόξα καὶ μεγαλωσύνη, κράτος καὶ ἐ-
 »ξουσία, καὶ νῦν εἰς πάντας τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν!» ⁽⁹⁹⁾.

ματος, οὐδὲ κνίσσης, οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ θυμιαμάτων εὐω-
 δίας, αὐτὸς ὢν ἡ τελεία εὐωδία, ἀνεκδοκῆς καὶ ἀπροσδοκῆς. Ἀλλὰ
 θυσιὰ Αὐτῷ μεγίστη, ἂν γινώσκωμεν, τίς ἐξέτεινε καὶ συνεσφαίρωσε
 τοὺς οὐρανοὺς, καὶ τὴν γῆν κέντρου δίκην ἤδρασε· τίς συνήγαγε
 τὸ ὕδωρ εἰς θαλάσσας, καὶ διέκρινε τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ ἐκότους· τίς
 ἐκόσμησεν ἄστροις τὸν αἰθέρα, καὶ ἐποίησε πᾶν σπέρμα τὴν γῆν
 ἀναβάλλειν· τίς ἐποίησε ζῶν, καὶ ἄνθρωπον ἐπλασεν». Ἀθηναγόρου
 Πρεσβ. περὶ χριστιαν. σελίδ. 48. ἔκδοσ. Ὁξονίας 1706.

97) Αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπιβάλλει εἰς τοὺς γονεῖς τὸ ἀπαραίτητον χρέος
 τοῦ νὰ κατηγῶσι καὶ νὰ διδάσκωσι τὰ ἴδια τέκνα. Ἰδὲ Δευτερονόμ.
 6, 7, 11, 19, 21, 32, 46.

98) Ἰδὲ Β'. Τιμόθ. γ', 15.

99) Ἰουδ. ἐπιστολ. στίχ. 24. 25.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ

ΦΥΣΙΚΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΓΝΩΣΕΩΣ

ΗΤΙΣ ΜΑΣ ΟΔΗΓΕΙ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΚΗΝ ΠΙΣΤΙΝ.

§. 1. Πόθεν ἄρχεται ἡ ἀνθρώπινος γνῶσις.

ΑΡΧΗ πάσης ἀνθρωπίνης γνώσεως εἶναι τὸ νὰ γνωρίσῃ τις τὸν ἑαυτὸν του.

Οἱ παλαιοὶ ἐπίστευον κοινῶς, ὅτι, τὸ νὰ γνωρίσῃ τις ἑαυτὸν, εἶναι ὁ πρῶτος βαθμὸς τῆς σοφίας· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος (Α΄ Κορινθ. ΙΑ΄, 31.) λέγει· «Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς διεκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα.»

§. 2. Ἀπόδειξις, ὅτι ἐστὶ Θεός.

Ἄν ἐξετάσωμεν διὰ ταύτης τῆς γνώσεως τὴν ἰδίαν ἡμῶν φύσιν, πληροφορούμεθα, ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ κτίσωμεν ἡμεῖς ἑαυτοὺς (α). Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ἀναγκαίως, ὅτι εἶναί τι ὄν ἄκτιστον καὶ παντοδύναμον, παρὰ τοῦ ὁποίου ἐπλάσθημεν ἡμεῖς καὶ τὰ λοιπὰ κτίσματα (β), καὶ τὸ τοιοῦτον ὄν εἶναι ὁ Θεός.

(α) Ὅσα βλέπομεν εἰς τοῦτον τὸν κόσμον εἶναι ἐν-

δὲ χόμεινα, τούτέστιν ἠδύναντο νὰ ᾔναι, ἢ νὰ μὴν ᾔναι, ἢ νὰ ᾔναι κατ' ἄλλον τρόπον. Ὅταν ὅμως παράγηται τι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐκτίσθῃ παρ' ἄλλου τινός· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Προφήτης Δαυὶδ (Ψαλ. 99, 3.) λέγει· «Σὺ ἐποίησας ἡμᾶς, καὶ οὐχ ἡμεῖς» (1).

(β) Διὰ τοῦτο καὶ ὠνομάσθη μικρὸς κόσμος ὁ ἄνθρωπος, ἢ θεωρία τοῦ ὁποίου μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεόν.

§. 3.

Γίνεται φανερά πρὸς τούτοις ἡ ὑπαρξίς τοῦ Θεοῦ, πρῶτον, ἀπὸ τὴν ἀκριβῆ θεωρίαν τοῦ κόσμου τούτου (α), δεύτερον, ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν ὅλων τῶν ἐθνῶν (β), τρίτον, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφориαν τῆς ἰδίας ἡμῶν συνειδήσεως (γ), καὶ τελευταῖον, ἀπὸ τὴν ἐμφυτον ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, ἡγουν τῆς πληρεστάτης εὐδαιμονίας (δ).

(α) Ὁ κόσμος οὗτος εἶναι θέατρον, εἰς τὸ ὁποῖον βλέπομεν τὴν Θεῖαν δόξαν· εἶναι βιβλίον, τὸ ὁποῖον φανερόνει τὸν ἴδιον συγγραφέα· εἶναι ἔσοπτρον τῆς Θείας σοφίας. Τοῦτο βεβαιοῖ καὶ ὁ Ἀπόστολος (Ῥωμ. Α', 20) λέγων· «Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθαροῦται, ἥ τε ἀίδιος αὐτοῦ δόναμις καὶ Θειότης».

(β) Εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς, μεταξὺ προσέτι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀγροικότατα ἔθνη φαίνονται βωμοί· πανταχοῦ προσφέρονται θυσίαι. Τόσον εἶναι ἰσχυρά εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἡ συναίσθησις τῆς Θείας ὑπάρξεως, ὥστε προσκυνεῖ λίθους, ἢ ἄλλο τι φθαρτὸν πρᾶγμα προτιμότερον, παρὰ νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν εἶναι Θεός.

(1) Τὸ Ἑβραϊκὸν καὶ οἱ Ἑβδαῖκοι λέγουσι· «Αὐτὸς ἐποίησεν ἡμᾶς καὶ οὐχ ἡμεῖς», Ψαλμ. 99. 3.

(γ) Ἡ συνείδησις παντὸς ἀνθρώπου διὰ μὲν τὰς καλὰς πράξεις αἰσθάνεται χαρὰν, διὰ δὲ τὰς κακὰς πλήττεται καὶ ταράττεται. Καὶ τοῦτο προέρχεται ἀπὸ μίαν ἔμφυτον δύναμιν, ἡ ὁποία μᾶς ἀναγκάζει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι εἶναι ἕνας παντέφορος καὶ πνυτοδύναμος κριτὴς, εὐεργετικὸς, ἀνταποδότης τῆς ἀρετῆς, καὶ τιμωρητὴς ἀδυσώπητος τῆς κακίας. Σύμφωνα τούτοις λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ῥωμ. Β'. 15 (2).

(δ) Ὅσον εὐδαίμων καὶ ἂν ᾦναι ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς γῆς, ὅσην ἀφθονίαν καὶ ἂν ἔχῃ ὅλων τῶν ἀγαθῶν, δὲν δύναται μ' ὅλον τοῦτο ποτὲ νὰ πληρώσῃ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν τοσοῦτον, ὥστε νὰ μὴ δυσαρεστηθῇ πολλάκις εἰς τὰς προσκαίρους ἡδονάς, καὶ νὰ ὀρεχθῇ ἄλλας περισσοτέρας. Ὁ Σολομών, ἀφ' οὗ ἀπήλαυσε πᾶν εἶδος ἡδονῶν, ἀνέκραξε τέλος πάντων «Τὰ πάντα τα ματαίωτά ἐστις!» (3).

Καὶ ἐπειδὴ μία τοιαύτη ἔμφυτος ἐπιθυμία δὲν ἐδόθη ματαίως εἰς ἡμᾶς, ἔπεται ὅτι καὶ δύναται νὰ πληρωθῇ ἀπὸ τελειότερόν τι καὶ μονιμώτερον ἀγαθόν, τὸ ὁποῖον εἶναι ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Δαυὶδ· «Χορτασθήσομαι ἐν τῷ ὀφθῆναι μοι τὴν δόξαν σου» Ψαλμ. ις'. 15. (4).

Ὅταν μετὰ προσοχῆς στοχασθῇ τις τὴν ἀπόδειξιν ταύτην τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ἐκπλήττεται διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀσεβῶν ἀθέων. Διὰ τοῦτο καὶ ἀμφιβάλλ-

(2) «Οἵτινες ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν, συμπαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως, καὶ μετὰ ξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων, ἢ καὶ ἀπολογουμένων.»

(3) Ἐκκλησιαστ. Α', 2.

(4) Τὸ «Ἐὖρ. χορτασθ. ἐν τῷ ἐξεγερθῆναι τῇ εἰκόνι σου, ἢ τῆς εἰκόνης σου. Ψαλμ. ΙΖ', 15. Ὁ Σύμμαχος χορτ. ἐξυπνισθαῖς τῆς ὁμοιώσεώς σου· ὁ Ἀκύλας ἐν τῷ ἐξυπνισθῆναι ὁμοιώσεώς σου· ἡγουν, θέλει χορτασθῶ ἀπὸ τὴν ὁμοιότητά σου ὅταν ἀνασταθῶ, ἢ θέλει χορτασθῶ, ὅταν ἀνασταθῶ ὁμοίος σου, κατὰ τὸ Α'. Κορινθ. ΙΕ', 49. καὶ Α', Ἰωάνν. Γ', 2.

λουσί τινες δικαίως, ἂν εὐρίσκωνται τοιοῦτοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, χωρὶς ἢ συν-εἰδήσεως τῶν νὰ ἦναι πληροφορημένη τὸ ἐναντίον.

§. 4. Τί ἐστὶ Θεός.

Ἀφοῦ ἐμολογήσωμεν, ὅτι εἶναι Θεός, πρέπει νὰ τὸν νοήσωμεν ὡς τὸ Ὑψιστον Ὄν, τὸ ὁποῖον δὲν κρέμαται ἀπὸ ἄλλον τινά, ἀλλ' εἶναι αὐτῷ-παρκτον, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἀδύνατος.

Ἄν τὰ πάντα παρήχθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκτίσθῃ αὐτὸς ὑπ' ἄλλου τινός· εἰδὲ μὴ, ἔπρεπε νὰ ὑποθέσωμεν ἄλλον ὑπέρτερον καὶ δυνατώτερον ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ὁποῖον εἶναι παντάπασιν ἐναντίον εἰς τὴν ἐννοιαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ Θεοῦ.

§. 5.

Ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἐξήρ-τηται ἡ γνῶσις τῶν Θείων ιδιοτήτων· καθότι, ἐπειδὴ ὁ Θεός δὲν κρέμαται ἀπὸ ἄλλον τινά, καὶ ἡ ἀνυπαρξία του εἶναι ἀδύνατος, συμπεραίνεται, ὅτι εἶναι Εἷς (α), ὅτι δὲν ἔλαβεν ἀρχὴν, μήτε θέλει λά-βῃ τέλος ποτέ, ἡγουν εἶναι Αἰώνιος (β). Ἐκ δὲ τῆς αἰωνιότητος ἐπεταὶ ὅτι δὲν ἔχει τίποτε ὑ-λικόν ἢ σωματικόν, καὶ ὅτι εἶναι Ἀθάνατος (γ). Ἀκολούθως εἶναι πνεῦμα καθαρώτατον (δ)· ὡς κα-θαρώτατον δὲ πνεῦμα ἔχει νοῦν (ε), εἶναι Παγ-γνώστης (ζ), Σοφός (η), Ἐλεύθερος (θ), Ἀγαθός (ι), Δίκαιος (κ), Ἅγιος (λ) καὶ Παντοδύναμος (μ), ἀπὸ τὰ ὁποῖα συμπεραίνεται ἀναγκαίως, ὅτι εἶναι τε-λειότατον καὶ μακαριώτατον Ὄν (ν), καὶ Παντο-κράτωρ Δεσπότης (ξ).

(α) Ἡ πολυθεΐα μάχεται ἐκ διαμέτρου μὲ τὴν ἐν-νοιαν, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ Θεοῦ, ὅτι εἶναι δηλαδὴ

Ὦν, τὸ ὁποῖον ἔχει πάσας τὰς δυνατὰς τελειότητας. Εἴτε λοιπὸν ἀποδίδουσιν ἄλλοι εἰς διαφόρους θεοὺς, ἀποδίδομεν ἡμεῖς εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεόν, ὡς καὶ ὁ Παῦλος (Α΄ Κορινθ. Η΄. 5—6) λέγει· «Καὶ γὰρ, εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς· (ὥσπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοί, καὶ κύριοι πολλοί) ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἷς αὐτόν». Οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἔχουσι λοιπὸν, ὅσοι πιστεύουσι πολλοὺς θεοὺς, καθὼς προσέτι καὶ οἱ εἰδωλολάτραι· καὶ εἶναι πρόφασις ἀνίσχυρος, τὴν ὁποίαν τινὲς φιλόσοφοι προφασίζονται, διὰ τὴν συγκαλύψαι τὴν αἰσχύνην τῶν Ἐθνικῶν, ὅτι δηλαδὴ προσεκύνουν τὰς διαφόρους τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐνεργείας ὑποκάτω εἰς διάφορα σχήματα καὶ ὀνόματα. Αὐτοὶ (καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Ῥώμ. Α', 23.) «Ἦλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωμάτι εἰκόνοσ φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν».

(6) Δὲν ἔχει μήτε ἀρχὴν, μήτε τέλος ἐκείνο τὸ πρᾶγμα, τοῦ ὁποίου ἡ ἀνυπαρξία εἶναι ἀδύνατος. Μία διαμονὴ ἀναρχος καὶ ἀτελεύτητος ὀνομάζεται Αἰωνιότης, τὴν ὁποίαν σαφέστατα παριστάνει ἡ ἁγία Γραφή λέγουσα· «Αὐτοὶ (οἱ οὐρανοὶ) (5) ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις· καὶ πάντες ὡς νῆμάτιον παλαιωθήσονται, καὶ ὥσεϊ περιβόλαιον ἀλλάξεις αὐτοὺς καὶ ἀλλαγήσονται, σὺ δὲ ὁ αὐτὸς εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν» (6).

(γ) Τὰ ὕλικά πράγματα λαμβάνουσιν ἀρχὴν εὐθύς,

(5) Τὸ Γερμανικὸν αὐτὰ (τὰ κτίσματα).

(6) Ψαλμ. ρα', 26. καὶ Ἑβρ. Α', 11. 12. Τὸ Ἑβραϊκὸν διαμνεῖς—ἀλλάξεις—καὶ τὰ ἔτη σου οὐ δαπνυθήσονται.

ὅταν ἐνωθῶσι τὰ μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων συνίστανται ὅταν τὰ μέρη διαλυθῶσι, τὸ πρᾶγμα λαμβάνει τέλος, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ ζῶα ὀνομάζεται θάνατος. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ Θεὸς δὲν ἔχει μήτε ἀρχήν, μήτε τέλος (ὡς εἰπομεν ἂνωτέρω), ἐπομένως δὲν εἶναι μήτε σύνθετος ἐκ διαφόρων μερῶν· ἐπομένως εἶναι ἀτόματος, καὶ ἀθάνατος. Οὕτω λέγει περὶ τῆς αὐλίας τοῦ Θεοῦ ἡ ἀγία Γραφή· «Γένος οὐκ ἔχοντες τοῦ Θεοῦ, οὐκ ὀφείλομεν νομίζειν χρυσῶ, ἢ ἀργύρῳ, ἢ λίθῳ, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου, τὸ ἡγεῖοι εἶναι ὅμοιον» (7). Ὅταν ὁμοῦς ἡ Γραφή ὀνομάζῃ ὀφθαλμοὺς, ὦτα καὶ χεῖρας Θεοῦ, δὲν πρέπει νὰ λαμβάνωνται κυριολεκτικῶς τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὡς μεταφοραί, τὰς ὁποίας συγκαταβατικῶς πρὸς τὴν ἀσθένειαν τοῦ ἡμετέρου νοὸς μετεχειρίσθησαν οἱ Θεόπνευστοι συγγραφεῖς, θέλοντες διὰ τούτων νὰ παραστήσωσι τὴν δύναμιν καὶ τὰς λοιπὰς ιδιότητας τοῦ Θεοῦ· οἷον, διὰ μὲν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἐννοεῖται ἡ ἀπειρος αὐτοῦ καὶ παντέφορος γνῶσις, διὰ δὲ τῶν ὠτων, ἡ ἴλεως τῶν ἡμετέρων προσευχῶν ἀκρόασις, καθὼς διὰ τῶν χειρῶν, ἡ Παντοδυναμία του. Οὕτω πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν.

(δ) Πνεῦμα λέγεται ἓνα ὄν ἀπλοῦν, τὸ ὁποῖον ἔχει νοῦν καὶ θέλησιν. Τοιοῦτον ὄν εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ Θεός, καθὼς λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Δ', 24). «Πνεῦμα ὁ Θεός».

(ε) Νοῦς ὀνομάζεται ἡ τελειότης ἐκείνη τοῦ νὰ παριστάνῃ τις εἰς ἑαυτὸν πρᾶγμα τι ἐναργῶς. Εἰς τὸν Θεῖον νοῦν ἡ ἐναργὴς τῶν πραγμάτων παράστασις δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὰ ἐνεργεῖα ὄντα, ἀλλ' ἐκτείνεται καὶ εἰς αὐτὰ τὰ δυνάμει διότι, καθὼς ὁ Θεός εἶναι ἀπειρον ὄν, οὕτω πρέπει καὶ αἱ τελειότητες αὐτοῦ νὰ

7) Πρᾶξ. 12', 29.

ἦναι ἄπειροι καὶ ἀπεριόριστοι. Τοῦτο βεβαίως καὶ ἡ Θεία Γραφή (Ἑβρ. Δ', 13) λέγουσα· «Καὶ οὐκ ἔστι κτίσεις ἀφανῆς ἐνώπιον αὐτοῦ πάντα. Δὲ γυμνά καὶ τετραχελισμένα τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ».

(ζ) Ἡ Παγγνώσις τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ τελειότης ἐκείνη διὰ τῆς ὁποίας θεωρεῖ τὴν συνάφειαν καὶ τὸν σύνδεσμον ὅλων τῶν μελλόντων καὶ δυνατῶν πραγμάτων. Ὅθεν ἐβρέθη περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἐτάζει καρδίας καὶ νεφροὺς (8). καὶ ὅτι εἶναι κριτὴς τῶν ἐννοιῶν τῆς καρδίας (9). «Κύριε, σὺ ἔγνωνς πάντα τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα» λέγει ὁ Δαυὶδ, Ψαλμ. ρλῆ. 5 (10). Ἡ πρόγνωσις αὕτη τοῦ Θεοῦ, ἀγκαλὰ βεβαία, δὲν ἀναιρεῖ μὲ ὅλον τοῦτο τὴν ἐλευθερίαν τῶν πράξεων, μήτε περιέχει καμμίαν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ νὰ πράττωμεν τὴν ἀρετὴν ἢ τὴν κακίαν. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς βλέπει τὸ μέλλον ἐπίσης καθὼς καὶ τὸ ἐνεσῶς, ἔπεται, ὅτι προεῖδεν ἐξ αἰδίου ὅλας τῶν ἀνθρώπων τὰς πράξεις καθὼς ἔμελλον νὰ συμβῶσι κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἐλευθερίας· ἡ δὲ πρόγνωσις μᾶς βεβηχίας μελλούσης πράξεως δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐλευθερίαν τῆς αὐτῆς πράξεως.

(η) Ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐκείνη ἡ τελειότης, διὰ τῆς ὁποίας διευθύνει ὅλα τοῦ παρόντος κόσμου τὰ πράγματα πρὸς τὰ προσήκον ἐκάστῳ τέλος. Ὅθεν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε! πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας!» Ψαλμ. ργ.

(θ) Καθ' ὅλα ὅσα ποιεῖ ὁ Θεός, εἶναι ἐλεύθερος,

8) Ψαλμὸς ζ', 19.

9) Αἰνίσσεται ἴσως ὁ συγγρ. τὸ Ἑβρ. Δ', 12.

10) Τὸ Ἑβρ. ἔχει· Κύριε, ἔγνωνς πάντα (καὶ ἀντὶ τοῦ τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα, σὺ ἐπλασάς με κ. τ. λ. τοῦ ἐπομένου σίχ. κατὰ τοὺς ἑβδομήκοντα) ὅπισθεν καὶ ἔμπροσθεν περιστοίχισάς με κτλ. Ψαλμ. ρλθ', 4. 5. ὁ ὁποῖος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὑμνεῖ τὴν ἄπειρον γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἐμφατικώτατα.

καὶ οὐδεὶς δύναται νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ πράξῃ τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ Ψαλμ. ριγ', 11. λέγει· « Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ (11) πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησεν ».

(ι) Ἡ Ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν θέλησιν, τὴν ὁποίαν ἔχει νὰ ποιήσῃ ὅλα τὰ κτίσματα τοσοῦτον τέλεια καὶ εὐδαίμονα, ὅσον εἶναι χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν. Λέγω ὅσον εἶναι χωρητικὴ ἡ φύσις αὐτῶν, ἐπειδὴ, διὰ τὸ νὰ ἦναι τὸ πάνσοφον Ὄν, διευθύνει πάντα πρὸς τὸ σοφώτατον τέλος. Οὕτως ἔδωκε, παρὰ χάρ. εἰς τὸν ἥλιον τὸ φῶς, καὶ τὸν νοῦν εἰς τὸν ἄνθρωπον· δὲν ἔδωκεν ὅμως καὶ τὰ δύο εἰς τοὺς δύο, ἀλλ' εἰς καθ' ἓνα ὅ,τι ἦτο σύμφωνον καὶ ἀνάλογον μὲ τὴν φύσιν του. Ἡ ἀγία Γραφή λαλεῖ τόσον ὑψηλὰ περὶ τῆς Ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ὥστε δὲν συγχωρεῖ οὐδεμίαν σύγκρισιν μεταξὺ ταύτης καὶ τῆς ἀγαθότητος τῶν Ἀγγέλων ἢ τῶν ἀνθρώπων· « Οὐδεὶς ἄγαθός, εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός » Λουκ. ΙΗ', 19.

(κ) Ἡ Δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἰδίᾳ του Ἀγαθότης συγκεκραμένη· καὶ ἡ τοιαύτη σύγκρασις εἶναι διωρισμένη ὑπὸ τῆς Σοφίας αὐτοῦ. Θέλει ὁ Θεός (παρ. χάρ.) διὰ τῆς Ἀγαθότητος αὐτοῦ νὰ ποιήσῃ μετόχους τῆς αἰωνίου Μακαριότητος ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· ἀλλ' ἡ Δικαιοσύνη του τὸ ἐμποδίζει, καθότι δὲν ἀρμύζει εἰς τὴν Σοφίαν του τὸ νὰ μεταχειρίζεται ἐξίσου τοὺς δικαίους καὶ τοὺς πεπωρωμένους ἁμαρτωλοὺς. Ὅταν λοιπὸν ἕνας τοιοῦτος ἁμαρτωλὸς στερῇται τῆς αἰωνίου Μακαριότητος, τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς Θείας Δικαιοσύνης. Ὁμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἡ Θεία Γραφή λαλεῖ ἐμφατικώτατα περὶ τῆς Δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ· « Δίκαιος Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἡ γὰρ πησεν· εὐθύτητας εἰ-

(11) Εἰς τὸ ἔξρ. λαίπει τὸ καὶ ἐν τῇ γῇ. Ψαλμ. ριγ', 3.

δε (12) τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ψαλμ. 1', 7.

(λ) Ὁ Θεὸς εἶναι Ἅγιος· καθότι δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν καμία ἁμαρτία ἢ μῶμος. Ἡ θέλησίς του σκοπεῖ μόνον τὸ ἀγαθόν, καὶ βδελύσσεται τὴν κακίαν, καὶ διὰ ταύτην τὴν καθαρωτάτην Ἀγιότητα τῆς θελήσεως εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν μεμολυσμένον ἁμαρτωλὸν, ἂν οὗτος πρῶτον δὲν ἐπιστρέψῃ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς μετάνοίας, καὶ πίστεως. Ἡ Γραφή ὀνομάζει τὴν Ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ φῶς· «Ὁ Θεὸς φῶς ἐστίν, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδεμία». Ἰωάνν. Α', 5.

(μ) Εἰς τὸν Θεὸν δὲν εἶναι κανένα ἀδύνατον· ἡ Παντοδυναμία του εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε δύναται διὰ ψιλῆς θελήσεως, χωρὶς τινὸς κόπου, νὰ παράξῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, καὶ παράγει. Ὁ Θεὸς ποιεῖ. ὅχι ὅσα δύναται, ἀλλ' ὅσα θέλει· θέλει δὲ ὅσα εἶναι σύμφωνα μὲ τὴν Σοφίαν αὐτοῦ. Ἡ δύνατο (παρὰδ. χάρ.) νὰ ἐμποδίσῃ τὸν ἄνθρωπον καὶ ἄκοντα ἀπὸ τὴν κακίαν· ἀλλ' ἤθελεν ἀφαιρέσῃ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου διὰ τῆς τοιαύτης βιαίας κωλύσεως, καὶ ἐπομένως ἤθελε πράξῃ ἐναντίον τῆς ἰδίας αὐτοῦ Σοφίας, ἣ τις ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἦναι ὁ ἄνθρωπος αὐτεξούσιος· διότι, ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐκωλύετο ἀπὸ τὴν κακίαν ὑπὸ ἐξωτερικῆς δυνάμεως, ἤθελε μ' ὅλον τοῦτο νομίζεται ἁμαρτωλὸς, καὶ ἄνομος ἐξίσου ὡς νὰ ἡμάρτανε καὶ πραγματικῶς. Πρὸς τοῦτοις ὁ Θεὸς, ὡς ἀγαθὸν ὄν, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς ἀρκετὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ ἐκκλίνωμεν ἀπὸ τὸ κακὸν, χωρὶς νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ αὐτεξούσιον ἀφ' ἡμῶν. Οὕτω λαλεῖ ἡ Γραφή περὶ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ· «Ὁ ἰδὼς ὅτι πάντα δύνασαι· ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν». Ἰωβ ΜΒ'. 2, (13).

12) Τὸ Ἑβραϊκ.—Εὐθύτητα ὁψεται. Ψαλμ. ια', 7.

(13) Τὸ Ἑβραϊκ. οἶδα, ὅτι πάντα δύνασαι, καὶ οὐ κωλύεται ἀπὸ σοῦ λογισμὸς, ἀντὶ τοῦ οὐ κωλύει σὺ ἀπὸ λογισμοῦ, τουτέστιν, οὐδεὶς δύναται νὰ σὲ ἐμποδίσῃ ἀπὸ τὸ νὰ πράξῃς ὅ,τι συλλογισθῇς.

• (ν) Όλοι αἱ μέχρι τοῦδε εἰρημέναι τοῦ Θεοῦ ιδιότητες εἶναι τελειότητες ἅπειροι, ἐκ τῶν δ-ποιῶν συνίσταται ἡ Μεγαλειότης καὶ ἡ Δόξα του. Αὐταὶ εἶναι ἀπεριόριστοι εἰς τὸν Θεόν· μήτε τὰς ἀπέκτησεν ἐν χρόνῳ καὶ κατὰ διαδοχὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην, ἀλλ' ἦσαν ἐξ αἰδίου ἀπὸ τὴν Οὐσίαν αὐτοῦ ἀχώριστοι. Ἀκολουθῶς δὲν εὐρίσκεται εἰς αὐτὸν κενά ἐλάττωμα, μήτε δύναται νὰ εὐρεθῇ. Καὶ ἐπειδὴ μία τοιαύτη κατάστασις εἶναι μακαρία, ἔπεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι τὸ μόνον Τέλειον καὶ Μακάριον ὄν. Πόσον θέλει λοιπὸν εἶναι μακάριοι καὶ εὐδαίμονες ὅσοι ἀζιωθῶσι ποτὲ νὰ γενῶσι μέτοχοι τῆς Μακαριότητός του! Οὕτω κράζει ὁ Δαυὶδ πρὸς τὸν Θεόν· « Πα ρ ἄ σ ο ἰ π η γ ῇ ζ ω ῆς· ἐν τῷ φωτί σου ὁ ψό με θα φ ῶς ». Ψαλμ. λέ, 40.

(ξ) Εἰς οὐδένα ἀνήκει εὐλογώτερον ἢ ἐξουσία ἐπάνω εἰς τὰ κτίσματα, παρὰ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις τὰ ἔκτισε· καὶ, ὡς Παντοδύναμος, δύναται νὰ τὰ διατηρῇ ἐν ὑπάρξει, καὶ, πρὸς τούτοις, ὡς Σοφώτατος, ἡξεύρει νὰ τὰ διευθύνῃ πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος. Ὅθεν καὶ ὁ Δαυὶδ λέγει· « Ἡ Β α σ ι λ ε ῖ α σου Β α σ ι λ ε ῖ α π ἄ ν τ ω ν τ ῶ ν α ἰ ῶ ν ω ν, καὶ ἡ δ ε σ π ο τ ε ῖ α σου ἐν π ᾶ σ ῃ γ ε ν ε ᾱ καὶ γ ε ν ε ᾱ ». Ψαλ. ρμδ', 13.

§. 6.

‘Ο Μέγας οὗτος Θεὸς ἔκτισε τὸν κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ (α) ἐκ τοῦ μηδενός (β)· ὅχι διότι εἶχε κάμμιναν χρεῖαν ἀπὸ αὐτὰ, ἀλλ' ἀπλῶς διότι οὕτως ἠθέλησε (γ) νὰ τὰ ποιήσῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἀγαθότητος (δ).

(α) Κόσμον ἐννοοῦμεν ὅλα τὰ κτίσματα γενικῶς, καὶ τὴν συνάφειαν τῶν αὐτῶν μετ' ἀλλήλων, εἰς τὴν ὁποίαν ἐμπεριεχόμεθα καὶ ἡμεῖς. Τὰ κτίσματα διαιροῦνται κοινότερον εἰς ὄρατὰ καὶ ἀόρατα. Καὶ ὄρατὰ μὲν

εἶναι ὅσα ὑποπίπτουσιν εἰς τὰς αἰσθήσεις· οἶον, ὁ ἥλιος, οἱ ἄστέρες, ἡ Γῆ, ὁ Ἄήρ κτλ. τὰ ἀόρατα δὲ καταλαμβάνονται μόνον διὰ τοῦ νοός, καθὼς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καὶ οἱ ἄγγελοι, τὰ ὁποῖα διὰ τοῦτο καὶ ἄϋλα πνεύματα ὀνομάζονται. Τὴν ὑπαρξίν τῶν πνευμάτων καταλαμβάνομεν καὶ διὰ μόνου τοῦ λογικοῦ· ἡ Θεία Γραφή ὁμῶς μᾶς πληροφορεῖ περὶ ταύτης πληρέστατα, ὅταν λέγῃ· « Ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὄρατα καὶ τὰ ἀόρατα ». Κολασ. Α', 46. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν δύο τινὰ· πρῶτον, ὅτι κτίσας ὁ Θεὸς τὰ πάντα, τὰ συνέδησε μετ' ἀλλήλων μὲ δεσμὸν ἀδιάρρηκτον, διὰ νὰ ᾔηται χρήσιμον τὸ ἐν πρὸς τὸ ἄλλο, καὶ νὰ ἀποτελῶσιν ὅλα ὁμοῦ τὸν σύμπαντα κόσμον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαιρέτως φαίνεται ἡ Θεία Σοφία· δεύτερον, ὅτι δὲν εὐρίσκεται κανένα πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ κακόν, ἢ τοῦ ὁποίου ἡ χρῆσις εἶναι καθ' ἑαυτὴν αἰσχρά· διότι λέγει· « Καὶ εἶδεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα, ὅσα ἐποίησε· καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν ». Γενέσ. Α', 31. Συμβαίνει ὁμῶς πολλάκις νὰ μεταβάλληται εἰς κακὸν τὸ καλόν, ὅταν τὸ μεταχειρίζηται τις ἐπὶ κακοῦ, καθὼς ὅταν μεταχειρίζηται τις τὴν μάχαιραν εἰς τὸ νὰ φονεύσῃ ἓνα ἄθῳον, ἢ τὸν ἴδιον νοῦν εἰς τὸ νὰ ἐξευρίσκη διαφόρους πανουργίας.

(6) Τινὲς ἐνόμισαν ὅτι ὁ Κόσμος ἐκτίσθη ἐξ ὕλης τινός. Ἄν ὁμολογῶσιν, ὅτι ἡ τοιαύτη ὕλη προεκτίσθη ἐκ τοῦ μηδενός ὑπὸ τῆς Θείας Παντοδυναμίας, ἡ δόξα των δὲν εἶναι τόσον ἐναντία εἰς τὴν ἡμετέραν· ἂν ὁμῶς νομίζωσιν, ὅτι δὲν παρήχθη ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ ἀκολουθῶς, ὅτι εἶναι αἰώνιος, ἡ τοιαύτη δόξα εἶναι καὶ ὀλέθριος καὶ ἀσύστατος· καθότι κανένα πρᾶγμα (πλὴν τοῦ Θεοῦ) δὲν δύναται νὰ ᾔηται ἀπεριόριστον καὶ ἀναρχον. Καὶ ἐπειδὴ πρὸς τούτοις κανένα πρᾶγμα δὲν δύναται νὰ παρᾶξῃ αὐτὸ ἑαυτὸ, ἀλλὰ πάντα, πρὶν τῆς

ἐνεργείᾳ ὑπάρξεως, ἦσαν μηδέν, ἔπεται ὅτι πάντα τὰ κτίσματα παρήχθησαν ἐκ τοῦ μηδενός. Ἐκ τούτου φαίνεται σαφέστατα, ὅτι πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου δὲν εὑρίσκετο τίποτε πλὴν τοῦ Θεοῦ.

(γ) Ὁ Θεὸς δὲν κοπιᾷ ὅταν ἐργάζεται· μὲ λόγον ψιλὸν, ἤγουν μὲ μόνην τὴν θέλησιν ἐδημιούργησε τὰ πάντα. Ὅταν δὲ λέγῃ ἡ Γραφή ⁽¹⁴⁾ ὅτι συνετέλεσε τὴν δημιουργίαν εἰς ἕξ ἡμέρας, μὲ τοῦτο σημαίνει, ὅχι ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ παράξῃ τὰ σύμπαντα εἰς μίαν στιγμὴν, ἀλλ' ὅτι δὲν ἔκτισε τίποτε ἀπὸ χρεῖαν, ἢ ἀπὸ κάμμιαν ἄλογον καὶ τυφλὴν κίνησιν· ἀλλ' ἐφανέρωσε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ δύναμιν ὅπου καὶ ὅσον ἔπρεπε. Τί δὲ ἔκτισεν ὁ Θεὸς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, τὸ διηγείται ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν ἀκόλουθον τάξιν. Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἔκτισε τὸν Οὐρανὸν, τὴν Γῆν, καὶ τὸ Φῶς ⁽¹⁵⁾. τῇ δευτέρᾳ, τὸ στερεῶμα, ἤγουν ὅλον τὸ διάστημα ὅσον ἐκτείνεται ἀπὸ τῆς γῆς ἕως τὸν τελευταῖον θόλον τοῦ κόσμου ⁽¹⁶⁾. ἔπειτα διεχώρισε τὰ ὕδατα τὰ ἐπάνω τοῦ στερεώματος (διὰ τῶν ὁποίων ἐννοοῦνται ἀναμφιβόλως αἱ νεφέλαι), ἀπὸ τὰ ὕδατα τὰ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, ἤγουν τοὺς ποταμοὺς, τὰς λίμνας, καὶ τὰς θαλάσσας ⁽¹⁷⁾. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐχώρισε τὸ ὕδωρ ἀπὸ τὴν γῆν καὶ τὸ συνήθροισεν εἰς τόπον ἓνα, τὴν ὁποίαν συναγωγὴν τῶν ὑ-

14) Γενέσ. Β', 2. Ἐξόδ. Κ'. 11. καὶ ΛΑ', 17.

15) Γενέσ. Α', 1—5.

16) Γενέσ. Α', 6—8. Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις, τὴν ὁποίαν στερεῶμα μετέφρασαν οἱ Ἑβδομήκοντα, σημαίνει κυρίως ἐκπέτασμα ἢ ἐκτασιν.

17) Τὸ ἔργον τῆς δευτέρας ἡμέρας, ἤγουν ὁ χωρισμὸς τῶν ὑδάτων, ἐτελειώθη τῇ τρίτῃ· διὰ τοῦτο καὶ διπλῇ ἢ δοκιμασίᾳ, μία μετὰ τὸν χωρισμὸν τῶν ὑδάτων ἀπὸ τὴν γῆν (Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν· στίχ. 10.) καὶ ἄλλη μετὰ τὴν βλάστησιν τῆς γῆς (στίχ. 12). Μετὰ δὲ τὸν χωρισμὸν τῶν ἐπάνω καὶ ὑποκάτω τοῦ στερεώματος ὑδάτων οὐδεμία δοκιμασία εὑρίσκεται εἰς τὸ Ἑβραϊκόν· ἀγκαλὰ οἱ Ἑβδομήκοντα προσέθηκαν τὸ «Καὶ εἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν» στίχ. 8.

δατων ονομάζομεν ὠκεανὸν (*), καὶ ἡ γῆ ἤνοιξεν εὐθὺς τοὺς κόλπους αὐτῆς, καὶ ἐβλάστησε διαφόρους βοτάνας, καὶ δένδρα· τῇ τετάρτῃ ἔκτισε τοὺς Φωστῆρας ἐν τῷ σερεώματι τοῦ Οὐρανοῦ, δηλονότι τὸν ἥλιον, τὴν Σελήνην, καὶ τοὺς Ἀστέρας, ἀπὸ τὸ φῶς (νομίζω) τὸ ὁποῖον ἔκτισε τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ (**). τῇ πέμπτῃ ἔκτισε τοὺς ἰχθύας εἰς τὰ ὕδατα, καὶ τὰ πετεινὰ εἰς τὸν ἀέρα (18). τῇ ἑκτῇ, τὰ θηρία, τὰ κτήνη, καὶ ὅλα τὰ ἑρπετὰ, καὶ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ θῆλυ (19).

(δ) Ὁ Θεὸς ἦτον ἐξ αἰδίου Παντέλειος· καὶ ἐπομένως δὲν εἶχε χρεῖαν ἀπὸ τὰ κτίσματα. Δὲν τὰ ἔκτισε λοιπὸν, παρὰ διὰ νὰ τὰ ποιήσῃ μέτοχα τῆς ἰδίας αὐτοῦ Μακαριότητος, ἥγουν νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὰ τελειότητας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν εἰκὼν τῶν ἰδίων αὐτοῦ τελειοτήτων. Ὅθεν δικαίως ἤθελεν ὀνομασθῇ ἐκτύπωμα τῆς Θείας Ἀγαθότητος ἢ δημιουργία τούτου τοῦ κόσμου.

§. 7.

Εἰς τὴν δημιουργίαν ὁ ἄνθρωπος, ὅστις ἐκτίσθη ἄρσεν καὶ θῆλυ κατ' εἰκόνα Θεοῦ (α), καὶ συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς ἀθανάτου (β), ἐστάθη μάλιστα κοινωνὸς τῆς Θείας Ἀγαθότητος.

Τί εἶναι τὸ κατ' εἰκόνα;

(α) Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν συμφωνίαν μὲ τὰς τελειότητας τοῦ Θεοῦ· παραδ. χάρ. καθὼς ὁ Θεὸς ἔχει λόγον (20), οὕτως ἐστόλισε καὶ τὸν ἄνθρω-

(*) Γενέσ. αὐτ. 9. 13. (**) Αὐτ. 14—19.

18) Γενέσ. Α', 20—23.

19) Αὐτ. 24—31. Περὶ δὲ τοῦ πότε ἐκτίσθησαν οἱ Ἄγγελοι, καὶ διὰ τί δὲν τοὺς ἀναφέρει ὁ Μωϋσῆς εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ κόσμου, Ἴδε Μέρος Β', §. 11. τοῦ παρόντος βιβλίου.

20) Πρόσεχε, ἀναγνώστα, μὴ νομίσῃς, ὅτι τὸ λόγος ἐνταῦθα σημαίνει τὸν ὁμοούσιον καὶ συνάναρχον Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ.

πον μὲ λόγον· καθὼς ὁ Θεὸς ἐκλέγει φυσικὰ μόνον τὸ ἀγαθόν, καὶ βδελύσσεται τὸ κακόν, οὕτως ἐβλαλε καὶ εἰς τὸν ἄνθρωπον μίαν ἔμφυτον ὁρμὴν εἰς τὸ νὰ ἐπιθυμῇ τὸ ἀγαθόν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακόν· καθὼς ὁ Θεὸς εἶναι Πανυπέρτατος Ἑγεμὼν καὶ Δεσπότης ὅλων τῶν κτισμάτων, ὡσαύτως κατέστητε καὶ τὸν ἄνθρωπον δεσπότην ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁμοίως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐπειδὴ ὁμοως ὁ Θεὸς εἶναι ἀσώματος, ὡς εἵπομεν ἀνωτέρω §. 5, ἔπεται ὅτι μήτε ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἐκοινωνήθη εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα, (καθὼς οἱ ἀνθρωπομορφῖται ⁽²¹⁾ ψευδῶς ἐπίστευον), ἀλλ' εἰς μόνην ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Περὶ τοῦτου μᾶς πείθει μὲν καὶ ὁ λόγος, λαλεῖ δὲ σαφέστερον ἡ ἀγία Γραφή, ὅπου λέγει «Ἐν δὲ ὕστασθε τὸν »κακὸν ἄνθρωπον, τὸν κατὰ Θεὸν »κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας.» Ἐφεσ. Δ', 24. καὶ ἀλλαχοῦ· «Καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον τὸν ἀνακαينوύμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα »τοῦ κτίσαντος αὐτόν». Κολασ. Γ', 10 ⁽²²⁾.

Ὁ λόγον ὁ συγγραφεὺς ἰδῶ λέγει τὴν δύναμιν τοῦ νὰ θεωρῶμεν τὴν πλοκὴν καὶ τὸν εἰρμόν τῶν γενικῶν ἀληθειῶν, ἐκ τῆς ὁποίας δυνάμειος ὀνομαζόμεθα καὶ λογικοί.

21) Οἱ ὁποῖοι καὶ Αὐδιανοὶ κατ' ἀρχὰς ὠνομάσθησαν ἀπὸ τοῦ αἰρεσιάρχου Αὐδίου, Σύρου τὸ γένος, ὅστις (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος Ἐκκλησιαστ. ἱστορ.) ἀνθρωπομόρφον ἔφησε τὸν Θεόν, καὶ τὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ περιτέθηκε μόρια, τὰ συγκαταβατικῶς παρὰ τῆς Θείας εἰρημένῃ Γραφῇ ἀνοήτως νενοηκῶς.» Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀνεφύη κατὰ τὸ 338 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ· ἔλαβε δὲ τὸ ὄνομα τῶν ἀνθρωπομορφιτῶν ἢ ἀνθρωπομορφιανῶν κατὰ τὸ 370.

22) Πολλὰ καὶ διάφορα εἶναι αἱ γνώμαι τῶν Πατέρων περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα· καθότι ἄλλοι τὸ θέτουσιν εἰς τὸ ἀρχικόν, τὸ ὁποῖον ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐπάνω εἰς τὰ λοιπὰ κτίσματα, ἄλλοι εἰς τὴν σοφίαν καὶ γνῶσιν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ ἀγιότητα, καθὼς δύναται πᾶς ἕνας νὰ ἰδῇ κατὰ πλάτος εἰς τὰ συγγράμματά των. Ὅθεν καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Αἰρέσεις 70, λέγει, ὅτι «Ἡ Ἐκκλησία ὁμο-

Ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ἀποβλέπει κοινῶς καὶ τὰ δύο γένη, ἡγουν τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα, ὡς φαίνεται σαφῶς, Γενέσ. Α', 27. «Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον (23), κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς». Ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ὠνομάζετο Ἀδὰμ (24), καὶ ἡ γυνὴ (25) αὐτοῦ Εὕα (26)· καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν δύο κατὰ-γεται ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, Πράξ. ΙΖ', 26. «-Ἐποίησέ τε ἐξ ἑνὸς αἵματος πᾶν γένος ἀνθρώπων, κατοικεῖν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, κτλ».

Ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶναι ἀθάνατος.

(β) Ὅταν ἐξετάσωμεν προσεκτικῶς ἑαυτοὺς, αἰσθανόμεθα ὅτι εὐρίσκεται εἰς ἡμᾶς ἓνα ὄν διάφορον ἀπὸ τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἔχει δύναμιν νὰ γνωρίζῃ αὐτὸ ἐ-

λογεῖ πάντα ἄνθρωπον εἶναι κατ' εἰκόνα Θεοῦ, μὴ ὀρίζειν δὲ ἐν ποίῳ τέτακται τὸ κατ' εἰκόνα· τὸ ὁποῖον λέγει παρακατιῶν «Ὅτι αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται τῷ Θεῷ». Ἀπὸ τὰ ἐκτεθέντα ὅμως δύο ῥητὰ τοῦ Ἀποστόλου συνάγεται, ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν Σοφίαν καὶ Ἀγιότητα τοῦ Θεοῦ, τῶν ὁποίων κοινωνὸς κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος.

23) Τὸ Ἑβρ. Καὶ ἐπ. ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐν εἰκόνι ἰδίᾳ, ἐν εἰκόνι Θεοῦ ἐπ' αὐτόν.

24) Ἀδὰμ εἰς τὸ Ἑβρ. σημαίνει γήινον ἀπὸ τοῦ Ἀδαμὰ τὸ ὁποῖον σημαίνει γῆν, ἢ χοῦδον, καθὼς φαίνεται νὰ τὸ ἐξηγῇ ὁ Ἀπόστολος, Α', Κορινθ. ΙΕ'. 47. Ἴδε καὶ Γενέσ. Β', 7. ὅπου ὁ Ἐβραῖος λέγει «Καὶ ἔπλασε Κύριος ὁ Θεὸς τὸν Ἀδὰμ (ἄνθρωπον) χοῦν ἐκ τῆς Ἀδαμὰ (γῆς)». Τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ Λατῖνοι homo τὸν ἄνθρωπον ὀνομάζουσιν ἀπὸ τοῦ humus, ὅπερ σημαίνει τὴν γῆν.

25) ὠνομάσθη γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς Ἀδὰμ, τῆς ὁποίας λέξεως ἡ παραγωγὴ κατὰ τοὺς ἑβδομηκοντα εἶναι ἀσφαφεστάτη, διότι τί θέλει νὰ εἰπῇ «Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρὸς (αὐτῆς) ἐλήφθη». Τὸ Ἑβρ. λέγει—κληθήσεται ἰσσαι, ὅτι ἐκ τοῦ ἴσου ἐλήφθη, τὸ ὁποῖον προσφυστάται ὁ Σύμμαχος Ἀνδρὶς ἡρμηνεύσει.

26) Εὕαν τὴν ὠνόμασεν ὁ Ἀδὰμ μετὰ τὴν παράδοσιν, τὸ ὁποῖον οἱ ἑβδομηκοντα ζωὴν ἐμετέφρασαν, Γεν Γ', 20.

αυτὸ, καὶ ἄλλα πράγματα παρ' ἑαυτό. Τὸ τοιοῦτον ὄν
 ὀνομάζομεν ψυχὴν, ἣτις ἀναμφιβόλως εἶναι ἀθάνατος
 καὶ ἀσώματος, ἐπειδὴ τὸ σῶμα, ὅπως καὶ ἂν διατα-
 χθῇ ἢ συνάφεια τῶν μερῶν του, δὲν δύναται νὰ λάβῃ
 νοῦν καὶ θέλησιν, ὁποῖον ἡμεῖς αἰσθανόμεθα εἰς τὴν ἡ-
 μετέραν ψυχὴν. Ἡ ἁγία Γραφή λέγει «Καὶ ἔπλα-
 » σεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χοῦν λα-
 » βὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν
 » εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς·
 » καὶ ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶ-
 » σαν.» Γενέσ. Β', 7. (27) Τοῦτο τῆς ζωοποιοῦ πνοῆς
 τὸ φύσημα δὲν πρέπει νὰ νοῆται ὕλικῶς, μήτε νὰ νο-
 μίζωμεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ψυχὴ συνίσταται ἀπὸ ἀέρα ἢ
 ἀτμὸν· ἀλλὰ πρέπει νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐκτίσθη κατ' εἰ-
 κὼνα Θεοῦ, καὶ ὅτι εἶναι πλησιεστέρα εἰς τὸν Θεόν,
 παρὰ τὰ λοιπὰ κτίσματα. Ἐξ ἐναντίας ὁμως πάλιν δὲν
 πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τούτου ὅτι εἶναι μέρος τῆς
 Θεϊκῆς Οὐσίας (28), ἐπειδὴ ἡ Οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέ-
 ριστος· καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει μέρη, ἔ-
 πρεπε νὰ ᾔῃ καὶ αὐτὰ ἄκτιστα, ὡς καὶ αὐτός.

§. 8.

Ὁ Θεὸς δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Κόσμον ἀφ' οὗ
 τὸν ἔκτισεν, ἀλλὰ προνοεῖ πάντοτε δι' αὐτόν· δια-
 τηρεῖ τὰ πάντα εἰς τὴν ὑπαρξιν αὐτῶν καὶ ἐ-
 νέργειαν (α), καὶ τὰ κυβερνᾷ πανσόφως, διευθύ-
 νων ἕκαστον πρὸς τὸ βέλτιστον τέλος (β).

(27) Τὸ ἑβρ. «Καὶ ἔπλ. Κύριος ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον χ. ἀπὸ
 τῆς γ. » καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὰς ῥίνας αὐτοῦ πν. ζ. κτ.

(28) Καθὼς ἰδοῦντες οἱ Μανιχαῖοι (ἴδε Φώτιον βιβλιοθ. Κωδ.
 179. Σελ. 404), καὶ πρὸ τούτων οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ὀνόμα-
 ζον (ἴδ. Μάρκ. Ἀντ. βιβλ. Β', καὶ Ε'), τὸν νοῦν Θεϊκῆς ἀπομοί-
 ρας μέτοχον, τοῦ τὸν κόσμον διοικοῦντος ἀπόρροικαν, τοῦ Διὸς ἀπό-
 σπασμα, καὶ τὰ τοιαῦτα.

(α) Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦτον τὸν κόσμον ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὴν ὑπαρξιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐνεργεῖν τῶν κτισμάτων· καθότι ὅλα τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ὄχι ἐξ ἰδίας δυνάμεως, ἀλλ' ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη θέλησις μένει μέχρι τῆς παρούσης ὥρας, (διότι ποῖος δύναται νὰ εἰπῇ ὅτι τὰ κτίσματα ὑπάρχουσι καὶ ἐνεργοῦσιν ἐναντίον τῆς Θείας θελήσεως;) καὶ εἶναι δραστηκῆ, ἔπεται, ὅτι ἡ ὑπαρξις καὶ δυνάμεις πάντων τῶν κτισμάτων σώζεται παρὰ Θεοῦ. Ἡ διατήρησις αὕτη ἤθελε προφανῶς ὀνομασθῇ μία συνεχὴς δημιουργία τῶν κτισμάτων· ἐπειδὴ, ὅταν ἡ θέλησις τοῦ Θεοῦ παύσῃ, μετατρέπονται ὅλα τὰ κτίσματα εἰς τὸ μὴ ὂν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ. «Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν» λέγει ἡ ἁγία Γραφή, Πράξ. 17, 28· καὶ «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπεύρουσιν, οὐδὲ θεορρίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά· οὐχ ὑμεῖς μᾶλλον διαφέρετε αὐτοῖς;» Ματθ. 23, 26.

(β) Ὅλα τὰ κτίσματα εἶναι μετ' ἀλλήλων συνδεδεμένα εἰς τρόπον, ὥστε τὸ ἓν εἶναι χρήσιμον πρὸς τὸ ἄλλο, διὰ νὰ φυλάττηται τοιοῦτοτρόπως ἡ διαμονὴ τοῦ σύμπαντος κόσμου. Καὶ ποῖος ἄλλος παρὰ τὸν Παντοδύναμον καὶ Πάνσοφον Θεὸν δύναται νὰ διευθύνῃ τὰς ἐνεργείας ὅλων αὐτῶν τῶν ἀναριθμῆτων κτισμάτων πρὸς τὸ μόνον αὐτὸ τέλος! Αὐτὸς φανερόναι διὰ τούτου τὴν ἰδίαν μεγαλωσύνην καὶ δόξαν, καθὼς ἐν ταῖς Πράξ. 14, 17. λέγει· «Καί τοι γε οὐκ ἀμάρτυρον ἑαυτὸν ἀφῆκεν ἀγαθοποιῶν, οὐρανὸν ἡμῖν δετοῦς διδοῦς καὶ καιροῦς καὶ καρποφόρους, ἐμπιπλῶν τροφῆς καὶ εὐφρο-

»σύνης τὰς καρδίας ἡμῶν» τὸ ὁποῖον βεβαίως καὶ ὁ ργ΄, Ψαλμ. ὁλόκληρος (29).

Εἰς τὸν κόσμον δὲν εἶναι μήτε τυφλὴ τύχη, μήτε φιλὸν αὐτόματον.

Ὅθεν δὲν εἶναι εἰς τὸν κόσμον οὔτε ἀναγκαῖα εἰμαρμένη, οὔτε τυφλὴ τύχη, οὐδὲ τίποτε συμβαίνει ἐξ αὐτομάτου, ἤγουν χωρὶς τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ (30). ἀφθονία καὶ ἔνδεια, πλοῦτος καὶ πενία, εὐτυχία καὶ δυστυχία, ὅλα προέρχονται ἀπὸ τὴν Πατρικὴν βουλήν καὶ σοφὴν θέλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἀνίσως ὅμως εὐρίσκονται εἰς τὸν κόσμον καὶ τινες πρὸς ἡμᾶς φαινόμεναι ἀταξίαι, τοῦτο συμβαίνει διὰ τὸ νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν τὸν ὅλον σύνδεσμον καὶ τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, τὴν ὁποῖαν ἂν ἦτον δυνατὸν νὰ καταλάβωμεν, ἤθελε θαυμάζωμεν ἐκπληττόμενοι τὸ ἀνεξιχνίαστον βάθος τῆς Θεῆς σοφίας εἰς ὅλα τὰ πράγματα (31).

§. 9.

Ἐκ ταύτης τῆς γενικῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἥτις ἐκτείνεται εἰς ὅλα τὰ κτίσματα, ὁ ἄνθρωπος, ὡς εὐγενέστατον ἀπὸ τὰ λοιπὰ, ἀπολαμβάνει μίαν ἐξαιρετον κηδεμονίαν.

Εἶδη τῆς ἐξαιρέτου τοῦ Θεοῦ προνοίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους:

Ἡ ἐξαιρετος τοῦ Θεοῦ πρόνοια διὰ τοὺς ἀνθρώπους φαίνεται ἐκ δύο τινῶν. Πρῶτον, ὅτι δεικνύει εἰς τοὺς ἀν-

29) Οὗ ἡ ἀρχὴ «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον! Κύριε ὁ Θεός μου ἰμεγαλύνθης σφόδρα κτ.» Ἀριθμεῖται ΡΑ΄. εἰς τὸ Ἔθρ.

30) Καθὼς ἐδόξαζον οἱ Ἐπικουρίοι, περὶ τῶν ὁποίων οὕτω λέγει Γρηγόριος ὁ Νύσσης· «Τοῖς Ἐπικουρίοις οὐδὲν ὑπερκεῖσθαι δοκεῖ τῆς τῶν ὄντων συστάσεώς τε καὶ διοικήσεως, ἀλλ' αὐτομάτως τὰ πάντα φέρεσθαι, μηδεμιᾶς προνοίας διὰ τῶν πραγμάτων ἡκούσης.» Τόμ. Γ', λόγ. περὶ Θεότητος Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνιύματος.

31) Χρίστα θεολογεῖ ὁ Δαμνσκηνὸς περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ.

θρώπους διαφόρους ὁδοὺς καὶ μέσα πρὸς τὴν ἀρετὴν τὸν ἕνα ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν κακίαν διὰ τοῦ φόβου, τὸν ἕτερον ὁδηγεῖ πρὸς τὸ ἀγαθὸν διὰ τῆς εὐεργεσίας, τοῦτον διορθώνει διὰ τῆς πενίας, ἐκεῖνον διεγείρει πρὸς τὴν ἀρετὴν διὰ τοῦ πλούτου· ἐξ αὐτοῦ πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ τὴν προπαρασκευὴν ἐκείνην πρὸς τὸ μέλλον ἀγαθὸν, ὅποταν δηλαδὴ εὐδοκῇ νὰ γεννηθῶμεν ἀπὸ τιμίους καὶ ἐναρέτους γονεῖς, νὰ λάβωμεν ἀγαθὴν ἀνατροφὴν, καὶ ὅποταν διδῇ εἰς ἡμᾶς ἀφορμὰς τοῦ νὰ μορφώσωμεν ἑαυτοὺς εἰς τὴν ἀρετὴν διὰ τῶν καλῶν παραδειγμάτων, καὶ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἢ ἀκροάσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων· ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ αἱ μεγάλαι μεταβολαὶ τῶν κοσμικῶν διοικήσεων, καὶ ἡ μετὰθεσις μιᾶς βασιλείας ἐξ ἑνὸς εἰς ἕτερον ἔθνος, τὰ ὅποια ὅλα συμβαίνουν με ἀποδείξεις ἐναργεστάτας τῆς Θείας προνοίας διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Φαίνεται δεῦτερον ἡ Θεία πρόνοια, ὅταν διευθύνῃ καὶ μετατρέπῃ εἰς τὸ ἀγαθὸν τὰς κακίστας τῶν ἀνθρώπων βουλάς καὶ ἐπιχειρήσεις· ἐνταῦθα ἀνήκουσιν οἱ διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπομένουσιν οἱ ἐνάρετοι παρὰ τῶν κακῶν, καὶ διὰ τῶν ὁποίων φανεροῦται μὲν ἡ ἀρετὴ τῶν πρώτων (ἥτις χωρὶς τούτου ἤθελε μείνῃ κεκρυμμένη), κατατρίβονται δὲ οἱ πονηροί, καὶ ὁδηγοῦνται ἀνεπαισθήτως διὰ τούτου εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσι τὴν ἰδίαν κακίαν. Ἡ ὑπερθαύμαστος αὕτη πρόνοια ἐφάνη ἐξαίρετως εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τοῦ ὁποίου τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν ἐφανέρωσε τῆς Θείας εὐσπλαγχνίας τὴν ἀπειρίαν. «Ὁ ὅς ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις» λέγει ὁ Παῦλ. Ῥωμ. Ε', 20. Ἀρμύζουσιν ὧδε καὶ ἐκεῖνα τὰ λόγια·

«Χρὴ πάντα θαυμάζειν, πάντα ἰπαινεῖν, πάντα ἀνεξέταστος ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, καὶ πολλοὺς φαίνονται ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν κτ.» Ὁρθοδ. πίστει, βιβλ. β', κεφ. 29.

«οὐδ' αὖτε δὲ, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν.» Αὐτόθ. Η', 28.

§. 10. Περὶ τῆς Θείας λατρείας.

Ἐκ τῶν προειρημένων συμπεραίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὡς κτίσμα λογικόν (α), χρεωστέϊ νὰ λατρεύῃ ἐκ βάθους ψυχῆς καὶ ἀνυποκρίτως τὸν Παντοδύναμον Δημιουργὸν καὶ ἀγαθὸν προνοητὴν αὐτοῦ, τὸν Θεόν (β).

(α) Ὅλα τὰ κτίσματα χρεωστοῦσιν ἀπαραιτήτως νὰ λατρεύωσι τὸν ἴδιον κτίστην. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ τοιαύτη λατρεία δὲν δύναται νὰ γενῇ χωρὶς λόγον καὶ χωρὶς ζέσιν τῆς καρδίας, μόνος δὲ ὁ ἄνθρωπος μεταξὺ τῶν ὀρατῶν κτισμάτων εὐρίσκεται στολισμένος μὲ αὐτὰ τὰ χαρίσματα, ἔπεται, ὅτι καὶ μόνος αὐτὸς δύναται νὰ λατρεύῃ λογικῶς τὸν Θεόν· καὶ ὅτι διὰ τοῦτο χρεωστέϊ ἀπαραιτήτως νὰ τὸν λατρεύῃ ὅχι μόνον δι' ἑαυτὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ λοιπὰ κτίσματα, πρὸς τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ προσφέρηται ὡς ἐπιστάτης καὶ ὡς πατὴρ, οἱ ὁποῖοι παρακαλοῦσι τὸν ἡγεμόνα μιᾶς χώρας, ὁ ἓνας διὰ τὸν ἴδιον οἶκον, καὶ ὁ ἄλλος διὰ τοὺς ὑποκειμένους αὐτῷ. Ὅταν θεωρῇ τὸν ἥλιον, πρέπει νὰ εὐχαριστῇ τὸν Δημιουργόν, ὅστις διατηρεῖ τὸ φῶς του, καὶ τὸν προστάζει νὰ φέγγῃ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῶν κτισμάτων. Ὅταν βλέπῃ τὴν γῆν, πρέπει νὰ δοξάζῃ ἐκεῖνον, ὅστις τὴν ἔκτισε, καὶ εἰς διατροφήν τῶν κτισμάτων μὲ γονιμότητα τὴν εὐλόγησε. Καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ὡσαύτως. Ἄν ἀμελήσῃ τὸ τοιοῦτον καθήκον ὁ ἄνθρωπος, ὑβρίζει, διὰ νὰ εἴπω οὕτω, τὰ κτίσματα, καὶ φαίνεται καὶ πρὸς τὸν Κτίστην ἀχάριστος. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ Θεὸς Παῦλος ὅταν λέγῃ· «Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη.» Ῥωμ. Η', 20.

Τί είναι ἡ Θεία λατρεία.

(6) Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ὑφίσταται εἰς τὴν δμολογίαν τῆς ἡμετέρας ὑποταγῆς εἰς τὸ θέλημα τοῦ. Ἡ τοιαύτη ὑποταγή πρέπει νὰ ᾔηται βαθυτάτη· ἐπειδὴ ἀποβλέπει τὸ ὑψιστον ὄν, ἐκ τοῦ ὁποίου ἔχομεν πάντα, ὅσα ἂν ἔχωμεν. Πρέπει νὰ ᾔηται ἀνυπόκριτος· ἐπειδὴ ἀναφέρεται πρὸς ἐκεῖνον, εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φανεροὶ καὶ οἱ πλέον ἀπόκρυφοι λογισμοὶ τῆς ἡμετέρας καρδίας. Μᾶς παραινεῖ πρὸς ταύτην τὴν λατρείαν πρῶτον αὐτὸς ὁ Θεός, διὰ τὸ νὰ ᾔηται μόνος ἄξιος νὰ λατρεύεται παρ' ἡμῶν· δεύτερον μᾶς ὑποχρεοῦσιν εἰς τὴν λατρείαν τοῦ αἰ ἀναρίθμητοι εὐεργεσίαι, τὰς ὁποίας ἐδειξε πρὸς ἡμᾶς μετὰ τὸ νὰ μᾶς πλάσῃ, καὶ ἐξαίρετως μετὰ τὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ διὰ τοῦ Χιοῦ αὐτοῦ, καὶ νὰ μᾶς διατηρῇ καθ' ἐκάστην διὰ τῆς ἀγαθῆς αὐτοῦ προνοίας. Ἡ ἀγία Γραφή μᾶς διδάσκει, ὅτι αἱ πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίαι τοῦ Θεοῦ εἶναι τοσαῦται, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ τὸν εὐχαριστήσωμεν κατ' ἀξίαν· «Τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων, ὧν ἀνταπέδωκέ μοι;» λέγει ὁ ἀκυδ. Ψαλμ. ρίε, 3 (32).

§. 11.

Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ διαιρεῖται εἰς ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν.

Ἡ Θεία λατρεία γίνεται ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς (α). Ἡ ἐσωτερικὴ λατρεία ὑφίσταται (6) εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ ὀνόματος, εἰς τὴν

32) Τὸ ἔβρ. τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ (ἀντὶ) πάντων τῶν ἀνταποδόσεων αὐτοῦ (τῶν) ἐπ' ἐμοί; ἀριθμεῖται οὐκ. 12.

εὐχαριστίαν διὰ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας του, εἰς τὴν ὁμολογίαν τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ ἀθλιότητος, καὶ εἰς τὴν ἐπὶ κλησιν τῆς Θείας αὐτοῦ βοηθείας. Ἡ ἐξωτερικὴ ἀπαιτεῖ (γ) τὴν ἐξωτερικὴν προσκύνησιν, τὴν ἀνάγνωσιν τῆς προσευχῆς, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τῶν ἡμετέρων ἁμαρτιῶν, τὴν χαρὰν καὶ ἱλαρότητα τοῦ προσώπου εἰς τὴν εὐχαριστίαν, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν Θείων Ναῶν, καὶ τὰ τοιαῦτα.

(α) Ἡ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ λατρεία θεμελιούται εἰς τὴν καρδίαν· ἐπειδὴ ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς ὄχι μόνον δὲν εἶναι λατρεία, ἀλλ' ἐξ ἐνκυντίας λογίζεται βδελυρὰ ὑπόκρισις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ ἐσωτερικὴ φανεροῦται δι' ἐξωτερικῶν σημείων, τότε ὀνομάζεται ἐξωτερικὴ λατρεία. Ἡ ἐσωτερικὴ δύναται νὰ σταθῇ χωρὶς τῆς ἐξωτερικῆς· ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον ἡ ἐξωτερικὴ χωρὶς τῆς ἐσωτερικῆς. Δὲν πρέπει ὅμως διὰ τοῦτο νὰ ἀρκώμεθα εἰς μόνην τὴν ἐσωτερικὴν εὐλάβειαν, καὶ νὰ ἀμελῶμεν τὴν ἐξωτερικὴν· ὄχι μόνον διότι εἶναι ἀδύνατον τὸ νὰ μὴ φανερωθῇ εἰς τὰ ἔξω ἢ ἐνδον τῆς καρδίας εὐλάβεια (καθὼς εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ἐκφέρῃ στεναγμοῦς ἢ δάκρυα μία μεγάλη θλίψις τῆς καρδίας), ἀλλὰ καὶ διότι τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα σημεῖα τῆς εὐλαβείας γίνονται παράδειγμα οἰκοδομῆς καὶ μιμήσεως πρὸς τοὺς ἄλλους· ὅταν μάλιστα ἡ τοιαύτη λατρεία γίνεται εἰς δημοσίας συνάξεις. Περὶ ταύτης τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας λέγει αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν· «Πνεῦμα ὁ Θεὸς, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν». Ἰωάνν. Δ', 24.

(β) Ἡ Θεία λατρεία θεμελιούται καθ' ὅλη της τὰ μέρη εἰς τὴν θεωρίαν τῶν Θείων ἰδιοτήτων. Αἰτί· ἂν ὁ Θεὸς ἦναι τὸ Ὑψίστον καὶ Παγκτίλειον ἀγαθὸν, μὲ τὸ δ-

ὅποιον δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ τίποτε, χρεωστεῖ ἡ καρδία ἡμῶν νὰ ἐξάπτεται ἀπὸ τὸ καθαρῶτατον πῦρ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀγάπης, καὶ νὰ σπουδάζῃ νὰ ἐνωθῇ μετ' αὐτοῦ· ἂν ᾖ ὁ δίκαιος καὶ ἀπροσωπόληπτος Κριτὴς, πρέπει νὰ προσέχωμεν νὰ μὴν ἐπισύρωμεν εἰς ἑαυτοὺς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργὴν, παραβαίνοντες τὰς αἰωνίους αὐτοῦ ἐντολάς· ἂν ᾖ ὁ Ἁγιώτατος, πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸ Θεῖον αὐτοῦ ὄνομα μὲ ὅλον τὸ ὀφειλόμενον σέβας, καὶ νὰ μὴ δίδωμεν αἰτίαν μὲ τὰς πράξεις ἢ τὰς ἐπιχειρήσεις ἡμῶν εἰς τὸ νὰ βλασφημηταί παρ' ἄλλων· ἂν ᾖ ὁ ἀγαθὸς εὐεργέτης καὶ φιλόστοργος Πατὴρ, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰς εὐεργεσίας του καὶ νὰ τὸν εὐχαριστῶμεν ἀπὸ καρδίας· ἂν ᾖ ὁ Παντοδύναμος Θεός, ἡμεῖς δὲ ἐξ ἐναντίας τὰ ἀσθενῆ καὶ καθ' ἐκάστην ὥραν ἀμαρτάνοντα κτίσματα, πρέπει νὰ ὁμολογῶμεν ἐνώπιόν του τὴν ἡμετέραν ἀθλιότητα μὲ μίαν ἐγκάρδιον μετάνοιαν καὶ θλίψιν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· ἂν ᾖ ὁ Ἀγαθὸς καὶ πανταχρῶ παρὼν Θεός, πρέπει νὰ ζητῶμεν εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις τὴν προστασίαν του, καὶ νὰ προσμένωμεν τὴν εὐκαιρόν του βοήθειαν (33). Ἡ ἁγία Γραφὴ θεσπιστὴν τὴν ἀλήθειαν ταύτην μὲ πολλὰς μαρτυρίας, τὰς ὁποίας δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προφέρω εἰς μέσον. Φαίνεται ὅμως ἀπὸ τὰ εἰρημένα, ὅτι ἡ Θεία λατρεία μολύνεται ἀπὸ τὰς κακὰς πράξεις, καὶ ὅτι πρέπει νὰ ᾖ ἐνάρετος, ὅστις θέλει νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ. Πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς λέγει ὁ Θεός· «Ἴνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου· σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν κ.τ.» Ψαλμ. μθ', 16 (34).

33) Αἰνίσσεται ἴσως ὁ Συγγραφεὺς τὸ ῥητὸν Ἐβρ. Δ', 16. ἵνα λάβωμεν ἔλεον, καὶ χάριν εὐρωμεν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν.

34) Τὸ Ἐβρ. τῷ δὲ ἀσεβεῖ εἶπεν ὁ Θεός· «Τί σοι εἰς τὸ διηγῆσθαι τὰ δικαιώματά (κυρίως δόγματα) μου, καὶ ἀναλαμβάνειν τὴν διαθήκην μου ἐπὶ στόματί σου κ.τ.» Ψαλμ. Ν', 16.

(γ). Τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Θεὸν σέβας ἔχει σημεῖα ἐξωτερικά· πρῶτον, τὴν προσκύνησιν διὰ τῆς μέχρις ὀδάρους κλίσεως, ἢ διὰ τῆς γονυκλισίας ⁽³⁵⁾, μετὰ τὴν ὁποίαν φανεροῦμεν τὴν ἡμετέραν πρὸς Θεὸν ὑποταγὴν. Δεύτερον, τὴν προσευχὴν τὴν γιγνομένην ἀπὸ βιβλίου ἢ ἐκ στήθους, καθόσον ἡ ζέουσα καρδιά χορηγεῖ τὰ λόγια εἰς τὸ στόμα. Ἄν τὸ Εὐαγγέλιον κατακρίνη τὰς μακρὰς προσευχάς, δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι αὐταὶ εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἀπόβλητοι· ἅπαγε! αἱ μακραὶ προσευχαὶ τότε μόνον εἶναι βδελυκταὶ εἰς τὸν Θεόν, ὅπου τὰν γίγνωνται καθ' ὑπόκρισιν, καὶ ὅταν ὁ προσευχόμενος νομίζῃ νὰ ἐτέλεσεν ἔργον μέγα πρὸς τὸν Θεόν διὰ τῶν τοιούτων προσευχῶν, μ' ὅλον ὅτι ἡ καρδιά του δὲν ἠσθάνθη μήτε τὴν ἐλαχίστην νύξιν, Ματθ. 5', 7. ⁽³⁶⁾. Τρίτον, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα, τὰ ὁποῖα προέρχονται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξετά-

35) Ἀρχαῖον ἔθος ἦτο τῆς Ἐκκλησίας τὸ νὰ προσεύχωνται γονυκλιτῶς οἱ χριστιανοί· ἔθος κεκυρωμένον ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστὸν καὶ τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ, ὡς φαίνεται Λουκ. ΚΒ', 41. Πράξ. Ζ', 60. 20. 36. 21. 8. καὶ ἐν τοῦ Εὐσεβίου Ἐκκλησι. Ἱστορ. Βιβλ. Ε, κεφ. 8. ὅπου λέγει διὰ τοὺς χριστιανούς στρατιώτας τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου, ὅτι προσκύνοντο «γόνυ θέντες ἐπὶ τὴν γῆν—κατὰ τὸ οἰκεῖον τοῖς χριστιανοῖς τῶν αὐτῶν ἔθος.» Εἰς αὐτὸ τὸ ἔθος ἐγένετο ἔπειτα κάποια ἐκκρίσεις διὰ τὰς Κυριακάς καὶ τὰς ἡμέρας τῆς Πεντηκοστῆς, ἡγοῦν ὅλον τὸ διάστημα μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἦτον κεκαλυμμένον τὸ γονυκλιτεῖν, ὡς φαίνεται κανόνι τελευταίῳ τῆς ἐν Νικαίᾳ Α'. Οἰκουμ. Συνόδ. καὶ κανόν. 90. τῆς ἐν Τροῦλλῳ, (ἀρχαλὰ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καὶ οἱ οὖν αὐτῷ φαίνεται νὰ ἐκλινεν γόνυ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἡμέρας τὰς μεταξὺ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς. Πράξ. Β', 8.) Προβαίνοντος τοῦ καιροῦ κληρονομήσῃ τὸ ἐπικινεῖν αὐτὸ τῆς γονυκλισίας ἔθος, καὶ τὰ νῦν δὲν ἔμεινεν εἰς ἡμᾶς ἄλλο ἔχνος γονυκλισίας παρὰ τὴν γιγνομένην ἐν τῇ ἐκτέλει τῆς Κυριακῆς τῆς Πεντηκοστῆς, καὶ τὰς ἐν ταῖς νηστεαῖς κοινῶς γινομένας καὶ λεγομένας μετανοίας. (Βλέπ. εἰς τὸ τέλος Σημ. ε.)

36) «Προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσῃτε, ὥσπερ οἱ ἔθνη· δοκῶσι γάρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται».

ζη προσεκτικῶς ἑαυτὸν, γνωρίζη διὲ εἶναι ἀσθενής, μολυσμένος ἀπὸ πολλὰς ἁμαρτίας, καὶ διὰ τοῦτο ἄξιός τῆς δικαίας ὀργῆς τοῦ Θεοῦ. Τέταρτον, τὴν χαρὰν τοῦ προσώπου, ἣτις προέρχεται ἀπὸ τὴν εὐφροσύνην τῆς καρδίας, ὅταν αὐτὴ αἰσθάνεται τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ· καθὼς ὁ Δαυτῖδ, ὅταν ἔφερεν εἰς τὴν σκηνὴν τὴν κιβωτὸν τοῦ Θεοῦ, ὡς ὀρατὸν σημεῖον τῆς ἀοράτου αὐτοῦ παρουσίας, ἐχόρευσε, καὶ ἔκρουσεν ὄργανα μουσικὰ, χωρὶς νὰ αἰσχυνθῇ δι' αὐτό· ἐπειδὴ τὸ ἔκαμνεν ἐνώπιον Κυρίου καὶ διὰ τὸν Κύριον Β', Σαμουὴλ, ς', 21 (37). Πέμπτον, τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἱερῶν ναῶν· διότι, ἀγκαλὰ δυνάμεθα κατ' οἶκον καὶ ἐν παντὶ τόπῳ νὰ ἐπικαλῶμεθα τὸν Θεὸν, μὲ περισσοτέραν ὁμῶς εὐλάβειαν καὶ ὀφέλειαν γίνεται ἢ προσευχὴ εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, ὅπου συναθροίζεται ἡ κοινότης, ἱερουργοῦνται τὰ μυστήρια, καὶ ὑμνεῖται ἐν ἐνὶ σχεδὸν στόματι ὁ κοινὸς Δεσπότης. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Δαυτῖδ· «Εὐφράνθη ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσι μοι, εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα» (38) Ψαλμ. ρκά, 1.

§. 42.

Ἡ Θεία λατρεία δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμοιβῆς.

Καθὼς ὁ Θεὸς, διὰ τὸ νὰ ᾔναι Δίκαιος καὶ Ἅγιος, ἀποστρέφεται ἐκείνους, ὅσοι ἀμελοῦσι νὰ τὸν λατρεύωσι καὶ ἀντιφέρονται εἰς τὸ Ἅγιόν του θέλημα, οὕτως ἐξεναντίας ἀγαπᾷ καὶ ἀνταμείβει ἐκείνους, ὅσοι τὸν λατρεύουσιν ἀνυποκρίτως, καὶ σπουδάζουσι νὰ ἐνωθῶσι μετ' αὐτοῦ διὰ τῆς ἀρετῆς· εἰδὲ μὴ, ἤθελεν ἦσαν ὁμοιοὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὁ δίκαιος καὶ ὁ ἀσεβής· τὸ ὅποῖον ἄτοπον εἶναι νὰ συλλογισθῇ τις καὶ περὶ ἀνθρώ-

37) Σημείωσαι, ὅτι τὴν Β'. Βασιλειῶν ἐνταῦθα ὁ Συγγραφεὺς Β'. Σαμουὴλ ὀνομάζει συμφώνως μὲ τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὅποιοι τὴν Α'. καὶ Β', Βασιλειῶν Α', καὶ Β', Σαμουὴλ ὀνομάζουσι, τὴν δὲ Γ', καὶ Δ', Βασιλ. Α, καὶ Β, Βασιλειῶν.

38) Τὸ ἔβρ. ρκβ', 1.

που τινὸς δικαίου, πολλῶ μᾶλλον περὶ Θεοῦ. Ἡ ἁγία Γραφή τὸ σαφηνίζει, ἐξαιρέτως εἰς ἐκείνην τὴν συνομιλίαν τοῦ Ἀβραάμ μετὰ τοῦ Θεοῦ, ὅπου λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ· «Μὴ συναπολέσης δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής» (39). μὴ δαμῶς σὺ ποιήσης ὡς τὸ ῥῆμα τοῦτο, τοῦ ἀποκτεῖναι δίκαιον μετὰ ἀσεβοῦς, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής μὴ δαμῶς! Ὁ κρίνων πᾶσαν τὴν γῆν οὐ ποιήσεις κρίσιν;» Γενέσ. ιη', 23. 25. Καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει· «Πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ, ὅτι ἔστι καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται.» Ἐβρ. ΙΑ', 6.

§. 13.

Μετὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν πρέπει νὰ ᾔηται μία ἄλλη ἀφθαρτος καὶ αἰώνιος, καθὼς καὶ εἶναι (α), εἰς τὴν ὁποίαν οἱ μὲν δίκαιοι προσμένουσιν ἀμοιβὴν βεβαίαν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἀναπόδραστον κόλασιν (β).

Τίτι τρόπῳ πληροφορούμεθα ὅτι εἶναι μέλλουσα ζωή;

(α) Φανερόν εἶναι, ὅτι οἱ δίκαιοι καὶ εὐσεβεῖς ὅχι μόνον δὲν ἀπολαμβάνουσι πάντοτε εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν τὴν προσήκουσαν ἀμοιβὴν, ἀλλὰ καὶ καταδιώκονται πολλάκις, καὶ μυρίας ὑπομένουσι θλίψεις· βλέπομεν ἐξ ἐναντίας τοὺς ἀσεβεῖς νὰ διάγῃσι πολλάκις ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν μὲ εἰρήνην καὶ ἀπόλαυσιν παντὸς ἀγαθοῦ. Τοῦτο γίνεται κατ' ἐξάριτον οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ· Ἐπειδὴ λοιπὸν εἵπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ δὲν μένει ποτὲ χωρὶς ἀμοιβῆς, ἔπεται ἀναγκαιῶς, ὅταν ἡ τοιαύτη ἀμοιβὴ δὲν συμβαίνει εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν,

39) Τὸ πρῶτον, καὶ ἔσται ὁ δίκαιος ὡς ὁ ἀσεβής, λείπει εἰς τὸ Ἐδραϊκόν.

νά ἦναι μία ἄλλη ζωὴ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀρετὴ ἀπο-
 λαμβάνει τὴν προσήκουσαν ἀμοιβήν· διότι πῶτος δύνα-
 ται νὰ φαντασθῇ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον,
 διὰ νὰ ὑπομένῃ ἐνταῦθα μυρίας δυστυχίας καὶ θλίψεις,
 ἔπειτα τελευταῖον καὶ νὰ ἀπολεσθῇ αἰωνίως! Αὐτοὶ οἱ
 ἴδιοι Ἐθνικοὶ, ὅσον τυφλοὶ καὶ ἂν ἦσαν εἰς τὰ λοιπὰ,
 ἐπίστευον, ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβῆς· ὅθεν
 ἐπενόησαν τὰ Ἡλύσια πεδία καὶ τὰς νήσους τῶν Μακά-
 ρων, τόπους ἡδονικούς, εἰς τοὺς ὁποίους διέτριβον αἱ
 ψυχαὶ τῶν ἐναρέτων. Ἡ Θεία Γραφὴ βεβαίως πολλαχοῦ
 τὴν ἀλήθειαν μιᾶς μελλούσης αἰωνίου ζωῆς· ὁ Σολομὼν
 λέγει ἐν τῇ βίβλῳ τῆς σοφίας (40) Γ', 1. «Δικαίων ψυ-
 χαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ᾤψηται αὐτῶν
 »βάσανος»· καὶ ὁ Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Φιλιππησ. Γ', 20.
 «Ἡμῶν γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑ-
 »πάρχει» (41). Διὰ τοῦτο καὶ ὀνομάζομεν τὴν πα-
 ροῦσαν ζωὴν πανδοχεῖον, πχροικίαν, ἀποδημίαν, στά-
 διον καὶ ἄλλα τοιαῦτα. Καὶ τοῦτο πρέπει νὰ παρηγορῇ
 τοὺς ἐναρέτους εἰς πᾶσαν προσβολήν, καὶ νὰ τοὺς εὐ-
 φραίνῃ καὶ εἰς αὐτάς τὰς δυστυχίας, ἐλπίζοντες βε-
 βαίως, ὅτι δὲν θέλει ποτὲ λησμονηθῇ ἡ ἀρετὴ των,
 ἀλλὰ θέλει ἐκ λ ά μ ψ ε ι ὡ ς ὁ Ἥ λ ι ο ς (42) εἰς τὸν
 πρέποντα καιρὸν. Τοῦτο συμβάλλει καὶ εἰς τὸ νὰ τοὺς
 ἐνισχύῃ διὰ νὰ μὴν ἀποκάμωσιν εἰς τὸ στάδιον τῆς ἀ-
 ρετῆς, μετὰ τὴν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀρετὴ αὐτῶν θέλει ἀντα-
 μειφθῇ ποτε μετὰ τὰ αἰώνια καὶ οὐράνια ἀγαθὰ· «Οὐκ
 »ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ
 »πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκα-

40) Μαρτυρίαν εἰς μέσον φέρει ὁ Συγγραφεὺς ἐξ ἀποκρύφου βί-
 βλου τῆς σοφίας τοῦ Σολομῶντος, ἴσως διὰ τὸ νὰ ἀναγινώσκειται
 ἐκ' Ἐκκλησίας.

41) Ἰδε καὶ Α', Κορινθ. ΙΑ'. 7. Ἐφισ. Β', 6. Κολασσ. Γ', 3.
 Α', Θεσσαλ. Α', 10. Τιτ. Γ', 13. Ἐβρ. ΙΒ', 14. καὶ ἄλλοι.

42) Ματθ. ΙΓ', 43.

• λυφθῆναι εἰς ἡμᾶς • λέγει δὲ Πυλὸς Ῥωμαῖ-
 Η', 18.

(6) Ἡ ἀμοιβὴ καὶ ἡ κόλασις προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀμετάβλητον τοῦ Θεοῦ Δικαιοσύνην. Τίνι τρόπῳ δὲ θέλει γενῆ ἡ ἀμοιβὴ τῶν εὐσεβῶν καὶ ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν, θέλει δ μιλήσωμεν πλατύτερον εἰς τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπου καὶ περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς θέλει εἶναι ὁ λόγος.

§. 14.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι τόσο ἀσθενὴς καὶ διεφθαρμένος, ὥστε ὄχι μόνον δὲν δύναται νὰ λατρεύσῃ τὸν Θεὸν ἐξ οἰκείας δυνάμεως (α), ἀλλ' ἐξ ἐναντίας φαίνεται ἔμπροσθεν τῶν ἁγίων αὐτοῦ ὀφθαλμῶν ἀκάθαρτος καὶ καθημερινὸς παραβάτης τοῦ νόμου τοῦ §(6).

Ἀποδείξεις τῆς διαφθορᾶς τῆς ἡμετέρας φύσεως.

(α) Ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια καὶ διαφθορά εἶναι κατὰ τὴν δόξαν προσέτι καὶ αὐτῶν τῶν ἐθνικῶν βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Βλέπομεν πολλοὺς συγγραφεῖς ἐξ αὐτῶν νὰ ἐλεεινολογῶσι τὴν διαφθορὰν τῶν ἀνθρωπίνων ἡθῶν, νὰ κατηγορῶσι τὰ ἀδάμαστα τῶν ἀνθρώπων πάθη, νὰ ἀγανακτῶσι διὰ τὴν ἀκαταστασίαν, τὰς καταδυναστεύσεις καὶ ἀδικίας αὐτῶν, καὶ νὰ παριτιτάνωσιν ἐνναργῶς τοὺς σκληροὺς πολέμους, τὰς πικρουργίας, τὰς ἀπάτας, τὰς συκοφαντίας, τὰς ἀθεμίτους ἡδονάς, τὴν γαστριμαργίαν, τὴν πλεονεξίαν, τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸν φθόνον, τὸ πρὸς ἀλλήλους ἀσυμπαθὲς καὶ ἀκοινωνήτον, καὶ ἄλλας τοιαύτας κακίας (43). Διὰ τοῦτο ἐπενόησε (γ) καὶ ἡ ἀρχαιοφύτης ἐκείνους τοὺς δύο περιφήμους φιλοσόφους, τὸν Δημόκριτον, λέγω, καὶ τὸν Ἡράκλειτον, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος ἐγέλα ἐφ' ὅλης τοῦ τῆς ζωῆς τὴν ἀνθρωπίνην ματαιότητα, ὁ δεῦτερος ἔκλαιε τὴν ἀν-

43) Ἰδ: Ῥωμ. Α', 26—32.

θρωπίνην ἀθλιότητα. Βεβαίοι πρὸς τούτοις τὴν διαφθο-
 ράν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ τοῦτο, ὅτι, πρὶν ἔτι
 νὰ λάμψῃ πανταχοῦ τὸ φῶς τοῦ Εὐαγγελίου, ὅλος σχε-
 δὸν ὁ κόσμος (πλὴν ὀλίγων ἐθνῶν, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφάνη
 τὸ φῶς τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως) ἐπροσκύνει τὸ
 φθαρτὸν ξύλον, τὸν ἄργυρον καὶ τὸν χρυσόν, καὶ ἐν ἀν-
 θρωπίνῃ μορφῇ τοιαῦτα εἰδῶλα, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ποιη-
 ταὶ ἀποδίδουσι τὰς αἰσχροτάτας ἀμαρτίας· ἐπροσκύνει
 πολλὰ τετράποδα καὶ ἑρπετὰ ζῶα, οἷον κροκοδείλους,
 βόας καὶ γαλαῖς, ἔτι δὲ σκόροδα καὶ κρόμμυα, εἰς τὰ
 ὁποῖα προσέφερε θυσίας, λατρεύων αὐτὰ ὡς θεούς. Εἶναι
 δυνατὸν νὰ φθάσῃ περαιτέρω ἢ τυφλότης τῶν λογικῶν
 ἐνθρώπων; ἢ εὐρίσκεται τάχα ἀπόδειξις ἄλλη σαφε-
 στέρα καὶ λαμπρότερα παρὰ ταύτην; Μὲ τοιαύτην ἀ-
 μυδρὰν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ Θεοῦ οἱ ἄνθρω-
 ποι, σύμφωνα ἦσαν ἐπομένως καὶ τὰ ἔθη των, καὶ ὅλη
 των ἡ ζωὴ δὲν ἦτον παρὰ μία ψηλάφησις ἐν τῷ σκότει
 τῆς νυκτός. Ἐντεῦθεν ἐπροξενήθη ὁ ἀφανισμὸς καὶ ἡ
 καταστροφὴ τῶν μεγίστων βασιλειῶν, τῶν εὐτυχεστάτων
 δημοκρατιῶν, καὶ τῶν περιφανεστάτων δυναστειῶν. Καὶ
 ἂν οἱ ἄνθρωποι ἔθετον καὶ ἄλλους νόμους περισσοτέ-
 ρους, καὶ μετεχειρίζοντο ὅλην τὴν προσήκουσαν αὐστη-
 ρότητα διὰ τὴν τήρησιν αὐτῶν, ἦτον ὅμως ἀδύνατον
 εἰς αὐτοὺς τὸ νὰ κρατήσωσι τὸν ὀρμητικὸν ποταμὸν τῆς
 κακίας, καὶ προτιμώτερον ἤθελεν ἀκυρωθῶσιν οἱ νόμοι
 ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀνθρωπίνης κακίας, παρὰ νὰ χα-
 λινωθῇ ἡ κακία ὑπὸ τῶν νόμων. Καὶ πόσον μέγας δὲν
 εἶναι ἔτι καὶ τὴν σήμερον ὁ ἀριθμὸς τῶν νόμων, τῶν δι-
 καστηρίων, τῶν ψηφισμάτων, τῶν φυλακῶν καὶ τῶν
 κολάσεων; μὲ ὅλον τοῦτο δὲν ἐξερρίζωθη ὀλοτελῶς ἡ
 κακία· μὲ ὅλον τοῦτο ὑπερβάλλει ἡ δύναμις τῆς βα-
 σιλευούσης εἰς τὸν κόσμον κακίας, καὶ ἡ ἀμαρτία πα-
 ροξύνεται κατὰ πάσης ἀνθισταμένης ἐξουσίας. Ἐντεῦθεν
 δὲ φαίνεται ἀναμφιβόλως ἡ ἄκρα διαφθορά τῆς ἡμετέ-
 ρας φύσεως, καὶ ἐξαίρέτως, ὅταν παρὰβάλλωμεν τὰ εἰ-

ρημένα με ὅτα λέγει περὶ τούτου ἡ ἁγία Γραφή, ἡ ὁποία εἰς πολλοὺς τόπους κλαίει τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα. Οὕτω λέγει Γενέσ. 5', 11. 12. «Ἐφθάρη δὲ ἡ γῆ ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας· καὶ εἶδε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν γῆν, καὶ ἦν κατεφθαρμένη κτ.» (44). «καὶ Ψαλμ. ιγ', 2. 3. «Κύριος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἰδεῖν εἰ ἔστι συνιών, ἡ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιναν, ἅμα ἡ χρειώθησαν· οὐκ ἔστι ποιῶν χρηστότητα, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός» (45). Μαρτυρεῖ δὲ μάλιστα τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν καὶ διαφθορὰν ὁ ἔνδοθεν ἡμῶν κινούμενος πόλεμος, ὁ ὁποῖος φαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι δὲν πράττομεν ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον θέλομεν καὶ κρίνομεν ὡς ἀγαθόν, ἀλλ' ἐνεργοῦμεν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡμεῖς οἱ ἴδιοι κρίνομεν ὡς κακόν· διότι βασιλεύει εἰς ἡμᾶς μία τυραννικὴ ἐξουσία, ἡ ὁποία μᾶς βιάζει πρὸς τὴν κακίαν. «Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατεύόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου» Ῥωμ. Ζ', 23. λέγει ὁ Παῦλος. Καὶ ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, θεωρούμενος κατὰ ταύτην τὴν κατὰστασιν, εἶναι πολλὰ ταλαίπωρος. «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος! τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;» (Αὐτ. 24). Ὅθεν ὀνομάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς πολλοὺς τόπους ἡ Θεία Γραφή ταλαίπωρον, ἐλκενὸν, τυφλὸν καὶ γυμνὸν (46). καὶ τὸν περι-

44) Εἰς τὸ Ἐβρ. λείπει τὸ Κύριος. Γενέσ. 5', 12.

45) Τὸ Ἐβρ.— ἅμα προσώζεσαν, οὐκ [ἦν] ποιῶν ἀγαθὸν οὐδὲ ἴς· Ψαλμ. ιδ', 2. 3.

46) Ἀποκάλυψ. Γ', 17. Ἴδε τὸ ῥητὸν ὁλόκληρον εἰς τὸ τέλος τοῦ 17. §.

γράφει τοιοῦτον, ὁ ὁποῖος χωρὶς τῆς χάριτος τῆς ἀποκαλύψεως (47) δὲν δύναται νὰ πράξῃ τίποτε καλόν, ἀλλ' ἔχει χρεῖαν πνευματικῆς ἀναγεννήσεως. Ἐκ τοῦ δόποιου φαίνεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνος καὶ διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως δὲν δύναται νὰ εὐαρεστήσῃ εἰς τὸν Θεόν. Δέγω διὰ μόνης οἰκείας δυνάμεως· ἐπειδὴ, περὶ τοῦ πόσον δύναται ἡ Εὐαγγελικὴ χάρις εἰς τὸν ἄνθρωπον, θέλει λαλήσωμεν μετὰ ταῦτα. Πόθεν δὲ ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτὴ ἡ διαφθορά, θέλει τὸ ἐξετάσωμεν, ὅταν ὁμιλήσωμεν περὶ τῆς πτώσεως τῶν Προπατόρων. Περὶ τῆς διαφθορᾶς ταύτης τοῦ ἀνθρώπου ἐλαλήσαμεν πλατύτερον, καθότι ἡ θεωρία ταύτης μᾶς ὁδηγεῖ πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν χάριν.

(6) Διὰ νὰ φανῇ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ φοβερόν τοῦ Θεοῦ Κριτήριον δίκαιος, ἔπρεπε νὰ ᾔῃ ἀναμάρτητος· ποῖος ὅμως ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους δύναται νὰ τὸ καυχηθῇ; πᾶς ἓνας ἁμαρτάνει καθ' ἐκάστην ὥραν ἔργῳ, λόγῳ καὶ διανοίᾳ· καὶ οὐδεὶς ἐφάνη τοσοῦτον ἅγιος, ὥστε νὰ μὴν ἁμαρτήσῃ εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὅθεν λέγει καὶ ἡ ἁγία Γραφή· «Ἐάν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἐαυτοὺς πλανώμεν» Α', Ἰωάν. Α', 8. «Ἐπτάκις τῆς ἡμέρας πεσεῖται ὁ Δίκαιος» (48) καὶ «Ἐγενήθημεν ὡς ἀκάθαρτοι πάντες, ὡς ῥάκος ἀποκαθημένους πᾶσα ἡ δικαιοσύνη ἡμῶν» Ἡσαΐου ΕΔ', 6. (49) καὶ «Οὐ

47) Ἀποκάλυψιν ἐνταῦθα ἐννοεῖ ὁ Συγγραφεὺς τὴν δόλωσιν τῶν ἀληθειῶν, ἥτις γίνεται διὰ θαύματος ὑπὸ τῆς Παντοδυναμίας τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ φυσικοῦ λόγου.

48) Ἐλήφθη τὸ ῥητὸν ἐκ τῶν Παροιμ. κδ', 16. ὅπου τὸ ἑβραϊκὸν καὶ οἱ ἑβδομήκοντα συμφώνως λέγουσιν «Ἐπτάκις γὰρ πεσεῖται ὁ δίκαιος» χωρὶς τὸ ἡμέρας.

49) Τὸ ἑβρ. «Καὶ ἔγεν. ὡς ἀκάθαρτοι πάντες ἡμεῖς, ὡς ῥάκος καταμνηνίων πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι ἡμῶν» Ἡσ. ΕΔ', 8.

ἰδὲ καὶ ὡς ἤσεται ἐνώπιόν σου πᾶς
ζῶν·» Ψαλμ. ρμβ', 2. (50).

§. 15. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι πλέον ἐν τῇ
καταστάσει τῆς τελειότητος.

Ἐκ τούτων ἀπάντων βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι
ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει πλέον ἐκείνην τὴν τελειό-
τητα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν, ὅταν ἐκτίσθῃ, παρὰ
τοῦ Δημιουργοῦ.

Εἰπομεν ἀνωτέρω (§. 7.) ὅτι ὁ Θεὸς εἶχε κτί-
σῃ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἰδίαν, τουτέστι σοφόν,
ἅγιον, ἀθῶον, ἐπιβρέπῃ πρὸς τὸ ἀγαθόν, καὶ ἐστο-
λισμένον μὲ τὰς λοιπὰς τελειότητας. Ἐπειδὴ λοιπὸν
τὴν σήμερον δὲν εὐρίσκονται πλέον αἱ τελειότητες
αὗται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἔπεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος
εὐρίσκεται σήμερον εἰς χειροτέραν κατάστασιν ἀπ' ἐ-
κείνην, εἰς τὴν ὁποίαν τὸν ἔκτισεν ὁ Θεός. Καὶ πῶς
εἶναι δυνατόν νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ὁ σοφὸς καὶ ἀγα-
θὸς Δημιουργὸς ἔπλaxε τὸν ἄνθρωπον μὲ τοσαύτας ἐλ-
λείψεις καὶ ἀσθενείας, ὅσας βλέπομεν σήμερον εἰς αὐ-
τόν; Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος
ἀπώλεsen ἰδίῳ πταίσματι τὰς τελειότητας, ὅσας εἶχε
χάριση εἰς αὐτόν ὁ Θεός, καὶ τὰς ὁποίας ἡ ἁγία Γρα-
φὴ εἰκόνα Θεοῦ ὀνομάζει· «Πάντες γὰρ ἡμαρ-
»τον, καὶ ὁστέροῦνται τῆς δόξης τοῦ
»Θεοῦ» λέγει ὁ Ἀπόστολος Ῥωμ. Γ', 23.

§. 16. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πταίστης ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

Ὑπέπεσε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος, ὡς προπετῆς πα-
ραβάτης τοῦ Θείου νόμου, ὑποκάτω εἰς ὅλον τὸ βά-
ρος τῆς Θείας ὀργῆς.

Εἰπομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ τελεία λατρεία τοῦ Θεοῦ

(50) Εἰς τὸ Ἐξρ. ἐριθμεῖται ρμγ'.

δὲν μένει χωρὶς ἀμοιβήν. Ὡσαύτως ἐδείξαμεν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, διὰ τὸ νὰ ᾔηται διεσθαρμένος, δὲν δύναται νὰ προσφέρῃ τελείαν λατρείαν εἰς τὸν Θεόν. Ἄλλο λοιπὸν δὲν προσμένει παρὰ τὴν Θεῖαν ὀργήν· ἐπειδὴ τί ἄλλο εἶναι πρεπωδέστερον εἰς τὴν ἀσέβειάν του, παρὰ τὸ νὰ τὸν ἀποβάλῃ ὁ δικαιοτάτος Θεὸς ἀπὸ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χάριν; Ἐπονται δὲ ἀπὸ τὴν ἀποβολὴν ταύτην μυρία κακά. Καὶ ἀγκαλὰ ἡμεῖς δὲν διίσχυριζώμεθα, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εὐσπλαγχνίζεται τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα, μήτε οἰκτερεῖ τὸν ἄνθρωπον, δὲν πρέπει ὅμως μήτε νὰ ὑποθέσωμεν ἐξ ἐναντίας, ὅτι εἶναι καθ' ἑαυτὸν ἄξιος ὁ ἄνθρωπος τῆς τοιαύτης εὐσπλαγχνίας· εἰδὲ μὴ, πρέπει νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶναι Θεὸς δίκαιος, ἢ ὅτι ἡ εὐσπλαγχνία του εἶναι μία τυφλὴ εὐσπλαγχνία, καὶ μεταχειρίζεται τὸν δίκαιον ὡς ἀσεβῆ, τὸ ὅποιον αἰσχροὺν εἶναι καὶ μόνον νὰ συλλογισθῇ τις περὶ Θεοῦ. Τίνι δὲ τρόπῳ γίνεται ἄξιος τῆς Θεῖας εὐσπλαγχνίας ὁ ἄνθρωπος, θέλει λαλήσωμεν καθεξῆς. Ἡ ἀγία Γραφή λέγει ῥητῶς· «Ἐπικατάρατος πᾶς ἄνθρωπος, ὃς οὐκ ἐμμένει ἐν πᾶσι τοῖς λόγοις τοῦ νόμου τούτου» Δευτ. ΚΖ', 26. (31) κ.τ. καὶ «Θλίψεις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν». Ῥωμ. Β', 9.

§. 17. Ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ νὰ ζητήσῃ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Θεῖαν χάριν.

Καὶ ἐπειδὴ εἶναι φοβερὸν νὰ πείσῃ τις εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ζῶντος Θεοῦ, χρεωστεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀναζητήσῃ κἀνένα μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ πᾶ-

31) Τὸ Ἐβρ. «Ἐπικατάρατος ὁς ἂν οὐκ ἐμπεδώσῃ τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου, τοῦ ποιῆσαι αὐτούς.» Ἰδὲ καὶ Γαλάτ. γ', 10. ὅπου μεταχειρίζεται τὴν παρούσαν ῥῆσιν ὁ Ἀπόστολος μικρὸν παρηλλαγμένην ἀπὸ τὸ ἔβρ. καὶ τοὺς Ἐβδ.

λὴν τὴν Θείαν χάριν, καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ τιμωρίαν.

Ὁ ἄρρώστος ζητεῖ τὸν ἱατρὸν, ὁ δυστυχὴς τὸν λυτρωτὴν, καὶ ὁ πταίστης τὸν μεσίτην. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος (καθὼς ἐρρέθη ἀνωτέρω) εἶναι πνευματικῶς ἄρρώστος, εἰς ἄκρον ταλαίπωρος καὶ πταίστης ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· ἡ κατὰστασίς του ἔπρεπε νὰ ᾔηται τόσον κακὴ καὶ ἀπεγνωσμένη, ὥστε δὲν ἔμενε πλέον εἰς αὐτὸν ἐπιθυμία νὰ ζητήσῃ μέσον, ἢ καὶ νὰ τὸ δεχθῇ, ἂν ἄλλος τις ἤθελε τοῦ τὸ προσφέρῃ, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν δυστυχιστάτην ταύτην κατὰστασιν. Καὶ τῷ ὄντι, ἐστάθησαν καὶ εἶναι ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι δὲν γνωρίζουσι τὴν ἰδίαν ἀσθένειαν, καὶ πεπωρωμένοι δὲν πιστεύουσιν, ὅτι ἔχουσι χρεῖαν σωτῆρος (τὸ ὁποῖον εἶναι μία νέα ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀνθρωπίνης διαστροφῆς)· ἡμεῖς ὅμως πρέπει νὰ ἐδελυττώμεθα τὴν τοιαύτην πώρωσιν, καὶ μὲ τὴν ἐδηγίαν τοῦ υἱαίνοντος λόγου, καὶ τὴν βοήθειαν τῶν ἁγίων Γραφῶν, νὰ ἤμεθα πεπληροφορημένοι, ὅτι «Οὐ χρεῖαν ἔχουσιν οἱ ἰσχυρόντες ἱατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες» ⁽³²⁾, καὶ νὰ προσέχωμεν νὰ μὴ προσαρμόσωμεν εἰς ἑαυτοὺς ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Ἰωάννου· «Ὅτε πλέγεις, ὅτι πλούσιός εἰμι, καὶ πεπλούτηκα, καὶ οὐδενὸς χρεῖαν ἔχω· καὶ οὐκ οἶδας, ὅτι σὺ εἶ ὁ ταλαίπωρος, καὶ ἐλεεινός, καὶ πτωχὸς, καὶ τυφλός, καὶ γυμνός» Ἀποκαλ. Γ', 17.

§. 18.

Ἀδύνατον εἶναι εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν νὰ εὕρῃ τοῦτο τὸ μέσον διὰ νὰ ἀποκτήσῃ τὴν Θείαν χάριν, καὶ νὰ ἀνακαινίσῃ τὴν διεφθαρμένην αὐτοῦ φύσιν.

³²⁾ Ματθ. 6', 12.

δόξαν ἡμῶν (β'), ἐπηγγέλθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου (γ), προεκηρύχθη ὑπὸ τῶν Προφητῶν (δ), προεικονίσθη διὰ θυσιῶν καὶ τύπων (ε), προητοιμάσθη διὰ τοῦ νόμου (ζ), καὶ ἐκηρύχθη διὰ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον (η).

(α) Ἡ ἀγία Γραφή περιέχει διάφορα πράγματα, ἔχουν, ἐντολὰς καὶ νόμους, διαταγὰς διὰ τὰ ἥθη, προφητείας, διηγήσεις Θεῶν ὀπτασιῶν καὶ θαυμάτων, ἐπαγγελίας καὶ πράξεις ἀνθρωπίνους (12). Ὁ σκοπὸς ὅλων αὐτῶν εἶναι νὰ φανερώσωσι τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλὴν περὶ τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τοιοῦτοτρόπως μᾶς διδάσκει ὁ νόμος, ὅτι εἴμεθα πταῖσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ μᾶς προστάσσει νὰ ζητήσωμεν λυτρωτὴν, τὸν ὁποῖον προεκήρυξαν οἱ Προφῆται, καὶ προεικόνισεν ἡ νομικὴ Οὐσία. Αἱ διάφοροι θεοφανεῖαι καὶ θεοσημεῖαι συνήργησαν εἰς τὸ νὰ προετοιμάσωσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὑποδοχὴν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, ἥ καὶ νὰ φανερώσωσι τὰς πρά-

»σεθεῖα· μεῖζον ἢ κατὰ ἄνθρωπον τὸ πρᾶγμα εἶναι λέγειν οὐ διστάζομεν, μετὰ πάσης ἐξουσίας καὶ πειθοῦς τῆς (ἱσ. περιττὸν τὸ, τῆς) »περὶ τοῦ κρητυνθῆσθαι τὸν λόγον τοῦ Ἰησοῦ διδάξαντος κτλ» ἴδε ἄριγ. κατὰ Κέλσου καὶ ἐν τῇ Φιλοκαλ.

(12) Δύναται τις καὶ κατ' ἄλλον τρόπον νὰ ἀνέξη τὰ περιεχόμενα τῆς Θείας Γραφῆς εἰς τέσσαρα κεφάλαια. Πρῶτον τὰ πιστευτέα· ἔχουν, ὅσα δόγματα χρεωστοῦμεν νὰ πιστεύωμεν, τὰ ὅποια συνοπτικῶς περιέχονται εἰς τὸ Σύμβολον. Δεύτερον τὰ πρακτέα· ἔχουν, ὅσα πρέπει νὰ πράττωμεν διὰ νὰ σωθῶμεν, ὅποια εἶναι αἱ ἐντολαὶ καὶ ὅλαι αἱ νουθεσίαι, ὅσαι εὐρίσκονται εἰς τὴν Γραφήν. Τρίτον τὰς ἐπαγγελίας καὶ ἀπειλὰς, αἱ ὅποια ἐπικυροῦσι τὰ πρακτέα, μὲ τὸ νὰ ὑπόσχωνται εἰς μὲν τοὺς τηρητὰς τῶν ἐντολῶν ζωὴν αἰώνιον, εἰς δὲ τοὺς παρὰ τὰς κόλασιν ἀτελεύτητον. Τέταρτον τὰ παραδείγματα· ἔχουν, ὅσα διηγεῖται διὰ τὴν διάφορον διαγωγὴν τῶν ἐναρέτων καὶ τῶν κακῶν, καὶ διὰ τὸ διάφορον τέλος αὐτῶν, διὰ νὰ μᾶς παρακινήσῃ εἰς τὴν ἀρετὴν μὲ τὸ παράδειγμα τῶν πρώτων, καὶ νὰ μᾶς ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν κακίαν μὲ τὸ παράδειγμα τῶν δευτέρων.

ξίς τοῦ Χριστοῦ· Αἱ Θεῖαι ἐπαγγελίαι βεβαιούσι τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς εἰς ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἡμετέρου Μεσίτου. Πλήρης ἀπὸ μαρτυρίας ταύτης τῆς ἀληθείας εἶναι ἡ ἀγία Γραφή, ἐκ τῶν ὁποίων θέλει φέρωμεν ὀλίγας εἰς μέσον. Οὕτω λέγει Ἰωάν. Α', 46. «Ὁν ἔγραψε Μωσῆς ἐν τῷ νόμῳ καὶ οἱ
»Προφήται εὐρήκαμεν Ἰησοῦν», καὶ Β'. Κορινθ. α'. 20. «Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θε-
»οῦ, ἐν αὐτῷ (τῷ Χριστῷ) τὸ ναὶ, καὶ
»ἐν αὐτῷ τὸ ἀμήν»· ἡγουν, ὅλαι τῆς Θείας χάριτος αἱ ἐπαγγελίαι θεμελιούνται καὶ ἀναφέρονται εἰς τὸν Χριστόν.

(β) Ὅλαι αἱ βουλαι τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπ' αἰῶνος· ἐξ-αίρετος δὲ ἀναμεταξὺ εἰς αὐτάς εἶναι ἡ βουλὴ διὰ τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, καὶ τὸν καθαρισμὸν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῶν ἀμαρτιῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Υἱοῦ. «Ἀλλὰ λαλοῦμεν σοφίαν Θεοῦ ἐν μυ-
»στηρίῳ, τὴν ἀποκεκρυμμένην, ἣν προ-
»ώρισεν ὁ Θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων εἰς
»δόξαν ἡμῶν» λέγει ὁ Παῦλος Α', Κορινθ. β'. 7 (13). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ λυτρωτὴς ἡμῶν ὀνομάζεται εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν «Ἀρνίον ἐσφαγμένον ἀπὸ
»καταβολῆς κόσμου» (14).

Ἡ Εὐαγγελικὴ πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(γ) Ἀνήγγειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, τὸν Ἀδὰμ, τὴν χάριν αὐτοῦ καὶ τὴν εὐσπλαγχνίαν πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, μετὰ ταῦτα τὰ Εὐαγγελικὰ λόγια· «Καὶ ἔχθραν θήσω ἀνὰ μέ-
»σον σου (τοῦ ὄψεως), καὶ ἀνὰ μέσον τῆς
»γυναικὸς, καὶ ἀνὰ μέσον τοῦ σπέρματος
»αὐτῆς· αὐτός σου τηρήσει κεφαλὴν, καὶ σὺ

13) Ἰδε καὶ Ἐδρ. α', 3.

14) Ἀποκάλυψ. ιγ', 8.

»τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν» Γενέσ. Γ', 15 (15), ἡ ἐξήγησις τῶν ὁποίων εἶναι αὕτη· ὁ ὄφις εἶναι ὁ διάβολος, σπέρμα τοῦ διαβόλου εἶναι ὅλοι οἱ ἀσεβεῖς καὶ διώκται τῆς ἀληθείας, καθὼς σπέρμα τῆς γυναικὸς εἶναι ὁ Χριστὸς κατὰ τὸ Γαλάτ. Δ', 4. (16), Χριστοῦ δὲ σπέρμα εἶναι ὅλοι οἱ εὐσεβεῖς καὶ φιλάρστοι. Ὁ Χριστὸς καταπατεῖ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὄφεως, ὁπότεν καταλύῃ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀφανίζῃ τοὺς ἀσεβεῖς· ὁ ὄφις ἐξ ἐναντίας ἐκέντησε τὸν Χριστὸν εἰς τὴν πτέρναν, ὁπότεν διὰ τῶν ὁπαδῶν αὐτοῦ τὸν ἐθανάτωσε σωματικῶς, καὶ ὁσάκις καταδιώκει τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν· τὸ ὁποῖον μὲ ὅλον τοῦτο συμβαίνει χωρὶς βλάβην τῆς ψυχικῆς αὐτῶν σωτηρίας. Ταύτην τὴν ἀξιόλογον ἐπαγγελίαν ἐδέχθη ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ (κατ' ὁμολογίαν) μετὰ χαρᾶς· καὶ ἐνταῦθα βλέπομεν τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τοῦ κόσμου. Τοῦτο τὸ παράδειγμα ἠκολούθησαν οἱ εὐσεβεῖς ἀπόγονοι τοῦ Ἀδὰμ, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Παῦλος ῥητῶς εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ιά, 2. «Ἐν ταύτῃ (τῇ πίστει) » γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι. » Αὕτη τῆς πίστεως ἡ ἐπαγγελία ἀνεκαινίσθη μετὰ ταῦτα πολυτάκις πρὸς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, μὲ ταῦτα τὰ λόγια· «Καὶ ἐνευλογηθήσονται ἐν τῷ » σπέρματί σου πάντα τὰ ἔθνη τῆς » γῆς» (17). Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁ-

15) Τὸ ῥητὸν εἰς μὲν τὸ Γερμανικὸν πρωτότυπον ἔχει οὕτως· «Καὶ ἔχθ. θήσ. ἀναμέσ. σου, καὶ ἀναμέσ. τῆς γυναικ. καὶ ἀναμέσον τοῦ σπέρματός σου, καὶ ἀναμέσ. τοῦ σπέρμ. αὐτῆς· αὐτός σου καταπατήσῃ κεφαλὴν, καὶ σὺ κεντήσῃς αὐτοῦ πτέρναν ». Εἰς δὲ τὸ Ἑβρ. «—————Αὐτός σου συντρίψει (ἢ καὶ καταπατήσῃ) καθὼς μεταφράζει ὁ Σχμείδιος) κεφαλὴν, καὶ σὺ συντρίψεις» κ.τ. Οἱ Ἑβδαί. ἠρμήνευσαν τηρήσεις καὶ τηρήσεις, τὸ ὁποῖον ὑπολαμβάνει ὁ Βόσσιος νὰ ᾖ γραφικὸν σφάλμα ἀντὶ τοῦ τηρήσεις, τηρήσεις.

16) «Ἐξελπίσταιεν ὁ Θεὸς τὸν ἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς κ.τ.»

17) Γενέσ. κδ', 18.

νομάζει (Ῥωμ. κεφ. Δ΄.) τὸν Ἀβραάμ ὄχι μόνον πιστὸν καὶ δικαιοθέντα διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἀλλὰ καὶ πατέρα πάντων τῶν πιστευόντων· διὰ τοῦ ἐποίου θέλει νὰ εἰπῇ, ὅτι ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ὅσοι θέλουσι νὰ δικαιοθῶσιν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λάβωσιν εἰς ὑπόδειγμα τὸν Ἀβραάμ. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἕνας, ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

(δ) Διὰ τὴν φανῆ ἢ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου καὶ σαφεστέρᾳ καὶ πλέον ἀναμφίβολου, ηὐδόκησεν ὁ Θεὸς νὰ προκηρυχθῇ πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων ὑπὸ διαφόρων Προφητῶν καὶ κατὰ διάφορον τρόπον. Ὅλοι αὐτοὶ ἐκήρυξαν τὴν χάριν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοφώνως μὲ λόγους ὑψηλοῦς καὶ τρανωτάτους. Μὴ δυνάμενος νὰ φέρω εἰς μέσον κατὰ πλάτος τὰς προφητείας αὐτὰς διὰ τὸ πλῆθος, ἀρκοῦμαι μόνον εἰς τὸ νὰ σημειώσω τοὺς τόπους ἐκείνους τῆς Θείας Γραφῆς, ὅπου εὐρίσκονται, οἷον· Γενέσ. κθ΄, 10. (18) Ψαλμ. οα΄, 6. (19). Ἡσαίου Κεφ. 6΄, Κεφ. ια΄, Κεφ. νγ΄, Κεφ. ξ΄, Ἰερεμ. κγ΄, 6. καὶ λα΄, 31. Ἰεζεκιήλ, λδ΄, 23. Δανιήλ θ΄, 24. Ὡσηὲ β΄, 18. Ἰωήλ β΄, 28. Ἀμώς θ΄, 11. Ὁβδιού στίχ. 17. Ἰωνᾶ α΄, 17. Μιχ. ε΄, 2. Ναοὺμ α΄, 15. Ἀβακούμ γ΄, 2. Σοφον. γ΄, 14. Ἀγγαίου β΄, 8. Ζαχαρ. β΄, 10. καὶ ιδ΄, 8. Μαλαχ. γ΄, 1. (20).

(ε) Οἱ ἔθνικοι σφάζοντες διάφορα ζῶα, τὰ προσέφερον θυσίαν εἰς τὰ εἰδῶλα· τινὲς δὲ προσέφερον καὶ τὰ ἴδια τέκνα, καὶ τὰ ἑκαίον· τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ ἔ-

18) Ἰσ. Γενέσ. κθ΄, 10. ὅπου περὶ τῆς θυσίας τοῦ Ἀβραάμ εἶναι ὁ λόγος, ἡ ὁποία προσκόνιζε τὴν θυσίαν τοῦ Χριστοῦ.

19) Εἰς τὸ ἔθρ. ἀριθμεῖται οβ΄.

20) Ὁ Μαλαχίας εἶναι ὁ τελευταῖος συγγραφεὺς τῆς Παλ. Διαθ. καὶ ἀπὸ τὴν προφητείαν αὐτοῦ περὶ τοῦ Προδρόμου «Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου κ.τ.» ἄρχεται ἡ ἱστορία τοῦ Εὐαγγελίου (Μάρκ. α΄, 2.). ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται ἡ ἐνότης τῆς Παλ. καὶ νέας Διαθήκης.

λαβε τὴν ἀρχὴν ἐκ τούτου, ὅτι ἐγνώρισαν ἔνδον τῆς συνειδήσεως αὐτῶν νὰ ἦναι πταῖσται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπληροφορήθησαν, ὅτι εἶναι ἄξιοι τῆς δικαίας αὐτοῦ ὀργῆς, τὴν ὁποίαν ἐσπούδαζον νὰ ἐξιλεώσωσι μὲ τὰς θυσίας, καὶ μὲ τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος τῶν ζώων. Μὲ ὅλον ὅπου ἦτον ἀδύνατον νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ἁμαρτίαι μὲ αἷμα τὰύρων καὶ τράγων (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. ι, 4), διέταξεν ὁμως ὁ Θεὸς διαφόρους θυσίας εἰς τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ τοιαῦται θυσία εἶναι ἄχρηστοι εἰς τὸ νὰ καθαρίσωσιν ἁμαρτίας, κατὰ τὰ εἰρημένα λόγια τοῦ Ἀποστόλου καὶ κατὰ τὸ Ἑβρ. ι, 11. ὅπου λέγει· «Καὶ πᾶς μὲν ἄρχιερεὺς ἕστηκε καθ' ἡμέραν λειτουργῶν, καὶ τὰς αὐτὰς πολλάκις προσφέρων θυσίας, αἵτινες οὐδέποτε δύνανται περιλεῖν ἁμαρτίας» (τὰ ὁποῖα λόγια ἀποβλέπουν ἰδίως τὴν Ἰουδαϊκὴν θυσίαν) ἔπρεπεν ἀναγκαίως νὰ ἦναι ἄλλα αἵτια, διὰ τὰ ὁποῖα διέταξεν ὁ Θεὸς τὰς θυσίας.

Αἰτίαι τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν.

Δύο αἷτια τούτου εὐρίσκομεν εἰς τὴν Γραφήν. Τὸ πρῶτον αἷτιον καὶ θεμέλιον τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν ἦτον, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ἁμαρτωλὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιος θανάτου, καθ' ὃν τρόπον ἐθανατοῦτο καὶ τὸ προσφερόμενον εἰς θυσίαν ζῶον· διὰ τὸ ὁποῖον καὶ εἶχε προστάξῃ αὐτὸς ὁ Θεός· «Καὶ ἐπιθήσουσιν οἱ Πρεσβύτεροι τῆς Συν-αγωγῆς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ μύσχοῦ» Λευϊτ. δ', 15. (21).

21) Ἰδὲ καὶ Ἑβρ. κθ', 10. 19. Ἐσήμαινον δὲ μὲ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην τῶν χειρῶν, ὅτι ᾔσταν αὐτοὶ σφαγῆς ἄξιοι διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν· τὰς ὁποίας ἐδέχετο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ θυόμενος ὑπὲρ αὐτῶν μύσχος. Ὅμοιον σχεδὸν τελετὴν ματεχερίζοντο καὶ οἱ Αἰγύ-

Αὕτη δὲ ἡ γινῶσις τῆς ἁμαρτίας ἔπρεπε νὰ φέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἀνεπαισθήτως εἰς τὸ νὰ ζητήσῃ λυτρωτὴν καὶ μεσίτην. Δεύτερον, ἐπειδὴ ἦσαν αἱ νομικαὶ θυσίαι τύπος τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ. Ὁ τύπος οὗτος ὑφίσταται εἰς τοῦτο· καθὼς τὸ ἐκχυθὲν αἷμα κινεῖ πρὸς συμπάθειαν, οὕτω, καὶ πολλῶς περισσότερον τὸ ἄχραντον αἷμα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ κινεῖ πρὸς οἶκτον καὶ εὐσπλαγχνίαν τὸν ὀργισμένον διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα. Ἄν τὸ αἷμα τῶν ζώων δύναται νὰ καθαρίζει ἀπὸ σωματικὰς ἀκαθαρσίας, πολλῶς μᾶλλον δύναται τὸ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ μᾶς πλύνῃ καὶ νὰ μᾶς καθάρσῃ ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς ἁμαρτίας. Οὕτω συμπεραίνει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος Ἑβρ. 9. καὶ 10. ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγει, ὅτι «Ὁ Νόμος εἶχε «σκιὰν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν »τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων» (22). Αἱ θυσίαι τῶν Ἑθνικῶν ἦσαν ὠφέλιμοι καὶ αὐταί, καθόσον ἐστάθησαν εἰς αὐτοὺς εἰσαγωγή εἰς τὸ νὰ γνωρίσωσιν ὅτι εἶναι ἄξιοι τιμωρίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ βαδίσωσι τὴν εὐθεὶαν ὁδόν, διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν δικαίωσιν.

πτιοι, ὡς λέγει ὁ Ἡρόδοτος βιβλ. 2. «Καταρέονται δὲ τάδε λέγοντες »τῇσι κεφαλῇσι· εἴτε μέλλοι ἢ σφίσι τοῖσι θύουσι, ἢ Αἰγύπτῳ τῇ »συναπάσῃ κακὸν γενέσθαι, εἰς κεφαλὴν ταύτην (τοῦ ζώου) τραπέ- »σθαι ».

22) Τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῆς διαταγῆς τῶν θυσιῶν λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομος Ὁμιλ. 166. Τόμ. 5. «Αἱ μὲν θυσίαι οὐκ ἦσαν ἀρεσταὶ τῷ »Θεῷ, οὐδὲ κατὰ γνώμην γινόμεναι, ἀλλὰ κατὰ συγχώρησιν· καὶ γε- »νομέναις ἐπέθηκε τύπον κατ' εἰκόνα τῆς μελλούσης οἰκονομίας τοῦ »Χριστοῦ, ἵνα, κἂν μὴ δι' ἐαυτὰς ᾧσι δεκταί, κἂν γοῦν διὰ τὴν εἰ- »κόνα ᾧσιν εὐπρόσδεκτοι· καὶ τίθῃσι διὰ πάντων εἰκόνα Χριστοῦ, καὶ »σκιεγραφεῖ τὰ μέλλοντα· κἂν πρόβατον ᾦν θύομενον, εἰκὼν τοῦ Σω- »τῆρος, κἂν βοῦς, εἰκὼν τοῦ Κυρίου, κἂν μόσχοι, κἂν δάμαλις, κἂν »ἄλλο τι τῶν προσφερομένων, κἂν περιστέρᾳ καὶ τρυγῶν, πάντα εἰς »εἶν Σωτῆρα τὴν ἀναφῶσαν εἶχεν».

Τὰ δὲ λοιπὰ ἐξωτερικὰ ἔθιμα καὶ αἱ ἱεροτελεστίαι τῶν Ἰουδαίων προεικονίζον δρατῶς τὰς ἀοράτους ἐνεργείας τῆς Εὐαγγελικῆς χάριτος. Οὕτως ἡ περιτομὴ τῆς σαρκὸς ἐσήμαινε τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, ἥγουν τὴν ἀποβολὴν τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῆς ἁμαρτίας διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄμνός τοῦ Πάσχα ἦτο τύπος τοῦ ἀσπίλου ἁμοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἀπολαύσωμεν διὰ τῆς πίστεως. Ὁ χαλκοῦς ὄφεις ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰκονίζε τὸν ἐν Σταυρῷ ἀναρτηθέντα Λυτρωτὴν, ὅστις δύναται νὰ ἰατρεύσῃ τὰ δῆγματα τῆς συνειδήσεως ἐκείνων, ὅσοι βλέπουσιν εἰς αὐτὸν μετὰ πίστεως (23). Καὶ τοιοῦτοτρόπως πρέπει νὰ κρίνωμεν καὶ περὶ τῶν λοιπῶν. Ἐντεῦθεν δὲ φαίνεται, ὅτι αἱ θυσίαι καὶ τὰ λοιπὰ τῶν Ἰουδαίων ἔθιμα ἔπρεπε νὰ ἔχωσι χώραν μέχρι τῆς ἐλευσεως μόνον τοῦ Χριστοῦ, διὰ τοῦ ὁποῖου ἔλαβον τὴν πληρωσιν αὐτῶν· καθὼς σαφέστατα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅτι αὐτὰ ἦσαν «Μέχρι καίρου διορθώσεως ἐπικείμενα» Ἑβρ. 9. 10.

Πόθεν δείκνυται, ὅτι οὐδεὶς δικαιούται διὰ τοῦ Νόμου.

(ζ) Ὁ νόμος ἐδόθη βέβαια διὰ νὰ δικαιωθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅστις ἤθελε τὸν πληρώσει ἐντελῶς, καθὼς λέγει Λευϊτ. ΙΗ', 5. «Ἀποιήσας αὐτὰ ἄνθρωπος, ζήσεται ἐν αὐτοῖς» (24). Ἀλλ' ἐπειδὴ «Πάντες ἥμαρτον καὶ ὅστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ» Ῥωμ. Γ', 23.

23) Ἰωάν. 3. 14. 15. καὶ Ἀριθμ. 21. 8. 9. «Προτυποῦται τὸ σωτήριον πάθος ἐν τῷ ὄφει τῷ χαλκῷ. ὥσπερ γὰρ ὁ χαλκοῦς ὄφεις ἑνδαλμα μὲν τῶν ὄφρων ἦν, οὐκ εἶχε δὲ τῶν ὄφρων τὸν ἰόν· οὕτως ὁ μονογενὴς Υἱὸς σώμα μὲν εἶχεν ἀνθρώπινον, κηλὶδα δὲ ἁμαρτημάτων οὐκ εἶχε. Καὶ καθάπερ οἱ ὑπὸ τῶν ὄφρων δακνόμενοι τὸν χαλκοῦν ἀποθλέποντες ὄφιν σωτηρίας ἀπῆλθον, οὕτως οἱ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας πληττόμενοι, τῷ πάθει τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀνευδοκίᾳστως πιστεύοντες, κρείττους ἀποφαίνονται τοῦ θανάτου, καὶ τῆς κίωνίου ζωῆς ἀπολαύουσι». Θεοδώρητ. Ἐρωτήσ. 38. εἰς τοὺς Ἀριθμ.

24) Ἰδὲ καὶ Γαλάτ. 3. 12.

ἔγεινε λοιπὸν ἀνωφελὲς αὐτὸ τὸ τέλος τοῦ νόμου, καὶ ἐπομένως ἀπώλεσεν ὁ νόμος, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, τὴν δύναμιν τοῦ νὰ μᾶς δικαιώσῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Γαλάτ. γ', 11. «Ὅτι »δὲ ἐν νόμῳ οὐδεὶς δικαιούται παρὰ »τῷ Θεῷ, δὴλον».

Εἰς τί χρήσιμος ὁ Νόμος.

Ὁ Πάνσοφος ὅμως Θεὸς ἐπενόησεν ἄλλο μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου γίνεται χρήσιμος εἰς ἡμᾶς ὁ νόμος· μετεχειρίσθη δηλονότι τὸν νόμον, διὰ νὰ μᾶς προετοιμάσῃ εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν. Ὑφίσταται δὲ ἡ προπαρασκευὴ αὕτη εἰς τοῦτο, ὅτι, ὁπότεν ὁ νόμος δεικνύῃ εἰς ἡμᾶς, ὅτι εἴμεθα παραβάται καὶ τῆς Θείας ὁργῆς ἔνοχοι, μᾶς χειραγωγεῖ τρόπον τινὰ πρὸς τὸν Μεσίτην ἡμῶν, τὸν Χριστόν. Εὐρίσκονται περὶ τούτου ἐναργεῖς ἀποδείξεις εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν· οὕτω λέγει Γαλάτ. Γ', 24. «Ὡς »ὁ νόμος παιδαγωγὸς ⁽²⁵⁾ ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν», καὶ Ἑβρ. ζ', 19. «Οὐδὲν γὰρ »ἐτελείωσεν ὁ νόμος, ἐπεισαγωγὴ δὲ »κρείττονος ἐλπίδος, δι' ἧς ἐγγίζομεν »τῷ Θεῷ». Ἐντεῦθεν ὅμως δὲν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι δὲν εἴμεθα χρεώσται νὰ πληρώσωμεν τὸν νόμον· ἄπαγε! Περὶ τοῦ, ὅτι εἶναι ἀναγκαῖα ἡ πλήρωσις τοῦ νόμου, θέλει λαλήσωμεν καθεξῆς πλατύτερον.

(η) Ὅταν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐξελέξατο τοὺς ἰδίους Ἀποστόλους, ἐπρόσταξεν εἰς αὐτοὺς νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει, Μάρκ. ις', 15. ⁽²⁶⁾, ἤγουν εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καθότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶχον χρεῖαν νὰ σωθῶσι διὰ τοῦ οὐρανίου τούτου Μεσίτου.

25) Ἴδὲ Θεοδώρητον, Θεοφύλακτον καὶ Οἰκουμένιον εἰς τὴν ἐξηγήσειν τοῦ παρόντος βιβλίου.

26) Ἴδὲ καὶ Ματθ. 28. 19. Λουκ. 24. 47. Κολασ. 1. 23.

Ταύτην τὴν προσταγὴν ἐπλήρωσαν ἀκριβέστατα οἱ Ἀπόστολοι τοῦ Κυρίου· αὐτοὶ περιῆλθον ὅλην τὴν γῆν, καὶ ἀφῆκαν πανταχοῦ ἀνεξάλειπτα ἔχνη τῆς σωτηρίου πίστεως· ὥστε δικαίως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶπε μετὰ τοῦ Ἀκυλίδ· «Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα» τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν» Ῥωμ. ι, 48. (27).

§. 4. Τί ἐστὶν Ἐκκλησία;

Ἡ συνέλευσις τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν εἶναι καὶ λέγεται Ἐκκλησία.

Ἀγκαλὰ Ἐκκλησίαι κοινῶς ὀνομάζονται οἱ ναοὶ καὶ οἱ εὐκτήριοι οἴκοι, δια τὸ νὰ συναθροίζονται εἰς αὐτοὺς οἱ πιστοὶ εἰς τελείωσιν τῆς Θείας λατρείας· συνίσταται ὁμῶς κυρίως ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τὴν συνάθροισιν ἐκείνων μόνον, ὅσοι ἔχουσιν ἀληθῆ καὶ ζῶσαν πίστιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν (28)· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Β', Κορινθ. γ', 16. «Ἡμεῖς γὰρ ναοὶ Θεοῦ ἐστε ζῶντες». Περὶ ταύτης τῆς Ἐκκλησίας θέλει λαλήσωμεν πλατύτερον κατωτέρω εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως.

§. 5. Περὶ τῶν διαφορῶν τῆς Ἐκκλησίας καταστάσεων.

Ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐκυβερνᾶτο καταρχὰς μὲ τὰς διὰ στόματος παραδόσεις τῶν Θείων ἀποκαλύψεων (α), ἔπειτα μὲ τὸν γραπτὸν νόμον καὶ τὰς διδασκαλίας τῶν Προφητῶν (β), καὶ τελευταῖον μὲ τὸ Εὐαγγέλιον (γ).

27) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ψαλμ. 19. 5. Τὸ Ἑβραϊκὸν ἔχει γραμμὴ ἀντὶ τοῦ φθόγγου. Ὁ Ἀκύλας κανὼν.

28) Σημαίνει κυρίως ἡ Ἐκκλησία (καθὼς καὶ ὁ Συγγραφεὺς ὀρθῶς ἰννοεῖ) τὸ συνάθροισμα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, καθέσον οὗτοι θεωρεῖν.

(α) Εἵπομεν ἀνωτέρω (§. 3. Σημ. γ'), ὅτι ἡ Χριστιανικὴ πίστις ⁽²⁹⁾ ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τοῦ κόσμου. Δὲν εἶναι λοιπὸν εἰς τὸν κόσμον, ἀρχαιότερον ἄλλο παρὰ τὴν πίστιν, ἥτις ἐκηρύχθη πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις κατέχει τὸν θησαυρὸν τῆς πίστεως ⁽³⁰⁾. Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μία μόνη καὶ ἡ αὐτή· καὶ θέλει διαμείνῃ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτή, καθὼς καὶ ἡ πίστις, τὴν ὁποῖαν κατέχει, εἶναι πάντοτε ἡ αὐτή· «*Ἰησοῦς Χριστὸς ἡ θεὸς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας*» Ἐβρ. ιγ', 8.

Αἱ τρεῖς διαφοροὶ καταστάσεις τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς κατάστασιν, ἔλαβε τρεῖς διαφοροὺς περιόδους. Ἡ πρώτη περίοδος εἶναι ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, ἡ δευτέρα ἀπὸ Μωσέως μέχρι Χριστοῦ, καὶ ἡ τρίτη θέλει εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἵωνος. Εἰς τὴν πρώτην περίοδον ἐκυβέρνηα ὁ Θεὸς τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὰς διὰ ζωῆς φωνῆς ἀποκαλύψεις, τὰς ὁποίας λαθὼν ὁ Ἀδάμ παρὰ Θεοῦ, παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους μέχρι τοῦ Νῶε, τὸ ὁποῖον ἦτον εὐκόλον εἰς αὐτὸν διὰ τὴν μακροβιότητά του· ὡσαύτως πάλιν ὁ Νῶε τὰς παρέδωκεν εἰς τοὺς ἰδίους ἀπογόνους· «*Ἐν ταύτῃ γὰρ*

ται ἡνωμένοι μετὰ τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, τὸν Χριστόν. Ἡ μετὰ Χριστοῦ ἔνωσις εἶναι οὐσιώδης ἰδιὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ὅθεν ὁ Χριστὸς ὀνομάζεται ποιμήν, ὅταν αὐτὴ θεωρεῖται ὡς ποιμήν· ἀκρογωνιαίος λίθος, ὅταν αὐτὴ παρομοιάζεται μετὰ μίαν οἰκοδομήν, καὶ κεφαλὴ, ὅταν αὐτὴ λέγεται σῶμα. Ἴδε καὶ Κλημεντ. Ἀλέξ. Στρωματ. ζ'. Ἰγνάτ. πρὸς Τρῳαλίαν. Ἰσίδωρ. Πηλουσιώτ. ἐπιστολ. 246. καὶ Μητροφ. Κριτόπ. Ὁμολ. Ἀνατ. Ἐκκλ. κεφ. ζ'.

29) Τὸ Γερμανικὸν πρωτότυπον ἔχει Ἐκκλησία ἀντὶ τοῦ πίστεις, τὸ ὁποῖον νομίζω νὰ ᾔνῃ σφάλμα τυπογραφικόν, ἢ παρόραμα τοῦ Γερμανοῦ μεταφραστοῦ.

30) Ὁμοίως καὶ ἐνταῦθα ἔγραψα πίστεως ἀντὶ Ἐκκλησίας διὰ τὰς αὐτὰς αἰτίας.

(τῇ πίστει) ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροί· Ἐβρ. ιά, 2. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ Θεαὶ αὗται ἀποκαλύψεις ἐλησμονήθησαν καὶ ἡμελήθησαν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, διὰ τὴν ἀσέβειαν τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰσέχθη ἀντ' αὐτῶν ἡ αἰσχιστος εἰδωλολατρεία (Ἰησ. Ναυῆ κδ', 2), ἠυδόκησε πάλιν ὁ Θεὸς νὰ τὰς ἀνανεώσῃ (ὡς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων) πρὸς τὸν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ καὶ τοὺς ἀπογόνους αὐτῶν μέχρι Μωσέως. Ἦτον δὲ ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀποκαλύψεων τούτων Εὐαγγελικὴ, ἤγουν, ἡ εἰς Χριστὸν πίστις ὡς διαλλακτὴν καὶ Μεσίτην μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεόσοφος Παῦλος, ὁμιλῶν περὶ τῶν παλαιῶν καὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, συμπεραίνει λέγων, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἀπέβλεπον «Εἰς τὸν τῆς πίστεως ἀρχηγὸν καὶ »τελειωτὴν Ἰησοῦν» Ἐβρ. ιβ', 2.

Διατί ἐδόθη ὁ γραπτὸς Νόμος;

(β) Αἱ μεγάλαι τῶν ἀνθρώπων ἀταξίαι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐκκλίνουσι παντάπασιν ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ εὐσέβειαν (ἀγχαλὰ καὶ τετυπωμένοις εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου), ἐκίνησαν τὸν εὐσπλαγχνον Θεὸν εἰς τὸ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἔτοιμον εἰς πτώσιν. Αὕτη ἡ βοήθεια ἦτον ὁ γραπτὸς νόμος, ὅστις περιέχει διαταγὰς καὶ κανόνας, κατὰ τοὺς ὁποίους χρεωστοῦσιν οἱ ἄνθρωποι νὰ ζῶσι, καὶ ἦτον εἰκὼν ἐναργὴς τοῦ ἀμκυρωθέντος διὰ τῆς κακίας ἐσωτερικοῦ τῆς καρδίας νόμου. Ἐξελέξατο ὁ Θεὸς τὸν ζηλωτικώτατον Μωϋσῆν, εἰς τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὸν Νόμον, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου τὸν ἐκοινωνήσεν ἀμέσως μὲν εἰς ὅλον τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος, ἐμμέσως δὲ εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μήτε ὁ νόμος οὗτος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ χαλινώσῃ τῶν ἀνθρώπων τὴν εἰς τὸ κακὸν κλίσιν, ἔστειλεν ὁ Θεὸς τοὺς Προφῆτας, οἱ ὅποιοι μὲ ἀπειλὰς τῆς Θείας ὀργῆς, καὶ μὲ μεγάλας ἐπαγγελίας ἐζήτησαν νὰ διορθώσῃ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ αὕτη ἐστάθη ἡ δευτέρα τῆς Ἐκκλησίας περίοδος ἀπὸ

Μωσέως ἕως Χριστοῦ, ὁπόταν ἐκυβερνᾷτο μὲ τὸν γραπτὸν νόμον καὶ μὲ τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν.

Ποῖος ἦτον ὁ θεμέλιος τοῦ Νόμου;

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐνθυμηθῶμεν, ὅτι ὁ θεμέλιος τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ τῶν Προφητῶν, καθὼς καὶ πάντων, ὅσοι ἔζηταν ὑπὸ τὸν νόμον, ἦτον ὁ Ἰησοῦς Χριστός, ἡ μόνη τῶν ἀνθρώπων ἐλπίς διὰ νὰ φθάσωσιν εἰς τὴν σωτηρίαν· διότι λέγει ὁ Παῦλος Α΄ Κορινθ. ι', 3. 4. «Καὶ πάντες (οἱ πατέρες ἡμῶν) τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον· καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός» (31).

(γ) Ἡ τρίτη τῆς Ἐκκλησίας περίοδος, ἡ μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελειοτάτη, ἔλαβε τὴν ἀρχὴν μὲ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ὁπόταν ἡ ἀλήθεια τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦ ὁποῖου ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ἦτον αὐτός ὁ Χριστός, ἐκηρύχθη διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἐσφραγίσθη μὲ τὸ αἶμα ἀναιρέτου πλήθους μαρτύρων. Θεμελιούται ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν αὐτῆς τὴν περίοδον, εἰς τὸν ἀγιώτατον λόγον τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ ὑποστηρίζεται μὲ τὰ μυστήρια τῆς χάριτος. «Οὐ γάρ ἐστὲ ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν» λέγει ὁ Παῦλος Ῥωμ. γ', 14. καὶ δὲν βλέπομεν πλέον διὰ κεκαλυμμένων προφητειῶν καὶ σκοτεινῶν τύπων, ἀλλὰ κατοπτριζόμεθα «Ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου» Β', Κορινθ. γ',

31) «Ἄμα μυστικός τις καὶ ἀπόρρητος οὗτος ὁ λόγος, σφόδρα πιθανός, ἡμοῖ γούν καὶ πᾶσι τοῖς φιλοθείαις, μηδένα τῶν πρὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας τελειωθέντων, δίχα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως τούτου «τυχεῖν»· ὁ γὰρ λόγος ἐπαρρησιάζθη μὲν ὕστερον καιροῖς ἰδίαις, ἐγνωρίσθη δὲ καὶ πρότερον τοῖς καθαρῶς τὴν διάνοιαν» Γρηγ. Θεολ. λόγ. κβ'. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Χρυσόστομ. ὁμιλ. ριά. τόμ. ε. καὶ ὁμιλ. η. εἰς τὸν Ἰωάν. καὶ ὁμιλ. ε. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσίους.

18. Ἡ τελευταία περίοδος αὕτη θέλει διαμείνῃ μέχρι τῆς συντελείας, «Ὅταν (ὁ Χριστὸς) παραδῶ »τὴν Βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὅταν »καταργήσῃ πᾶσαν ἀρχὴν καὶ πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ δύνανμιν» Α'. Κορινθ. 15. 24.

§. 6.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐδιώχθη πάντοτε, καὶ θέλει διωχθῆ μέχρι τῆς συντελείας (α), ἀλλὰ δὲν θέλει ἐξαλειφθῇ ποτέ (β).

(α) Ὡς ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ κατέχουσα τὴν ἀλήθειαν τῆς πίστεως Ἐκκλησία, εὐθὺς ἐδιώχθη· καθότι μεταξὺ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀπιστίας, μεταξὺ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς ἀσεβείας, μεταξὺ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας ἐστάθη πάντοτε μία αἰώνιος καὶ ἄσπονδος ἔχθρα. Πρῶτος διώκτης ἐστάθη ὁ Κάιν, φονεύσας τὸν ἀθῶον αὐτοῦ ἀδελφὸν Ἄβελ, Γενέσ. Δ', καὶ «Τῇ ὁδῷ τοῦ Κάιν ἐπορεύθησαν (Ἰουδ. στίχ. 11.) ὅλοι οἱ διώκται». Ἀπὸ τὸν Κάιν κατήγετο τὸ γένος τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἀπὸ τὸν Σὴθ οἱ εὐσεβεῖς, τοὺς ὁποίους υἱοὺς τοῦ Θεοῦ ὀνομάζει ἡ Γραφή, Γενέσ. 6, 4. Οἱ πρῶτοι ἐστάθησαν ἐχθροὶ ἀδιάλλακτοι τῶν δευτέρων (Αὐτ. στίχ. 11), καὶ ἐπνίγησαν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ κατακλυσμοῦ· ἡ Ἐκκλησία ὁμῶς ἐσώθη εἰς τὴν κιβωτὸν ἀπὸ τὸν κατακλυσμὸν. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, καθὼς ἐπληθύνθησαν πάλιν οἱ ἄνθρωποι, ἐπερίσσευσεν ὁ ἀριθμὸς τῶν κακῶν, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἐστάθη τὸ γένος τοῦ ἀτεβοῦς Χάμ (Αὐτ. 5', 11.). Ὁ Ἄβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὑπέμειναν σταθερῶς πολλοὺς πειρασμοὺς καὶ διωγμούς. Τὰ αὐτὰ ἔπαθε καὶ ὁ Ἀὼτ ἀπὸ τοὺς Σοδομίτας, ὁ Ἰωσήφ ἀπὸ τοὺς ἰδίους ἀδελφούς, οἱ Ἰσραηλῖται ἀπὸ τοὺς Αἰγυπτίους, ὁ Μωϋσῆς ἀπὸ τοὺς Ἰσραηλῖτας, καὶ ὁ Δαυὶδ ἀπὸ τὸν Σαούλ. Ὅλοι οἱ Προφῆται εὗρηκαν πικταχοῦ ἀντιλογίας καὶ δι-

ωγμούς, καὶ πάντες οἱ ἰσχυροὶ ⁽³²⁾ τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ αὐτοὶ προσέτι οἱ ἀγιώτατοι ἄνδρες, ἔτρωγον τότε τὸν ἄρτον αὐτῶν μετὰ δακρύων, καὶ ἔπινον τὸ ποτήριον τῆς θλίψεως. Ἐν ἐνὶ λόγῳ τὸ δίκαιον αἷμα ἤρξατο νὰ χύνεται ἀπὸ τοῦ Ἄβελ (Ματθ. γ', 35.), καὶ ἐτελεύτησε μετὰ τὴν αἱματοχυσίαν Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ καὶ Προδρόμου τῆς χάριτος ⁽³³⁾. Ὅλα ταῦτα συνέβησαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς Παλαιᾶς διαθήκης· εἰς δὲ τὸν καιρὸν τῆς Νέας ἀποκαλυφθείσης χάριτος, ἀνέλαθε πρῶτος ὁ Σωτὴρ ἡμῶν τὸν ἄγιον τοῦτον πόλεμον, καὶ εὐλόγησε δι' ἡμᾶς τὰ πρὸς σωτηρίαν ψυχῆς συντείνοντα σταυρικὰ πάθη. Ἡ ζωὴ του ἔλαβεν ἀρχὴν μετὰ τοὺς διωγμούς, ἐπέρασε μετὰ μεγάλην αἰσχύνην πενίαν καὶ καταφρόνησιν, καὶ ἐτελεύτησεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, Ἐβρ. ιβ', 2. ⁽³⁴⁾. Οἱ Ἀπόστολοί του τὸν ἐμιμήθησαν ὡς διδάσκαλον, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐστάλησαν «ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων» ⁽³⁵⁾ εἰς ὅλον τὸν κόσμον· καὶ ἦσαν, καθὼς λέγουσιν αὐτοὶ περὶ ἐαυτῶν Α', Κορινθ. δ', 9. 18. «Ὡς περικαθάρματα τοῦ κόσμου —θέκτρον τῷ κόσμῳ καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις». Ὅσοι ἀνεφύησαν ἔπειτα ἐκ τοῦ αἵματος τῶν Ἀποστόλων, πληθος ἀναρίθμητον χριστιανῶν, ἔλαβον τὴν αὐτὴν τύχην. Οἱ αὐτοκράτορες τῶν Ῥωμαίων, καὶ ὅλοι οἱ μεγάλοι τοῦ κόσμου τούτου ἐξωπλίσθησαν μετὰ πάσης δυνάμεως, διὰ νὰ τοὺς ἐξαλείψωσι, καὶ τοὺς ἐσφάζον ὡς πρόβατα. Δέκα μεγάλους διωγμούς ἀπαριθμεῖ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία·

32) Αἰνίττεται ἕως ὁ Συγγραφεὺς τὸ τοῦ Δαυὶδ ψ. 24. ἢ Βασιλ. δ', (κατὰ τοὺς Ἑβδομήκ.). κδ', 13.

33) Ἀγκαλὰ τὸ ῥητὸν Ματθ. γ', 28. ἀναφέρει τὸν Ζαχαρίαν, υἱὸν τοῦ Βαραχίου, ὁ Συγγραφεὺς συμπεριλαμβάνει καὶ τὸν Προδρόμον, διὰ τὸ νὰ ἐφανεύθῃ τελευταῖος αὐτὸς κατὰ τὴν δευτέραν τῆς Ἐκκλησίας περίοδον.

34) «Ὁς ἀντὶ τῆς προκειμένης αὐτῷ χρεᾶς ὑπέμεινε Σταυρὸν αἰσχύνης, καταφρονήσεως κτλ.»

35) Ματθ. ι, 16.

πρῶτον ἐπὶ Νέρωνος (36), δεύτερον ἐπὶ Δομιτιανοῦ (37), τρίτον ἐπὶ Τραϊανοῦ (38), τέταρτον ἐπὶ Ἀδριανοῦ (39), πέμπτον ἐπὶ τῶν Ἀντωνίνων (40), ἕκτον ἐπὶ Σευήρου (41), ἑβδομον ἐπὶ Μαξιμίνου (42), ὀγδοον ἐπὶ Δεκίου (53), ἐννατον ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ (44), δέκατον ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (45). Σπαράττεται ἡ καρδία του, ὅστις συλλογισθῇ τὰ σκληρὰ μαρτύρια, ὅσα εἰς αὐτοὺς ἔγιναν. Τὰ ἐλαφρότερα ἦσαν, ἡ στέρησις τῆς τιμῆς καὶ τῶν ὑπαρχόντων, τὸ νὰ τοὺς πέμπωσιν εἰς τὰ μεταλλεῖα διὰ νὰ σκάπτωσι τὴν γῆν, ἡ μαστιγώσεις, ἡ τομὴ τῆς γλώσσης, ἡ ἐκκοπὴ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν, ἀφοῦ πρῶτον ἐξεσπῶντο οἱ ὀδόντες, καὶ ἐξωρύττοντο οἱ ὀφθαλμοί. Τοὺς ἔρραπτον εἰς δέρματα ζῶων, καὶ τοὺς ἔρριπτον εἰς τὰ θηρία διὰ νὰ τοὺς σπαράξωσι· συνέτριβον ὅλα των τὰ μέλη, καὶ τοὺς ἐκρέμων ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· τοὺς ἔρραπτον εἰς ψιάθους, καὶ τοὺς ἔπνιγον εἰς τὰ ὕδατα· τοὺς ἔκκαιον εἰς τὸ πῦρ, τοὺς ἔθαπτον ζῶντας εἰς τὴν γῆν, ἢ τοὺς ἐλιθοβόλουν· τοὺς ἐνέκλειον εἰς χαλκοὺς ἐκπεπυρωμένους βόας· συνέτριβον ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ὀστέα των, καὶ ἐσπάραττον τὰ ἐντόσθια των· τοὺς ἐφόνευον ἐπιχέοντες εἰς τὸ στόμα των βραστὸν μόλυβδον ἢ πίσσαν· τοὺς κατεκρήμνιζον ἀπὸ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων, ἢ τοὺς κατέκοπτον μεληδόν· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔδειξαν εἰς αὐτοὺς πᾶν εἶδος σκληρότητος καὶ ἀπανθρωπίας, ὅ,τι δύναται τις

36) Ὁ διωγμὸς οὗτος συνέβη κατὰ τὸ 64 ἔτος ἀπὸ Χρ. καὶ ἦτον τόσος σκληρὸς, ὥστε πολλοὶ νομίζουσι νὰ αἰνίσταται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸν Νέρωνα μὲ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀντιχρίστου.

37) Ἐτ. 95.

38) Ἐτ. 111.

39) Ἐτ. 126.

40) Ἦγουν Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς λεγομένου, καὶ Ἀντωνίνου τοῦ Φιλοσόφου. Ἐτ. 162.

41) Ἐτ. 202.

42) Ἐτ. 235.

43) Ἐτ. 250.

44) Ἐτ. 258. 45) Ἐτ. 302.

νὰ ἐπινοήσῃ. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι οἱ μάρτυρες ὄχι μόνον ἔδειξαν εἰς αὐτὰ τὰ μαρτύρια ἄκκαμπτον σταθερότητα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπέμειναν μὲ θαυμάσιον μεγαλοψυχίαν, χωρὶς νὰ ταραχθῶσιν ἢ νὰ ὀργισθῶσιν ἐναντίον εἰς τοὺς διώκτας αὐτῶν· τὸ ὁποῖον εἶναι ἀπόδειξις ἰσχυρὰ τῆς ἀληθοῦς ἀληθείας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως ⁽⁴⁶⁾. Οὗτοι οἱ φανεροὶ διωγμοὶ διέμειναν μέχρι τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου· καὶ ἀγχαλὰ οὗτος ὁ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ προσήλυτος αὐτοκράτωρ κατήργησε τὸ περὶ τῶν διωγμῶν ψήφισμα, δὲν ἔπαυσαν μὲ ὅλον τοῦτο οἱ κρύφιοι διωγμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέμειναν ἐν παντὶ καιρῷ οἱ εὐσεβεῖς ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς. Χωρὶς νὰ ἀναφέρω ὅσους διωγμοὺς καὶ φόνους ὑπέμειναν οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὰ ἄπισα ἔθνη καθ' ὅλην τὴν οἰκουμένην, ἀνήθη πάλιν ἐξυπαρχῆς πρὸ ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων τὸ πῦρ τοῦ διωγμοῦ κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ὁπόταν, εἰς τὰς ἐμφυλίους διχονοίας τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Μωάμεθ δουλώσας

46) Σημειῶται, ὅτι, εἰς τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν, ὅσοι ἐπέμενον σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, ὠνομάζοντο γενικῶς ἱσσηνῆες, οἱ ὁποῖοι διηροῦντο εἰς δύο κλάσεις· οἱ πρῶτοι ὠνομάζοντο ὁμολογηταί, καὶ οὗτοι ἦσαν ὅσοι ἔπασχον ὑπὲρ Χριστοῦ διαφόρους βασάνους πλὴν τοῦ θανάτου· οἱ δεῦτεροι ἐλέγοντο μάρτυρες, τοὺς ὁποίους ἡ καταλαμβάνειν ὁ θάνατος εἰς τὴν φυλακὴν ὄντας, ἡ ἐφόνευον οἱ διώκται ὑπὲρ Χριστοῦ· ὅσοι ἐξ ἐναντίας δὲν ἐπέμενον εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐλέγοντο παραπεπτωκότες, ἡ ἑπταικότες πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἱσσηνῆων. Ἦσαν δὲ καὶ τῶν παραπεπτωκόντων κλάσεις τέσσαρες· ἡ πρώτη τῶν θυάντων, οἱ ὁποῖοι ἡ ἑθυσίασαν εἰς τὰ εἶδωλα, ἡ ἔφαγον ἀπὸ τὰ εἰδωλόθυτα· ἡ δευτέρα τῶν θυμιασάντων, ὅσοι ἐθυμιασαν μόνον λίθανον εἰς τὰ εἶδωλα· ἡ τρίτη τῶν λιβελλατικῶν, ὅσοι ἠλευθεροῦντο ἀπὸ τὸν διωγμὸν, δίδοντες λίβελλον, ἤγουν ἐγγραφὸν ὁμολογίαν, ὅτι δὲν εἶναι χριστιανοί, ἡ ἀγερᾶζοντες λίβελλον παρὰ τοῦ ἑπάρχου περιέχοντα μαρτυρίαν, ὅτι ἔθυσαν εἰς τὰ εἶδωλα· ἡ τετάρτη τῶν προδοτῶν, οἱ ὁποῖοι, φοβούμενοι τὰς ἀπειλὰς τῶν ἑθνικῶν, ἐπροδίδον τὰς ἱεράς βίβλους εἰς τὸ νὰ καυθῶσιν. Ἰδε Ἀδόλφον Λάμπιον ἱστορ. Ἐκκλ. Βιβλ. 2. Κεφ. 3. Ἀριθμ. 39. 40. καὶ Κυπριαν. περὶ παραπεπόντ. σελ. 344. καὶ Ἐπίστολ. 31. καὶ ἑτέρα (πρὸς Ἀγγωνιανόν) 52.

τὴν Ἀνατολικήν, ἐπολέμησε τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἡ Δύσις ἔκυψε τὸν αὐχένα εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Πάπα. Ἀνεφύησαν πρὸς τούτοις παρὰ τοὺς προειρημένους διώκτας (τοὺς ὁποίους καὶ ἐξωτερικοὺς δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ) ἄλλοι διώκται οἰκεῖοι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτω, καὶ ἐσωτερικοὶ, περὶ τῶν ὁποίων λέγει ὁ Ἰωάννης, Α', Ἐπιστ. Β', 19. «Ἐξ ἡμῶν ἐξήλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν»· ὁποῖοι εἶναι οἱ αἵρετικοί, ὅσοι, μὲ πρόφασιν τοῦ νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν ἀλήθειαν, καταθλίβουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ἀλλοκότους καὶ ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας. Εἶναι πλήρεις ὅλοι οἱ αἰῶνες ἀπὸ τοιαῦτα τέρατα, τὰ ὁποῖα ἐσπάραξαν μάλιστα τὰ σπλάγχχνα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος ἀνεφύησαν αἱ ἐξῆς κεφαλαιώδεις αἵρέσεις· οἶον, τῶν Σιμωνιανῶν (47), τῶν Βαλεντιανῶν (48), τῶν Μοντανιστῶν (49), τῶν Μα-

47) Ἀπὸ Σίμωνος τοῦ αἵρεσιάρχου· ὀνομάσθησαν δὲ καὶ Γνωστικοί. Τὰ ἀλλόκοτα δόγματα τούτων καὶ αἱ φρικώδεις ἀθεμιτοურγίαι ἔδωκαν χώραν εἰς τὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν συκοφαντίας καὶ τοὺς διωγμοὺς. Σύγχρονοι τούτων εἶναι οἱ Ἑβωνῖται καὶ Νικολκίται, οἱ Καρποκρατιανοί, οἱ ὁποῖοι καὶ Βορδορίται διὰ τὰς αἰσχουρήτας αὐτῶν ὀνομάσθησαν, καὶ ἄλλοι πολλοί· ἴδε Ἀδόλφον Λάμπιον ἱστορ. Ἐκκλ. Βιβ. 2. κεφ. 2. Ἀριθμ. 32. 33. καὶ κεφ. 3. Ἀριθμ. 21.

48) Ἀπὸ Βαλεντίνου· οὗτος ἤκμαζεν ἔτ. 124 ἀπὸ Χριστοῦ, καὶ ἔλεγεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔφερε τὸ ἴδιον σῶμα ἐξ Οὐρανοῦ, καὶ τὸ διήγαγε διὰ τῆς Μαρίας ὡς διὰ σωτῆρος. Σύγχρονος τούτου ἦτον ὁ Κίρδων, διδάσκαλος τοῦ Μαρκιῶνος. Καὶ οὗτοι ἅπαντες ἐκ τῆς σχολῆς τῶν Γνωστικῶν, καθὼς καὶ οἱ Ἀντιτάκται, οἱ Δοκῆται καὶ ἄλλοι πολλοί· ἴδε Αὐτ. Ἀριθμ. 22—24.

49) Ἀπὸ Μοντανοῦ τοῦ Φρυγῶς, ὅστις ἔλεγεν ἑαυτὸν παράκλητον, ἠθέλει τὸν γάμον, καὶ ἄλλα πολλὰ ἐδιδασκῆμι. Ἐκ τούτου καὶ μετὰ τοῦτον ἀνεφύησαν οἱ Πεπουζιανοί, οἱ Φρύγες, οἱ Καταφρύγες, καὶ μετὰ τούτους οἱ Πραξιανοί, οἱ Νοπητιανοί, οἱ Ἄλογοι καὶ ἄλλοι πολλοί. Αὐτ. Ἀριθμ. 25. 26. Μετὰ τούτους ὁ Σαβέλλιος, μίαν ὑπόστασιν διδάσκων ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος· καὶ Παῦλος ὁ Σαρματαεὺς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ψιλὸν ἄνθρωπον λέγων τὸν Χριστὸν Αὐτ. κεφ. 3. Ἀριθμ. 14. 15.

νιχαίων (50), τῶν Ἀρειανῶν (51), τῶν Πελαγιανῶν (52), τῶν Νεστοριανῶν (53), τῶν Εὐτυχιανῶν (54), καὶ ἄλλων πολλῶν, τὰς ὁποίας περιττὸν εἶναι νὰ ἀναφέρω κατὰ μίαν ἐκάστην· ἐπειδὴ οἱ ἐσωτερικοὶ, καθὼς καὶ οἱ ἐξωτερικοὶ διωγμοὶ, θέλει μείνωσι μέχρι τῆς συντελείας, ἔχουν ἕως οὗ νὰ ἀποστείλῃ «Ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, καὶ συλλέξουσιν ἐκ τῆς Βασιλείας αὐτοῦ πάντα τὰ σκάνδαλα καὶ τοὺς ποιῶντας τὴν ἀνομίαν, καὶ βαλοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὴν κάμινον τοῦ πυρός.» Ματθ. ιγ', 41. 42.

Οἱ διώκται τῆς Ἐκκλησίας εἶναι Ἀντίχριστοι.

Ἡ ἁγία Γραφὴ ὀνομάζει τοὺς διώκτας τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιχρίστους. Εἶναι δὲ οὗτοι ὅσοι ἀντιφέρονται εἰς

50) Ἀρχηγὸς τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐστάθη ὁ Μάνης, ὅστις ἐδογματίζεε δύο ἀρχὰς τῶν ὄντων ἐναντίας καὶ συναϊδίσους, τὸν Θεὸν καὶ τὴν ὕλην, κ.τ. Περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ἦσαν οἱ Ἱερακίται, καὶ μετ' αὐτοὺς οἱ Δονατισταὶ καὶ ἄλλοι. Αὐτ. ις'. κεφ. 5. Ἀρθ. 26.

51) Ἀπὸ Ἀρείου, πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας, κατὰ τοῦ ὁποίου συνεκροτήθη ἡ πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἐκ τούτων ἄλλοι ὀνομάσθησαν Ἀνόμοιοι, ὅποιοι ἦσαν οἱ Ἀετιανοί, Εὐνομιανοί, καὶ Εὐδοξιανοί, καὶ ἄλλοι Ἡμιαρειανοί. Μετὰ τούτους ἦσαν οἱ Μακεδονιανοί, οἱ Ἀπολλιναρισταί, καὶ ἄλλοι πολλοί. Αὐτ. κζ', 33.

52) Ἀπὸ Πελαγίου· οὗτος ἠρνεῖτο τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα κ.τ. Ἐκ τούτου καὶ οἱ Ἡμιπελαγιανοί. Αὐτ. κεφ. 6. Ἀρ. 22. 23.

53) Ἀπὸ Νεστορίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἔλεγε τὴν Παρθένον Χριστοτόκον καὶ οὐχὶ Θεοτόκον, Αὐτ. 2.

54) Ἀπὸ Εὐτυχῆς Ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως· ὅστις ἔλεγεν, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μὲν ἐκ δύο φύσεων, ὅχι ὅμως ἐν δυὶ φύσεσιν, ἔχουν ὅτι ἦσαν δύο φύσεις πρὸ τῆς ἐνώσεως, μετὰ δὲ τὴν ἐνωσιν μετεβλήθη ἡ σὰρξ εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ λόγου. Ἐκ τῆς αἵρέσεως ταύτης ἐφύσησαν οἱ Ἀκέφαλοι, οἱ Μονοφυσῖται, οἱ Θεοπασχῖται, οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Ἰακωβίται, οἱ Μαρωνῖται, οἱ Μονοθελῖται. Μετὰ τούτους ἐγεννήθησαν ἄλλοι πολλοὶ καὶ διάφοροι, τοὺς ὁποίους, ὅστις θέλει, δύναται νὰ ἰδῇ παρὰ τῷ εἰρημένῳ Ἀδόλφῳ Λαμπίῳ Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. 2. καὶ παρὰ Θεοδωρήτῳ, Ἐπιφανίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς Ἐκκλησι. Συγγραφεῦσι.

τὸν Χριστὸν, Ἰωάν. Α', 2. 18 (55), τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ κακία θέλει περισσεύει, ὅσον ἐγγίζει ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως. Ἡ σοφὴ τοῦ Θεοῦ Πρόνοια συγχωρεῖ τοὺς διωγμοὺς, διὰ νὰ φανερωθῶσιν οἱ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ· καθότι ἡ αὐστηρότης τῶν διωγμῶν φανερόνει τὴν σταθερότητα τῆς πίστεως, παρακινεῖ τοὺς λοιποὺς εἰς μίμῃσιν, καὶ διπλασιάζει τὸν μισθὸν αὐτῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· αἱ Αἱρέσεις δὲ πάλιν καὶ τὰ σχίσματα φανεροῦσι μᾶλλον ἐκείνους, ὅσοι ἐπιμένουσιν ἐδραῖοι καὶ ἀμετακίνητοι εἰς τὴν ἀλήθειαν, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Α', Κορινθ. ια', 19. «Δεῖ γὰρ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.» Ἀλλ' οὐαὶ εἰς ἐκεῖνον, δι' οὗ τὸ σκάνδαλον ἔρχεται! καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ παρακαλῶμεν ἀδιαλείπτως τὸν οὐράνιον Πατέρα, νὰ μὴ μᾶς εἰπενέγκῃ εἰς πειρασμὸν, καὶ νὰ ἐκριζώσῃ κατὰ μικρὸν ὅλα τὰ σκάνδαλα καὶ τὰς Αἱρέσεις, διὰ νὰ μὴ φαρμακευθῶμεν καὶ ἡμεῖς ἀπὸ αὐτῶν, καὶ μάλιστα εἰς τούτους τοὺς ἐπικινδυνωτάτους καιροὺς, ὅπου βλέπομεν, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι μεμερισμένος εἰς διαφόρους Αἱρέσεις.

(6) Ὁ μόνος σκοπὸς τῶν διωκτῶν ἦτο τὸ νὰ ἐξολοθρεύσωσι τὴν ἀλήθειαν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι τεθεμελιωμένη εἰς αὐτὸν τὸν Ἰδιον, ὥς εἰς πέτραν, κατὰ τῆς ὁποίας «Πύλαι ἕδου οὐ κατισχύσουσι» Ματθ. ζ', 18, διὰ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν, μήτε θέλει δυνηθῶσι νὰ τὸν ἐπιτύχωσι.

§. 7.

Οἱ ἅγιοι Πατέρες συνέθηκαν ἐν συνόφει ὅλας τὰς σωτηριώδεις ἀληθείας, ὅσαι περιέχονται εἰς τὰ Θεῖα βιβλία, καὶ πιστεύονται ὡς ἀληθεῖς ὑπὸ

55) «Παιδιά, ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ καθὼς ἤκούσατε, ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὅθεν γινώσκωμεν, ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν.»

τῆς Ἐκκλησίας, διὰ νὰ ᾔησι εὐληπτότεραι εἰς καθ' ἓνα, καὶ διὰ νὰ διακρίνονται οἱ ὀρθόδοξοι ἀπὸ τοὺς κακοδόξους.

Τὰ Θεῖα βιβλία, ὅσα περιέχουσι τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, δὲν εἶναι ὀλίγα, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς ἀποκεκαλυμμένα μυστήρια δὲν εἶναι εὐληπτα εἰς καθ' ἓνα. Ἄν θεωρήσωμεν πρὸς τούτοις τῶν ἀνθρώπων τὴν διάφορον φύσιν καὶ κατάληψιν, καθόσον δὲν εἶναι πᾶς ἓνας ἀρκετὸς νὰ καταγίνεται εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀγίας Γραφῆς (τὸ ὅποιον εἶθε νὰ ᾔτο δυνατόν), ἡ ὠφέλεια τῶν ἀπλουστερῶν χριστιανῶν ἐξ ἀνάγκης ἀπῆτει μίαν εὐσύνοπτον ἐπιτομὴν τῆς ἀναγκαιοτάτης διδασκαλίας, διὰ νὰ βλέπῃ πᾶς ἓνας, καὶ νὰ μνημονεύῃ εὐκόλως, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν.

§. 8. Ποῖον εἶναι τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως;

Αὕτη ἡ ἐπιτομὴ ὀνομάζεται «Σύμβολον τῆς πίστεως» καὶ εἶναι ἡ ἐξῆς.

1. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

2. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

3. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

4. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα.

5. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς.

6. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

7. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης χρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσαι τέλος.

8. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ Ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

9. Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

10. Ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

11. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

12. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος· Ἀμήν! (56).

Τὸ Σύμβολον τοῦτο τῆς πίστεως συνετέθη εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν ἐν Νικαίᾳ συγκροτηθεῖσαν κατὰ Ἀρείου Σύνοδον, ὑπὸ τριακοσίων δέκα ὀκτὼ ἁγίων Πατέρων· ἔπειτα ἀνεπληρώθη ἀπὸ τοῦ ἐγδόου ἄρθρου μέχρι τέλους, ὑπὸ τῆς δευτέρας οἰκουμενικῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου· καὶ μετὰ ταῦτα ἐκυρώθη κατὰ πάντα ὑπὸ τῶν καθεξῆς οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ παρεδόθη εἰς ὅλους τοὺς χριστιανούς, ὡς πολύτιμος τῆς πίστεως θησαυρός (57). Τοῦτο πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ τοσούτῳ πλα-

56) Τινὲς διακροῦσι τὸ δεύτερον ἄρθρον εἰς δύο, ποιῶντες τρεῖς ἄρθρα ἀπὸ τοῦ φῶς ἐκ φωτός μέχρι τοῦ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· ἀντὶ δὲ τούτου ἐνοῦσι τὸ ἐνδέκατον καὶ δωδέκατον ἄρθρον, καὶ οὕτως ἀναπληροῦσι πάλιν τὸν ἀριθμὸν τῶν δώδεκα ἁρθρῶν.

57) Ὡνομάσθη Σύμβολον (καθὼς τινες θέλουσιν) ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν στρατιωτικῶν συμβόλων ἢ συνθημάτων, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζονται εἰς καὶρὸν πολέμου, διὰ νὰ διακρίνωσι τοὺς οἰκείους ἀπὸ τοὺς πολεμίους· ἵππειδῃ, καθὼς οἱ στρατευόμενοι διακρίνουσι τοὺς συστρα-

ὑψύτερον, καὶ νὰ πιστεύεται ὑπὸ πάντων ἀδιστακτικῶς, καθόσον περιέχει τὰς πρώτας ἀρχὰς τῆς χριστιανικῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐλπίδος· καὶ δὲν ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας, ὅστις ἐν μόνον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου ἰσχυρογνωμόνως ἀπορρίψῃ.

§. 9. Τί ἐστὶ πίστις;

Ἀρχεται δὲ τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἀπὸ τὴν πίστιν αὐτὴν (α), ἥτις ὑφίσταται εἰς τὴν ἐγκάρδιον ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου (β).

(α) Ἀρχεται τὸ Σύμβολον εὐλόγως ἀπὸ τὴν πίστιν· διότι μόνῃ ἡ πίστις διδάσκει τὸν ἄνθρωπον, τίνι τρόπῳ δύναται νὰ διαλλαγῇ μὲ τὸν Θεόν, καὶ καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ἑβρ. ια', β. «Χωρὶς πίστεως ἀδύνατον εὐαρεσθῆσαι (τῷ Θεῷ)».

(β) Διὰ τῆς λέξεως Εὐαγγέλιον ἐννοεῖται, καθὼς εἰπομεν ἄνωτέρω, ἡ εὐφρόσυτος διδασκαλία τῆς ἀπολυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων διὰ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ

πρώτου ἀπὸ τοὺς ὑπεκαντίους διὰ τοῦ συμβόλου, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ οἱ ἀληθεῖς διακρίνονται ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Χριστοῦ, ἢ καὶ ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς καὶ ψευδαδέλφους, διὰ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως. Τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως ἐλέγετο εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν «Κατὰ μόνον τὴν ἁγίαν παρασκευὴν τοῦ Θεοῦ πάθους εἰς τὸν καιρὸν τῶν γινομένων κατηχήσεων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου,» καθὼς λέγει Θεόδωρος ὁ Ἀναγνώστ. Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. βιβλ. 2. Ἐπειτα διωρίσθη νὰ λέγεται κατὰ πᾶσαν σύναξιν ὑπὸ Τιμοθέου Ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντ. (ἴδ. αὐτ.), ὅστις ἤκραζεν ἐπὶ Ἀναστασίου τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐν ἔτει 515. Καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι «Ἡ ἁγία παρασκευὴ τοῦ Θεοῦ πάθους» δὲν σημαίνει (ὡς δὲν λανθάνωμαι) τὴν ἰδίως λεγομένην μεγάλην παρασκευὴν, ἀλλὰ τὴν μεγάλην πέμπτην, ἥτις δύναται νὰ ὀνομασθῇ παρασκευὴ τοῦ πάθους, ὡς προπαρασκευὴ δῆθεν καὶ παραμονὴ τοῦ πάθους. Τοῦτο δὲ συνάγεται καὶ ἀπὸ τὰ ἐπόμενα λόγια τοῦ ἱστορικοῦ. «Τῷ καιρῷ τῶν γινομένων ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου κατηχήσεων», αἱ ὁποῖαι κατηχήσεις ἐγένοντο τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ κατὰ τὸν 46. κανόν. τῆς ἐν Λαοδικαίᾳ Συνόδου.

Θεοῦ καὶ μεσίτου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Πιστεύει, ὅστις δέχεται ταύτην τὴν διδασκαλίαν με καρδίαν μετανοοῦσαν· συγκαταριθμεῖται δὲ με τοὺς ἀπίστους, ὅστις τὴν ἀποβάλλει. Ἡ ἀποδοχὴ τῆς ὑψηλῆς ταύτης διδασκαλίας ὀνομάζεται πίστις· ἐπειδὴ δὲν καταλαμβάνομεν αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν με τὴν δύναμιν τοῦ φυσικοῦ λόγου (ὡς εἰδείχθη εἰς τὴν ἀρχὴν τούτου τοῦ μέρους), ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ ἀπεκαλύφθη εἰς ἡμᾶς ἀμέσως παρ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν. Ὅταν ὁ Σωτὴρ ἡμῶν λέγῃ πρὸς τοὺς ἰδίους μαθητάς· «Πο-
» ρευθέντες εἰς τὸν κόσμον ἅπαντα, κηρύττετε τὸ Εὐ-
» αγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει· ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς
» σωθήσεται, ὁ δὲ ἀπιστήσας κατακριθήσεται» Μάρκ. ις', 15. 16. φανερόναι με τοῦτο, ὅτι ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι ἡ πίστις, καθὼς ἡ ἀποβολὴ τούτου εἶναι ἡ ἀπιστία.

Τί εἶναι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν;

Ἀπαιτοῦνται δὲ ἀνγκαιῶς εἰς τὴν ἀποδοχὴν τοῦ Εὐαγγελίου, ἤγουν εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν, δύο. Πρῶτον, τὸ νὰ γνωρίσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι εἶναι ταλαίπωρος καὶ πτωχὸς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὑπόκειται εἰς τὴν δικαίαν αὐτοῦ ὀργὴν, καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ ἀφ' ἐ-
αυτοῦ ἐπὶ τῆς δικαίας αὐτοῦ κρίσεως· διὰ τοῦτο ὁ Πρόδρομος τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν (Ματθ. γ', 2.), καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ (Λύτ. γ', 17.), καὶ ὁ Ἀπόστολος αὐτοῦ Πέτρος (Πράξ. 6', 28), ἄρχονται τοῦ κηρύγματος με ταῦτα τὰ λόγια «Μετανοεῖτε». Δεύτερον, τὸ νὰ δεχθῇ ἀδιστακτικῶς τὴν διδασκαλίαν τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ νὰ πιστεύσῃ βεβαίως, ὅτι ὁ κηρυχθεὶς ὑπ' αὐτῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ὁ Λυτρωτὴς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Καὶ εἰς τοῦτο ὀφίσταται ἐξαιρέτως ἡ οὐσία τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως· καθὼς περὶ τούτου πληρέστατα μαρτυροῦσιν αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου· οὕτω λέγει Ῥωμ. γ'. 22. «Δικαιοσύνη δὲ Θεοῦ

»διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς πάντας καὶ ἐπὶ πάντας
 »τοὺς πιστεύοντας·» τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ καὶ εἰς ὅλον τὸ
 ἐπόμενον κεφάλαιον, καὶ Γαλάτ. 6', 16. «Ἡμεῖς εἰς
 »Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πί-
 »στεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου».

Περὶ δικαιούσης πίστεως.

Αὕτη ἡ πίστις ὀνομάζεται ἡ δικαιούσα πίστις· κα-
 θότι δι' αὐτῆς δικαιούται ὁ ἄνθρωπος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ
 καὶ χωρὶς ἔργων νόμου, καθὼς διδάσκει ὁ Παῦ-
 λος, Ῥωμ. 1ά, 6. Ἐπειδὴ τίνι τρόπῳ δύνανται τὰ ἀν-
 θρώπινα ἔργα νὰ δικαιώσωσι τὸν ἄνθρωπον, ὁπότεν
 αὗτος δὲν δύναται νὰ δικαιωθῇ, πάρεξ ἀφ' οὗ πρῶτον
 ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι πταίστης καὶ τῆς Θείας ὀργῆς ἄ-
 ξιος; Εὐθύς ὅμως, ἀφ' οὗ δικαιωθῇ ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς
 πίστεως, χρεωστεῖ νὰ δεῖξῃ τὴν ἰδίαν πίστιν διὰ τῶν
 ἔργων, καὶ νὰ φυλάξῃ τὴν ἀποκτηθεῖσαν δικαίωσιν διὰ
 τῆς τηρήσεως τῶν Θείων ἐντολῶν· διότι ἡ πίστις πρέ-
 πει νὰ ᾔηται «Δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» κατὰ τὸν Ἀ-
 πόστολον Γαλάτ. 5, 6 (58).

58) Ἡ δικαιούσα πίστις εἶναι πληροφορία, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς
 εἶναι ἀναγκαῖος, δύναται, καὶ θέλει νὰ μᾶς σώσῃ, ὅταν ἡμεῖς τὸν
 ζητήσωμεν μὲ πεποιθήσιν καὶ ἐλπίδα· καθόσον αὕτη ἡ πληροφορία
 μᾶς ὁδηγεῖ εἰς τὸ νὰ τὸν ζητήσωμεν αὐτὸν μόνον καὶ ὅλον. Ἡ
 τοιαύτη πίστις ὀνομάζεται πρὸς τούτοις πίστις ζωᾶ καὶ πίστις σώ-
 ζουσα, καὶ κυριεύει (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς τὸν νοῦν
 καὶ τὴν καρδίαν. Ἰδε Πράξ. 13, 37. Ῥωμ. 1, 10. καὶ 18', 5. Εὐρίσκοι-
 ται περὰ ταύτην τὴν πίστιν καὶ ἄλλαι τρεῖς πίστεις εἰς τὴν Γρα-
 φήν. Ἡ πρώτη λέγεται ἱστορικὴ πίστις ἢ καὶ νεκρά· αὕτη εἶναι ἡ
 γνῶσις τῆς ἀληθείας τῶν περιεχομένων εἰς τὴν Θεῖαν Γραφὴν, χω-
 ρὶς νὰ ἔχῃ κάμμιαν ἐπιβρόχην σωτήριον εἰς τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀν-
 θρώπου· τοιαύτη ἦτον ἡ πίστις ἐκείνων τῶν ἀρχόντων, οἱ ὅποιοι,
 ἀγκαλὰ ἐπίστευσαν εἰς τὸν Χριστὸν, δὲν τὸν ὁμολόγουν ὅμως διὰ
 τοὺς Φαρισαίους, «ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γίνωνται κτλ.» Ἰωάν. 18',
 42, 43. Ἡ δευτέρα λέγεται πίστις πρόσκαιρος, ἢ πίστις τῶν καιρῶν,
 καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ αὕτη εἶναι μία γνῶ-

Τί ἐστὶ ζῶσα πίστις;

Μία τοιαύτη πίστις ὀνομάζεται ζῶσα πίστις· ἐπειδὴ ὁ σπινθήρ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως ἀναζωπυροῦται μὲ τὴν συνεχῆ προκοπὴν εἰς τὴν ἀρετὴν. Ὅταν ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν ὁμολογήσῃ τὴν ἰδίαν ἀθλιότητα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, μήτε θέσῃ ὅλην τὴν ἐλπίδα καὶ πεποίθησιν τῆς σωτηρίας αὐτοῦ εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ἢ δὲν διάγῃ ζωὴν χριστιανικὴν, τοῦ τοιοῦτου ἡ πίστις εἶναι νεκρὰ, καθ' ὑπόκρισιν, καὶ ματαία.

Ποία εἶναι νεκρὰ πίστις;

Ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι ἡ πίστις κυριεύει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ αἰχμαλωτίζει «Πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ» Β', Κορινθ. α', 5. καὶ ὅστις πιστεύει, καθὼς ὁ Παῦλος, δύναται νὰ λέγῃ, ὡς περ ἐκεῖνος· «Ὁ δὲ νῦν ζῶ ἐν σαρκί, ἐν ᾧ πιστεῖ ζῶ τῇ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀγαπήσαντός με, καὶ παραδόντός ἐαυτὸν ὑπὲρ ἐμοῦ» Γαλάτ. 6', 20.

Ἡ πίστις ἔχει χώραν εἰς μόνην τὴν παροῦσαν ζωὴν.

Ἡ πίστις μένει μόνον εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, κατὰ

σις τῶν Εὐαγγελικῶν ἀληθειῶν, ἡ ὁποία φαίνεται ζῶσα, χωρὶς νὰ ᾔναι τῇ ἀληθείᾳ· τοιαύτη εἶναι ἡ πίστις ἐκεῖνων, ὅσοι «Μετὰ χαρᾶς δέχονται τὸν λόγον, καὶ οὗτοι ῥίζαν οὐκ ἔχουσιν, οἱ πρὸς καιρὸν ἠπιστεύουσιν καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ ἀφίστανται» Λουκ. 13. Ἡ τρίτη λέγεται πίστις τῶν σημείων, καὶ αὕτη εἶναι μία γνῶσις, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ ποιῇσῃ θαύματα, καὶ ποιεῖ ὅταν θέλῃ, ἡ ἰδιαιτέρον, ὅτι θέλει νὰ μᾶς μεταχειρισθῇ ὄργανα τῆς θαυματουργίας, ἢ καὶ ὅτι τὸ θαῦμα θέλει εἶναι πρὸς ἡμετέραν ὠφέλειαν· τοιαύτην ἠπίστιν ζητοῦσιν οἱ Ἀπόστολοι παρὰ τοῦ Χριστοῦ, «Πρόσθετε ἡμῖν ἠπίστιν» Λουκ. 17', 5, 6. καὶ διὰ τὴν ἄλλειψιν αὐτῆς τοὺς ἐνεδίδει ὁ Χριστὸς Ματθ. 17', 20. τοιαύτη ἦτον καὶ ἡ πίστις τοῦ Ἐκατοντάρχου Ματθ. 8', 8. καὶ τῶν προσενηκάντων τὸν παραλυτικόν, Αὐτ. 9', 2. Μήτε ἡ πίστις αὕτη δὲν εἶναι πάντοτε ἠνωμένη μὲ τὴν δικαιοῦσαν πίστιν, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν δέκα λεπτῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ ἐννέα, ἀγχαλὰ εἶχον τὴν πίστιν τῶν σημείων, δὲν ὑπέστρεψαν ὅμως «Δοῦναι δόξαν τῷ Θεῷ» Λουκ. 17', 18. ἴδε καὶ Α', Κορινθ. 13', 2.

τὰ λόγια τοῦ Παύλου, καὶ δὲν ἔχει χώραν εἰς τὴν μέλλουσαν· ἐπειδὴ τότε θέλει ἰδῶμεν τὸν Θεὸν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ θέλει μᾶς καταφώτιση ὅλη τῆς δόξης αὐτοῦ ἡ λαμπρότης Α', Κορινθ. ιγ', 12. 13. Πρέπει νὰ σημειώσῃ πᾶς ἑνὶς, καὶ νὰ ἐνθυμῆται καλῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ πίστεως· διότι εἰς τὴν πίστιν θεμελιούται ὅλος ὁ Χριστιανισμός.

§. 10. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἐνδοξος Εὐαγγελικὴ πίστις μᾶς διδάσκει, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι εἰς κατ' οὐσίαν (α) ἐν τρισὶ προσώποις· καὶ ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ δὲ Υἱὸς ἐγεννήθη πρὸ τῶν αἰώνων ἀρρήτως ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται παρ' αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς· καὶ ὅτι πρέπει νὰ λατρεύωνται, καὶ νὰ προσκυνῶνται μὲ τὴν αὐτὴν ἀμέριστον προσκύνησιν καὶ λατρείαν (β).

(α) Ἀγκαλὰ μόνος ὁ φυσικὸς λόγος καταλαμβάνει ὅτι εἶναι εἰς καὶ μόνος Θεός, καθὼς ὁμοίως γνωρίζει καὶ τὰς λοιπὰς αὐτοῦ ιδιότητας, μᾶς τὸ διδάσκει ὁμοῦς καὶ ἡ πίστις· ἐπειδὴ ἡ πίστις δὲν εἶναι ποτὲ ἐναντία εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Ἡ φυσικὴ γνῶσις περὶ Θεοῦ διαφέρει ἀπὸ τὴν διὰ πίστεως γνῶσιν· καθότι ἡ μὲν πρώτη ἐπιστηνρίζεται εἰς τὴν ἀπόδειξιν, τὴν ὁποίαν ἡ κρίσις ἡμῶν εὐρίσκει εἰς τὴν συνάφειαν τῶν πραγμάτων, ἡ δὲ δευτέρᾳ θεμελιούται εἰς τὸν ἀληθῆ τοῦ Θεοῦ λόγον. Ἡ διὰ πίστεως γνῶσις εἶναι ἡ τελειοτάτη, καὶ δὲν ὑπόκειται εἰς οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν· καὶ εὐκολώτερον ἡθελε μᾶς ἀπατήσωσιν οἱ σαρφέστατοι καὶ ἰσχυρότατοι τῶν ἀνθρώπων συλλαγισμοί, παρὰ νὰ ψευσθῇ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Ἐνταῦθα ἔπρεπε νὰ ἀποδείξω τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ λαλήσω πλατύτερον περὶ τῶν ιδιοτήτων αὐτοῦ· ἃν δὲν εἶχεν ὁμιλήσω ἀρκετὰ περὶ τούτων εἰς τὸ πρῶτον μέρος, ἀπὸ §. 2. μέχρι §. 5.

(β) Ἡ ἀγία πίστις ἀποκαλύπτει εἰς ἡμᾶς τὸ ὕψη-
 λὸν τῆς ἁγιωτάτης Τριάδος μυστήριον ἡγουν, ὅτι ὁ
 Θεὸς κατ' οὐσίαν εἶναι εἷς καὶ μόνος ἐν τρισὶ προ-
 σώποις· Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς ὁ Υἱὸς, Θεὸς καὶ τὸ ἅγιον
 Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς Θεοὶ, ἀλλ' εἷς Θεός, διότι
 καὶ μία μόνη οὐσία. Κύριος ὁ Πατὴρ, Κύριος ὁ Υἱὸς,
 Κύριος καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς Κύ-
 ριοι, ἀλλ' εἷς Κύριος. Παντοδύναμος ὁ Πατὴρ, Παντο-
 δύναμος ὁ Υἱὸς, Παντοδύναμον τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν
 εἶναι ὅμως τρεῖς Παντοδύναμοι, ἀλλ' εἷς Θεὸς Παντο-
 δύναμος. Πιστεύω εἰς Θεὸν τὸν Πατέρα, πιστεύω εἰς
 Θεὸν τὸν Υἱόν, πιστεύω εἰς Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν
 εἶναι ὅμως τρεῖς πίστεις, ἀλλὰ μία μόνη πίστις. Λα-
 τρεύω Θεὸν τὸν Πατέρα, λατρεύω Θεὸν τὸν Υἱόν, λα-
 τρεύω Θεὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα· δὲν εἶναι ὅμως τρεῖς λα-
 τρεῖαι, ἀλλὰ μία μόνη λατρεία, μία τιμὴ, μία προς-
 κύνησις, μία δόξα τῆς ἀγίας Τριάδος. Ὁ Πατὴρ δὲν
 ἐκτίσθη, μήτε ἐγεννήθη· ὁ Υἱὸς δὲν ἐκτίσθη, ἀλλ' ἐ-
 γεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον μήτε ἐ-
 κτίσθη, μήτε ἐγεννήθη, ἀλλ' ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ
 Πατρὸς. Ἡ γέννησις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐξ αἰ-
 δίου, καθὼς καὶ ἡ ἐκπόρευσις τοῦ ἁγίου Πνεύματος
 εἶναι ἐξ αἰδίου. Ὁ ἡμέτερος νοῦς δὲν δύναται νὰ κα-
 ταλάβῃ τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθὼς ἀ-
 δυνατεῖ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύ-
 ματος· ὅθεν πιστεύω ἀπλῶς καὶ χωρὶς ἐρεῦνης, καὶ
 ἀκολουθῶ μὲ βαθύτατον σέβας τὴν ἀλήθειαν τῆς Θείας
 Ἀποκαλύψεως. Τοῦτο εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πλέον κεκρυμ-
 μένα μυστήρια· ἀλλ' ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ μᾶς κατα-
 πείθει περὶ τούτου μὲ ἰσχυρὰς ἀποδείξεις· ἐπειδὴ βα-
 πτιζόμεθα «Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ,
 καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος» Ματθ. κή, 19. Ὅταν ὁ Σω-
 τὴρ ἡμῶν ἐβαπτίζετο, ἐμαρτύρησεν ὁ οὐράνιος Πατὴρ
 περὶ τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ Υἱοῦ (ὅστις ἐπλήρωσε τὸ ἔρ-
 γον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ἐπὶ τῆς γῆς), καὶ κατέβη

τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἵδει περιστερᾶς, καὶ τὸν ἐπεσκίασε. Ματθ. γ', 16. 17. Ἐν δὲ τῷ κατὰ Ἰωάνν. Εὐαγγελίῳ κεφ. ιε', 26. λέγει ὁ Σωτὴρ· «Ὅταν δὲ ἔλθῃ »ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, »τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, ἐκεῖνος μαρτυρήσει περὶ ἐμοῦ.» Πρόσθετες, ὅτι καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Γραφῆς τόπους, ἀποδίδονται εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὄνομα, ἡ τιμὴ, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, καὶ ὅσαι ἄλλαι ιδιότητες προσήκουσιν εἰς μόνον τὸν Θεόν. Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ θαυμάζωμεν, ἀνίσως τὸ ὑψηλὸν τοῦτο μυστήριον δὲν ᾔναι καταληπτὸν εἰς ἡμᾶς· ἐπειδὴ ἡ ἐπιστήμη καὶ γνῶσις ἡμῶν εἶναι περικεκλεισμένη εἰς ὅρια τόσον στενὰ, ὥστε πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν μὲ τὸν Σολομῶντα τὸ «Καὶ μόλις »εἰκάζομεν τὰ ἐπὶ γῆς, καὶ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν »μετὰ πόνου· τὰ δὲ ἐν οὐρανοῖς τίς ἐξιχνίασε; βουλὴν »δέ σου τίς ἔγνω; εἰμὴ σὺ ἔδωκας σοφίαν, καὶ ἐπεμψας τὸ ἅγιόν σου Πνεῦμα ἀπὸ ὑψίστων,» Σοφ. θ', 16. 17. Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὅμως διὰ πηρηγορίαν καὶ ἡσυχίαν ἡμῶν ὑπόσχεται νὰ φωτίσῃ τὸν ἡμέτερον νοῦν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν διὰ μιᾶς τελείας καὶ ζώσης γνώσεως. Εἴτι βλέπομεν νῦν ἀμυδρῶς καὶ ὥς ἐν αἰνίγματι, θέλει τὸ ἰδῶμεν τότε σαφῶς καὶ ἀνακεκαλυμμένως, καὶ θέλει εὐφρανθῶμεν, λαμβάνοντες τὴν ἔντιμον ἀμοιβὴν διὰ τὴν ὑπομονὴν τῆς ἡμετέρας πίστεως· Ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ »ἐπεγνώσθην» Α'. Κορινθ. ιγ', 12. «Οἶδαμεν δὲ ὅτι, ἐὰν »φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα· ὅτι ὁψόμεθα αὐτὸν, »καθὼς ἐστι» Α', Ἰωάν. γ', 2.

§. 11.

‘Ο ἐν τρισὶ προσώποις προσκυνούμενος Θεὸς ἔκτισε τὸν παρόντα κόσμον, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ ὁρατὰ καὶ ἀόρατα.

Περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὅσα ἀναφέρονται εἰς τὴν δημιουργίαν ἐλαλήσαμεν ἀνωτέρω (Μέρ. α. §. 6.) Ἐμείνε λοιπὸν ἐνταῦθα νὰ λαλήσωμεν περὶ τῶν ᾠρατῶν, ἡγουν τῶν Ἀγγέλων ⁽⁵⁹⁾.

Ἄγγελοι ἀγαθοὶ καὶ πονηροί.

Εἶναι δὲ δύο εἶδη Ἀγγέλων, τοῦτέστιν ἀγαθοὶ καὶ πονηροί. Οἱ ἀγαθοὶ Ἀγγελοι ἀπολαύουσι διηνεκῶς τὸ λαμπρὸν πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, τοῦ καθαρωτάτου Πνεύματος· «Διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς—» τοῦ ἐν οὐρανοῖς» Ματθ. ιη, 10. Αὐτοὶ ποιοῦσι τὸ θέ-

59) Ὁ Μωϋσῆς σιωπᾷ τὴν δημιουργίαν τῶν Ἀγγέλων, ἢ τὴν ἀναφέρει (καθὼς θέλουσι τινές) συνεπτυγμένως καὶ ἐν παρέδῳ, Γενέσ. Β', 1 (ὅπου τὸ Ἑβρ. ἔχει δύναμις ἢ στρατιά ἀντὶ τοῦ κόσμος τῶν ἑβδομήκοντα)· διότι ὁ σκοπὸς τοῦ ἦτον νὰ διηγηθῇ τὴν δημιουργίαν τῶν ὁρατῶν καὶ φαινομένων κτισμάτων· ἴδε Χρυσόστομ. εἰς Ψαλ. ι', 4. καὶ Ἰσίδιον Μοναχὸν παρὰ τῷ Φωτίῳ βιβλιοθ. κώδ. 222. σελ. 597. ἢ (καθὼς θέλουσιν ἄλλοι) διὰ νὰ μὴ δώσῃ ἀφορμὴν εἰδωλολατρίας εἰς τοὺς Ἰουδαίους, «Γινώσκων (λέγει ὁ Ἰερὸς Ἀθανάσιος Ἑρωτ. 4. πρὸς Ἀντιοχ.) ὁ Θεὸς τὸ φιλεῖδωλον καὶ πολῦθειον τῶν ἀνθρώπων, καὶ μά-» λιστα τῶν Ἰουδαίων, τούτου χάριν ἀπέκρυψεν ἐν τῇ Γενέσει τὸν περὶ τῶν Ἀγγέλων λόγον, ἵνα μὴ καὶ αὐτοὺς θεοποιήσωσιν ὡς θεοὺς· ἴδε καὶ Θεοδώρητον ἐρωτήσ. 2. εἰς τὴν Γένεσ. καὶ Χρυσόστομ. ὁμιλ. α, εἰς τὴν Γένεσ. Περὶ δὲ τοῦ πότε ἐκτίσθησαν οἱ Ἀγγελοι εἶναι διάφοροι αἱ γνώμαι τῶν θεολόγων. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει νὰ ἐκτίσθησαν πρὸ τῶν ὀλικῶν καὶ ὁρατῶν τούτων κτισμάτων (λόγ. 38). Σύμφωναι μὲ τοῦτον εἶναι ὁ Βασίλειος, ὁ Χρυσόστομος, ὁ Δαμασκηνὸς καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν Δυτικῶν πατέρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους τινές τὸ συναγοῦσιν ἐκ τοῦ Ἰωδ Κεφ. λη, 7. Ἀρνιῖται τοῦτο ὁ Θεοδώρητος (ἐρωτήσ. 4. εἰς τὴν Γένεσ.), ἡγουν ὅτι συνάγεται ἀπὸ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἰωδ, καὶ θέλει, ὅτι ἐκτίσθησαν σὺν οὐρανῷ καὶ γῇ, τουτέστι τὴν πρώ-την ἡμέραν. Τὸ αὐτὸ δοξάζει καὶ ὁ Ἐπιφάνιος Αἰρέσ. 65. σελ. 264. ὁ ὁποῖος μὲ ὅλον τοῦτο σπουδάζει καὶ αὐτὸς νὰ τὸ συστήσῃ ἐκ τοῦ αὐτοῦ ῥητοῦ. Ἄν ᾦναι συγκεχωρημένον νὰ εἰπῶμεν καὶ τρίτην γνώμην, πρέπει νὰ σημειώσωμεν πρῶτον ὅτι ἀπὸ τὸ ῥητὸν τοῦ Ἰωδ (καθὼς λέγει ὁ Θεοδώρητος) δὲν συνάγεται τίποτε περὶ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἐκτίσθησαν οἱ Ἀγγελοι, ἐκτὸς εἰμῇ, ὅτι τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ᾦσαν Ἀγγελοι· δεύτερον, ὅτι εἶναι ἀσφαλέςτερον τὸ νὰ ἀπὲχῃ τις εἰς ὅσα δὲν

λημα τοῦ Θεοῦ (Ψαλμ. ρβ', 21.), καὶ στέλλονται εἰς διακονίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων· «Οὐχὶ πάν-
 »τες εἰσὶ λειτουργικὰ πνεύματα, εἰς διακονίαν ἀπο-
 »στελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν;»
 Ἐβρ. α', 14. Οἱ πονηροὶ Ἄγγελοι ἐκτίσθησαν μὲν καὶ
 αὐτοὶ ἀγαθοὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἀπώλειςαν δὲ διὰ τῆς
 προχειρετικῆς αὐτῶν πτώσεως τὴν ἀγιότητα, τὴν ὁποίαν
 εἶχε μεταδώσει εἰς αὐτοὺς ὁ Θεός, ὅταν τοὺς ἔκτισε,
 καὶ μετέβησαν ἀπὸ τῆς εὐδαιμονεστάτης εἰς τὴν ἀθλι-
 στάτην κατάστασιν· «Ἀγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας
 »τὴν ἐαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον οἰκη-
 »τήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς αἰδίοις ὑπὸ
 »ζόφον τετήρηκεν» Ἐπιστ. Ἰουδ. στίχ. 6. Οὗτοι οἱ
 ἄθλιοι, διὰ τὸ νὰ στερηθῶσι πάσης ἐλπίδος, σπουδά-
 ζουσι νὰ ἐλαφρώσωσι τὴν δυστυχίαν αὐτῶν μὲ τὸ νὰ
 πλανῶσι τοὺς ἀνθρώπους, ἀγωνιζόμενοι νὰ τοὺς σύρωσι
 διὰ τῶν πειρασμῶν εἰς τὴν αὐτὴν διαστροφὴν, εἰς τὴν
 ὁποίαν αὐτοὶ ἐκκλήνησαν, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος
 Πέτρος (Ἐπιστ. α', β. 8.) «Ὁ ἀντίδικος ἡμῶν διάβολος,
 »ὥς λέων ὠρυόμενος, περιστατεῖ ζητῶν τίνα καταπίῃ»
 ὁ δὲ Χριστὸς λέγει· «Τοῦτο δὲ τὸ γένος οὐκ ἐκπορεύε-
 »ται, εἰ μὴ ἐν προσευχῇ καὶ νηστείᾳ» Ματθ. ιζ', 21.

§. 12.

‘Ο Θεὸς προνοεῖ διὰ τὸν παρ' αὐτοῦ κτισθέντα κόσ-
 μον, καὶ κυβερνᾷ τὰ πάντα πανσόφως.

Περὶ τῆς Προνοίας τοῦ Θεοῦ ἐλαλήσαμεν ὡσαύτως
 εἰς τὸ Α'. Μέρους· ἐπαναλαμβάνομεν ὁμῶς ἐνταῦθα τὰ
 εἰρημένα, διὰ νὰ μάθωμεν, ὅτι καὶ ἡ πίστις, ὡς θε-

εφανέρωσε ῥητῶς ἡ Θεία Γραφή, ἢ καὶ νὰ δέχεται τὸ πιθανώτερον, καθ-
 ὅσον τοῦτο πορίζεται ἐκ τῆς Γραφῆς αὐτῆς. Εἶναι δὲ τοῦτο, ὅτι οἱ
 Ἄγγελοι ἐκτίσθησαν τὴν δευτέραν ἢ τὴν τρίτην ἡμέραν· διότι ὁ Προ-
 φήτης Δαυὶδ Ψαλμ. ρδ', ἀφ' οὗ ἀπηριθμῆσε τὰ ἔργα τῆς πρώτης
 καὶ δευτέρας ἡμέρας (στίχ. 2. 3.) λαλεῖ περὶ Ἀγγέλων (στίχ. 4)
 ἔπειτα διηγεῖται τὸ ἔργον τῆς τρίτης ἡμέρας (στίχ. 5, κτλ.).

μέλιος τοῦ Συμβόλου, μᾶς διδάσκει ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ ὀρθοῦ λόγου δυνάμεθα νὰ καταλάβωμεν. Εἰς βεβαίωσιν τούτου πρέπει νὰ σημειώσωμεν ἐκεῖνα τοῦ Εὐαγγελίου τὰ λόγια, ὅπου λέγει· «Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ » ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν, ἄνευ τοῦ Πα- » τρός ἡμῶν· ὕμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι » ἡριθμημέναι εἰσὶ» Ματθ. Ι'. 29. 30.

§. 43.

Ἡξιώθη ὁ ἄνθρωπος κτιζόμενος μὲν τῆς ἑξαιρέτου τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος (α), ἀφοῦ δὲ ἐκτίσθη, τῆς ἑξαιρέτου τούτου προνοίας (β).

(α) Ἡ ἀγαθότης τῆς ὁποίας κοινωνὸς ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐκτίζετο, ὑφίσταται εἰς τὸ «Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν» Γενέσ. α', 26. ⁽⁶⁰⁾ καθότι δὲν δύναται ἓνα κτίσμα νὰ λάβῃ μεγαλήτερον προτέρημα, πρὶν τὸ νὰ ἀξιωθῇ νὰ βραστάζῃ τὴν εἰκόνα τοῦ Ὑψίστου καὶ ἀφθάρτου Θεοῦ. Μὲ τὴν εἰκόνα ταύτην ἐδόθη εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸ λαμπρότατον φῶς τοῦ νοῦς, ἡ ἀκηλίδωτος ἀγιότης τῆς θελήσεως, ἡ τελειοτάτη συμφωνία μεταξὺ τῶν κλίσεων τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος, μίᾳ ἀτάραχος ἡσυχία, ἡ ἀθανασία, ἡ δεσποτεία ἐπάνω εἰς τὰ ζῶα, καὶ αἱ λοιπαὶ τελειότητες, ὅσαι συγκροτοῦσι τοῦ Θεοῦ τὴν εἰκόνα ⁽⁶¹⁾. Εἰς αὐτὴν τὴν πανευδαίμονα κατάστασιν ἐν ᾧ εὗρίσκετο ὁ ἄνθρωπος, ἔχαιρεν εἰς τὴν ἐναργεστάτην θεωρίαν τοῦ τελειοτάτου Θεοῦ, καὶ ἦτον ἐνώπιον αὐτοῦ τὸ πλεόν ἀγαπητὸν ἀπὸ ὅλα τὰ κτίσματα. Αὕτη ἡ πρώτη εὐδαίμων τοῦ ἀνθρώπου κατάστασις φαίνεται νὰ ἦτο γνωστὴ καὶ εἰς τοὺς ἑθνικοὺς, οἱ ὅποιοι χρυσοῦν αἰῶνα τὴν ὀνόμασαν.

60) Τὸ Ἑβρ. «Ἐν εἰκόνι ἡμετέρᾳ, καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν.»

61) Συνεξέτασεν καὶ τὰ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα ρηθέντα, Μέρ. α', §. 7. (α).

Ἡ ἁγία Γραφή λαλεῖ περὶ ταύτης εἰς πολλὰ μέρη, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων εἰς τὸν Ψαλμ. ἡ, ὅπου λέγει ὅτι ὁ Θεὸς ἔδειξε μάλιστα τὴν μεγαλωσύνην καὶ ἀγαθότητά του εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ὁποῖον ἡλάττωσε βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους, καὶ τὸν ἐστεφάνωσε δόξῃ καὶ τιμῇ.

(6) Ὅποια εἶναι ἡ ἐξαίρετος τοῦ Θεοῦ προνοία, τῆς ὁποίας ἡξίωσε τὸν ἄνθρωπον, ἀφοῦ τὸν ἔκτισε, θέλει δειχθῇ ἐκ τῶν ἐπομένων §.

§. 14. Ὁ πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ ἀνθρώπου ἀφορῶν σκοπὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἔργον τῆς ἐξαίρετου προνοίας τοῦ Θεοῦ ἦτον, ἀφοῦ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εἰς μίαν εὐδαίμονα κατάστασιν, τὸ νὰ εὐδοκήσῃ προσέτι διὰ νὰ ἐπιμείνῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν (α). Ὅθεν ἔδωκεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐντολὴν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸ μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου αὐτὸς ἠδύνατο νὰ φυλάξῃ πάντοτε σώαν τὴν εὐδαίμονα ἐκείνην κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη.

(α) Δὲν εἶναι καμμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Θεὸς ἀφοῦ ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον εὐδαίμονα, ἠθέλησεν, ὅτι καὶ νὰ ἐπιμείνῃ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν εὐδαίμονα ταύτην κατάστασιν. Τοῦτο βεβαιοῦται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν, ἥτις ἀπῆται, ὅτι καὶ ἡ εὐδαιμονία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ὁ ἄνθρωπος, ἐπρεπε κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ νὰ ᾖ αἰώνιος· φαίνεται δὲ καὶ ἀπ' ἐκείνων τοῦ Θεοῦ τὰ λόγια (Γενέσ. 6', 17), ὅπου ἀπειλεῖ, ὅτι ἀπὸ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς ἐμελλόν ν' ἀκολουθήσωσιν ὅλαι αἱ δυστυχίαι, καὶ τὸ χειρότερον, ὁ θάνατος. Συμπεραίνεται λοιπὸν, ὅτι ἤθελε μείνῃ αἰωνίως αὕτη ἡ εὐδαιμονία, ἀνίσως δὲν ἐμποδίζετο ἀπὸ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς. Καὶ βέβαια, πῶς ἦτον πρέπον εἰς τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα

τοῦ Θεοῦ, νὰ κτίσῃ τὸν ἄνθρωπον, διὰ νὰ ᾖναι εὐδαίμων εἰς ὀλίγον διάστημα καιροῦ, ἔπειτα νὰ τὰ ἀπωλέσῃ ὅλα, καὶ νὰ ἀφανισθῇ τελευταῖον αὐτὸς ὁ ἱδιος διὰ τοῦ θανάτου; Τὰ Θεῖα βιβλία λαλοῦσι σαφῶς περὶ τούτου· «Ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ» Σοφ. β', 23. Ἐπεταὶ δὲ ἐκ τούτου, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐὰν δὲν ἤθελε διαρρήξαι τὸν δεσμὸν, διὰ τοῦ ὁποῦ ἦτον προσκολλημένος μὲ τὸν Θεόν, ἤθελε διαγῆναι ζῶν εὐδαιμονεστάτην ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τελευταῖον ἤθελε κατὰ Θεῖαν οἰκονομίαν μετακομισθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς διὰ νὰ ᾖναι αἰωνίως μὲ τὸν Θεόν, καθὼς φαίνεται ἀπὸ τὸ παράδειγμα τοῦ Ἐνῶχ, Γενέσ. ε', 24 (62).

(6) Ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστον ἔχει κλίσεις ἰδίας. Ἡ ψυχὴ, ὡς πνεῦμα καθαρὸν, κλίνει εἰς ὅσα προστάσσει ὁ λόγος, καὶ εὐαρεστεῖται εἰς τὸ νὰ ᾖναι μὲ τὸν Θεὸν ἡνωμένη διὰ τῆς ἀρετῆς.

Πότε δὲν εἶναι ἁμαρτωλαὶ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων.

Αἱ κλίσεις ὅμως τῶν αἰσθήσεων καταγίνονται εἰς ὅσα εἶναι ἀρεστὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις· καὶ δὲν εἶναι μήτε αὐταὶ ἁμαρτωλαὶ ἢ ὀλέθριοι, ὁπότεν κυβερνῶνται ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ δὲν ἐμποδίζωσι τὴν ἀρετὴν. Εἰς τὴν συμφωνίαν τῶν κλίσεων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὑφίσταται ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, καὶ διὰ ταύτης ἀποκτᾶται. Ἡ εὐδαιμονία σώζεται, ἐν ὅσῳ μένει ἡ συμφωνία· ἀλλ' εὐθὺς, ἀφοῦ αἱ κλίσεις τῶν αἰσθήσεων ὑπερισχύσωσι τὸν λόγον, ὁ ἄνθρωπος ἐκβαίνει ἀπὸ τὴν εὐθείαν ὁδὸν, καὶ κρημνίζεται εἰς τὴν ἄβυσσον τῆς κακοδαιμονίας.

Ποῖα εἶναι τὰ πάθη, αἱ κακίαι, καὶ αἱ ἁμαρτίαι.

Αἱ κλίσεις, ἀφοῦ νικήσωσι τὸν λόγον, ὀνομάζονται

62) Ὅπου τὸ Ἑβρ. «Καὶ περιπάτησεν Ἐνῶχ μετὰ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἦν, ὅτι ἀνέλαβεν αὐτὸν ὁ Θεός».

πάθη· καθόσον διαστρέφουσι τὴν ψυχὴν ἡμῶν, ὀνομάζονται κακίαι· καὶ καθόσον διὰ τούτων παραβαίνεται ὁ Θεὸς νόμος, ὀνομάζονται ἁμαρτίαι. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκετο εἰς τὴν μυχκαρίαν ἐκείνην κατὰστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη, εἶχεν ἐξαιρέτως καὶ τοῦτο· ἦγουν, εὐρίσκετο τότε εἰς αὐτὸν μία ἐντελεστάτη συμφωνία ἀναμεταξὺ εἰς τὰς κλίσεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, τὰς ὁποίας ἐκυβέρνηα καὶ τὰς δύο ὁ λόγος. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἓνας, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὥς κτίσμα λογικὸν καὶ προικισμένον μὲ θέλησιν ἐλευθέραν, διὰ νὰ μὴν ἀπολέσῃ τὴν εὐδαιμονίαν, ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθῇ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις εἰς τὸ νὰ μὴν ἀφήσῃ νὰ ὑπερισχύσῃ τὸν λόγον αἱ κλίσεις τοῦ σώματος· ἐπειδὴ ὁ κίνδυνος ἦτον φανερός, ὅτι ἔμελλε διὰ τούτου νὰ πέσῃ εἰς τὴν μεγίστην κακοδαιμονίαν. Διὰ τοῦτο ἔδωκε καὶ ὁ Πανάγαθος Θεὸς εἰς αὐτὸν τὴν σωτήριον ἐκείνην παραγγελίαν, τὴν ὁποίαν εὐρίσκομεν εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν, Γενέσ. β', 16. 17. Αὐτὸς ἐδιώρισεν εἰς τὸν πλασθέντα ἄνθρωπον ἓνα τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκετο ἡ ἀφθονία παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἡ πολυτέλεια, καθὼς ἔπρεπεν εἰς τὸ ἐξαίρετον πλάσμα τῶν Θεῶν αὐτοῦ χειρῶν. Ἡ ἁγία Γραφή ὀνομάζει τὸν τόπον τοῦτον, διὰ τὴν ἀφθονίαν, τερπνότητα, ὠραιότητα τῶν δένδρων, καὶ τὸν ἡδύπνουν καὶ καθαρῶτατον ἀέρα, Παράδεισον, Γενέσ. β', 8 (63). Καὶ ἀγκαλὰ ἡ ὠραιότης καὶ τερπνότης τοῦ Παραδείσου ἦσαν ἐναργῆς ἀποδείξεις τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ, ἡδύναντο ὁμῶς (ἐναντίον εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ) καὶ νὰ γενῶσιν ἀφορμὴ πλάνης εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὥστε νὰ προτιμήσῃ τὴν ὁρατὴν ταύτην καὶ ἐπίγειον ὠραιότητα ἀπὸ ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εὕρισκεν ὁ λόγος, ἐνόσω ἦτον ἔτι

63) Ἡ λέξις Παράδεισος εἶναι Περσικὴ (ἴδ. Πολυδεύκ. ὀνομαστ. καὶ Ξενοφ. Βιβλ. β'. Ἀπομν.) καὶ σημαίνει κήπον κατὰφυτον μὲ διάφορα δένδρα, ἦγουν τὸ κοινῶς λεγόμενον περιβόλιον.

ἀδιάφθορος εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τὴν ἐμποδίσει λοιπὸν τὰ ὀλέθρια ταῦτα ἐπακολουθήματα, παρήγγειλεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν ἄνθρωπον κατ' ἐξαίρετον πρόνοιαν, καὶ εἶπεν εἰς αὐτὸν φανερά, ὅτι ἡ Θεία του θέλησις ἦτον νὰ μὴ καταγίνεται κατ' οὐδένα τρόπον ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰ αἰσθητὰ πράγματα μὲ βλάβην τοῦ λόγου, ἀλλὰ νὰ προτιμᾷ πάντοτε, ὅσα τὸν βοηθοῦσι εἰς τὴν πνευματικὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Θεοῦ.

Περὶ τῆς δοθείσης ἐντολῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ Παραδείσῳ.

Ὁ ἄνθρωπος, ἂν ἤθελε νὰ ᾔηται εὐδαιμόνων, δὲν ἔπρεπε νὰ ἀθετήσῃ τὴν δηλοποιηθεῖσαν εἰς αὐτὸν τοῦ Θεοῦ θέλησιν, ἥγουν τὴν ἐντολὴν, ἣ ὁποία περιέχεται εἰς τὰ ἐπόμενα τῆς ἁγίας Γραφῆς λόγια· «Ἀπὸ παντὸς ξύλου τοῦ ἐν τῷ παραδείσῳ βρώσει φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν, οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ». Γενέσ. 2', 16. 17. (64). Καὶ διὰ τὴν τυπωθῆ περὶ σφόδρeron ἢ ἐντολὴν εἰς τοὺς προπάτορας, εἶπε πρὸς αὐτούς· ὅτι, εὐθὺς ὅταν τὴν ἀθετήσωσι, θέλει ἀπωλέσωσι τὴν ἀποκτηθεῖσαν εὐδαιμονίαν, καὶ θέλει πέσωσιν εἰς ἀθλιωτάτην κατάστασιν, γινόμενοι δοῦλοι τῶν ἰδίων παθῶν, καὶ ὑποκείμενοι εἰς διαφόρους θλίψεις καὶ πειρασμούς· τὸ σῶμά των, ἀφ' οὗ ὑπομείνη πολλοὺς πόνους καὶ ἀσθενείας, θέλει τελευταῖον χωρισθῇ ἀπὸ τὴν ψυχὴν, καὶ θέλει διαφθαρεῖ· ἡ δὲ ψυχὴ θέλει ἀποβληθῇ ἀπὸ τὸν Θεὸν αἰωνίως· «Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε» Αὐτ. 17. (65). Καὶ μὲ ταύτην τὴν παραγγελίαν ἔδειξεν ὁ Θεὸς φανερά, πόσῃν πρόνοιαν εἶχε διὰ τὸν ἄνθρωπον, καὶ πόσον ἤθελε τὴν εὐδαιμονίαν του.

64) Τὸ ἔθρ. «—————τρώγων φαγῇ· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τῆς γινώσεως τοῦ καλοῦ καὶ πονηροῦ, οὐ φαγῇ ἀπ' οὗτοῦ».

65) Τὸ ἔθρ. «Ἡ, γὰρ ἂν ἡμέρα φάγῃς ἀπ' αὐτοῦ, ἀποθνήσκων ἀποθανῇ» εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, διὰ τὸ νὰ ἐρρίθηναν πρὸς μόνον τὸν Ἀδάμ, πρὸ τοῦ νὰ πλασθῇ ἡ Εὕα, ἣ ὁποία μὲ ἕλον τοῦτο ἐχρεώσται νὰ φυλάξῃ τὴν ἐντολὴν ἐπίσης, καθὼς καὶ ὁ Ἀδάμ.

§. 15. Περί παραβάσεως τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ.

‘Ο ἄνθρωπος παρέβη τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς πρὸς ὠφέλειάν του (α)· καὶ ἀπώλεσε διὰ τῆς παραβάσεως τὴν εὐδαιμονίαν τῆς Θείας εἰκόνης, τὴν ὁποίαν εἶχε λάβῃ ὅταν ἐκτίσθη (β).

(α) Ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν ἄνθρωπον παρὰ τοῦ εὐσπλάγχνου Θεοῦ πρὸς ὠφέλειαν ἐντολὴ δὲν ἔλαβε τὸ ποθοῦμενον τέλος. Αἱ σαρκικαὶ κλίσεις, καὶ αἱ ἡδοναὶ τῶν αἰσθήσεων ὑπερίσχυσαν τὸν λόγον, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπροτίμησε τὰς ἐπιγείους ὠραιότητας καὶ ἡδονὰς ἀπὸ τὰς Θείας. Καὶ αὕτη ἐστάθη ἡ ἀρχὴ τῆς διαφθορᾶς ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καθὼς μᾶς διδάσκει ἡ ἁγία Γραφή, Γενέσ. 3. Ὁ παράδεισος, εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκοντο ὅλα ὅσα δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ, τερπνὰ, περιεῖχεν ὡσαύτως καὶ ὅσα δύνανται νὰ ἐρεθίσωσι τὰς αἰσθήσεις. Ἠπάτησε δὲ μάλιστα τὸν ἄνθρωπον ἡ ὠραιότης τοῦ ξύλου, τοῦ ὁποῦν ἡ ἀπόλαυσις, καθὼς ἦτον ἀπηγορευμένη παρὰ Θεοῦ, οὕτω δὲν ἦτον συγκεχωρημένη μήτε ἀπὸ τὸν ὀρθὸν λόγον· ἐπειδὴ (καθὼς εἶπομεν ἄνωτέρω) διὰ τῆς ἀπολαύσεως ταύτης ἐπροτιμήθη ἡ αἰσθητικὴ ἡδονὴ ἀπὸ τὴν πνευματικὴν, ἡγουν ἀπὸ τὴν σωτηριώδη τήρησιν τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ. ‘Η Εὐά, ὡς ἀσθενεστέρα, ἠπάτηθη πρώτη, καὶ ἐτόλμησε πρώτη τὴν ἀσεβῆ ταύτην ἐγχείρησιν, ἀφ’ οὗ ὁ πειράζων (τὸν ὅποιον ἡ Θεία Γραφή φρονιμον ὄφιν ὀνομάζει, Γενέσ. δ’, 1.) τῆς ἑκάμει τὴν ἐξήγησιν μὲ δόλιον τρόπον, ὅτι ὅχι μόνον δὲν ἠθέλε βλαφθῶσιν ἐκ τούτου, ἀλλ’ ἐξ ἐναντίας ἠθέλε φθάσωσιν εἰς τελειοτέραν κατάρτασιν· «Ἐσσεσθε ὡς Θεοὶ», Γενέσ. γ’, 5. Αὕτη τῆς γυναικὸς ἡ παράβασις ἐστάθη εἰς τὸν Ἀδὰμ ἕνα ὀλέθριον παράδειγμα· ὁ ὁποῖος, ἀγκαλὰ προικισμένος μὲ τόσα ἐξαίρετα χαρίσματα, ἠπάτηθη ὁμοίως ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις. Ἐρρέθη ὀλίγον ἄνωτέρω, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία δὲν ἡδύνατο νὰ τα-

ρῆθῃ σῶα, ἃν ὁ λόγος δὲν ἐκυρίευσεν πάντοτε· διὰ ταύτης ὁμῶς τῆς πτώσεως ἔπεσεν ἀπὸ τὸν θρόνον τοῦ καὶ ὁ κυβερνήτης τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, ὁ λόγος· καὶ ὑπετάχθη εἰς τὰς σαρκικὰς ἡδονὰς, αἱ ὁποῖαι ἐσφετέρισαν τὴν δεσποτείαν του. Τοιούτῃ βδελυρὰ παράβασις ἔπρεπεν ἐπομένως νὰ ᾔηται θανάσιμος.

Τί συνέβη μετὰ τὴν παράβασιν τῆς ἐντολῆς;

(β) Ἀφ' οὗ ὁ ἄνθρωπος, μὴν ἀκούσας τὴν φωνὴν τοῦ λόγου, παρέβη τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, ἔπεσεν ἀπὸ τὴν εὐδαίμονα εἰς μίαν ἐλσεινὴν κατάστασιν. Αἱ δυνάμεις τοῦ νοὸς ἠσθένησαν, καὶ τὸ φῶς αὐτοῦ ἐσκοτίσθη· ἡ ἀγιότης τῆς θελήσεως ἐμολύνθη· ἡ γαλήνη τῆς ψυχῆς ἐταράχθη, καὶ ἀνεώχθη (διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως) ἡ θύρα εἰς τὰ πάθη, τὰ ὁποῖα πάντοτε ἐπολέμουν μὲ τὸν λόγον, καὶ κατεστάθη ὁ ἄνθρωπος τραγικὸν θέατρον τοῦ ἐσωτερικοῦ τούτου πολέμου. Αὐτὰ τὰ πάθη ἔφερον τοὺς ἀνθρώπους εἰς πολλὰς κακίας, καὶ αἱ κακίαι ἐπροξένησαν διαφόρους νόσους, εἰς τὰς ὁποίας ὑπόκειται ὁ ἄνθρωπος, καὶ αἱ ὁποῖαι ἐξασθενίζουνσι τὸ σῶμα, καθὼς αἱ δυστυχίαι καὶ μέριμναι τὸ καταβάλλουσι.

Πόθεν γεννᾶται ὁ σωματικὸς θάνατος;

Καὶ ἐντεῦθεν γεννᾶται ὁ σωματικὸς θάνατος, τὸν ὁποῖον ἠπείλησεν ὁ Θεὸς διὰ τὴν παράβασιν. Μὲ τοῦτον τὸν σωματικὸν θάνατον ἦτον ἡνωμένος ὁ φρικωδέστατος πνευματικὸς θάνατος, ὅστις εἶναι τὸ νὰ χωρισθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ δεσμός, διὰ τοῦ ὁποῖου ἦτον ἡνωμένος ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸν Θεὸν (ἄγουν τὸ καθαρὸν φῶς τοῦ νοὸς, καὶ ἡ ἄσπιλος ἀγιότης τῆς θελήσεως) διερρήχθη ὑπὸ τῆς παραβάσεως. Τὴν κατάστασιν ταύτην ὀνομάζει ἡ ἁγία Γραφή εἰς πολλοὺς τόπους κατάστασιν τῆς πτώσεως, τῆς ἁμαρτίας, τῆς σαρκὸς, τῆς δυστυχίας, τοῦ σκότους, τῆς ἀγνοίας, τῆς δουλείας καὶ τοῦ θανάτου. Διὰ τὴν πτῶσιν τοῦ ἀνθρώπου κατηράθη καὶ αὐτὴ ἡ γῆ πρὸς τοῦ Θεοῦ, Γενέσ. γ', 17.

(66), ἡγοῦν ὑπέπεσε καὶ αὐτὴ εἰς τὴν δυστυχίαν, ἥ ὅποια εἶναι τὸ νὰ μὴ δύναται πλέον ἐξ ἐκείνου τοῦ καιροῦ, διὰ τὴν ὀκνηρίαν καὶ ῥαθυμίαν τῶν ἀνθρώπων, νὰ στολισθῇ μὲ τὴν πολυτέλειαν ἐκείνην καὶ καλλονὴν, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὸν καιρὸν τῆς κοσμογονίας, καὶ τὸ νὰ μεταχειρίζονται οἱ ἄνθρωποι (ἀπὸ κακίαν ἢ ἄγνοιαν) ἐπὶ κακοῦ, ὅσα εἶναι καθ' ἑαυτὰ ἀγαθὰ.

§. 16. Περί τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος.

Διὰ τῆς παραβάσεως ταύτης ἡ ἁμαρτία κατεστάθη κοινὴ εἰς τὸν κόσμον (α), ἐμόλυνεν ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ τὸ ἔρριψεν εἰς μεγίστην ἀθλιότητα (β).

(α) Εἴπομεν ἀνωτέρω (Μέρ. α, §. 14.) εἰς ποίαν φθορὰν κατήντησε τὸ ἀνθρώπινον γένος διὰ τῆς ἁμαρτίας· δὲν ἐθεωρήσαμεν ὅμως τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πηγὴν ταύτης τῆς δυστυχίας, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Ἐπειδὴ, ὅταν ἡ ἁγία Γραφὴ λαλῇ περὶ τῆς εὐδαιμονίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκτίσθη ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, διηγεῖται προσέτι καὶ τίνι τρόπῳ ἀπώλεσε ταύτην τὴν εὐδαιμονίαν, καὶ πῶς ἐστάθη αἰτία θανάτου εἰς ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος ἡ τοιαύτη ἀπώλεια. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τὸ λέγει σαφέστατα, Ῥωμ. ε', 12. «Δι' ἑνὸς ἀνθρώπου ἡ ἁμαρτία εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἁμαρτίας ὁ θάνατος, καὶ οὕτως εἰς πάντας ἀνθρώπους ὁ θάνατος διηλθεν, ἐφ' ᾧ πάντες ἥμαρτον». Καὶ αὐτοὶ οἱ ἐθνικοὶ, ὅσοι τυφλοὶ καὶ ἂν ᾤσαν, ἠναγκάσθησαν νὰ ὁμολογήσωσιν, ὅτι εἶναι διεφθαρμένον ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Τοῦτο δὲ εἶναι τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ ἐξαίρετον προτέρημα, ὅτι δεικνύει τὴν πηγὴν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔρρευσεν ὁ ποταμὸς τῆς ἀνομίας, καὶ κατέκλυσεν ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

66) «Ἐπικατάρατος ἡ γῆ διὰ σέ· ἐν λύπῃ φαγῇ αὐτὴν πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου». Οἱ Ἐδδομήκοντα ἀντὶ τοῦ διὰ σέ μετέπρασαν, ἐν τοῖς ἔργοις σου.

Ἡ ἁμαρτία ἠϋξήθη ἔτι μᾶλλον, προϊόντος τοῦ χρόνου.

(6) Ἀγκαλὰ πρῶτος ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἥμαρτεν, ἡ δύναμις μὲ ὅλον τοῦτο τῆς ἁμαρτίας κατεδυνάστευσεν ὅχι τόσον αὐτὸν, ὅσον τοὺς ἀπογόνους του. Εἰς αὐτὸν ἔμεινεν ἔτι κάποιος σπινθὴρ ἐκείνου τοῦ πρώτου φωτός, τὸ ὁποῖον ἔλαβεν εἰς τὴν πλάσιν, καὶ ἡ εἰς τὸ ἀγαθὸν κλίσις δὲν ἠφανίσθη ὁλοκλήρως ἀπὸ τὴν πρώτην ἐκείνην πληγὴν· προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου, καθ' ὅσον ἐπληθύνετο ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνθρώπων, τοσοῦτον ἐπερίσσευε καὶ ἡ ἁμαρτία, καὶ ἠϋξανε καὶ ἡ ἀδικία. Εὐθὺς μετὰ τὴν πτώσιν ἐμόλυνεν ὁ Καὶν τὰς χεῖρας μὲ τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ Αἰβελ (Γενέσ. δ', 8.), καὶ μετὰ τὴν παρέλευσιν ὀλίγων ἑκατονταετηρίδων ἐπερίσσευσεν ἡ κακία τῶν ἀνθρώπων (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς) τοσοῦτον, ὥστε «Ἐπλήσθη ἡ γῆ ἀδικίας—καὶ ἦν» κατεφθαρμένη, ὅτι κατέφθειρε πᾶσα σὰρξ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς» Γενέσ. ς', 11. 12. Σύμφωνας εἶναι μὲ ταῦτα ὁ πεφωτισμένος Παῦλος, δπόταν (Ῥωμ. α', 21-32) παριστάνῃ τὴν ἐδελυρὰν κακίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐβυθίσθησαν οἱ ἄνθρωποι. Ἐν ἐνὶ λόγῳ δὲν ἔμεινεν ἵχνος τῆς Θείας εἰκόνας εἰς τοῦτο τὸ κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθὲν κτίσμα· ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι, ἀκολουθοῦντες μόνον τὰ αἰσχροῦ αὐτῶν πάθη, ἐπλανήθησαν εἰς τὸ φρικῶδες σκότος μιᾶς ὁδοῦ, ἡ ὁποία τοὺς κατεκρήμνισεν εἰς τὴν ἄβυσσον. Πόσον ἀξιοθρήνητος εἶναι μία τοιαύτη κατάστασις, δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ τὸ παραστήσω ἐνταῦθα· ἐπειδὴ τὸ νὰ ἐλαττωθῇ τὸ φῶς τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, καὶ νὰ μακρυνθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν ἀρετὴν καὶ ἐπομένως ἀπὸ τὸν Θεόν, τὸ ἄκρον ἀγαθόν, εἶναι μία δυστυχία χωρὶς παράδειγμα.

§. 17.

Θεωρούμενος ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν κατάστασιν ταύτην, εἶναι ὑποκείμενος εἰς τὴν ἄκραν αὐστηρότητα τῆς Θείας ὀργῆς.

Οὐδείς δύναται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Θεὸς δύναται νὰ ἀγαπήσῃ τὸν δίκαιον ὡς τὸν ἀσεβῆ. Τοῦτο εἶναι παντάπασιν ἀσύμφωνον μὲ τὴν τελειοτάτην αὐτοῦ δικαιοσύνην καὶ ἀγιότητα. Ἡ δικαιοσύνη του ἀπαιτεῖ τὸ νὰ ἀποστρέφεται τοὺς ἰσχυρογνώμονας καταφρονητὰς τοῦ ἀγίου αὐτοῦ θελήματος. Αὕτη δὲ ἡ ἀποστροφή τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον εἶναι καθ' αὐτὴν μία φρικωδεστάτη δυστυχία, καθότι συνεπισύρει ὅλας τὰς ἄλλας δυστυχίας ἐξ ἅπαντος. Περὶ τούτου λέγει ἡ ἁγία Γραφή, Ρωμ. 6', 9. «Θυμὸς καὶ ὀργή, θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου » τὸ κακόν».

§. 18. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶχε δύναμιν νὰ βοηθήσῃ ἑαυτόν.

Ἦτον ἀδύνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐλευθερωθῶσιν ἀπὸ ταύτην τὴν ἄκραν ἀθλιότητα ἐξ οἰκείας αὐτῶν δυνάμεως.

Ὁ νεκρὸς δὲν δύναται νὰ ἀναστήσῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ ὅστις κρημνισθῇ εἰς τὴν ἄβυσσον, ἀδύνατον εἶναι νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὴν ἄβυσσον χωρὶς νὰ βοηθηθῇ ὑπ' ἄλλου τινός· ὁ δὲ ἄνθρωπος (καθὼς λέγει ὁ Παῦλος Ἐφεσ. 6', 5.) ἦτον «Νεκρὸς τοῖς παραπτώμασι» καὶ «Πεπτωκὼς εἰς βόθρινον» κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ Χριστοῦ (Ματθ. 16', 11.), ὅθεν ἦτον ἀδύνατον εἰς αὐτὸν νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὴν διαφθορὰν ταύτην ἐξ οἰκείας δυνάμεως. Εἴπομεν ἀνωτέρω (Μέρ. α. §. 18.), ὅτι δύο μόνον μέσα δύναται τις νὰ ἐπινοήτῃ διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Θείας χάριτος, ἡγουν τὰ καλὰ ἔργα καὶ τὴν μετάνοιαν. Ἀγκαλὰ αὐτὰ τὰ μέσα φαίνονται ἱκανῶς δυνατὰ, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο (ὅταν τὰ ἐξετάσωμεν ἀκριβῶς, καὶ ἀναγνώσωμεν τὴν Θείαν Γραφὴν μετ' ἐπιμελείας καὶ προσοχῆς) ἀσθενῇ καὶ ἀνίσχυρα· διότι ἂν θεωρήσωμεν τὰ καλὰ ἔργα, ἔπρεπεν ὁ ἄνθρωπος, διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ μὲ αὐτὰ τὸν Θεόν, νὰ πληρώσῃ τὸν Θεῖον νόμον κατὰ πάντα καὶ νὰ μὴν

ἀμαρτήση ποτέ. Ἀλλὰ ποῖος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῆς διεφθαρμένης ταύτης φύσεως (τὴν ὁποῖαν εἶδομεν ἀνωτέρω) δύναται νὰ καυχηθῇ τοιαύτην ἀγιότητα; Ἐγὼ δὲν λαλῶ ἐνταῦθα διὰ τοὺς εἰς Χριστὸν ἐπιστρέψαντας, ἀλλὰ διὰ τοὺς μὴ ἀναγεννηθέντας ἀνθρώπους. Ἄς ἐξετάσωμεν τὴν μετάνοιαν· ἀδύνατον εἶναι νὰ εὑρεθῇ ἀληθὴς μετάνοια εἰς ἀνθρώπους ἀπίστους καὶ διεφθαρμένους, καθότι τὰ μέχρι τέλους ζωῆς διαμένοντα κακὰ ἔργα καθιστάνουσιν ἀσθενῆ καὶ ἀνίχυρον τὴν μετάνοιαν, καὶ ἡ προηγουμένη μετάνοια ἐξαλείφεται εὐθὺς ἀπὸ τὰς ἐπακολουθοῦσας παραβάσεις. Ὡσαύτως ὁ λόγος μου δὲν εἶναι τανῦν περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς, ἡγουν Χριστιανικῆς μετανοίας· αὕτη εἶναι παντάπασιν ἄλλης φύσεως· καὶ θέλει θεωρήσωμεν μετ' ὀλίγον ὁποίας δυνάμεως εἶναι. Ἀλλ' ἴσως ἤθελέ τις συλλογισθῇ· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἔχει ἀνεξάντλητον εὐσπλαγχνίαν, ἢ, μᾶλλον εἰπεῖν, εἶναι ἡ αὐτοευσπλαγχνία, ἡδύνατο διὰ μόνην αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα, χωρὶς νὰ στοχασθῇ τὸ πταῖσμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν κακίαν, νὰ συγχωρήσῃ τὴν ἄνθρωπον, καὶ νὰ τὸν καταστήσῃ μέτοχον τῆς αἰωνίου μακαριότητος. Εἶναι ὅμως χαμερπεῖς καὶ κακοὶ οἱ τοιοῦτοι λογισμοί· καθότι στοχάζονται τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ μίαν τυφλὴν εὐσπλαγχνίαν, καὶ δὲν συλλογίζονται πρὸς τούτοις τὴν ἄπειρον καὶ ἀδέκασον αὐτοῦ δικαιοσύνην, ἀλλ' ὑποθέτουσιν ὅτι ἐπίσης θεωρεῖ ὁ Θεὸς τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ, τὸ ὁποῖον εἶναι φρικῶδες καὶ μόνον νὰ τὸ συλλογισθῶμεν. Διὰ ποίου λοιπὸν μέσου (ἢθελεν ἐρωτήσῃ τις) δύναται νὰ ἐλευθερωθῇ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸν αἰώνιον θάνατον; Αὐτὸ ἔπρεπε νὰ ᾔῃαι τοιοῦτον μέσον κατὰ τὴν γνῶσιν τῆς Θείας σοφίας, τὸ ὁποῖον, εἰς τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, νὰ συμφωνήσῃ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ μὲ τὴν τελείαν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Ἡ ἁγία Γραφή ἀνακαλύπτει τοῦτο τὸ μέσον ἐν τοῖς εἰρησ.

‘Ο Θεός ἠδύνατο κατὰ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ νὰ καταδικάσῃ τὸν πταίστην ἄνθρωπον εἰς αἰώνιον κόλασιν (α). ἔστειλεν ὁμῶς εἰς αὐτὸν λυτρωτὴν τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, κατὰ τὴν ἀνεκδιήγητον εὐσπλαγχνίαν καὶ κατὰ τὴν βουλὴν τῆς ἀπείρου αὐτοῦ σοφίας (β).

(α) Τὸ πταῖσμα συνεφέλκει πάντοτε τὴν τιμωρίαν. Ὄθεν ἀπαιτεῖ ἐξάπαντος ἡ Θεία δικαιοσύνη τὸ νὰ ἀποβληθῇ αἰωνίως ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκούσιος παραβάτης καὶ καταφρονητῆς τοῦ νόμου, τὸ δόποιον καὶ ἤθελεν ἀκολουθήσῃ, ἂν ἡ σοφία του δὲν εἶχεν ἐπινοήσῃ κἀνένα μέσον διὰ νὰ καταστήσῃ μέτοχον τῆς εὐσπλαγχνίας αὐτοῦ τὸ ταλαίπωρον τοῦτο πλάσμα, χωρὶς νὰ βλάβῃ κηθόλου τὴν δικαιοσύνην. Περὶ ταύτης τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ εὐρίσκομεν πολλὰς μαρτυρίας εἰς τὴν ἁγίαν Γραφήν· οὕτω λέγει Ψαλμ. 93. α, (67)· «Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, ὁ Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαβρῆσαιάσατο»· καὶ Ρώμ. ιβ', 19. «Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος» (68).

(β) Εἶναι γνωστὰ ἐκεῖνα τὰ λόγια τὰ ὁποῖα εἶπεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἠσαίου μθ', 15. «Μὴ ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς, ἢ τοῦ μὴ ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα αὐτῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἐπιλάβοιτο γυνή, ἄλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι σου, εἶπε Κύριος» (69). Ἡ ἀγάπη καὶ εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ πρὸς ὅλα τὰ κτίσμα-

67) Ψαλμ. 94. 1. τὸ Ἑβρ. «Θεὸς ἐκδικήσεων, Κύριε, Θεὸς ἐκδικήσεων ἐμφάνησι».

68) Ἐλαβε τὸ ῥητὸν ὁ Ἀπόστολος ἐκ τοῦ Δευτερονομ. 32. 35. ὅπου τὸ Ἑβρ. λέγει· «Ἐμοὶ ἐκδίκησις καὶ ἀνταπόδοσις κ.τ.» οἱ δὲ ῥωμ. ἐβδμήκεντα· «Ἐν ἡμέρᾳ ἐκδικήσεως ἀνταποδώσω κ.τ.».

69) Τὸ Ἑβρ. «——— ὥστε μὴ ἐλεῆσαι τὸν υἱὸν τῆς κοιλίας αὐτῆς; εἰ δὲ καὶ αὕτη ἐπιλάβοιτο, ἄλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι σου»· λαίπει δὲ τὸ εἶπε Κύριος.

τα, καὶ ἐξαίρετως πρὸς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι τόσον μεγάλη, ὥστε δὲν δύναται νὰ τὴν χωρήσῃ ὁ ἡμέτερος νοῦς. Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν μία τοιαύτη ὑπὲρ νοῦν ἀγαθότης νὰ ἀφήσῃ τὸν ἄνθρωπον, τὸ ἐξαίρετον καὶ εὐγενέστατον κτίσμα, τὸ ὁποῖον κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ Θεοῦ ἐκτίσθη διὰ τὴν αἰώνιον μακαριότητα, νὰ τὸν ἀφήσῃ (λέγω) νὰ ἀπωλεσθῇ! Ἐπρεπεν ὅμως ἐκ τοῦ ἐναντίου νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἥτις εἶναι εἰς αὐτὸν ἐπίσης ἰσχυρά ὡς καὶ ἡ εὐσπλαγχνία καὶ ἐνταῦθα ἀρμόζει ἡ Εὐαγγελικὴ ρῆσις «Τὰ ἀδύνατα. »παρὰ ἀνθρώποις δυνατά ἐστι παρὰ τῷ Θεῷ», Λουκ. ιη', 27. Διότι πῶς ἤθελε λείψωσι μέσα εἰς τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὰ τὰ κρυπτότατα εἶναι σαφῆ καὶ ἀνακεκαλυμμένα; Αὐτὴ εἶδεν, ὅτι ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων δὲν ἦτον κἀνένα μέσον πρόχειρον διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ταύτην· καθότι αὐτοὶ πάντες εἶχον χρείαν βοηθείας καὶ λυτρώσεως. Ἄγγελος δὲν ἦτον ἱκανὸς νὰ ἐκτελέσῃ τοιοῦτον ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀπῆται ἄπειρον δύναμιν· δὲν ἔμεινε λοιπὸν ἄλλος, πᾶρεξ αὐτοῦ ὁ Θεός. Ὅθεν ἀπεφασίσθη εἰς τὴν ἀγιωτάτην καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀγγέλους ἀκατάληπτον βουλήν τῆς ἀγίας Τριάδος, τὸ νὰ ἀναδεχθῇ αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸ ἐνδοξον ἔργον τοῦτο τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὁ κόσμος δὲν δύναται ποτὲ νὰ ἐλπίσῃ ἄλλο Θεῖον ἔργον ἐνδοξότερον, ἀξιοθαυμαστότερον καὶ εὐσπλαγχνικώτερον ἀπὸ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ πεφωτισμένος Παῦλος εὕρισκει εἰς αὐτὸ μίαν ἀνεκδιήγητον σοφίαν, καὶ ἐκφωνεῖ ταῦτα τὰ λόγια· «Ὡ βᾶθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!» Ῥώμ. ια', 33. καὶ ὁ Θεολόγος Ἰωάννης, θαυμάζων τὴν ἀκατάληπτον ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, λέγει (Γ', 15.) «Οὕτω γὰρ ἡγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκε». Τίνι δὲ τρόπῳ ὁ Θεὸς οὗτος Μεσίτης ἱκανοποίησε τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπροξένησεν

εἰς ἡμᾶς τὴν Θεῖαν εὐσπλαγχνίαν, θέλει τὸ μάθωμεν ἀπὸ τὴν ἀγίαν Γραφήν.

§. 20. Περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦλθεν ἐξ Οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη ἐκ Πνεύματος Ἀγίου, καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου (α), καὶ ὑπάρχων ἀληθὴς καὶ τέλειος Θεὸς, γέγονεν ἀληθὴς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ὁ Θεάνθρωπος Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς (β).

Τὶ εἶναι ἡ ἐξ οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

(α) Ὁ Θεὸς, διὰ τὸ νὰ ᾔηται πανταχοῦ παρὼν, δὲν κινεῖται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἐπομένως ἡ ἐξ Οὐρανοῦ κατάβασις τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι μεταβολὴ τόπου, ἀλλ' ὑφίσταται μόνον εἰς τὴν θέλησιν τοῦ νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρωπότητα· εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς, ἀόρατος κατὰ τὴν Θεότητα, «Ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις » συνανεστράφη» Βαρούχ, 3. 38. Ὅποτε ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, ἔλαβε σάρκα ἐν τῇ γαστρὶ τῆς εὐλογημένης Παρθένου Μαρίας, τῆς ὁποίας τὴν παρθενίαν ἐφύλαξε σώαν. Ἡ μυστηριώδης αὕτη καὶ ἀκατάληπτος ἐνανθρώπησις ἐγείνε διὰ τῆς παντοδυνάμου τοῦ ὁγίου Πνεύματος ἐνεργείας, εἰς τὸ ὁποῖον μόνον καὶ εἶναι γνωστὸς ὁ τρόπος αὐτῆς. Ἡμεῖς ὅμως εἴμεθα περὶ ταύτης πεπληροφορημένοι ἀπὸ τὸν πιστότατον τοῦ Θεοῦ λόγον, τὸν ὁποῖον εἶπε πρὸς τὴν Μαρίαν ὁ Ἄγγελος· «Πνεῦμα ἁγίον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ἰψίστου ἐπισκιάσει σοι» Λουκ. 1. 35. Διὰ ταύτης τῆς συλλήψεως εἰς τὴν παρθενικὴν κοιλίαν ἐπληρώθη ἐκείνη ἡ προφητεία· «Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ». Ἡ σύλληψις αὕτη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐγένεεν ὑπὲρ φύσιν, καὶ ἦτον ἄχραντος· ἐπειδὴ καὶ αὕτη ἡ δικαιοσύνη ἀπῆτει τὸ νὰ ᾔηται «Κεχωρισμένοι, ἀπὸ τῶν ἀμικτω-

λῶν», ὅστις ἤλθε νὰ καθαρίσῃ τὸν κόσμον ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας (Ἑβρ. ζ', 35. 36.).

Αἰτίαι διὰ τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ
ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.

Ἦτο δὲ χρεῖα νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὰ ἑξῆς. Πρῶτον, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ οὐράνιος Πατὴρ νὰ μεταχειρισθῇ αὐτὸν τὸν ἡμέτερον μεσίτην καὶ ἐγγυητὴν εἰς τὸ ἔργον τῆς ἀπολυ-ρώσεως, ὡς ἂν ἦτον αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἁμαρτήσας ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου τὴν φύσιν προσέλαβε· τοῦτο δὲ ἦτον ἀδύνατον, ἂν αὐτὸς δὲν ἐ-γίγνετο ἀληθῶς ἄνθρωπος· «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρ-»τίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν, ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα »δικαιосύνη Θεοῦ ἐν αὐτῷ», Β', Κοριν. 5, 21. Δεύτερον, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ Σωτὴρ αὐτὸς μὲ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ παρουσίαν νὰ σύρῃ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀνθρώπους, νὰ φανερώσῃ πρὸς αὐτοὺς ἐκ στόματος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, καὶ νὰ δείξῃ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν μακαριότητα· «Οὐκέτι ἡμᾶς λέγω δούλους, ὅτι ὁ δοῦλος οὐκ »οἶδε τί ποιεῖ αὐτοῦ ὁ κύριος· ὑμᾶς δὲ εἵρηκα φίλους· »ὅτι πάντα, ἃ ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐγνώρισα »ὑμῖν», λέγει ὁ Χριστὸς, Ἰωάν. 15, 15. Τρίτον, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ πληρώσῃ ἐντελῶς τὸν νόμον, καὶ διὰ ταύτης τῆς πληρώσεως ὅχι μόνον νὰ ἀναπληρώσῃ, ὅσον ἔλειψεν ἐξ ἡμῶν εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ νόμου, ἀλλὰ νὰ ἀφήσῃ προσέτι εἰς ἡμᾶς παράδειγμα καὶ κανόνα δι' ὅλας ἡμῶν τὰς πράξεις τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ διαγωγὴν, τὴν ὁποίαν χρεωστοῦμεν νὰ μιμώμεθα, ἂν θέλωμεν νὰ σωθῶμεν. Δὲν ἡδύνατο δὲ νὰ πράξῃ μήτε τοῦτο χωρὶς νὰ προσλάβῃ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν· «Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς »τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ »νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ», λέγει ἡ ἁγία Γραφή, Γαλάτ. 4, 5. Τέταρτον, διὰ νὰ ἀποθάνῃ, καὶ, ἀφ' οὗ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου, νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν πρέπουσαν

τιμωρίαν, καὶ νὰ μᾶς ἀξιώσῃ τῆς αἰωνίου ζωῆς· «Ἐπεὶ
 »οὖν τὰ παῖδιά κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, καὶ
 »αὐτὸς παρὰ πλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα διὰ τοῦ
 »θανάτου καταργήσῃ τὸν τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ θανά-
 »του, τοῦτέστι τὸν διάβολον, καὶ ἀπαλλάξῃ τοὺτους,
 »ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἔνοχοι ἦσαν
 »δουλείας», Ἑβρ. 6', 14. 15. Αὐτὰ εἶναι τὰ κυριώτερα
 αἰτίαι, διὰ τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ ἐνανθρωπήσῃ ὁ Υἱὸς τοῦ
 Θεοῦ. Συνέβη δὲ ἡ ἐνανθρώπησις αὕτη μετὰ τὴν πα-
 ρέλευσιν τινῶν ἑκατονταετηρίδων μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ
 πρώτου ἀνθρώπου· καθότι αὐτὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν Μεσίτης
 δὲν ἠθέλησε νὰ φανῇ ἐπὶ τῆς γῆς ἐν σαρκὶ εὐθὺς μετὰ
 τὴν πτώσιν, ἀλλὰ προητοίμασε τὴν ὁδὸν αὐτοῦ διὰ τοῦ
 φυσικοῦ καὶ γραπτοῦ νόμου, διὰ τῶν Προφητῶν, διὰ
 πολλῶν κολάσεων τῶν ἀσεβῶν, καὶ συνεχῶν ἀμοιβῶν
 καὶ ἐπαγγελιῶν πρὸς τοὺς εὐσεβεῖς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἄν-
 θρωποι, καταφρονήσαντες ὅλα αὐτὰ, ὥρμησαν πρὸς τὴν
 ἰδίαν αὐτῶν φθορὰν καὶ ἀπώλειαν, ἔγεινεν ἡ ἁμαρτία
 κοινὴ, καὶ δὲν ἐφαίνετο καμμία ἐλπίς σωτηρίας πρό-
 χειρος, ἐξ ἐναντίας δὲ ἐπέκειτο ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ εἰς
 τοὺς ἀνθρώπους· τέλος πάντων, ἄφ' οὗ ἐπληρώθη ὁ διω-
 ρισμένος εἰς τὴν ἀπόκρυφον βουλὴν τοῦ Θεοῦ καιρὸς,
 «Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας
 »τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς Προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν
 »ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ», Ἑβρ. 1. 2.
 Αὕτη ἡ μετὰ τινος ἑκατονταετηρίδας ἔλευσις τοῦ Σω-
 τῆρος ἐν σαρκὶ δὲν ἔβλαψε καθόλου τὴν σωτηρίαν τῶν
 ἐκλεκτῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν, ὅσοι ἔζησαν πρὸ τῆς ἐλεύ-
 σεως· διότι, καθὼς ἡμεῖς πιστεύομεν εἰς τὸν ἐλθόντα,
 οὕτως αὐτοὶ ἐπίστευσαν εἰς τὸν ἐλευσόμενον Λυτρωτὴν
 τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις αὐτῶν δὲν ἦτο διάφορος κατὰ
 τὴν οὐσίαν ἀπὸ τὴν ἡμετέραν· «Ἐν ταύτῃ (τῇ πίστει)
 »γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι», Ἑβρ. 13, 2. καὶ
 «Ἰησοῦς Χριστὸς χθὲς καὶ σήμερον ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς
 »αἰῶνας», Αὐτ. 13, 8. Ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος ὅχι

μόνον ὀνομάζει πιστὸν τὸν Ἀδραάμ, ἀλλὰ καὶ τὸν προβάλλει παράδειγμα εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι θέλουσι νὰ δικαιωθῶσιν ἐκ πίστεως, Ῥωμ. δ', 16. (70).

«Ο Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἐν πρόσωπον εἰς δύο φύσεις.

(ε) Εἰς τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠνώθη ἡ ἀνθρωπίνη φύσις μὲ τὴν Θεῖαν εἰς τρόπον ἀκατάληπτον καὶ μυστηριώδη· ἐκ δὲ τῆς ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων ἐγένετο ἓν Θεῖον πρόσωπον, ὁ Θεάνθρωπος Χριστός. Αὐτὸς δὲν εἶναι δύο, ἀλλ' εἷς Χριστός, ὁ αὐτὸς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Υἱὸς τῆς Μαρίας· γενόμενος ἄνθρωπος δὲν ἔπαυσε ἀπὸ τοῦ νὰ ᾔῃ Θεός, ἀλλ' ἔμεινε ἀληθὴς Θεὸς καὶ ἀληθὴς ἄνθρωπος. Αἱ δύο φύσεις αὐταί, ἀγκαλιὰ ἠνώθησαν εἰς ἓνα Χριστόν, δὲν συνεχύθησαν ὅμως διὰ τοῦτο· καὶ τῶν δύο φύσεων αἱ θελήσεις, αἱ ἐπιθυμίαι καὶ πράξεις ἔμειναν ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι καὶ ἀσύγχυτοι. Ὅταν λοιπὸν ἀναγινώσκωμεν εἰς τὴν Θεῖαν Γραφήν, ὅτι ὁ Χριστὸς (καθὼς αὐτὸς λέγει περὶ ἑαυτοῦ, Μάρκ. ιγ', 32.) δὲν γινώσκει τὴν τελευταίαν ἐκείνην ἡμέραν καὶ ὥραν, καὶ ὅτι ὁ Πατὴρ αὐτοῦ εἶναι μείζων αὐτοῦ (Ἰωάν. ιδ', 28), καὶ ὅτι ἐδεήθη ἐκείνου, ὅστις ἠδύνατο νὰ τὸν λυτρώσῃ ἐκ τοῦ θανάτου (Ἐβρ. έ, 7), πρέπει νὰ ἐννοῶμεν τὰς τοιαύτας ῥήσεις διὰ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ ὅχι διὰ τὴν Θεῖαν αὐτοῦ φύσιν. Ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἀληθὴς ἄνθρωπος, φαίνεται σαφῶς ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (Κεφ. έ', 14), ὅπου λέγει· «Ἐπεὶ οὖν τὰ παιδία κεκοινωνήκε σαρκὸς καὶ αἱμάτων, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν». Περὶ δὲ τῆς Θεότητος αὐτοῦ μαρτυρεῖ πρὸς τοὺς ἄλλοις ὁ αὐτὸς Παῦλος, ὅταν λέγῃ· «Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν!» Ῥωμ. θ', 5. καὶ «Μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον· Θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ» Α', Τιμόθ. γ', 16.

70) Ἰδε καὶ §. 5. (6), τὴν ἐπιστημείωσιν.

Διατί ὠνομάσθη Χριστός ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;

Εὐθύς, ὅταν ἐνηνθρώπησεν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔλαβε τὸ ἐνδοξον ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἢ Μεσσίου, τὰ ὁποῖα καὶ τὰ δύο σημαίνουν ἡ λειμυμένον ἡ γουν κεχρισμένον· εἰς τὴν παλαιὰν Διαθήκην ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ Προφῆται (71). Αὕτη ἡ χρίσις ἐσήμαινε πρῶτον, ὅτι ἡ ἐκλογὴ ἐγίνετο ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· δεύτερον, ἐλάμβανον διὰ τῆς χρίσεως, ὡς δι' ὄρατοῦ σημείου, πνευματικὴν δύναμιν οἱ χριόμενοι εἰς τὸ νὰ οἰκονομῶσιν ἀξίως τὴν διακονίαν αὐτῶν.

Αἱ τρεῖς ἀξίαι τοῦ Χριστοῦ εἶναι, ἡ βασιλεία, ἡ ἱερωσύνη καὶ ἡ προφητεία.

Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐνανθρωπήσας, ἀνέλαβεν αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας. Αὐτὸς εἶναι ἡμέτερος βασιλεὺς, ὅστις κυβερεῖ τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ ἰσχύος, καὶ τὴν ὑπερασπίζει ἐναντίον εἰς τοὺς ἐχθρούς τῆς, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκ. α', 32. 33. «Δώσει αὐτῷ Κύριος ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαυὶδ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος». Ὡς ἱερεὺς διήλλαξεν ἡμᾶς μετὰ τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θυσίας, ἡγουν τοῦ ἰδίου θανάτου· «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ» Ἑβρ. ε', 6. Καὶ τελευταῖον, ὡς Προφήτης, ἐφηνέρωσεν εἰς ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τὸ θέλημα, καθὼς λέγει Πράξ γ', 22. «Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμεῖ· αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα, ὅσα ἂν λαλήσῃ πρὸς ὑμᾶς» (72). Εἰς αὐτὰς τὰς τρεῖς ἀξίας ἐχρίσθη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὅχι ὅμως μὲ σωματικὸν ἔλαιον, ἀλλὰ διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὡς αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ λέγει

71) Ἴδε Α', Σαμουὴλ Ι', 1. 13. Ἑξοδ. δ', 40. 16. α', Βασιλ. ιθ', 16.

72) Ἐλήφθη τὸ ῥητὸν ἐκ τοῦ Δευτερονομ. ιη', 15. ὅπου τὸ Ἑβρ. «Προφήτην ἐκ μέσου σου, ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου, ὡς ἐμεῖ ἀναστήσει σοι Κύριος ὁ Θεός σου· αὐτοῦ ἀκούσεσθε». Ἴδε καὶ Πράξ. ζ', 38.

Λουκ. δ', 18. «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἔνε-
»κεν ἔχρισέ με» (73).

Πόθεν ὀνομαζόμεθα χριστιανοί;

Καὶ τοῦτο εἶναι τὸ αἷτιον, διὰ τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη Χριστός· ἐκ τοῦ ὁποίου καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν, χριστιανοὶ (74) ἀκούουσιν. Ἐλαβε προτέτι μετὰ τὴν γέννησιν καὶ περιτομὴν ὁ Σωτὴρ τὸ ὄνομα Ἰησοῦς· τὸ ὁποῖον, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Ἀγγέλου (Ματθ. α', 21) σημαίνει Σωτὴρα (75).

§. 21. Περὶ τῶν Πράξεων τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐπέρασε τὴν ζωὴν αὐτοῦ εἰς ἐντελεστάτην πλήρωσιν τοῦ Νόμου· ἀπέδειξε μὲ λαμπρὰ θαύματα τὴν ἰδίαν Θεότητα, καὶ ἐφάνε-
ρωσε κατὰ πλάτος τὴν θέλησιν τοῦ οὐρανίου Πατρός.

Τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἡ ζωὴ ἔλαβεν ἀρχὴν ἀπὸ τοὺς διωγμούς. Αὐτὸς ἀνετράφη ὑπὸ τῆς εὐλογημένης αὐτοῦ μητρός· «Ἡῴξανε καὶ ἐκραταιοῦτο πνεύματι πληρούμε-
»νος σοφίας, καὶ χάρις Θεοῦ ἦν ἐπ' αὐτῷ» Λουκ β', 40. Εἰς ἡλικίαν ἐτῶν δώδεκα κατήσχυνε μὲ τὰς σοφὰς ἐρω-
τήσεις αὐτοῦ τοὺς ἐπιφανεστάτους διδασκάλους τῶν Ἰου-
δαίων τοσοῦτον, ὥστε ἐξίσταντο διὰ τὴν σύνεσιν αὐτοῦ (Λουκ. β', 46.) ὅσοι τὸν ἤκουον. Εἰς τὸν τριακοστὸν χρό-
νον ἔλαβε τὸ βάπτισμα ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἰωάννου, τοῦ μεγίστου πάντων τῶν Προφητῶν, ὅχι διότι εἶχε χρεῖ-
αν βαπτίσματος ὁ ἀναμάρτητος, ἀλλὰ διὰ νὰ ἀγιάσῃ μὲ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τὸ Θεῖον τοῦτο λουτρὸν, τὸ ὁποῖον εἶχε προσδιορίσει εἰς καθαρισμόν τῶν ἡμετέρων ἀ-

73) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἠσαίου ξά, 1. τὸ Ἑβραϊκὸν «Τούτου ἔνεκεν» ἀντὶ τοῦ «Οὗ ἔνεκεν».

74) ὠνομάσθησαν οὕτως οἱ χριστιανοὶ πρῶτον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν· ἐγένετο δὲ—χρηματίσαι—πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς Μαθητὰς χρι-
στιανούς, Πράξ. ια', 26.

75) Ἰδε καὶ Λουκ. β', 21.

μαρτιῶν, καὶ διὰ τὴν νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς μὲ τὸ ἴδιον παρὰ·
δειγμα, πόσον εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ἡμᾶς τὸ βάπτισμα.

Σύνοψις τῆς Εὐαγγελικῆς διδασκαλίας.

Μετὰ τοῦτο τὸ ἀξιόλογον ἔργον ἠνέωξε (διὰ τὴν νὰ εἰπῶ
οὕτως) ὅλην τὴν πηγὴν τῆς Θείας αὐτοῦ σοφίας· ἐφα-
νέρωσε τὴν οὐράνιον αὐτοῦ φιλοσοφίαν, καὶ διέδωκε τὴν
καθαρωτάτην διδασκαλίαν τοιαύτην, ὅποιαν δὲν ἠδυνήθη
ποτὲ νὰ ἀκούσῃ ἀπὸ κανένα τὸ ἀνθρώπινον γένος. Αὐ-
τὸς ἔδειξε, πῶς εἶναι ἡ ἀληθὴς τῶν ἀνθρώπων εὐδαι-
μονία, τὴν ὅποιαν ἔθηκεν εἰς τὴν πνευματικὴν πτωχείαν,
εἰς τὴν ὑπομονὴν τῶν θλίψεων, εἰς τὴν ταπείνωσιν ἐ-
αυτοῦ, εἰς τὴν πραότητα καὶ συμπάθειαν, καὶ εἰς τὴν
ὑπομονὴν τοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς συκοφαντίας διὰ τὸ θέ-
λημά του. Αὐτὸς διώρισε τὴν ἀληθῆ καὶ κυρίαν ἔννοιαν
τῆς ἀρετῆς καὶ καλίας, καὶ ἔδειξεν, ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ
τῶν δύο δὲν πρέπει νὰ ζητῆται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ἀλλ’
εἰς τοὺς σκοποὺς καὶ λογισμοὺς τῆς καρδίας. Αὐτὸς ἐ-
φανέρωσε, πόσον εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ μεταξὺ Θεοῦ
καὶ κόσμου, ἀληθείας καὶ ψεύδους, ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ.
Αὐτὸς ἐστηλίτευσε τὴν αἰσχροὺς δεισιδαιμονίαν καὶ τὴν
ὑπόκρισιν. Αὐτὸς ἐπανάγαγε τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὴν ἰ-
σχυρογνωμοσύνην, ἀπιστίαν καὶ τὰς ἄλλας φρικώδεις
πλάνας, καὶ ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς τὸ μέσον διὰ τὸ νὰ ἀπο-
κτήσωσι τὴν Θεῖαν χάριν. Αὐτὸς τοὺς ἐβεβαίωσε διὰ τὰ
ἀνεκλάλητα τῆς ἄλλης ζωῆς ἀγαθὰ, καὶ ἐκήρυξεν, ὅτι
αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.
Ὅλην αὐτὴν τὴν διδασκαλίαν (ἥτις εἶναι καὶ καθ’ ἑαυ-
τὴν πάσης ἀποδοχῆς ἀξία) ἐστερέωσε διὰ λαμπρῶν θαυ-
μάτων· ὅποια ἦσαν, τὸ νὰ ἰατρεύσῃ ἀσθενεῖς καταλε-
λειμμένους ἀπὸ πάσαν ἀνθρωπίνην βοήθειαν, νὰ ὀμμα-
τώσῃ τυφλοὺς, νὰ ἐκβάλῃ δαιμόνια καὶ νὰ ἀναστήσῃ
νεκρούς· διὰ τῶν ὁποίων ἀπέδειξε σαφῶς τὴν ἰδίαν Θεό-
τητα, ὥστε νὰ λέγωσι θαυμάζοντες, ὅσοι τὸν ἠκολούθουν·
«Οὐδέποτε ἐφάνη οὕτως ἐν τῷ Ἰσραὴλ» Ματθ. θ’, 33.

Ὅλαί αὐταὶ αἱ διδασκαλαὶ τοῦ Μεσσίου ἐστάθησαν τοσοῦτον ἰσχυρότεραι καὶ δραστήριαι, ὅσον ὅλαί του αἱ πράξεις καὶ ὅλη του ἡ ζωὴ ἐμακρύτερησαν τὴν ἀρετὴν του· ἐπειδὴ αὐτὸς «Ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὗρέθη δό-
»λος· ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ» Ἀ, Πέτρ. β', 22. καὶ διὰ τούτων ἐπλήρωσεν ἐντελῶς τὴν προφητικὴν αὐτοῦ δια-
κονίαν. Αἱ σωτηριώδεις τοῦ Χριστοῦ διδασκαλαὶ περιέ-
χονται ὅλαί εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον χρεωστοῦμεν
νὰ πιστεύωμεν ὡς ἐντελέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ
τῆς ἀρετῆς.

§. 22. Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ.

‘Ο Σωτὴρ ἐτελεύτησε τὴν ἀγιωτάτην αὐτοῦ
ζωὴν μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον.

Περὶ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν Μεσίτου γράφει ὁ ἡγαπημένος
αὐτοῦ μαθητὴς Ἰωάννης (Κεφ. α', 11.) «Εἰς τὰ ἴδια
ᾤκησεν, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον». Μάλιστα αὐ-
τὸς ὁ Θεὸς Μεσίτης δίδει τὴν φοβερὰν ταύτην ἀπόφασιν
διὰ τὴν τυφλότητα τῶν ἀνθρώπων· «Ὅτι τὸ φῶς ἐλή-
»λυθεν εἰς τὸν κόσμον, καὶ ἡγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλ-
»λον τὸ σκότος ἢ τὸ φῶς· ἦν γὰρ πονηρὰ αὐτῶν τὰ
»ἔργα» Ἰωάν. γ', 19. Οἱ Ἰουδαῖοι (πρὸς τοὺς προγό-
νους τῶν ὁποίων ὑπεσχέθη πολλάκις ὁ Θεὸς τὸν Μεσ-
σίαν, ὡς λυτρωτὴν τοῦ κόσμου) ἦσαν διὰ τῶν σαφε-
στάτων προφητειῶν τόσον πεπληροφορημένοι περὶ τῆς
μελλούσης ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, ὥστε δὲν ἠδύναντο νὰ
ἀμφιβάλλωσι περὶ ταύτης· ἐπειδὴ αὐτοὶ τὸν προσμένου-
σιν ἔτι (ἀγκυλὰ ματαίως) μέχρι τῆς σήμερον. Αὐτοὶ οἱ
Ἰουδαῖοι, οἱ ὅποιοι συνεχῶς τὸν πρὸεικόνιζον εἰς τὰς θυ-
σίας καὶ τὸν προσεύπουν εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς ἱεροτε-
λεστίας, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε πρὸς τούτοις προκη-
ρύξωσιν οἱ Προφῆται τὰ σαφέστατα σημεῖα τῆς σωτη-
ριώδους αὐτοῦ ἐλεύσεως ἐπὶ τῆς γῆς. Αὐτοὶ (λέγω) οἱ Ἰ-
ουδαῖοι, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ ἡξεύρωσι καὶ τὸν καιρὸν αὐτὸν
τῆς ἐλεύσεως, ὁπόταν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, παρὰ πᾶσαν ἐλ-

πίδα, καὶ ἐναντίον εἰς τὴν πρὸς αὐτοὺς χάριν τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ μίαν ἀνήκουστον πώρωσιν καὶ τυφλότητα, μήτε τὸν ἐγνώρισαν, μήτε τὸν ἐδέχθησαν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου τὸν ἀπέβαλον ὡς ψεύστην, καὶ τὸν κατεδίωξαν μέχρι θανάτου· θανάτου, ὃ ὁποῖος ἔσωσεν ὅλον τὸν κόσμον. Τὸ αἷτιον τοιαύτης ἀπροσδοκίτου καὶ φρικώδους πράξεως τὸν εἰς τινὰς μὲν μία ἀναπολόγητος τυφλότης, εἰς ἄλλους δὲ μία ἐθελούσιος ἰσχυρογνωμοσύνη καὶ πώρωσις. Ἀποφασίσαντες ὅμως τὸν θάνατόν του, ἐπλήρωσαν (χωρὶς νὰ τὸ ἡξεύρωσιν ἢ νὰ τὸ θέλωσι) τὴν αἰώνιον τοῦ Θεοῦ βουλὴν, ἡ ὁποία ἦτο τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ νὰ προξενήσῃ διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου θησαυρὸν ἀτίμητον εἰς τὸν κόσμον. Κατέπεισαν τέλος πάντων μὲ δεήσεις, ἀπειλὰς καὶ συκοφαντίας τὸν Ῥωμαϊκὸν ἡγεμόνα τοῦ τότε καιροῦ, Πόντιον Πιλάτον, νὰ καταδικάσῃ τὸν ἁθῶν Ἰησοῦν εἰς τὸν ἐπονείδιστον σταυρικὸν θάνατον, τὸ ὁποῖον καὶ συνέβη τὴν αὐτὴν ἡμέραν. Ὁ Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἀφ' οὗ προσηύξατο θερμῶς πρὸς τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς χεῖρας παρέδωκεν ὅλους τοὺς πιστούς· ἀφ' οὗ ὑπέμεινε πολλὰς καὶ δικφόρους ἀτιμίας, καὶ ἐξέχεε τὸ ἴδιον αἷμα (76), ὑψώθη εἰς τὸν Σταυρὸν καὶ προσηλώθη εἰς αὐτόν. Καὶ ὅμως δὲν ἤρκεσθη ἕως ἐνταῦθα ἡ σκληρότης τῶν Ἰουδαίων! ἤνοιξαν τὴν πλευρὰν τοῦ ἤδη ἀποθανόντος Ἰησοῦ μὲ λόγχην, καὶ ἰδοὺ! ἐξῆλθεν ἐκ τῆς ἀγίας ταύτης πληγῆς αἷμα καὶ ὕδωρ, εἰς τύπον τῶν δύο μυστηρίων (τὰ ὁποῖα αὐτὸς εἶχε διορίσει) τοῦ Βαπτίσματος καὶ τῆς Εὐχαριστίας. Ἀφ' οὗ ἐξέπνευσεν ὁ Σωτὴρ, συνέβη μία φρικώδης καὶ παράδοξος ἀλλοιώσις εἰς τὴν φύσιν· ὁ ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη

76) Ἀγχαλὰ δὲν ἀναφέρωσι ταύτην τὴν ἔκχυσιν τοῦ αἵματος τὴν πρὸ τοῦ Σταυροῦ οἱ Εὐαγγελισταί, πιθανὴν ὅμως εἶναι, ὅτι ἡ φραγγίλωσις, καὶ ὁ ἀκάνθινος στέφανος ὠθεύμενος εἰς τὴν κεφαλὴν ἀπὸ τὰς πληγὰς τοῦ καλάρου (Ματθ, κ', 26—30), ῥμάτωσαν τὸ τίμιον σῶμα τοῦ Αὐτρωτοῦ.

λήνη (77) ἐσκοτίσθησαν, ἡ γῆ ἐσείσθη, πολλοὶ νεκροὶ ἀνεστάθησαν ἀπὸ τὰ μνημεῖα, καὶ τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο· διὰ τοῦ ὁποίου προεικονίζετο σαφῶς ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τέλος τῆς νομικῆς λατρείας. Ἐτι κρεμᾶμενος ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὁ Χριστὸς ἐξεφώνησε τοῦτον τὸν μυστηριώδη λόγον· «Τετέλεσται» Ἰωάν. ιθ', 30. μὲ τὸν ὁποῖον ἐφανερώσεν ὅτι ἐκείνην τὴν ὥραν ἔλαβον τέλος ὅλοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης αἱ θυσίαι, τὰ μυστήρια, αἱ ἱεροτελεστείαι, αἱ προφητεῖαι καὶ αὐτὸς ὁ νόμος· «Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς» Ῥωμ. ι', 4. Εἰς τὸ νὰ ἀποθάνῃ ὁ Σωτὴρ μὲ σταυρικὸν θάνατον εὐρίσκει ὁ ἅγιος Παῦλος ἓνα μέγα μυστήριον· ὁ νόμος εἶχεν ἐπικατάρχτον τὸν κρεμᾶμενον ἐπὶ ξύλου (Δευτερονόμ. κá, 23.), ἡμεῖθα δὲ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ κτάραν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι θέλει εὐλογηθῶσιν εἰς αὐτὸν ὅλοι οἱ πιστεύοντες, ἀνέλαθεν εἰς ἐχυτὸν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν κατάραν, κρεμασθεὶς ἐπὶ ξύλου, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· γέγραπται γάρ· ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμᾶμενος ἐπὶ ξύλου· ἵνα εἰς τὰ ἔθνη ἡ εὐλογία τοῦ Ἀβραάμ γένηται ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» Γαλάτ. γ', 13. 14.

§. 23. Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς καὶ μόνη θυσία.

Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀληθὴς θυσία, διὰ τῆς ὁποίας κατηλλάγημεν μὲ τὸν Θεὸν (α).

77) Ὡσαύτως δὲν ἀνφέρει ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς (23. 43.) τὸν σκοτισμὸν τῆς Σελήνης· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ φωτίζεται ἐκ τοῦ ἡλίου, ἐπόμενον εἶναι νὰ συσκοτίζηται μὲ αὐτόν· ἴδε Ματθ. κδ', 29. Ἐτι σημειῶσαι, ὅτι οἱ Εὐαγγελισταὶ ἀναφέρουσι τὸν σκοτισμὸν τοῦ ἡλίου πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, τὴν δὲ διάρρηξιν τοῦ καταπέτασματος ὁ μὲν Λουκᾶς πρὸ τοῦ θανάτου, ὁ δὲ Ματθαῖος καὶ Μάρκος μετὰ τὸν θάνατον.

καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτὸν τὸν Θεῖον Μεσίτην δικαιοῦνται καὶ σώζονται (6).

(α) Εἶπομεν ἀνωτέρω πολλάκις, ὅτι ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν αὐτὸς ἀποστρέφεται τὸν ἁμαρτωλὸν, ἐπρεπε νὰ ἱκανοποιηθῇ καὶ ὅτι ἦτον ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ ἀποφύγωμεν δι' ἰδίας ἡμῶν ἱκανοποιήσεως τὴν αὐστηρότητα τῆς δικαιοσύνης του. Ὡσαύτως εἶναι δῆλον, ὅτι ἡ θυσία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης (ἣτις ὑφίστατο εἰς προσφοράς ζώων) δὲν ἦτο κατ' οὐδένα τρόπον ἱκανὴ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἡμέτερος Μεσίτης ἀνέλαβεν ὅλα ταῦτα εἰς ἑαυτὸν· τὰ πάθη του, ἡ ἔκχυσις τοῦ αἵματός του, καὶ ὁ ὀδυνηρὸς αὐτοῦ θάνατος ἐφάνησαν εἰς τὸν Πατέρα του ὡσάν ἂν τὰ ἔπασχεν αὐτὸς ὁ ἁμαρτωλός· καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἁθώου Σωτῆρος, κατὰ τὴν ἀνεξιχνίαστον Θεῖαν βουλήν, ἐλογίσθη εἰς ἡμᾶς ἀντὶ τῆς ποινῆς, ἡ ὁποία ἐπρεπεν εἰς ἡμᾶς. Οὕτω κρίνει περὶ τούτου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὁπόταν (Β'. Κορινθ. ε', 14.) λέγῃ· «Ἡ γὰρ ἀγάπη τοῦ »Χριστοῦ συνέχει ἡμᾶς κρίναντας τοῦτο· ὅτι, εἰ εἷς ὑ- »πὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἄρα οἱ πάντες ἀπέθανον» καὶ στίχ. 21. «Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν »ἁμαρτίαν ἐποίησεν (ἤγουν τὸν παρέδωκεν εἰς θάνατον »ὡς ἁμαρτωλόν), ἵνα ἡμεῖς γενώμεθα δικαιοσύνη Θεοῦ »ἐν αὐτῷ» καὶ Ἠσαίου νγ', 5. «Αὐτὸς δὲ ἐτραυματίσθη »διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, καὶ μεμαλάχισται διὰ τὰς »ἁνομίας ἡμῶν· παιδεῖα εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν, τῷ »μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς ἰάθημεν» (78). Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ εἶναι θυσία· καθότι αὐτὸς προσέφερεν ἑαυτὸν

78) Τὸ Ἑβρ. «Αὐτὸς δὲ διεπάρη διὰ τὰς ἁνομίας ἡμῶν, συνε- »τρίβη διὰ τὰς ἀδικίας ἡμῶν κτ.» ὅπου τὸ διεπάρη σημαίνει τὴν διὰ τῆς λόγῃς νύξιν (Ἰωάν. ιθ', 34.), τὸ δὲ συνετρίβη τὴν με- »γάλην λύπην καὶ συντριβὴν τῆς καρδίας, τὴν πρὸ τοῦ Σταυροῦ Μιὰθ. κς', 37. 38. Ἑβρ. ε', 7. κατὰ τὸ (Ψαλμ. νά, 19.) καρ- »δίαν συντετριμμένην.

ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θυσίαν, καὶ ἐσφάγη ὡς ἄμνος ἄκακος, διὰ νὰ ἐξιλεώσῃ τὸν Θεόν. Αὐτὸς ἐκαίετο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ νὰ λυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ἔγεινε πρὸς τὸν Θεὸν τὸν Πατέρα του καταθύμιον ὁλοκαύτωμα καὶ θεάτρον τῆς ἀγάπης. Ἡ θυσία τοῦ Χριστοῦ ἦτον ἀληθὴς θυσία· ἐπεὶ δὴ ὅλαι αἱ προλαβοῦσαι θυσίαι ἦσαν σκιὰ μόνον καὶ προεικονίσματα ταύτης. Αὐτῇ μόνῃ ἠδύνατο νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γενῇ ἀξία τῆς εὐσπλαγχνίας του· νὰ καθάρισῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ προξενήσῃ πάλιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀπωλεσθεῖσαν πρώτην εὐδαιμονίαν, καθὼς μαρτυρεῖ ἡ ἁγία Γραφή, ὅπου λέγει· «Χριστὸς δὲ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων» ἀγαθῶν, διὰ τῆς μείζονος καὶ τελειότερας σκηνῆς, οὐ» χειροποιήτου, τοῦτέστιν, οὐ ταύτης τῆς κτίσεως, οὐ» δὲ δι' αἵματος τράγων καὶ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου» αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια, αἰώνιαν λύ» τρωσιν εὐρόμενος· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων» καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους,» ἀγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα, πόσω μᾶλ» λον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος αἰωνίου» ἑαυτὸν προσήνεγκεν ἁμώμον τῷ Θεῷ, καθαρῶς τὴν» συνείδησιν ἡμῶν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λα» τρεύειν Θεῷ ζῶντι;» Ἑβρ. θ', 11—14. Μὲ ταύτην τὴν θυσίαν ἔλαβε τέλος καὶ ἡ θυσία τοῦ Ἀαρὼν, ἡ» γουν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης· καὶ ὁ Χριστὸς ἐστάθη ὁ μόνος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς· διότι πλὴν αὐτοῦ δὲν δύ» νатаи νὰ ᾔναι ἄλλη θυσία, καὶ διότι (κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἑβρ. ζ', 24.) «Διὰ τὸ μένειν αὐτὸν εἰς» τὸν αἰῶνα, ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην· ὅθεν καὶ» σῶζειν εἰς τὸ παντελὲς δύναται τοὺς προσερχομένους» δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ, πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν» ὑπὲρ αὐτῶν.» Οὗτος ὁ Μέγας Ἀρχιερεὺς ὠνομάσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν αὐτὸν Ἱερεὺς, ὃχι ὁμῶς κατὰ τὴν τά» ξιν Ἀαρὼν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τξιν Μελάχι-

σεδέκ (Ἑβρ. *é*, 10). Ὅστις θέλει νὰ καταλάβῃ τὴν μυστηριώδη ἔννοιαν τῶν λογίων τούτων, ἅς ἀναγνώσῃ τοὺς ἐπομένους ἐξαιρέτους στοχασμοὺς περὶ Μελχισεδέκ εἰς τὸ τέλος τοῦ παρόντος βιβλίου ⁽⁷⁹⁾. Εἰς τοῦτο τὸ μέγα τῆς ἀπολυτρώσεως ἔργον φανεροῦνται αἱ ἐξῆς ἀπειροὶ τοῦ Θεοῦ ιδιότητες, ἥγουν, ἡ εὐσπλαγχνία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ σοφία του. Ἡ Εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ ἐστάθη τόσον μεγάλη, ὥστε παρέδωκεν εἰς θάνατον τὸν μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον αὐτοῦ Υἱὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἐχθροὺς του. Ἡ Δικαιοσύνη του ἔμεινε τόσον ἀλώβητος, ὥστε δὲν ἐσυγχωρήθη τὸ ἡμέτερον πταίσμα, πάρεξ διὰ τῆς τελειοτάτης ἱκανοποιήσεως. Ἡ Σοφία του ἐφάνη κατὰ τοῦτο, ὅτι εὗρηκεν ἓνα τόσον ὑπερ-θαύμαστον μέσον διὰ νὰ ἐκχύσῃ (νὰ εἰπῶ οὕτως, εἰς ἡμᾶς τὸν ποταμὸν ὅλον τῆς ἀγαθότητός του, χωρὶς νὰ βλάβῃ τὴν δικαιοσύνην του. «Ὡ βᾶθος πλούτου καὶ »σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ!» Ῥωμ. ια', 33. Τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον εἶναι εἰς μὲν τοὺς Ἰουδαίους σκάνδαλον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας μωρία, εἰς ἡμᾶς δὲ τοὺς σωζομένους «Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία» (Α, Κορινθ. α', 23. 24.), καὶ δὲν καυχώμεθα μὲ τὸν Παῦλον εἰς ἄλλο «Εἰ μὴ ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ »Χριστοῦ» (Γαλάτ. ε', 14.) μὲ τοῦ ὁποίου τὸν θά-

79) Μετὰ τὴν παροῦσαν κατῆχησιν εὐρίσκεται εἰς τὸ Γερμανικὸν μία μελέτη περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, τὴν ὁποίαν συνέγραψεν ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς ἐν ἔτει 1764, αἰτηθεὶς ὑπὸ τοῦ μεγάλου Δουκὸς, καὶ ἡμεῖς δὲν μεταφράσαμεν διὰ τὸ στένιον τοῦ καιροῦ (*).

(*) Ἐπιτυχὼν πρὸ ἑνδεκα ἔτην ἐτῶν τὴν περὶ τοῦ Μελχισεδέκ μελέτην ταύτην, ἐνόμισα ὅτι θέλω εὐχαριστήσῃ τοὺς ὁμογενεῖς μου, δημοσιεύσας αὐτὴν τότε εἰς τὸ τέλος τῆς τρίτης ἐκδόσεως. Ἦδη δὲ προσθέτω καὶ τὴν εἰς οὐτὴν ἀπάντησιν τοῦ Μεγάλου Δουκὸς μεταφρασμένην ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ κατὰ τὸ τότε (1783) συνεισμενόμενον ἄφρος τῆς γλώσσης μας. Ὁ δὲ Μίγας Δουξ οὗτος, χάριν τοῦ ὁποίου συνετάχθη παρὰ τοῦ αὐδιδίμου Πλάτωνος ἡ Κατῆχσις καὶ προσεφωνήθη καὶ ἡ περὶ Μελχισεδέκ αὕτη μελέτη, εἶναι ὁ Παῦλος Πέτροβιτς, Ἀυτοκρατορικὸς τότε διάδοχος. Ὁ ἔκδοτης. Α. Κ.

νατον ἐλπίζομεν πᾶν ἀγαθὸν ἀπὸ τῆν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ διότι «Ὁς γε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ »σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται;» Ῥωμ. ή, 32. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ ὑποχρεώνει τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα εἰς τὸ νὰ ἀξιῶσῃ τῆς εὐσπλαγχνίας καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ ὅλους ἐκείνους, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Υἱὸν του, καθὼς ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑποχρεώνει τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸ νὰ ἦναι πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νὰ πληρῶσι τὸ θέλημά του.

Τί εἶναι ἡ Νέα Διαθήκη;

Ἐπομένως ὑφίσταται ἡ Νέα Διαθήκη εἰς τοῦτον τὸν ἀμοιβαῖον δεσμὸν καὶ θεμελιούται εἰς τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, καθὼς αὐτὸς λέγει· «Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου »τὸ τῆς Καινῆς διαθήκης» Ματθ. κς', 28.

(6) Εἶναι ἀληθές, ὅτι ὁ Χριστὸς «Ἀπέθανεν ὑπὲρ πάντων» (Β', Κορινθ. έ, 15.), καὶ δὲν εἶναι κανένας, ὅσον ἀμαρτωλὸς καὶ ἂν ἦναι, ὅστις δὲν δύναται νὰ σωθῇ, διὰ ταύτης τῆς χάριτος. Διὰ νὰ γενῇ ὅμως δραστήριος εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις αὕτη, εἶναι ἀναγκαία ἡ πίστις, ἥγουν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ἐν εὐθύτητι καρδίας τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν ἡμέτερον λυτρωτὴν, καὶ νὰ πιστεύσωμεν ἀδιστακτως, ὅτι μόνον δι' αὐτοῦ δυνάμεθα νὰ γενῶμεν κοινωνοὶ τῆς Θεῆς χάριτος· εἰ δὲ μὴ, δὲν ἔχει εἰς ἡμᾶς οὐδεμίαν ἐνέργειαν ἡ δραστηκωτάτη τοῦ Χριστοῦ ἀξιωμασία, μήτε δυνάμεθα νὰ σωθῶμεν, καθὼς σαφέστατα τὸ μαρτυρεῖ ἡ ἀγία Γραφή εἰς πολλοὺς τόπους· «Οὐ-»τω γὰρ ἠγάπησεν (λέγει) ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε »τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον» Ἰωάν. γ', 16. καὶ «Ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν οὐ κρίνεται, ὁ δὲ »μὴ πιστεύων ἤδη κέκριται » Αὐτ. σείχ. 18. Ὅταν λέγω, ἔτι εἶναι ἀναγκαία πρὸς σωτηρίαν ἡ πίστις, ὁ λόγος μου

εἶναι περὶ τῆς ἀνυποκρίτου, ὀρθῆς καὶ ζώσης πίστεως, ἡγοῦν τοιαύτης πίστεως ἡ ὁποία νὰ ᾔηται «Δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη» Γαλάτ. ε', 6.

§. 24. Περὶ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ ἀποθανὼν Σωτὴρ ἐτάφη· ἀνέστη ὁμως τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελήφθη ἔπειτα εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

Ἡ ταφή τοῦ Χριστοῦ φανερόναι, ὅτι ἀπέθανεν ἀληθῶς· δὲν ἡδυνήθη ὅμως νὰ τὸν κρατήσῃ ὁ τάφος, καθὼς λέγει ὁ Πέτρος· «Ὁν ὁ Θεὸς ἀνέστησε λύσας τὰς ὡδῖνας» τοῦ θανάτου (80), καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ» Πράξ. β', 24. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐτάφη τῇ παρασκευῇ, ἔμεινεν εἰς τὸν τάφον τῷ σαββάτῳ, καὶ ἀνέστη τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καθὼς αὐτὸς πολλάκις εἶχε τὸ προειπῆ, καὶ ἡ ἁγία Γραφή εἶχε τὸ προκηρύξῃ. Οἱ Προφῆται προῖδόντες ταύτην τὴν κατὰ τοῦ θανάτου καὶ κατὰ τοῦ ἄδου νίκην τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἔψαλιν οὕτω· «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου ἔδῃ τὸ νίκος;» Ὡσπὲρ γ', 14 (81). Ὁ Χριστὸς διὰ τῆς ἀναστάσεως μᾶς ἐβεβαίωσε πληρέστατα, ὅτι ἐνίκησε τὸν θάνατον, ὅτι εἶναι ὁ ἀληθὴς Σωτὴρ, ἀπεσταλμένος ἐκ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ὅτι ἡ εἰς αὐτὸν ἐλπίς δὲν εἶναι ματαιὰ, ἀλλὰ βεβαία καὶ ἀναμφίβολος. Οὕτω λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος· «Ὃς παρεδόθη διὰ τὰ παραπτώματα ἡμῶν, καὶ ἡγήροθη διὰ τὴν δικαίωσιν ἡμῶν» Ῥωμ. δ', 25. Εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος θεμελιούται καὶ ἡ ἐλπίς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως· «Εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας» διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ· Α', Θεσσαλονικ. δ', 14.

80) Εἰς ἄλλα ἀντίγραφα τῆς Νέας Διαθήκης εὑρεται ἄδου ἀντὶ θανάτου.

81) Τὸ ἔβρ. «Ἔσομαι λοιμὸς σου (ὁ Σύμμαχος· ἔσομαι πληγή σου) θάνατε· ἔσομαι ὁλεθρὸς σου ἔδῃ». Οἱ ἔβρ. «Ποῦ ἡ δίκη σου θάνατε, ποῦ τὸ κέντρον σου ἔδῃ;» ὁ Ἀπόστολος (Α', Κορινθ. ιε', 55.) «Ποῦ σου, θάνατε, τὸ κέντρον; ποῦ σου ἔδῃ τὸ νίκος;»

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἐφάνη μετὰ τὴν ἀνάστασιν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς ἄλλους πολλοὺς, καὶ τοὺς ἐπληροφόρησε διὰ πολλῶν βεβαίων σημείων, ὅτι ἀνέστη ἀληθῶς· τοὺς ἐδίδαξεν ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὸ μέγα τῆς ἀποστολῆς αὐτῶν ἀξίωμα· εἶπεν, ὅτι ἔμελλε νὰ ἀνοιχθῇ ταχέως εἰς αὐτοὺς ἡ ὁδὸς τοῦ νὰ κηρύξωσι τὸ Εὐαγγέλιον εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη· ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔμελλε νὰ τοὺς ὀδηγήσῃ εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν· ἀνελήφθη ἔμπροσθεν αὐτῶν, τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν, εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ ἰδίου Πατρὸς.

Τί τὸ καθίσαι ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ;

Αὕτη ἡ ἐν δεξιᾷ κάθισις σημαίνει, ὅτι ἔλαβε τὴν Θεϊὰν δύναμιν καὶ δόξαν, ἡ ὁποία ἦτον μὲν πάντοτε καὶ ἀπ' αἰῶνος ἰδίᾳ εἰς αὐτόν, ἐκρύπτετο δὲ ἐπὶ τῆς γῆς ὑποκάτω εἰς τὸ κάλυμμα τῆς ἀνθρωπότητος, Ἰωάν. ιζ', 4—8.

§. 25. Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Αὐτὸς θέλει πάλιν ἔλθῃ, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς· καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θέλει λάβῃ ποτὲ τέλος.

Ἡ πρώτη ἔλευσις τοῦ Μεσσίας ἐπὶ τῆς γῆς ἐστάθη ταπεινὴ, ἡ δευτέρα θέλει ἦναι μετὰ δόξης· ἡ πρώτη ἦτον εὐσπλαγχνικὴ, ἡ δευτέρα θέλει ἦναι φρικώδης· ἐπειδὴ εἰς τὴν πρώτην ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸν κόσμον· εἰς τὴν δευτέραν θέλει ἔλθῃ διὰ νὰ τὸν κρίνῃ, καθὼς αὕτη ἡ αἰώνιος ἀλήθεια λέγει, Ματθ. κέ, 31. 32. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν »τῇ δόξῃ αὐτοῦ, καὶ πάντες οἱ ἅγιοι Ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπὶ θρόνου δόξης αὐτοῦ· καὶ συναχθήσονται ἔμπροσθεν αὐτοῦ πάντα τὰ ἔθνη».

Ἡ αἰτία τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ αἰτία τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ

πλήρωσις τῆς ἀδεκάστου τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνης, διὰ τὴν ἀποδότην ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ τὴν ἀπρα-
τίστη τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως· καθότι ἡ ἀ-
ποκτηθεῖσα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐλπίζο-
μένη ὑπὸ τῶν ἀληθῶν χριστιανῶν εὐδαιμονία δὲν εἶναι
ἐπὶ τῆς γῆς· ἀλλὰ φυλάττεται εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καθὼς
λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Εἴπερ δίκαιον παρὰ Θεῷ ἀνταπο-
»δοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλι-
»βομένοις ἄντισιν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ ἀποκαλύψει τοῦ Κυ-
»ρίου Ἰησοῦ ἀπ' οὐρανοῦ μετ' Ἀγγέλων δυνάμεως αὐτοῦ»
Β', Θεσσαλονικ. α', 6. 7. Ἡ κρίσις αὕτη λοιπὸν θέλει ῥη-
ναι φοβερά εἰς μόνους τοὺς ἀπίστους· εἰς ἐκείνους δὲ,
ὅσοι μέχρι τέλους ἐπέμειναν σταθεροὶ εἰς τὴν πίστιν, χα-
ροποιὰ καὶ παρηγορητικὴ· ἐκεῖνοι θέλει τρέμωσιν, ὅταν
ἐκχυθῇ ἐπάνω των τὸ ποτήριον τῆς Θείας ὀργῆς· οὗτοι
θέλει χαίρωσιν, ὅταν ἀπολάβωσι τὴν ἑνδοξὸν ἀμοιβὴν
διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, καὶ ἐνωθῶσι μὲ τὸν Χρι-
στόν. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ θέλει συμβῇ ἡ φοβερά καὶ ἀ-
προσώποληπτος αὕτη κρίσις; Αὕτη θέλει φανῇ ἐξάφνης·
ἐξάφνης θέλει κλονισθῇ ἡ γῆ, ὁ ἥλιος καὶ ἡ Σελήνη θέ-
λει σκοτισθῶσιν, οἱ ἀστέρες θέλει πέσωσιν ἀπὸ τὸν οὐ-
ρανόν, αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν θέλει σαλευθῶσιν· ἡ
σάλπιγξ τῶν Ἀρχαγγέλων θέλει ἠχήσῃ· ὅλοι οἱ νεκροὶ ἐν
ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ θέλει ἐξέλθωσιν ἀπὸ τὰ μνήματα, καὶ
θέλει ἀρπαγῶσιν ἐν νεφέλαις, προσμένοντες τὴν Θεῖαν κρί-
σιν. Εἰς ταύτην τὴν φοβεράν ἀλλοίωσιν τῆς φύσεως θέ-
λει θρηνήσωσι πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ θέ-
λει συμβῇ θλίψις μεγάλη, ὅποια δὲν ἔγεινεν ἀπ' ἀρχῆς
κόσμου, μήτε θέλει γενῇ· οἱ ἄνθρωποι θέλει ἀποψύχω-
σιν ἀπὸ φόβου καὶ προσδοκίας τῶν ἐπερχο-
μένων ἐν τῇ οἰκουμένῃ, καὶ δὲν θέλει εὐρίσχωσιν εἰς
ἄλλο τι σωτηρίαν, παρὰ εἰς τὴν πίστιν τὴν δι' ἀγάπης
ἐνεργουμένην (82). Ὑστερὰ ἀπὸ τὰ σημεῖα ταῦτα τῆς ἐ-

82) Ἰδε Ματθ. Κεφ. κδ', καὶ κί, Μάρκ. ιγ'. Λουκ. Κεφ. ιζ', 20—
37. καὶ Κεφ. κί, 8—36. καὶ Α', Θεσσαλον. δ', 16—17.

λευσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ θέλει τεθῆ θρόνος καὶ θέλει ἀνοιχθῶσι βιβλία ⁽⁸³⁾, διὰ τῶν ὁποίων θέλει ἐξυπνισθῇ ἡ συνείδησις ἐκάστου· καὶ τότε θέλει ἰδῶσι τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν ὡς ἀστραπὴν, (ἡ ὁποία ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν), μετὰ δυνάμεως καὶ δόξης πολλῆς. Μετὰ ταῦτα θέλει χωρισθῶσιν οἱ δίκαιοι ἀπὸ τοὺς ἀσεβεῖς, καθὼς ὁ ποιμὴν χωρίζει τὰ πρόβατα ἀπὸ τὰ ἐρίφια· καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θέλει σταθῶσιν ἐκ δεξιῶν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐξ εὐωνύμων. Εἰς ταύτην τὴν κρίσιν δὲν θέλει ἦναι μήτε κατήγοροι, μήτε μάρτυρες, καθὼς μήτε ἐξέτασις μακρὰ θέλει γενῆ· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Κριτὴς εἶναι καρδιογνώστης, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν εἶναι τίποτε κρυπτόν. Αὐτὸς θέλει ἰδῆ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ υἱοὺς, τοὺς υἱοὺς τῆς ἀναστάσεως, μὲ πατρικοὺς καὶ φιλοστόργους ὀφθαλμούς· θέλει τοὺς ὀνομάσῃ δούλους πιστοὺς, φίλους, πρόβατα ἴδια, καὶ εὐλογημένους· θέλει ἐπαινέσῃ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῶν καὶ σταθερότητα εἰς τὴν πίστιν, τὴν πλήρωσιν τοῦ θελήματος αὐτοῦ, καὶ τὰς εὐεργεσίας, τὰς ὁποίας ἔδειξαν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· ἔπειτα θέλει τοὺς μεταθέσῃ εἰς τὴν κατὰστασιν τῆς αἰωνίου χαρᾶς διὰ ἀμοιβήν, καὶ θέλει τοὺς ἀναδείξῃ μετόχους ἐκείνων τῶν ἀγαθῶν « Ἄ » ὀφθαλμοὺς οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη » ⁽⁸⁴⁾. Ἐξ ἐναντίας πάλιν θέλει ἰδῆ τοὺς ἀσεβεῖς μὲ ὀφθαλμοὺς ὀργῆς· θέλει τοὺς ὀνομάσῃ ἀχάριστα, πεπωρωμένα, καὶ κατηραμένα κτίσματα· θέλει τοὺς ἐλέγξῃ διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ ἰσχυρογνωμοσύνην αὐτῶν, διὰ τὰς ὕβρεις καὶ τὴν ἀσπλαγχνίαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν εἰς αὐτὸν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν πτωχῶν· καὶ θέλει τοὺς ἐξορίσῃ ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ θρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς

83) Δανιήλ, ζ', 9. 10.

84) Α', Κοριν. ε', 9.

τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, εἰς τὴν κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, διὰ τὰ βασανίζονται αἰωνίως διὰ τὴν ἀσεβειαν αὐτῶν. Καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Κριτοῦ θέλει ἐμβῆ εἰς ἔργον εὐθύς· διότι «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεσθαι» (λέγει ὁ Χριστὸς, Ματθ. κδ', 35.), οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Κατωτέρω θέλει λαλήσω πλατύτερον περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων, καὶ περὶ τῆς κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Πότε θέλει ἔγναι ἡ Δευτέρα Παρουσία.

Ἀγκαλὰ ἡ ἀγία Γραφή δὲν ἠθέλησε νὰ φανερώσῃ εἰς ἡμᾶς τὸν καιρὸν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τῆς φοβεράς· καὶ τοῦτο, διὰ τὰ ἡμεθα πάντοτε ἑτοιμοὶ ἔδωκε μὲ ὅλον τοῦτο εἰς ἡμᾶς σημεῖα φανερά, διὰ τῶν ὁποίων δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὴν πλησίαν τῆς ἡμέρας ἐκείνης.

Σημεῖα τῆς ἐγγιζούσης τελευταίας ἡμέρας.

Ἀναμεταξὺ εἰς πολλὰ ἄλλα προγνωστικὰ σημεῖα ἀπαριθμεῖ ἡ ἀγία Γραφή καὶ ταῦτα ὡς πρῶτα καὶ ἀναμφίβολα. Ὅταν ἰδῶμεν μίαν φανεράν καταφρόνησιν τῆς Θρησκείας καὶ μίαν παντελῆ διαφθοράν τῶν ἡθῶν· «Μικρὸν πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ θέλει πληθυνθῇ ἡ ἀνομία, καὶ θέλει ψυχὴ ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» (Ματθ. κδ', 12.), ἡ Θρησκεία θέλει καταφρονηθῇ, καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου θέλει ἐξουθενισθῇ· «Ὅτι, ἐὰν μὴ ἔλθῃ ἡ ἀποστασία πρῶτον, ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ δὲν θέλει ἔλθῃ.» Β', Θεσσαλον. β', 3. Αὕτη δὲ ἡ ἀποστασία εἶναι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Παύλου, ἡ ἀπὸ τῆς Πίστεως ἀποστασία· «Τὸ δὲ Πνεῦμα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως» Α', Τιμόθεος δ', 4. Περιγράφει δὲ τοὺς ὑστέρους τούτους καιροὺς ὁ Ἀπόστολος τοιοῦτους, εἰς τοὺς ὁποίους θέλει συμβῆ ἡ ἄκρα διαφθορά τῶν ἡθῶν καὶ ἡ καταφρόνησις τῆς ἀρετῆς, καὶ θέλει πληθυνθῶσιν αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι· «Τοῦτο δὲ γίνωσκε (λέγει), ὅτι ἐν ἐσχάταις

» ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί· ἔσονται γὰρ οἱ ἄν-
 » θρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι,
 » βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ΑΧΑΡΙΣΤΟΙ, ἀνόσιοι,
 » ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀ-
 » φιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι
 » μᾶλλον ἢ φιλόθεοι» Β', Τιμοθ. γ', 1—4. Καὶ ἀφ' οὗ
 τοιουτοτρόπως πληρωθῇ τῆς κακίας τὸ μέτρον, τί ἄλλο
 μένει πλέον, παρὰ νὰ ἔλθῃ ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ διὰ
 νὰ τὴν ἐκρίζωσῃ; Ὁ πάλαι κατακλυσμὸς, ἡ καταστροφή
 τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας καὶ ὁ ἐξολοθρευμὸς τῶν
 Ἀμορραίων (Γενέσ. ιε', 16.) εἶναι φανερά παραδείγματα
 τούτου τοῦ πράγματος. Ἡμεῖς ὅμως θεωροῦντες τὴν ἀ-
 ξιόλογον διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, χρεω-
 στοῦμεν, κατὰ τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου, νὰ πα-
 ρακινῶμεν « Ἀλλήλους εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὰ καλὰ ἔρ-
 » γα· καὶ τοσούτῳ περισσότερον, ὅσῳ βλέπομεν τὴν ἡ-
 » μέραν ἐγγίζουσιν» Ἑβρ. ι', 24. 25.

§. 26. Περὶ τῆς ἀποστολῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀφ' οὗ ἀνελήφθη
 εἰς οὐρανοὺς, ἔστειλεν εἰς τοὺς Ἀποστόλους καὶ
 εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα (α).
 διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ὁποίου σώ-
 ζεται ὁ ἄνθρωπος (β).

(α) Ἐρρέθη ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Σωτὴρ, πρὸ τοῦ νὰ ἀνα-
 ληφθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὑπεσχέθη εἰς τοὺς Ἀποστό-
 λους νὰ πέμψῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ τοὺς ὁδηγήσῃ
 εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Τῇ πεντηκοστῇ ἡμέρᾳ μετὰ
 τὴν ἀνάστασιν ἐπλήρωσε τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ὡς
 διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς, Πράξ. κεφ. β'. Ἡ ἀ-
 ποστολὴ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἦτο Θεία· καθότι τὸ
 ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ λειτουργικὰ
 πνεύματα, ὅποια εἶναι οἱ Ἄγγελοι· ἀλλ' εἶναι Κύριος
 καὶ Θεὸς, τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς ἁγίας Τριάδος, τὸ
 ὅποion προσκυνεῖται καὶ λατρεύεται ἀπαρалаλάκτως, κα-

θώς ὁ Πατήρ καὶ ὁ Υἱός, καὶ ἐκπορεύεται παρὰ μόνου τοῦ Πατρὸς. Οἱ παπισταί, ἢ ὅσοι συμφωνοῦσι κατὰ τοῦτο μὲ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης, διΐσχυρίζονται ἀλόγως, καὶ ἐναντίον εἰς τὸ δόγμα τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἐγὼ περὶ τούτου δὲν θέλει ἐξετάσω περισσότερο· διὰ τὸ νὰ ἦναι ἀνεξιχνίαστος μυστήριον, καὶ διότι εἶναι περιττὸν τὸ νὰ φιλονεικῶμεν περὶ τούτου, ὁπόταν ἡ ἁγία Γραφὴ ἀναφέρῃ τὴν ἐκπόρευσιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς μόνον τὸν Πατέρα, καὶ ὅχι εἰς τὸν Υἱόν. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν »παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ »τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται» Ἰωάν. ιε', 26. Τοῦτο ἐβεβαίωσαν καὶ ὅλοι οἱ ἅγιοι Πατέρες τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας· οἱ ὅποιοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ προσθῶσι τίποτε ἐναντίον εἰς τὴν φανεράν τῆς ἁγίας Γραφῆς μαρτυρίαν. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. δ').

(6) Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ἔστειλε τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν Ἀποστόλων εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν, ἡγούν εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς· καθὼς ἐπροφήτευσεν περὶ τούτου ὁ Προφῆτης Ἰωὴλ, β', 28. «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα καὶ ἐκ- »χεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα» (83).

Ποῖαι εἶναι τοῦ ἁγίου Πνεύματος αἱ ἐνέργειαι;

Εἶναι δὲ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ τῶν ὁποίων ἀπηρτίσθη ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, διάφοροι· αὐτὸ προσκαλεῖ διὰ λόγου εἰς τὴν πίστιν τοὺς πλανεμένους, καὶ προσκολλημένους εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοὺς νεκροὺς τοῖς παραπτώμασιν ἀνθρώπους· δίδει εἰς αὐτοὺς διαφόρους ἀφορμὰς εἰς ἐπιστροφὴν· κινεῖ καὶ μαλακύνει τὴν σκληρὰν καρδίαν αὐτῶν, καὶ ἀνάπτει εἰς αὐτὴν τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· αὐτὸ ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν καθαρισμόν

83) Το Ἐβρ. «Καὶ ἔσται μετὰ ταῦτα ἐκχεῶ τὸ πνεῦμά μου κ.τ.» Ἀριθμεῖται δὲ κεφ. γ', 1.

τῶν ἁμαρτιῶν εἰς τὸ βάπτισμα, καὶ ἀνακαινίζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν μετάνοιαν· αὐτὸ τὸν ἐνώνει μὲ τὸν Χριστὸν διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας, καὶ διὰ τῆς σταθεραῆς ἐπιμονῆς εἰς τὴν πίστιν· αὐτὸ τὸν βοηθεῖ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως, τὸν παρηγορεῖ καὶ τὸν διευθύνει εἰς ὅλους τοὺς πειρασμοὺς καὶ τὰς θλίψεις, καὶ τοῦ πληροφορεῖ τὴν καρδίαν περὶ τῆς μεγάλης πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀγάπης τοῦ οὐρανίου Πατρὸς.

Ποία εἶναι ἡ χάρις;

Αὐταὶ αἱ ἐνέργειαι τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὀνομάζονται ἐνέργειαι τῆς χάριτος· καὶ ἐπειδὴ εἶναι διάφοροι, λαμβάνει διαφόρους ὀνομασίας καὶ ἡ χάρις. Αὐτὴ ὀνομάζεται προηγουμένη, διεγείρουσα, δικαιοῦσα καὶ συνεργοῦσα· καθότι διὰ τῶν ἐνεργειῶν τούτων τῆς χάριτος δίδεται εἰς τὸν ἄνθρωπον, τὸν πνευματικῶς νεκρὸν, ἡ πνευματικὴ ζωὴ· ὅθεν καὶ ὀνομάζεται εἰς τὸ Σύμβολον τῆς πίστεως τὸ ἅγιον Πνεῦμα ζωοποιὸν ὡς χορηγὸς τῆς χάριτος ταύτης· εἰς δὲ τὸν Ἠσαΐαν κεφ. ιά, 2. «Πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας—πνεῦμα φόβου Θεοῦ» (86). Καὶ ἐντεῦθεν φαίνεται, ὅτι αὐτὸ εἶναι τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν Πνεῦμα· ἐπειδὴ, ὅσα προεκήρυξαν ἢ ἔγραψαν οἱ Προφῆται, δὲν τὰ ἔγραψαν ἐξ οἰκείας θελήσεως ἢ φαντασίας «Ἀλλ' ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου φερόμενοι, ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι» Β'. Πέτρ. α', 21. Χρεωστῇ λοιπὸν ὁ χριστιανὸς νὰ πιστεύῃ τὰ βιβλία τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης ὡς λόγια Θεοῦ, καὶ ὡς ἐντελῆ καὶ ἀσφαλέστατον κανόνα τῆς πίστεως καὶ τῆς θεαρέστου ζωῆς. Τὰ δὲ σημεῖα καὶ οἱ καρποὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὅποταν κατοικῇ εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἶναι, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, «Ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακρο-

86) Τὸ ἔδρ. «— πνεῦμα γνώσεως καὶ φόβου Κυρίου».

»θυμία, χρηστότης, αγαθοσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκρά-
»τεια.» Γαλάτ. ε, 22.

§ 27. Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ
περὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τῆς ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύ-
ματος ἐκήρυξαν οἱ Ἀπόστολοι τὴν ἀλήθειαν τοῦ
Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ συνήθρυσαν
ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη μίαν Ἐκκλησίαν.

Ἡ ἀξιολύμωτος ἐπίδοσις καὶ προκοπὴ, τὴν ὁποίαν
ἔλαβε τὸ Ἀποστολικὸν κήρυγμα, φανερόναι σαφέστατα
ὅτι εἶχε συνεργοῦσαν τὴν Θεϊὰν δύναμιν. Οἱ Μαθηταὶ τοῦ
Χριστοῦ, ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν, ἄνθρωποι χωρὶς ὑπόληψιν
ἢ δύναμιν, χωρὶς ὅπλα, χωρὶς σοφίαν καὶ εὐγλωττίαν
ἀνθρωπίνην, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πίστιν, καθ' ὅλον τὸν
κόσμον, ἀνθρώπους περιφανεῖς, ἰσχυροὺς καὶ σοφοὺς, εἰς
μίαν πίστιν, ἣ ὁποία ἦτον ἐκ διαμέτρου ἐναντία εἰς τὰς
παλαιὰς ὑπολήψεις καὶ δόξας τοῦ κόσμου, ἣ ὁποία κα-
τήργησε τὴν συνειθισμένην παρ' αὐτοῖς πάντοτε Θεϊκὴν
λατρείαν, ἣ ὁποία δὲν ἐσυμφώνει κατ' οὐδένα τρόπον
μὲ τοὺς φαντασιώδεις καὶ μωροὺς λογισμοὺς τῶν ἀν-
θρώπων, καὶ ἣ ὁποία, μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ θεραπεύῃ τὰ
πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας των, ἐκήρυττεν εἰς ἐκείνους, ὅ-
σοι τὴν ἐλάβανον, ζῶν μετὰ διωγμῶν καὶ θλίψεων
(87). Ἦτον κάμνῃ ἐλπίς νὰ λάβῃ εὐτυχὴ ἔκβασιν τοι-
αύτη ἐπιχείρησις; Μὲ ὅλον τοῦτο «Τὰ ἀδύνατα παρὰ ἀν-
θρώποις δυνατὰ ἐστὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ» Λουκ. ιη, 27. Ὁ
ἄδης ἐξωπλίσθη μὲ ὅλας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις διὰ νὰ ἐμ-
ποδίσῃ τὴν ἀνθρωποσωτήριον ταύτην ἐπιχείρησιν· ἀλλὰ
δὲν ἐδυνήθη κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συντρίψῃ τὴν πέτραν,

87) Ἀδύνατόν μοι εἶναι νὰ παρέλθω τὰ ἀξιολημώμενα λόγια τοῦ
περιφήμου Βοννέτιου, σύμφωνα μὲ ὅσα λέγει ὁ Συγγραφεὺς ἐνταῦθα
περὶ τῆς ἐπίδοσεως τοῦ χριστιανισμοῦ. «Τίνι τρόπῳ οἱ ἄλλοις γί-
νονται Ἀπόστολοι, καὶ πείθουσι τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι ἔλη ἐκείνη ἡ
νῆξωτερικὴ, μεγαλοπρεπὴς, παλαιὰ καὶ σεδᾶσμος λατρεία δὲν εἶναι;

ἥτις εἶναι ὁ Χριστὸς, καὶ ἐπάνω τῆς ὁποίας ἐθεμελιώθη ἡ πίστις. Ὁ Θεὸς Παῦλος, ἐκπληττόμενος τὴν ὑπερβαύμαστον ταύτην προκοπὴν τοῦ Εὐαγγελίου, λέγει· «Τὰ ἡμῶν τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός, ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνῃ καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεός,

πλέον ἀρεστὴ εἰς τὸν Θεόν, ἀλλὰ κατηργήθη εἰς τὸ πανταλές; ὅτι οὐλαὶ ἐκείναι αἱ μυστηριώδεις τελεῖται δὲν εἶναι πάρεξ σκιὰ τῶν πραγμάτων, τῶν ὁποίων αὐτεὶ παρίστανον εἰς αὐτοὺς τὸ σῶμα; ὅτι αἱ παραδόσεις, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι προσκολλημένοι, εἶναι ἐντάγματα ἀνθρώπων ἀναιρετικά τοῦ Θεοῦ νόμου; ὅτι ὁ παρ' αὐτῶν καταδικασθεὶς ἀφανὴς ἐκεῖνος ἄνθρωπος, καὶ ἐκπνεύσας ἐπὶ σταυροῦ, εἶναι αὐτὸς ὁ μέγας λυτρωτής, προκηρυχθεὶς εἰς αὐτοὺς, τῶν ὁποίων ἀνέμενον; ὅτι δὲν εἶναι πλέον αὐτοὶ μόνον τὰ ἀντικείμενα τῶν παραδόξων χαρίτων τῆς Προνοίας, ἀλλ' ὅτι πᾶσαι αἱ φυλαὲ τῆς γῆς ἐκλήθησαν εἰς τὸ νὰ συμμετέξωσιν ἀπ' αὐτάς; Τίνι τρόπῳ οἱ ἅλεις πείθουσι τοὺς πολυθεοὺς ἔθνικους, ὅτι εἶναι εἰς μόνον Θεός, καὶ φθάνουσιν εἰς τὸ νὰ καθαρίσωσι τὰς ἐννοίας των, καὶ νὰ τὰς ἐκκαστήσωσι πνευματικὰς, ἀποσπῶντές τους ἀπ' ἐκείνην τὴν νεκρὰν ὕλην, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν προσκολλημένοι, καὶ ἐπιστρέφοντές τους πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα; Τίνι τρόπῳ τοὺς μακρύνουσιν ἀπὸ τὰς ἀπατηλὰς ἡδονὰς τῶν αἰσθήσεων, καὶ καθαρίζουν ὅλα των τὰ πάθη, καὶ τοὺς καθιστάνουσι σοφοὺς, καὶ πλέον παρὰ σοφοὺς; Τίνι τρόπῳ μάλιστα τοὺς πείθουσι νὰ προσκυνήσωσι ἓνα ἄνθρωπον ἡ τιμωμένον μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον, καὶ μεταβάλλουσιν εἰς τοὺς κόρυθαιμούς των τὴν μωρίαν τοῦ Σταυροῦ εἰς σοφίαν; Τίνι τρόπῳ οἱ κήρυκες τοῦ ἐσταυρωμένου πείθουσι τοὺς νέους αὐτῶν ὁπαδοὺς νὰ ἄρνηθῶσι τὰ κοσμικὰ συμφέροντα, καὶ νὰ ζῶσιν εἰς καταφρόνησιν, εἰς ταπείνωσιν καὶ εἰς ὄνειδος, νὰ καταφρονῶσι πᾶν εἶδος πόνου καὶ τιμωρίας, νὰ ἀνθίστανται εἰς ὅλους τοὺς πειρασμούς, καὶ νὰ ἐπιμένωσι μέχρι θανάτου εἰς μίαν διδασκαλίαν, τῆς ὁποίας αἱ ἀρμοιδαὶ εἶναι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν; Τίνι τρόπῳ λοιπὸν οἱ ἅλεις τῶν ἰχθύων κατεστάθησαν ἅλεις ἀνθρώπων; Τίνι τρόπῳ εἰς διάστημα ὀλιγώτερον ἀπὸ πενήτηκοντα ἔτη ἐνηγκαλίσθησαν τὴν νέαν ταύτην διδασκαλίαν τοσαῦτα διάφορα ἔθνη; Τίνι τρόπῳ ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως ἔγεινε δένδρον μέγα; Τίνι τρόπῳ τὸ δένδρον τοῦτο ἐπετείχισεν τοσούτους τόπους;» Bonnet. *Recherches Philosophiques sur le Christianisme*, Chap 37. ἐκ τοῦ ὁποίου τὰ μετέφρασα ἐλευθέρως.

»ἵνα κατασχύνῃ τὰ ἰσχυρὰ· καὶ τὰ ἀγενῆ τοῦ κόσμου καὶ τὰ ἐξουθενημένα ἐξελέξατο ὁ Θεός, καὶ τὰ μὴ ὄντα, »ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ· ὅπως μὴ καυχῆσεται πᾶσα σὰρξ ἐνώπιον αὐτοῦ.» (Α', Κορινθ. α', 27.). Ἀφ' οὗ ἐδέχθησαν τὸ Εὐαγγέλιον ὅλα τὰ ἔθνη εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἐκ τῶν πιστευσάντων ἐγεννήθη ἡ ἁγία Κοινότης τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ Θεοῦ, ἡγοῦν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία· ἡ ὁποία δὲν εἶναι περιωρισμένη, καθὼς ἡ Ἰουδαϊκὴ, εἰς ἓν μόνον ἔθνος, ἀλλὰ συνίσταται ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα πανταχοῦ τῆς γῆς εὐρισκόμενα ἔθνη καὶ γένη· διὰ τοῦ ὁποίου ἐπληρώθη ἡ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Ἀβραάμ, ὅτι ἐν τῷ σπέρματι αὐτοῦ ἔμελλον νὰ εὐλογηθῶσιν ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Γενέσ. κβ', 18.

§. 28. Αἱ ιδιότητες τῆς ἀληθοῦς Ἐκκλησίας.

Αὕτη ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία (α), Ἀγία (β), Καθολικὴ (γ) καὶ Ἀποστολικὴ (δ).

(α) Εἴπομεν ἀνωτέρω (§. 5. τοῦ παρόντ. Μέρ.), ὅτι ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐθεμελιώθη ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ὅτι, ἀγκαλὰ ἔλαβε διαφόρους καταστάσεις, ἡ οὐσία ὅμως τῆς πίστεως ἦτο πάντοτε ἡ αὐτὴ καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐν σαρκὶ τοῦ Σωτῆρος ἔλευσιν, διὰ τὸ νὰ συνηθροίσθησαν εἰς αὐτὴν διὰ τῆς διδαχῆς τῶν Ἀποστόλων ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς, ἔγεινεν ἐνδοξότερα καὶ λαμπρότερα. Ἐπομένως εἶναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου μέχρι τοῦ νῦν μία καὶ ἡ αὐτὴ Ἐκκλησία, καὶ θέλει μείνῃ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου ἡ αὐτή.

Διατί ὀνομάζεται μία ἡ Ἐκκλησία;

Εἶναι μία μόνη Ἐκκλησία· διότι ἦτον πάντοτε μία μόνη πίστις, εἰς μόνος θεμέλιος τῆς πίστεως, μία μόνη κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας ὁ Χριστός, μία μόνη πρὸς σωτηρίαν ὁδός, εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι ἐλπίζουν. Ὅθεν λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος· «Ἐν σῶμα καὶ ἐν πνεύμα, καθὼς καὶ ἐκλήθητε ἐν μιᾷ ἐλπίδι τῆς κλήσεως ὑμῶν· εἰς

»Κύριος, μία πίστις» Ἐφεσ. δ', 4. Χωρίζονται δὲ ἀπὸ τὴν ἐνότητα ταύτην τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι ἢ δὲν δέχονται καθόλου τὸν Θεῖον λόγον, ἢ σμίγουν με αὐτὸν τὰς ἀλλοκότους αὐτῶν δόξας. Ὅθεν καὶ ἡ κοινότης τοιούτων ἀνθρώπων δὲν εἶναι Ἐκκλησία, ἀλλὰ πολλῶ μάλλον συν- ἄθροισις κακοδόξων, οἱ ὅποιοι δὲν κυβερνῶνται ὑπὸ πνεύ- ματος Θεοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς ἔχθρας καὶ τοῦ μίσους. Βλέπομεν εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς, μὲ μέγα σκάνδαλον τοῦ Χριστιανισμοῦ, τρεῖς κυρίας Αἱρέσεις· ἡ- γουν τὴν Αἵρεσιν τῶν Παπιστῶν (88), τῶν Λουθηρανῶν (89), καὶ τῶν Καλβινιστῶν (90). Καὶ αἱ τρεῖς αὗται ἀν-

88) Γνωσταὶ εἶναι εἰς καθ' ἓνα αἱ διαφοραὶ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ καιρὸς καθ' ὃν ἀναφύη πᾶσα μί- α ἀπὸ αὐτὰς, καὶ ἡ ἀνωφελὲς συναθροισθεῖσα εὐνοδος τῆς Φλωρεν- τίας, διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν μεγάλην αὐτὴν πληγὴν τῆς Ἐκκλησίας.

89) Ὡνομάσθησκον ἀπὸ Μαρτίνου Λουθήρου τοῦ Αἰρεσιάρχου, ὅστις ἦτον Μοναχὸς ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Αὐγουστινιανῶν, καὶ διδάσκαλος τῆς ἀκαδημίας ἐν Βιττεμβέργῃ, πόλει τῆς Γερμανίας· ἤρξατο νὰ διδάσκῃ δημοσίως τὰς δόξας αὐτοῦ, καὶ νὰ ἀντιφέρεται κατὰ τῆς Παπιστικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἔτει 1517. Κατεδικάσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Πάπα ὡς αἰρετικὸς ἐν ἔτει 1520. Συνεργὸς τοῦ Λουθήρου ἐστάθη Φί- λιππος ὁ Μελάγχθων, ὅστις ἀπεκρίθη πρὸς Ἰωσήφ Πατριάρχην Κων- σταντινουπόλεως, πέμψας αὐτῷ καὶ τὴν ἐν Αὐγούστῃ ὁμολογίαν τῶν Λουθηρανῶν· ἐπειδὴ εἶχε στείλῃ ὁ Πατριάρχης ἐν ἔτει 1558. Δη- μήτριον τὸν Διάκονον εἰς Βιττεμβέργην, διὰ νὰ ἐξετάσῃ περὶ τῆς νέας ταύτης Αἱρέσεως. Ἰδ. Ἀδόλφ. Λάμπ. Ἐκκλησ. Ἱστορ. Βιβλ. 2. κεφ. 12. Κατὰ τοὺς καιροὺς τούτους ἤκημαζε καὶ Ἰλδερῖκος ὁ Ζβίγγλιος εἰς τὴν Ἐλουητιάν. Αἱ δόξαι τούτου διάφερον ὀλίγον τε ἀπ' ἐκείνας τοῦ Λουθήρου.

90) Ἀπὸ Ἰωάννου τοῦ Καλβίνου. Οὗτος ἐγεννήθη ἔτει 1509. καὶ ἀπέθανεν ἔτει 1564. Ἐστάθη τοσοῦτω περιφημότερος μεταξὺ τῶν ὁ- παδῶν τοῦ Ζβίγγλιου, ὥστε νὰ μένῃ τὸ ὄνομά του κοινὸν εἰς ὅλην τὴν Αἵρεσιν. Ἰδε τὸν Λάμπιον Αὐτ. Σημείωσαι ὅτι ἡ δι' ἐπιστολῶν κοινολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν Λουθηρανῶν ἤρξατο πάλιν ἐκ δευτέρου ἐπὶ Ἱερεμίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔστειλαν ἔτει 1573. τὴν ἐν Αὐγούστῃ ὁμολογίαν ὁ Ἰά- κωβος Ἀνδρέου καὶ Μαρτίνος ὁ Κρούσιος· ἀλλ' ἐτελειύτησεν ἀνω- φελῶς καὶ αὕτη (ὡς ἡ πρώτη) ἔτει 1581. Αὐτ. κεφ. 13. §. 19.

τιφέρονται πρὸς ἀλλήλας. Ὁ Παπισμὸς εἶναι πλήρης ἀπὸ ὀλεθριωτάτης δεισιδαιμονίας, καὶ ὑποτάσσεται τυφλῶς, μὲ ἀθέτησιν τοῦ Θεοῦ λόγου, εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ Πάπα. Αὐτοὶ παρεξηγοῦσι τὸ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόγμα ἐναντίον εἰς τὰς φανεράς μαρτυρίας τῆς ἁγίας Γραφῆς· ὑστεροῦσι τοὺς λαϊκοὺς τὸ ποτήριον τῆς Θείας Κοινωνίας, καὶ δὲν συγχωροῦσιν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἁγίας Γραφῆς⁽⁹¹⁾. Αὐτοὶ πιγεύουσι καθαρθήριον πῦρ, γέννημα τῆς ἰδίας αὐτῶν φαντασίας (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. 5.) καὶ, ἰδιοποιούμενοι μίαν κυριαρχίαν ἀγνώ-

91) Εὐρίσκονται ὀλίγοι τινὲς καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων, οἱ ὅποιοι ἐξ ἀγνοίας νομίζουν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ συγχωρῇται ἡ ἀνάγνωσις τῆς ἁγίας Γραφῆς ἢ κατ' ἰδίαν· ἀλλὰ χάρις τῷ Θεῷ! τοιαύτη ποτὲ δὲν ἐστῆθη ἡ δόξα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· ἐξ ἐναντίας οἱ Πατέρες αὐτῆς, ὡσάκις ἐνέπεσεν ἀφορμὴ, ἐδίδαξαν ὁμογνώμως, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τῆς Γραφῆς εἶναι μέσον δραστήριον, διὰ νὰ ἐκκλίνη ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ κακὸν καὶ νὰ ποιήσῃ τὸ ἀγαθόν. Διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω κατὰ μέρος ἐκάστου τὰς μαρτυρίας, ἱκανὸν εἶναι νὰ σημειώσω τὴν ῥῆσιν τοῦ Χρυσοστόμου τὴν περὶ τούτου. Αὐτὸς ὁ Εὐεῖος πατὴρ (Ὁμιλ. 6', εἰς τὸν Ματθ.) ἀφ' οὗ κατηγορεῖ τὴν ἀμέλειαν τῶν ἀκροατῶν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς, φέρει ταύτην τὴν ἀντίθεσιν τῶν λαϊκῶν· «Οὐκ εἰμὶ τῶν μοναχῶν, ἀλλὰ καὶ γυναῖκα » ἔχω, καὶ παιδιὰ καὶ οἰκίας ἐπιμελοῦμαι » τὴν ὁποίαν ἀνασκευάζει μὲ τὰ σοφὰ ταῦτα λόγια· «Τοῦτο γὰρ ἐστίν, ὃ πάντα ἐλυμνήνατο, ὅτι ἐκείνοις μόνοις (τοῖς μοναχοῖς) νομίζεται προσθεῖναι » τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἁγίων Γραφῶν, πολλῶ πλεον ἐκείνων ἡμεῖς » δεόμενοι· τοῖς γὰρ ἐν μέσῳ πολέμων στρεφόμενοι, καὶ καθ' ἐκάστην » ἡμέραν τραύματα δεχομένοις, τούτοις μάλιστα δεῖ φαρμάκων, ὥστε » τοῦ μὴ ἀναγινώσκειν πολλῶ χειρὸν τὸ καὶ περιττὸν εἶναι τὸ πρᾶγμα » νομίζειν· ταῦτα γὰρ σατανικῆς μελέτης τὰ ῥήματα. » Ὁ αὐτὸς πατὴρ ἔχει λόγον ὁλόκληρον ἐπιγραφόμενον «Ὅτι χρήσιμος ἡ τῶν Γραφῶν ἀνάγνωσις». Ἀλλὰ καὶ ἂν δὲν εἴχομεν τὰς μαρτυρίας τῶν Πατέρων, ἱκανὸς ἦτον ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ ἡ αὐθεντεία τῆς Ἀποκαλύψεως νὰ συστήσῃ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Γραφῆς· ἂν ᾖναι συγκεχωρημένον εἰς τοὺς λαϊκοὺς τὸ νὰ ἀκροάζωνται τὴν Γραφὴν ἐπ' Ἐκκλησίας, διὰ ποίαν αἰτίαν δὲν ἤθελεν ᾖναι συγκεχωρημένον τὸ νὰ τὴν ἀναγινώσκῃ καὶ κατ' οἶκον ἰδίᾳ; Ἴδε καὶ Λουκ. 15', 29. Ἰωάν. 1, 39. Πράξ. 17', 11. Ἀ. Τιμόθ. 3', 13. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. 1.)

ριστον εἰς τὸ Εὐαγγέλιον, καταδιώκουσι διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας ὄλους ἐκείνους, ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ συμφωνήσωσι με αὐτούς. Οἱ Λουθηρανοὶ καὶ οἱ Καλβινισταὶ ἐχωρίσθησαν πρὸ χρόνων ὀλίγων ἀπὸ τοῦ Παπιστᾶς διὰ τοῦ Λουθήρου καὶ τοῦ Καλβίνου· θέλοντες ὁμῶς νὰ ἀπορρίψωσι τὰς Παπιστικὰς δεισιδαιμονίας, ἀπέβαλον ὡσαύτως καὶ τὰς Ἀποστολικὰς παραδόσεις. Αὐτοὶ κοινῶς ἐκράτησαν τὴν δόξαν τῆς Αὐτικῆς Ἐκκλησίας περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ⁽⁹²⁾. Ἰδίως δὲ οἱ μὲν Λουθηρανοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τὴν πανταχοῦ παρουσίαν, ἥτις εἶναι τῆς Θεότητος μόνης ἰδίᾳ ⁽⁹³⁾. οἱ δὲ Καλβινισταὶ ὑποβάλλουσι τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις εἰς ἓνα βέβαιον καὶ ἀναπόδραστον προορισμόν.

Περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἡμετέρας Γραικορωσσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ ἀλήθεια δὲ τῆς ἡμετέρας Γραικορωσσικῆς Ἐκκλησίας ἐπιστηρίζεται εἰς ἀποδείξεις ἀναμφιβόλους· καθότι ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τοῦ νῦν αὐτὴ ἐφύλαξε σῶαν ὅχι μόνον τὴν ὑπ' αὐτῶν κηρυχθεῖσαν πίστιν, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὰς παραδόσεις τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἑλλάς ἐδιδάχθη τὴν Χριστιανικὴν πίστιν ἀπὸ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον· ἐφύλαξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ διδασθεῖσαν ἀλήθειαν σῶαν εἰς ὄλους τοὺς μετέπειτα αἰῶνας, καὶ ἐξερρίζωσε διὰ οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν Συνόδων ὅλας τὰς ἀπατηλὰς Αἱρέσεις, ὅσαι ἐσπούδαζον νὰ εἰσαχθῶσιν εἰς αὐτήν. Μὲ ταύτην τὴν ἀμώμητον καὶ καθαρὰν διδασκαλίαν ἠυδόκησεν ὁ Θεὸς μετέπειτα νὰ φωτίσῃ καὶ τὴν Ῥωσσίαν ⁽⁹⁴⁾. Μήτε εἰς τὴν Ἑλλάδα μήτε εἰς τὴν

92) Ἦγουν δοξάζουσι καὶ οἱ Λουθηροκαλβινισταὶ, καθὼς οἱ Παπισταὶ, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

93) Ἐννοεῖ ὁ Συγγραφεὺς τὴν δόξαν τῶν Λουθηρανῶν περὶ τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας. Αὐτοὶ δοξάζουσιν, ὅτι ἐνοῦνται τρὶς μυστηριώδεις τὸ ἀληθὲς σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸν ἄρτον, καὶ τὸ ἀληθὲς αἶμα μετὰ τὸν οἶνον, τὴν ὁποῖαν ἔνωσιν ὀνομάζουσι συνουσίωσιν.

94) Οἱ Ῥῶσσοι, πιστεύσαντες πρῶτον εἰς τὸν Χριστὸν κατὰ τοὺς

Ῥωσσίαν ἔλαβε ποτὲ καὶ μίαν μεταβολὴν αὐτὴ ἡ διδασκαλία, ὅποιαν βλέπομεν νὰ ἔλαβεν ὁ Παπισμὸς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ Λουθήρου· καὶ ἀγκαλὰ εἰς τινὰς ὁμοθρήσκους ἡμῶν εὐρίσκονται δεισιδαιμονίαι καὶ καταχρήσεις, ἡ Ἐκκλησία ὅμως ἡμῶν δὲν ὑπερασπίζει τὰ τοιαῦτα ἄτοπα, ἀλλ' οἰκτεῖρει, ἐλέγχει καὶ διορθώνει τοὺς οὕτω φρονούντας· ἔπειτα μήτε δύνανται νὰ προσάψωσι μῶμον εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν αἱ μερικαὶ κακοδοξίαι τινῶν, οἱ ὅποιοι ἀγνοοῦσι τὴν ἀλήθειαν. Ἐντεῦθεν λοιπὸν συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ὅχι μόνον ἡ ἀληθὴς, ἀλλὰ καὶ ἡ μόνη, καὶ ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Εἶναι ἡ αὐτὴ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐπειδὴ συμφωνεῖ μὲ τὴν Γραικικὴν Ἐκκλησίαν· ἡ δὲ Γραικικὴ Ἐκκλησία ποτὲ δὲν ἐχωρίσθη ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν· ἡ Ἀποστολικὴ δὲ πάλιν Ἐκκλησία ἦτον ἡ αὐτὴ μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅσον κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς πίστεως· καὶ ἡ Ἐκκλησία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θεμελιούται ἐπάνω εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀπολυτρώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τὴν ὅποιαν ἀδιστακτῶς ἐπίστευσαν ὅλοι οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ καὶ μετὰ τὸν κατακλυσμὸν ἅγιοι Πατριάρχαι· ἐπομένως ἔχει ἡ ὀρθόδοξος Εὐαγγελικὴ ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν τοῦ κόσμου, καὶ θέλει μείνῃ (κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἁγίας Γραφῆς) ἡ αὐτὴ μέχρι τέλους τοῦ κόσμου.

χρόνους Βασιλείου τοῦ Μακεδόνης (ὅστις ἐβασιλεύσεν ἐν ἔτει 867.) διὰ τῶν διδασκάλων, τοὺς ὁποίους ἔστειλε πρὸς αὐτοὺς Ἰγνάτιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἐπέστρεψαν ἔπειτα πάλιν εἰς τὴν πάλτριον θρησκείαν, μέχρις οὗ Βλοδομίρος ὁ Δουξ αὐτῶν, λαβὼν εἰς γυναικα Ἄναν τὴν ἀδελφὴν Βασιλείου τοῦ Προφυρογεννήτου Αυτοκράτορος Ῥωμαίων, κατηχήθη παρ' αὐτῆς, καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς ἐν ἔτει 987. (ἄλλ. 990.) καὶ κατὰ μικρὸν ἔπειτα ὅλον τὸ ἔθνος. Ἴδε Μοσσεμίον Ἐκκλῆσ. Ἱστορ. Ἐκατονταετηρ. Θ', Μέρ. α', κεφ. 3', §. 4. καὶ Ἐκατονταετ. Γ', Μέρ. α', κεφ. α', §. 5. καὶ Αἰάμπ. Ἐκκλῆσ. Ἱστορ. Βιβλ. Β', κεφ. ή. §. 11.

Διατί ονομάζεται Ἀγία ἡ Ἐκκλησία;

(β) Ἡ Ἐκκλησία ονομάζεται Ἀγία. Πρῶτον, ἐπειδὴ ὅλοι οἱ ἀληθινοὶ πιστοὶ ἡγιασθήσαν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ· οὕτω γράφει ὁ Παῦλος· «Καὶ ταῦτά τινες ἦτε (ἡ-
 » γουν εἴχετε τὰς κακίας τῶν ἀκαθάρτων ἐθνικῶν)· ἀλλὰ
 » ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιασθήτε, ἀλλὰ ἐδικαιώθητε ἐν τῷ
 » ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ Θεοῦ
 » ἡμῶν» (Α, Κορινθ. 5'. 11.). Δεύτερον, ἐπειδὴ οἱ ἀληθι-
 νοὶ χριστιανοὶ σπουδάζουσι μὲ τὴν συνέργειαν τῆς Θείας
 χάριτος νὰ ἀφήσωσι τὴν ἁμαρτίαν, νὰ νεκρώσωσι τὰς
 σαρκικὰς ἐπιθυμίας, καὶ νὰ ἐνωθῶσι διὰ τῆς εὐσεβοῦς
 διαγωγῆς μὲ τὸν Θεόν, τὸ ἁγιώτατον Ὄν· «Ἐπεφάνη
 » γὰρ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, παι-
 » δεύουσα ἡμᾶς, ἵνα, ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς
 » κοσμικὰς ἐπιθυμίας, σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσε-
 » βῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι» (Τίτ. 6', 11. 12.). Καὶ
 ἀγκαλὰ εὐρίσκονται καὶ τὴν σήμερον ἁμαρτωλοὶ εἰς τὴν
 Ἐκκλησίαν, εἶναι ὅμως ἐκεῖνοι μόνοι, ὅσοι ὁμολογοῦσι τὰς
 ἁμαρτίας αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ λαμβάνουσι τὴν
 εὐμενῆ συγχώρησιν αὐτῶν διὰ τῆς ἀληθινῆς μετανοίας,
 ἣτις ἐπιστηρίζεται εἰς τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν· οἱ δὲ ἀ-
 μετανόητοι καὶ πεπωρωμένοι δὲν εἶναι μέλη τῆς Ἐκ-
 κλησίας.

Διατί ονομάζεται Καθολικὴ;

(γ) Ἡ Ἐκκλησία εἶναι Καθολικὴ, ἡγουν εὐρίσκεται
 εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτου ἐννοοῦμεν τὴν
 Κοινότητα τῶν ἀληθινῶν χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι εἶναι διε-
 σπαρμένοι εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου. Ὅλοι οἱ ἀληθι-
 νοὶ πιστοὶ, ὅπου ποτὲ καὶ εἰς ὅποιον αἰῶνα ἤθελεν ἦναι,
 εἶναι μέλη τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας· διότι εἶναι μία καὶ
 ἡ αὐτὴ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου, τὴν ὁποίαν ἐδέχ-
 θησαν ὅλοι· αὐτοὶ πολεμοῦσιν ὅλοι ὑποκάτω εἰς ἓνα ἀρ-
 χηγὸν· ἀκολουθοῦσιν ὅλοι τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ, καὶ
 ἔχουσι τὸν αὐτὸν ὅρον καὶ σκοπὸν, πρὸς τὸν ὅποιον τρέ-

χουσιν. Εἰς ταύτην τὴν Ἐκκλησίαν, καθὼς λέγει, ὁ Ἀπόστολος, (Γαλάτ. γ', 28.) «Οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλλήνι» οὐκ ἐν θεῷ, οὐδὲ ἐλευθέρῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θήλῃ· «πάντες γὰρ (εἰς εἰσὶν) ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ». Καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ἡ Χριστιανικὴ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν Ἐκκλησίαν· καθότι ἡ Ἰουδαϊκὴ ἦτον περιορισμένη εἰς ἓν μόνον ἔθνος· ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιορισμὸν ἐλευθερώθη ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅστις λέγει· «Ἐρχε-» ται ἔρα, ὅτε οὔτε ἐν τῷ ὄρει τούτῳ, οὔτε ἐν Ἱεροσο-» λύμοις προσκυνήσετε τῷ Πατρὶ—ἀλλ' ὅτε οἱ ἀληθινοὶ» προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ Πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ» ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. 8', 21—23.) ἤγουν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ.

Πόθεν λέγεται Ἀποστολική;

(δ) Ἡ Ἐκκλησία ὠνομάσθη Ἀποστολική, διότι φυλάττει σώαν τὴν ἔγγραφον καὶ τὴν ἄγραφον διὰ στόματος παραδοθεῖσαν διδασχὴν τῶν Ἀποστόλων, καὶ ἐπομένως τῶν Προφητῶν, μὲ τοὺς ὁποίους συμφωνοῦσιν οἱ Ἀπόστολοι. Μαρτυρεῖ τοῦτο ὁ Θεὸς Παῦλος, ὁπότεν λέγει, ὅτι οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοὶ εἶναι ἐπωκοδομημένοι «Ἐπὶ» τῷ θεμελίῳ τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν, ὄντος ἀ-» κρογωνιαίου λίθου αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ». Ἐφῆσ. 2', 20. (98).

§. 29. Περί τῆς κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία κυβερνᾶται ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας τῆς Νέας Διαθήκης ὑποκάτω εἰς μίαν κεφαλὴν, τὸν Χριστόν.

98) Συμφωνεῖ μὲ τὸν ἡμέτερον Συγγραφεὰ καὶ Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος περὶ τῶν τεσσάρων ιδιοτήτων τῆς Ἐκκλησίας. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. ζ'). «Μίαν μὲν ταύτην ἐκάλεσαν (λέγει) οἱ Πατέρες διὰ τὸ μονοειδὲς καὶ ἀπλοῦν τῆς πίστεως· μία πίστις, φησὶν ὁ Ἀπόστολος, ἐν βάπτισμα. Ἀγίαν δὲ διὰ τὸ ἅγιους εἶναι, ἐξ ὧν συνίσταται, ἁγιασθέντας τῷ» «παναγίῳ τοῦ Θεοῦ Πνεύματι· Καθολικὴν, διὰ τὴν ἑνωσιν τῶν ἀ-» «πανταχοῦ διεσπαρμένων μερικῶν καὶ κατὰ χώραν Ἐκκλησιῶν αἱ» «πᾶσαι τῷ συνδέσμῳ τοῦ παναγίου Πνεύματος μίαν καὶ καθολι-

Ἡ Ἐκκλησία εἶναι μία εὐτακτος καὶ καλῶς ἰθουμένη κοινότης· ἐπομένως πρέπει νὰ ἔχῃ διοίκησιν· διοίκησιν ὅμως ὄχι φιλαρχικὴν καὶ τυραννικὴν, ἀλλὰ πραεῖαν καὶ πνευματικὴν· καθότι πιστεύεται ψυχάς. Ὅθεν μῆτε προσταγὰς ἔχει, ἀλλὰ διδασχάς καὶ παραγγελίας· ἐπειδὴ ἀδύνατον εἶναι νὰ πιστεύσῃ ὁ ἄνθρωπος μὲ βίαν.

Ἡ διοίκησις τῆς Ἐκκλησίας συνίσταται ἀπὸ πνευματικούς ποιμένας καὶ διδασκάλους.

Ἡ διοίκησις ἡγουν κυβέρνησις τῆς Ἐκκλησίας, συνίσταται ἀπὸ πνευματικούς ποιμένας καὶ διδασκάλους, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος· «Καὶ αὐτὸς ἔδωκε τοὺς μὲν, Ἀποστόλους, τοὺς δὲ, Προφῆτας, τοὺς δὲ, Εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ, ποιμένας καὶ διδασκάλους, πρὸς τὸν καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, εἰς ἔργον διακονίας, εἰς οἰκοδομὴν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ» (Ἐφεσ. δ', 11.)

Κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ Χριστός.

Ἀπὸ τοὺς ποιμένας ἄλλοι εἶναι πρῶτοι, καθὼς οἱ Ἐπίσκοποι, καὶ ἄλλοι δεύτεροι, καθὼς οἱ Ἱερεῖς. Ἡ κεφαλὴ ὅμως τῆς Ἐκκλησιαστικῆς αὐτῆς διοικήσεως καὶ τῶν ὑπηρετῶν ταύτης εἶναι εἷς καὶ μόνος, ὁ Χριστός· ἐπειδὴ, καθὼς εἶναι ἀρχηγὸς καὶ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, οὕτως εἶναι καὶ μόνος αὐτὸς κεφαλὴ καὶ κυβερνήτης αὐτόνομος ταύτης, κυβερνῶν αὐτὴν ἀοράτως μὲ τὸν λόγον διὰ τοῦ Πνεύματος. Διὰ τοῦτο δὲν δύναται ἡ Ἐκκλησία ν' ἀκολουθήσῃ ἄλλον τινὰ πρὸ αὐτὸν, καὶ τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ Θεοῦ, λόγου, εἰς ὅσα καθ' αὐτὸ ἀφορῶσι τὴν πίστιν. Περὶ τούτου λέγει σαφῶς ὁ Ἀπόστολος, ὅτι «Ὁ Χριστὸς» εἶναι κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ αὐτὸς ἐστὶ σωτὴρ τοῦ σώματος» (Ἐφεσ. ε', 23.) καὶ «Οὐδεὶς γάρ ποτε

»κὴν ἀποτελοῦσιν· Ἀποστολικὴν, ὅτι τὴν τῶν Ἀποστόλων διδασκαλίαν κατέχει, καὶ οὐκ ἄλλαν τινὰ νόθον καὶ ἔκφυλον». Ὁμιλογ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησ. κεφ. ζ'.

»τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει
»αὐτὴν, καθὼς καὶ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν» Αὐτ. 29.

Τὰ καθήκοντα τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας.

Τὸ χρέος τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων εἶναι ταῦτα.
Πρῶτον, νὰ διδάσκωσι τὴν κοινότητα· ἐνταῦθα ἀνήκουσι
τὸ νὰ διδάσκωσι τὴν ἀλήθειαν, τὸ νὰ ἐλέγχωσι τὰς κα-
κοδοξίας, τὸ νὰ ἐνδυναμώνωσι καὶ νὰ στηρίζωσιν εἰς τὸ
ἀγαθὸν τοὺς πιστοὺς, καὶ τὸ νὰ διορθώνωσι τοὺς ἀπί-
στους. Δεύτερον, τὸ νὰ ἱεουργῶσι τὰ μυστήρια, καὶ νὰ
ἀναγινώσκωσι τὰς κοινὰς προσευχάς· ἐνταῦθα ἀνήκουσι
τὸ Βάπτισμα, ἡ διανομὴ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἡ ἀκρόα-
σις τῆς Ἐξομολογήσεως, καὶ τὰ τοιαῦτα.

Ποία εἶναι ἡ διακονία τῶν κλειδῶν;

Ἐδωκε πρὸς τούτοις ὁ Σωτὴρ εἰς τοὺς ποιμένας τῆς
Ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν,
ἤγουν, τὴν διακονίαν τῶν κλειδῶν, ἡ ὁποία ὑφίστα-
ται εἰς τοῦτο, ὅτι νὰ δύνανται νὰ ἀφορίζωσιν, ἤγουν
νὰ ἀποκλείωσιν, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὴν κοι-
νότητα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ κηρύττω-
σιν ὡς Ἐθνικὸν ἓνα χριστιανὸν ἄπιστον, ἢ ἄκρως πε-
πωρωμένον, καὶ φανερόν ἁμαρτωλόν, ἀφ' οὗ πρῶτον τὸν
νουθετήσωσιν εἰλικρινῶς· καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ δε-
σμεῖν· ὅταν ὅμως αὐτὸς ἐπιστρέψῃ διὰ τῆς χάριτος τοῦ
Θεοῦ, καὶ δεῖξῃ μετάνοιαν ἀληθινήν, νὰ τὸν περιλαμ-
βάνωσι πάλιν εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τοῦτο
εἶναι τὸ λύειν.

Πότε εἶναι χρεῖα Οἰκουμενικῆς Συνόδου;

Ἡ ἀξιόλογος αὕτη ἐξουσία πρέπει νὰ θεμελιούται
εἰς μόνον τὸν Θεῖον λόγον,

Εὐρίσκεται, φερ' εἰπεῖν, εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκ-
κλησίαν διαστροφεὺς τις, ὁ ὁποῖος σπουδάζει νὰ μολύνῃ
τὴν Ἐκκλησίαν μετὰ τὸ δηλητήριον φάρμακον τῶν ὁλε-
θρίων αὐτοῦ δογμάτων· τότε γίνεται Σύνοδος Οἴκου-

μενική, ἡγουν συναθροίζονται οἱ Ἐπίσκοποι τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς γῆς εἰς ἓνα τόπον· ἐξετάζουσι καὶ ἀνακρίνουσι ἀκριβέστατα τὴν νέαν ταύτην δόξαν· καὶ, ὅταν τὴν εὕρωσιν ἀσύμφωνον μὲ τὸν Θεῖον λόγον, κηρύττουσιν εἰς ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν, ὅτι ἡ τοιαύτη δόξα ἀντιφέρεται εἰς τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀποκλείουσιν ἀπὸ τὸν ἀριθμὸν τῶν χριστιανῶν τὸν τοιοῦτον κακόδοξον. (Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. ἡ.).

Πόσαι εἶναι αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι;

Τοιαῦται Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι (ἐξω ἀπὸ τὴν Σύνοδον τῶν Ἀποστόλων, ἣτις φάνηται εἰς τὰς Πράξεις ιε', 6.) συνηθροίσθησαν ἑπτὰ· ἡγουν, ἡ πρώτη ἐν Νικαίᾳ (96), ἡ δευτέρα ἐν Κωνσταντινουπόλει (97), ἡ τρίτη ἐν Ἐφέσῳ (98), ἡ τετάρτη ἐν Χαλκιδόνι (99), ἡ πέμπτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (100), ἡ ἕκτη ἐν Κωνσταντινουπόλει (101), ἡ ἑβδόμη ἐν Νικαίᾳ (102). Αὗται αἱ Σύνοδοι διωρίσθησαν ἀπὸ εὐσεβεῖς βασιλεῖς· ἐκ τῶν δ-

96) Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 325. ἐκ τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ Πατέρων, κατὰ Ἀρείου πρεσβυτέρου Ἀλεξανδρείας· ὅστις ἔλεγε κτίσμα τὸν προκρίωνιον καὶ συνάναρχον Υἱὸν τοῦ Θεοῦ.

97) Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου, ἐν ἔτει 381. ἐξ ἑκατὸν πενήτηκοντα Πατέρων, κατὰ Μακεδονίου τοῦ Πνευματομάχου, Σαβελλίου τοῦ Ἀφρικανοῦ καὶ Ἀπολλιναρίου Λαοδικεῖας.

98) Ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ μικροῦ ἐν ἔτει 431. ἐκ διακοσίων Πατέρων, κατὰ Νεστορίου Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Ἀνθρωπολάτρου· ἐπειδὴ αὐτὸς ἔλεγε ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστόν.

99) Ἐπὶ Μαρκιανοῦ, ἐν ἔτει 451. ἐκ Πατέρων ἑξακοσίων τριάκοντα, κατὰ Διοσκόρου καὶ Εὐτυχοῦς τῶν Μονοφυσιτῶν.

100) Ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ, ἐν ἔτει 553. ἐκ Πατέρων ἑκατὸν ἐξήκοντα πέντε, κατὰ τῶν δογματῶν Ὠριγένοους, Εὐαγρίου, Διδύμου καὶ ἄλλων.

101) Ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου, ἐν ἔτει 680. ἐκ διακοσίων ὀγδοήκοντα ἑννέα (κατ' ἄλλους ἑκατὸν ἑβδομήκοντα) Πατέρων, κατὰ Μονοθελητῶν.

102) Ἐπὶ Εἰρήνης τῆς βασιλίσσης, ἐν ἔτει 787. ἐκ τριακοσίων πενήτηκοντα σχεδὸν Πατέρων, κατὰ τῶν Εἰκονομάχων.

ποίων τινές καὶ παρόντες εὐρέθησαν εἰς αὐτάς· καθότι οἱ χριστιανοὶ βασιλεῖς εἶναι οἱ πρῶτοι προνοηταὶ καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ χρεωστούσι νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ καλὸν τῆς Ἐκκλησίας, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὠφέλειαν τῆς πολιτικῆς κοινωνίας.

Τί ἀπαιτεῖ ἡ Ἐκκλησία παρὰ τῶν ὀρθοδόξων βασιλέων;

Ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν βασιλέων ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία· πρῶτον, τὸ νὰ καταλαμβάνωσι τὸν Θεῖον νόμον (103)· δεῦτερον, τὸ νὰ γίνωνται παράδειγμα εὐσεβείας καὶ ἀρετῆς εἰς τοὺς ἄλλους· τρίτον, τὸ νὰ προσέχωσιν εἰς τὸ νὰ κυβερνᾶται ἡ Ἐκκλησία εὐτάκτως, καὶ νὰ θαρβύνωσι τοὺς πιστοὺς οἰκονόμους καὶ κυβερνήτας· τέταρτον, τὸ νὰ ἐμποδίζωσι τὰ σχίσματα, καὶ νὰ φυλάττωσι τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοὺς διώκτας καὶ τοὺς βλασφήμους· πέμπτον, τὸ νὰ ἐξαπλοῦται ἡ Θεία διδασκαλία, καὶ νὰ ἔχωσιν οἱ διδάσκαλοι ταύτης ἱκανὰ τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα· ἕκτον, τὸ νὰ ἐπιστρέψωσι τὰ ἄπιστα ἔθνη εἰς τὴν πίστιν. Ἐντεῦθεν βλέπει πᾶς ἕνας πόσον εἶναι σφιγκτὰ ἡνωμένα ἡ πολιτικὴ κοινωνία καὶ ἡ Ἐκκλησία· ἐπειδὴ, διὰ τὴν πληρώσῃ ἕνας πολίτης τὰ ἴδια καθήκοντα καὶ νὰ ἀπέχη, ἀπὸ τὸ κακὸν, πρέπει νὰ ἔχη συνείδησιν· ποῖος ἄλλος ὅμως δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν, πᾶρεξ ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφρούς; Εἶναι δὲ ἡ πίστις ὠφέλιμος εἰς τὸν βασιλέα μάλιστα· ἐπειδὴ τὸν ὑποτάσσει εἰς τὸν νόμον αὐτῆς, εἰς καιρὸν ὅταν αὐτὸς δὲν ὑπόκειται εἰς ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ τὸν συνέχει τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰ ὅρια τῆς ἀγίας ἀληθείας, καὶ εὐκολύνει εἰς αὐτὸν τὴν πλήρωσιν τῶν καθηκόντων. Πρὸς τούτοις, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἔχει ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλον ἀνώτερον αὐτοῦ, μήτε δύναται τις νὰ τὸν ἀνταμείψῃ διὰ τοὺς κόπους του, ἡ πίστις μόνη τὸν θαρβύνει, μὲ τὸ νὰ ὑπόσχεται εἰς αὐτὸν τὴν ἐν οὐρανοῖς ἀσφαλεστάτην, πολύτιμον καὶ μεγίστην ἀμοιβήν.

103) Ἰδε Δευτερον. ιζ', 18—20.

§. 30. Περὶ Μυστηρίων.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς διέταξεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοῦ μυστήρια, ἡγουν, τοιαύτας πνευματικὰς τελετάς, διὰ τῶν ὁποίων δίδει εἰς τοὺς πιστοὺς τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ Θεοῦ ὑποκάτω εἰς ὁρατὰ σημεῖα.

Ὅστις ἐπιστρέφει εἰς τὸν Θεόν, πρέπει νὰ φανερώσῃ τὴν ἐσωτερικὴν ἀληθινὴν αὐτοῦ ἐπιστροφὴν διὰ τινος ὁρατοῦ σημείου· καθὼς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς, διὰ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ περὶ τῆς βεβαίας πληρώσεως τῶν ἐπαγγελιῶν, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς, ἠθέλησε νὰ τὰς κυρώσῃ διὰ βεβαίων σημείων. Μὴ νομίζωμεν ὅμως, ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐδύνάτο χωρὶς αὐτὰ τὰ ὁρατὰ σημεῖα, ἢ νὰ γνωρίσῃ τὴν ἐπιστροφὴν ἡμῶν, ἢ νὰ μᾶς πληροφορήσῃ διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ. Ἄπαγε!

Διατί διετάχθησαν τὰ Μυστήρια;

Αὐτὸς δὲν τὰ διέταξεν, εἰμὴ πρὸς στηριγμὸν περισσότερον τῆς Ἐκκλησίας αὐτοῦ. Ἐπειδὴ, διὰ τὸ νὰ ἦναι ὁ ἄνθρωπος σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ διὰ τὸ νὰ ἐντυπῶνται ἰσχυροτέρως εἰς τὴν ψυχὴν, ὅσα πίπτουσιν εἰς τὴν αἴσθησιν, καὶ διὰ τὸ νὰ ἦναι πρὸς τοῦτοις ἡ Ἐκκλησία μία ὁρατὴ Κοινότης ἐπὶ τῆς γῆς, διὰ τοῦτο καὶ ὁ προνοητὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οὐράνιος Πατὴρ ἠθέλησε νὰ διορίσῃ ὁρατὰς ἱεροτελεστίας, διὰ νὰ μαρτυρῶμεν καὶ νὰ βεβαιῶμεν ἐνώπιον πάντων τὴν πίστιν ἡμῶν μὲ αὐτάς, διὰ νὰ πιστεῦωμεν πλέον ἀδιστακτως τὰς ἐπαγγελίας του, διὰ νὰ ἐνούμεθα μετ' ἀλλήλων περισσότερον διὰ τῶν ὁρατῶν τούτων σημείων, καὶ διὰ νὰ διακρίνεται ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ πᾶσαν ἄλλην κοινότητα.

Τί ἐστὶ Μυστήριον;

Μυστήρια ὀνομάζει ἡ Ἐκκλησία τὰς τελετάς ταύτας· καθότι εἰς αὐτάς μέρος τι βλέπομεν, καὶ μέρος τι

πιστεύομεν. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, εἰς τὸ βάπτισμα βλέπομεν νὰ λούεται εἰς τὸ ὕδωρ τὸ σῶμα, καὶ πιστεύομεν, ὅτι ὡσαύτως λούεται καὶ καθαίρεται καὶ ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἶναι δὲ ἄλλα τῆς Παλαιᾶς, καὶ ἄλλα τῆς Νέας Διαθήκης μυστήρια.

Τὰ μυστήρια τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης.

Τὰ μυστήρια τῆς Παλ. Διαθήκης ἦσαν ἡ Περιτομὴ καὶ τὸ Πάσχα. Ἡ περιτομὴ, διαταχθεῖσα ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν Ἀβραάμ. καὶ τοὺς ἀπογόνους του, ἦτον μία ἱεροτελεστία, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἐδέχετο τοὺς περιτεμνομένους εἰς τὴν διαθήκην αὐτοῦ (Γενέσ. ιζ', 10.) καὶ, κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Παύλου (Ῥωμ. β'. 29), ἦτο σημεῖον τῆς ἐσωτερικῆς περιτομῆς τῶν σαρκικῶν ἐπιθυμιῶν, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀρνηθῇ, ὅστις θέλει νὰ λατρεύῃ τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ. Ἐντεῦθεν καταλαμβάνομεν, διὰ τί ὅλοι οἱ πιστοὶ ὀνομάζονται τέκνα τοῦ Ἀβραάμ· διότι χρεωστοῦσι νὰ φυλάττωσιν ἐπιμόνως τὴν πνευματικὴν περιτομὴν, τῆς ὁποίας τὰ σημεῖα ἔλαβεν ὁ Ἀβραάμ. Ὅποτεν ἦλθεν ἐπὶ τῆς γῆς ὁ τελειωτὴς τῆς ἡμετέρας σωτηρίας Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ ὅλας τὰς ἁμαρτίας, προσενέγκας ἑαυτὸν εἰς θυσίαν· τότε κατηργήθη καὶ ἡ Ἰουδαϊκὴ περιτομὴ τῆς σαρκὸς, καὶ ἔπαυσεν ὁ σκιώδης τύπος, ἀφ' οὗ ἐφάνη αὐτὸ τὸ σῶμα, τὸ προεικονισθὲν διὰ τοῦ τύπου. Οὕτω γράφει ὁ Ἀπόστολος πρὸς Κολασσ. β', 11. «Ἐν ᾧ (Χριστῷ) καὶ περιετμήθητε περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκὸς, ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ». Ἀντὶ δὲ τῆς παλαιᾶς περιτομῆς εἶναι σήμερον εἰς ἡμᾶς τὸ Βάπτισμα. Τὸ δεύτερον μυστήριον τῆς Παλ. Διαθήκης ἦτον ἡ βρώσις τοῦ πασχαλίου προβάτου, τῆς ὁποίας ἡ διαταγὴ περιγράφεται κατὰ πλάτος (Ἐξόδ. Κεφ. ιβ'). Ἡ τελετὴ αὕτη ἐνομοθετήθη εἰς τὸν καιρὸν τῆς Ἐξόδου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐξ Αἰ-

γύπτου ῥητῶς διὰ τοῦτο, διὰ νὰ διεγείρῃ τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς μνήμην τῆς εὐεργεσίας, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς, μὲ τὸ νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν σκληρὰν δουλείαν τῶν Αἰγυπτίων (Ἐξόδ. ιβ', 27.). Αὕτη ἦτο τύπος σαφὲς τοῦ ἀμώμου καὶ ἀγίου ἀμνοῦ, τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸν ὁποῖον ἐνούμεθα διὰ τῆς πίστεως· ὅθεν ἔπαυσεν ὡσαύτως εὐθὺς, ἀφ' οὗ ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου, διέταξεν ἀντ' αὐτῆς τὴν ἀγίαν Εὐχαριστίαν, καὶ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ.

§. 31.

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἔχει ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ ἐπτά μυστήρια· ἡγουν τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρίσμα, τὴν ἀγίαν Εὐχαριστίαν, τὴν Ἐξομολόγησιν, τὴν Ἱερωσύνην, τὸν Γάμον καὶ τὸ Εὐχέλαιον.

Τὰ κύρια καὶ ἐξαίρετα τῆς Νέας Διαθήκης μυστήρια εἶναι τὸ Βάπτισμα καὶ ἡ Εὐχαριστία. Ἐκ τῶν λοιπῶν τὸ Χρίσμα καὶ ἡ Ἐξομολόγησις λαμβάνονται παρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν ὡς μυστήρια· ἡ Ἱερωσύνη ὁμῶς, ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον δὲν ὑποχρεοῦσιν ὅλους τοὺς χριστιανούς.

§. 32. Περὶ Βαπτίσματος.

Τὸ Βάπτισμα εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον, ὅταν τὸ σῶμα πλύνεται διὰ τοῦ ὕδατος, λούεται ἡ ψυχὴ τῶν πιστευόντων διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦτο διετάχθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, διὰ τῆς ἐντολῆς, τὴν ὁποίαν ἔδωκεν εἰς τοὺς μαθητάς, αὐτοῦ, ὅταν εἶπε· «Πορευθέντες μαθητεύσατε »πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ »Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος.» Ματθ. κή, 19. Γίνεται δὲ τοῦτο τοιοῦτοτρόπως. Πρῶτον ὁ γέρος, ὃς τις ἐπιθυμεῖ τὸ ἅγιον Βάπτισμα, πρέπει νὰ

κατηχηθῇ ἱκανῶς τὴν Εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν. Δεύτερον, μετὰ τὴν κατήχησιν πρέπει νὰ ἀρνηθῇ τὸν διάβολον, τὸν κόσμον, καὶ τὸν ἑαυτὸν τοῦ «Ὅς τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν,» λέγει ὁ Σωτὴρ (Μάρκ. ἡ, 34.) Τρίτον, καταδύεται ὁ βαπτιζόμενος εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ ὁ ἱερεὺς ἐπιλέγει ταῦτα τὰ λόγια· Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Αἱ ἐνέργειαι τοῦ Βαπτίσματος.

Αὗται εἶναι αἱ ὁραταὶ τελεταὶ εἰς τὸ Βάπτισμα· αἱ δὲ ἀόρατοι καὶ ἐκ τῆς πίστεως προσερχόμεναι ἐνέργειαι τοῦ Βαπτίσματος εἶναι αἱ ἐπόμεναι. Πρῶτον, ἀπολούεται ὁ βαπτιζόμενος διὰ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ ὅλας τὰς ἁμαρτίας· τοῦτέστι συγχωρεῖ ὁ οὐράνιος Πατὴρ εἰς τὸν βαπτιζόμενον πιστὸν τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ διὰ τὴν ἀξιωμασίαν καὶ τὸν θάνατον τοῦ ἡμετέρου Μεσίτου. Δεύτερον, ἐμβάινει εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ· τοῦτέστιν ὑπόσχεται εἰς τὸν Θεὸν νὰ ἀφιερῶσιν τὸν ἐπίλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ· ἐπειδὴ τοῦτο σημαίνουνσι τὰ λόγια, «Εἰς »τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ »τοῦ ἁγίου Πνεύματος»· ἀποκτᾷ δὲ ἐνταύτῃ ὁ βαπτιζόμενος καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσῃ τὴν αἰώνιον ζωὴν. Τρίτον, ἀναγεννᾶται, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. γ'. 3.), τοῦτέστι λαμβάνει νέαν πνευματικὴν κλίσιν καὶ δύναμιν πρὸς τὸ καλόν· ὁ νοῦς φωτίζεται μὲ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀρετῆς, καὶ τῆς ἀληθοῦς εὐδαιμονίας· ἡ δὲ καρδιά πληροῦται ἀπὸ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, καὶ πληροφορεῖται περὶ τῆς ἀγάπης τοῦ οὐρανίου Πατρὸς πρὸς αὐτόν. Τοιαύτη εἶναι ἡ δύναμις καὶ ἐνέργεια τοῦτοῦ τοῦ ὑψηλοῦ Χριστιανικοῦ μυστηρίου, τὸ ὁποῖον ἀναγκάτως χρεωστεῖ νὰ λάβῃ, ὅστις θέλει νὰ σωθῇ· εἰ δὲ μὴ, δὲν ἔχει ἐλπίδα

σωτηρίας, ὄχι μόνον διότι δὲν ἐβαπτίσθη εἰς ὕδωρ, ἀλλὰ διότι δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡς λέγει ὁ Χριστός· «Ἐὰν μή τις γεννηθῇ » ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν » βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» Ἰωάν. γ', 5. (104). Εἰς τὸ βάπτισμα τῶν νηπίων ἐνεργεῖ, ἀντὶ τῆς πίστεως αὐτῶν, ἡ πίστις τῶν γονέων καὶ τῶν ἀναδόχων (105).

§. 33. Περὶ Χρίσματος.

Τὸ Χρίσμα εἶναι μυστήριον, τὸ ὁποῖον, διὰ τῆς χρίσεως τῶν μελῶν τοῦ σώματος μετὰ τὸ Μύρον, ἐπιχέει εἰς τὸν βαπτισθέντα τὸ πνευματικὸν μύρον, ἡγουν τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ἱερουργεῖται εὐθὺς μετὰ τὸ βάπτισμα ὑπὸ τοῦ ἱερέως· ὁ ὁποῖος, χρίων τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματος μετὰ μύρον, ἐπιλέγει ταῦτα τὰ λόγια· «Σφραγίς δωρεᾶς πνεύματος ἁγίου»· διὰ ταύτης τῆς ἱερᾶς τελετῆς ἔρχεται τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὸν βαπτισθέντα, καὶ τὸν σφραγίζει, ἡγουν τὸν βεβαιοῖ εἰς τὴν χάριν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν εἰς τὸ βάπτισμα, καθὼς ἦλθεν ἐπὶ τοὺς μαθητάς τοῦ Χριστοῦ· καὶ καθὼς αὐτοὶ οἱ μαθηταὶ ἐπετίθουν τὰς χεῖρας εἰς τοὺς πιστοὺς, ἀφ' οὗ τοὺς ἐβάπτιζον, καὶ ἐλάμβανον οἱ βαπτισθέντες διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων τὸ ἅγιον Πνεῦμα (Πράξ. ἡ, 17.) (106). Ἡ

104) Καὶ στίχ. 36. τοῦ αὐτ. κεφ. «Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν » ἔχει ζωὴν αἰώνιον· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὕψεται ζωὴν κ.τ.»

105) Ἀγκαλὰ ἀρκῇ ἡ πίστις τῶν γονέων καὶ τῶν ἀναδόχων εἰς τὴν νὰ βαπτισθῶσι τὰ νήπια, χρεωστοῦσιν ὅμως καὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀνάδοχοι νὰ καταχωσῶσι τὸν βαπτισθέντα εἰς τὰ τῆς πίστεως, ὅπότεν οὗτος φθάσῃ εἰς ἡλικίαν, ὥστε νὰ καταλαμβάνῃ τὰ διδασκόμενα. Ἰδε τὴν Προδιαίκτησιν §. 5. σημειώσ. 11—19.

106) Ἀντὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους, ἔχομεν σήμερον τὸ χρίσμα, τοῦ ὁποῖου τὴν ἀρχὴν δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ διορίσωμεν. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Τερτυλλιανοῦ

Ἐκκλησίᾳ μεταχειρίζεται προσέτι τὸ Χρίσμα, ὁπόταν δέχεται αἱρετικὸν τινα χριστιανὸν, καὶ τὸν συναριθμῇ διὰ τῶν ὁρατῶν τούτων σημείων μὲ τὰ μέλη τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου ἡμῶν Κοινότητος.

§. 34. Περὶ τῆς ἁγίας Εὐχαριστίας.

Ἡ ἁγία Εὐχαριστία εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον λαμβάνει ὁ πιστὸς ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ οἴνου αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον.

Τὸ ἐξείρετον τοῦτο Χριστιανικὸν μυστήριον διέταχθη, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Ἀ, Κορινθ. ιά, 23—26.), ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστὸν εἰς τὸν ἐξῆς τρόπον· «Ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ, ἣ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ «εἶπε· Λάβετε, φάγετε· τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλόμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον, μετὰ τὸ δεῖν πνῆσται, λέγων· Τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι· τοῦτο ποιεῖτε, ὡσάκις ἂν πίνετε, εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὡσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνετε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ». Ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὸ δεῖπνον τοῦτο (107), εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· «Οὐκέτι οὐ μὴ φάγω ἐξ αὐτοῦ, ἕως

ἤθουν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἦτον ἤδη ἐν χρήσει τὸ χρίσμα (ὁμοῦ ὅμως μὲ τῶν χειρῶν τὴν ἐπίθεσιν), ὡς φαίνεται εἰς τὰ συγγράμματα τοῦ εἰρημένου πατρὸς. Πρώτη ἐπειτα ἡ ἐν Λαοδικαίᾳ Σύνοδος ἐκύρωσε τὴν χρῆσιν τοῦ χρίσματος μετὰ τὸ βάπτισμα, κανὼν. 48. ἐν ἔτει 364.

107) Ὁ Λουκᾶς ἀναφέρει ταῦτα τὰ λόγια πρὸ τῆς διανεμήσεως τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου· ὁ δὲ Ματθαῖος (κς', 29.) καὶ Μάρκος (ιδ', 23.) μνημονεύουσιν ἐκεῖνα μόνον, τὰ ὁποῖα εἶπεν ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν διανεμήσιν τοῦ οἴνου· «Οὐ μὴ πῖω ἀπ' ἄρτι κ.τ.λ.»

»ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ» (Λουκ. κβ', 16.)
 τουτέστι, τὸ δεῖπνον τοῦτο εἶναι πρόγευμα ἐκείνου τοῦ
 οὐρανίου δεῖπνου, ὅπου θέλει ἀπολαύσωσιν μίαν ἀνεκ-
 λάλητον μακαριότητα, ὅσοι πιστεύουσιν ἀληθῶς εἰς
 ἐμέ. Τὴν σωτηριώδη ταύτην διαταγὴν τοῦ διδασκάλου
 αὐτῶν ἐδέχθησαν οἱ μαθηταὶ μετ' εὐχαριστίας, καὶ ἐ-
 τελείωσαν τὴν ἱεράν ταύτην τελετὴν μὲ ἓνα κατάλ-
 ληλον Θεῶν ὕμνον (108). Ἡ διαταγὴ ὅμως τούτου τοῦ
 μυστηρίου ἀφορᾷ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν· ἐπειδὴ ἡ δοθεῖσα
 περὶ τούτου ἐντολὴ εἰς τοὺς Ἀποστόλους «Τοῦτο
 »ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν» διεδόθη
 εἰς ὅλους ὡσαύτως τοὺς χριστιανούς· ἐξαίρετως δὲ ἐ-
 παιδὴ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν εἶπε σαφῶς, ὅτι τὸ μυστήριον
 τοῦτο θέλει γίνεσθαι ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ, διὰ τὴν
 κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐκ τοῦ ὁποίου φαίνεται, ὅτι
 ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ δὲν πρέπει νὰ ἱεουργῇ τὸ
 μυστήριον τοῦτο κατ' ἄλλον τρόπον, πᾶρεξ καθὼς τὸ
 διέταξεν ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ δεσπότης αὐτῆς Ἰησοῦς Χρι-
 στός. Αὐτὸς ἔλαβε τὸν ἄρτον καὶ τὸ ποτήριον εἰς τὰς
 ἁγίας αὐτοῦ χεῖρας, εὐλόγησε, ἠῤῥατο καὶ εὐχαρίστη-
 σε τὸν οὐράνιον αὐτοῦ Πατέρα· ἔκλασε τὸν ἄρτον, καὶ
 τὸν διμερίσεν εἰς τοὺς μαθητάς αὐτοῦ· καὶ τοὺς ἐ-
 πρόσταξε νὰ πῶσιν ὡσαύτως ὅλοι καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου.
 Τὸν αὐτὸν τρόπον ἱεουργεῖ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ἡ
 ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία. Ἐπειδὴ, εὐθύς ὅταν συναθροί-
 σθῃ ἡ Κοινότης τοῦ Κυρίου εἰς τὸν ναόν, ψάλλονται εἰς
 δοξολογίαν τοῦ Ὑψίστου οἱ ψαλμοί· ἔπειτα ὁ ἱερεὺς, μετὰ
 τὴν ἀνάγνωσιν τινῶν περικοπῶν τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἄρ-
 χεται, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ, νὰ δοξολογῇ
 καὶ νὰ εὐχαριστῇ τὸν οὐράνιον Πατέρα· νὰ διηγῇται τὰς
 πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος εὐεργεσίας του· ἐξαίρετως δὲ,
 ὅτι ἐξαπέστειλεν ἐπὶ γῆς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώ-
 πων τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, καὶ τὸν παρέδωκε δι' ὅ-

108) Ματθ. κς', 30.

λους ἡμᾶς· καὶ εὐχαριστεῖ θερμότατα δι' ὅλας αὐτὰς τὰς εὐεργεσίας τὸν Θεὸν ἐξ ὀνόματος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας· μετὰ ταῦτα εὐλογεῖ τὰ ἅγια δῶρα, ἐπικαλεῖται τὸ ἅγιον Πνεῦμα, λαμβάνει πρῶτος αὐτὸς τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἔπειτα τὴν διαμερίζει εἰς ὅλους καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη (109). Ποίαν λοιπὸν ἀπολογίαὶ θέλει δώσῃ ὁ Πάπας, ὁ ὁποῖος, ἐναντίον εἰς τὰ φανερά λόγια τῆς διαταγῆς ταύτης, ὑπερεῖ τοὺς λαϊκοὺς ἀπὸ τὸ ποτή-

109) Ἀκριδέστατα περιγράφει τοῦτο τὸ εἶδος τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας Ἰουστίνος ὁ μάρτυς ἐν τῇ πρὸς Ἀντωνίνον ἀπολογίᾳ· «Τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένη ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἀγροὺς μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται, καὶ τὰ ἀπομνημονεύματα τῶν Ἀποστόλων, ἢ τὰ συγγράμματα τῶν Προφητῶν ἀναγινώσκειται μέχρι ἐσχάτου. Ἔτᾳ παυσαμένου τοῦ ἀναγινώσκοντος, ὁ προεστὼς ὑδὴ λόγου τὴν εὐχάριστην καὶ πρόσκλησιν τῆς τῶν καλῶν τούτων ἐπιμνήσεως ποιῆται· ἔπειτα ἀνιστάμεθα κοινῇ πάντες, καὶ εὐχὰς ἐπέμποιμεν καὶ, ὡς προέφημεν, παυσαμένων ἡμῶν τῆς εὐχῆς, ἄρτος προσφέρεται καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ· καὶ ὁ προεστὼς εὐχὰς ὁμοίως καὶ εὐχαριστίας, ὕψι δυνάμει αὐτοῦ, ἀναπέμπει, καὶ ὁ λαὸς ἐπευφημεῖ, λέγων τὸ ἀμήν· καὶ ἡ διάδοσις καὶ ἡ μετάληψις ἀπὸ τῶν εὐχαριστιθέντων ἐκάστῳ γίνεται, καὶ τοῖς οὐ παροῦσι διὰ τῶν διακόνων πέμπεται. Οἱ εὐποροῦντες δὲ καὶ βουλόμενοι, κατὰ προαίρεσιν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ, ὃ βούλεται δίδωσι, καὶ τὸ συλλεγόμενον παρὰ τοῦ προεστῶτος ἀποτίθεται. Αὐτὸς ἐπικουρεῖ ὀφθαλμοὺς τε καὶ χεῖρας, καὶ τοῖς διὰ νόσον ἢ ἄλλην αἰτίαν λειπομένοις, καὶ τοῖς ἐν δεσμοῖς οὔσι, καὶ τοῖς παρεπιδήμοις οὔσι ξένοις, καὶ ἀπλῶς πᾶσι τοῖς ἐν χρείᾳ οὔσι κτεδμῶν γίνεται. Τὴν δὲ τοῦ ἡλίου ἡμέραν κοινῇ πάντες τὴν συνέλευσιν ποιοῦμεθα, ἐπειδὴν πρώτη ἐστὶν ἡ ἡμέρα, ἐν ἣ ὁ Θεὸς, τὸ σκοτὸς καὶ τὴν ὕλην τρέψας, κόσμον ἐποίησε, καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ ἡμέτερος σωτὴρ, τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ νεκρῶν ἀνέστη.» Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Ἰουστίνος. Πρέπει δὲ νῦν σημειώσωμεν ἐντεῦθεν, ὅτι εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Θεοῦ τούτου πατρὸς ἢ σύναξις τῶν πιστῶν ἐγένετο κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν· ὅτι κατὰ πᾶσαν σύναξιν ἀνεγίνωσκον ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Διαθήκης· ὅτι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ἐδίδασκε τὸν λαὸν ὁ Ἐπίσκοπος· ὅτι μετὰ τὴν διδασκίαν ἐγένετο προσευχὴ κοινὴ, ἔπειτα ἡ ἱερουργία τοῦ μυστηρίου, ἐκ τοῦ ὁποίου μετελάβαντο οὐχὶ μόνον οἱ παρόντες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόντες.

ριον, μερίζων εἰς αὐτοὺς μόνον τὸν ἄρτον; (110) Ἡ ἀγία Εὐχαριστία προξενεῖ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ Χριστοῦ. Πᾶς ἓνας χριστιανὸς πρέπει νὰ πιστεῦῃ ἀδιστακτως, ὅτι εἰς τοῦτο τὸ μυστήριον δὲν λαμβάνει ψιλὸν ἄρτον καὶ ψιλὸν οἶνον, ἀλλὰ μεταλαμβάνει, ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου, τὸ ἀληθὲς σῶμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον προσηνέχθη δι' ἡμᾶς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ κατεκλάσθη ὡς ἄρτος διὰ τῶν διαφορῶν παθημάτων, καὶ ὑποκάτω εἰς τὸ εἶδος τοῦ ἡγιασμένου οἴνου τὸ ἀληθὲς αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὁποῖον ἐξεχύθη ἀπὸ τὴν παναγίαν αὐτοῦ πλευράν καὶ μᾶς ἐκαθάρισεν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Διότι ὁ Χριστὸς εἶπε πρὸς τοὺς μαθητάς, ὅταν ἔδιδεν εἰς αὐτοὺς τὸν ἄρτον, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ ὅταν ἔδιδε τὸν οἶνον, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. Ἐπομένως γί-

110) Ὅτι πρέπει πάντες ἐξίσου οἱ πιστοὶ νὰ κοινωνῶσι καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη τοῦ μυστηρίου, γίνεται φανερόν ἀπὸ τὴν διαταγὴν τοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου (Α', Κορινθ. ι', 16. 21. καὶ κεφ. ιζ', 23—26.), ἀπ' αὐτὸν τὸν ὁρθὸν λόγον, ὅστις πείθει, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἦναι οὐδεμία διαφορά κατὰ τοῦτο μεταξὺ ἱερέως καὶ λαϊκοῦ (κατὰ τὸ Α'. Κορινθ. ι', 17. Γαλάτ. γ', 28. καὶ Ἑφ. δ', 4.), καὶ τελευταῖον ἀπ' αὐτὴν τὴν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων μέχρι τῆς σήμερον εἶδε καὶ δίδει τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐπίσης εἰς τοὺς λαϊκοὺς, καθὼς καὶ εἰς τοὺς κληρικοὺς· καὶ αὕτη τῶν Λατίνων ἡ Ἐκκλησία κατὰ μέρος μετέδιδεν ἐπίσης τὴν Εὐχαριστίαν εἰς ὅλους καὶ κατὰ τὰ δύο εἶδη μέχρι τοῦ χιλιεστοῦ διακοσιοστοῦ ἔτους· καθὼς μαρτυρεῖ ὁ Λινδάνος Πανοπλ. Βιβλ. 6', κεφ. 56. καὶ ἄλλοι ἐκ τῶν δυτικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων φαίνεται πόσον εἶναι ἀνίσχυρος ἡ αἰτία τῆς καταργήσεως αὐτοῦ τοῦ παλαιοῦ ἔθους, τὴν ὁποίαν προφαίνεται ὁ Λιράνος εἰς τὴν ἐξήγησιν τοῦ ἐνδεκάτου κεφ. τῆς Α', πρὸς Κορινθ. «Nūn δὲ» (λέγει) δίδεται μόνον ὑποκάτω εἰς ἓν εἶδος ἡ Εὐχαριστία propter »periculum effusionis Sanguinis, διὰ τὸν κίνδυνον τῆς ἐκχύσεως »τοῦ αἵματος.» Ἀλλ' ὦ καλὲ Λιράνε, ἂν ἡ Ἐκκλησία σου δὲν ἐφοδῆθη αὐτὸν τὸν κίνδυνον χιλίους διακοσίους χρόνους, εἶδειξέ μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν ἦτον ὁ κίνδυνος τόσον μέγας, ὥστε νὰ καταργήσῃ παλαιὸν ἔθος Ἐκκλησίας.

νεται, ὁ μεταλαμβάνων τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἐν πνεύμα μετὸν Χριστὸν, καθὼς αὐτὸς λέγει· «Ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει, καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ.» Ἰωάν. 6', 56.

Διατί διετάχθη ἡ Εὐχαριστία;

Ὁ σκοπὸς τοῦ Σωτῆρος, ὁπότεν διέταξε τοῦτο τὸ μυστήριον, ἦτον (καθὼς μᾶς διδάσκουσιν οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος) διὰ νὰ ἐνθυμώμεθα ἀδιαλείπτως, εἰς ταύτην τὴν ἱερὰν τελετὴν, ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐργασίας, καὶ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς, μετὸ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ καὶ νὰ προξενήσῃ εἰς ἡμᾶς διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν αἰώνιον μακαριότητα· «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν· ὅσκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε». Ἀπὸ δὲ ταύτην τὴν ἀνάμνησιν, ὅταν γίνεται μετὰ καθαρὰν πίστιν, γεννῶνται αἱ σωτηριῶδες ὠφέλειαί· ἤγουν ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ κληρονομήσωμεν τὴν αἰώνιον ζωὴν. Διότι, ὅστις λαμβάνει τὸν Χριστὸν, λαμβάνει συνάμα μετ' αὐτὸν ὅλην τῆς χάριτος τὴν πηγὴν· «Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» λέγει ὁ Χριστὸς, Ἰωάν. 6', 53. (βλ. εἰς τὸ τέλος Σημ. θ').

§. 35. Πῶς πρέπει νὰ προετοιμάζεται τις διὰ τὴν μετέληψιν τῆς Εὐχαριστίας;

Δοκιμαζέτω δὲ ἄνθρωπος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω. Α', Κορινθ. 11. 28.

Διὰ νὰ μεταλάβῃ τις ἀξίως τὴν ἁγίαν Εὐχαριστίαν, ἀνάγκη εἶναι νὰ προετοιμασθῇ, καθὼς πρέπει. Ἡ προετοιμασία αὕτη ὑφίσταται, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου, εἰς τὸ νὰ δοκιμάσῃ τὸν ἑαυτοῦ· πρέπει δηλαδὴ

νὰ ἐξετάζωμεν, ὅποια εἶναι ἡ διαγωγή ἡμῶν ὅποιαν φροντίδα ἔχομεν διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ τίνι τρόπῳ πληροῦμεν τὰ καθήκοντα, τὰ ὅποια ὑπεσχέθημεν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος. Ἄν εὐρωμεν, ὅτι παρέβημεν εἰς πολλὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ, πρέπει νὰ λυπηθῶμεν ἐκ καρδίας, νὰ ὁμολογήσωμεν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς Θείας ὀργῆς, καὶ νὰ φανερώσωμεν τὴν πληγὴν διὰ τῆς ἐξομολογήσεως εἰς τὸν ἱερέα. Πρέπει δὲ νὰ συλλογισθῶμεν ἐνταύτῃ καὶ τὴν ἀνεξιχνίαστον εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν, καὶ νὰ θαρρώμεν εἰς αὐτὴν, πιστεύοντες ἀδιστακτως, ὅτι ἡ ἀξιωμασιθία τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὁ πολύτιμος αὐτοῦ θάνατος, εἶναι ἱκανὰ εἰς τὸ νὰ μᾶς καθαρίσωσιν ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ μὴ μᾶς ἀφήσωσιν ἔξω ἀπὸ τὴν διαθήκην τῆς χάριτος. Τοιαύτην ἐσωτερικὴν γνῶσιν, ἠνωμένην μὲ τὴν φανεράν ὁμολογίαν, ἀπαιτεῖ παρ' ἡμῶν ἡ Ἐκκλησία, ὅταν μεταλαμβάνωμεν τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, τὴν ὁποίαν κοινωνοῦμεν λέγοντες ταῦτα τὰ λόγια· «Πιστεύω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς τὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ὁ ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὃν πρῶτος εἰμι ἐγώ». Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ ἐμποδίζονται ἀπὸ τὸ μυστήριον τοῦτο οἱ ψευδοχριστιανοί, οἱ φανεροὶ ἀσεβεῖς καὶ ἀπωλεσμένοι ἁμαρτωλοὶ, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅταν λέγῃ· «Μὴ δώτε τὸ ἄγιον τοῖς κυσί, μηδὲ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοίρων· μήποτε καταπατήσωσιν αὐτοὺς ἐν τοῖς ποσὶν αὐτῶν» Ματθ. ζ', 6. Ὅταν ὅμως οἱ τοιοῦτοι ἀνόσιοι κατατολμῶσι νὰ μεταλαμβάνωσι τοῦτο τὸ μυστήριον, ἐπισπῶσιν εἰς ἑαυτοὺς διὰ τῆς μεταλήψεως περισσοτέραν ὀργὴν καὶ καταδίκην, ὡς καταφρονηταὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Κυρίου· «Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου» Α', Κορινθ. ια', 29. Ἄν θεωρήσωμεν τὰς μεγάλας ὠφελείας τῆς μεταλήψεως τῆς Εὐ-

χαριστίας, καὶ τὸ πλήθος τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι χρεωστέϊ ὁ χριστιανὸς νὰ μεταλαμβάνῃ συνεχῶς τὸ Θεῖον τοῦτο μυστήριον. Οἱ χριστιανοὶ τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας μετελάμβανον τὴν ψυχικὴν ταύτην τροφὴν καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα, καὶ δὲν ἐγένετο ποτὲ λειτουργία, χωρὶς νὰ ᾔσαν παρόντες κοινωνοὶ (111). Εἰς τοὺς μετέπειτα χρόνους μετελάμβανον τοῦλάχιστον κατὰ τὰς μεγάλας ἐορτάς (112). τὸ εὐσεβὲς τοῦτο παράδειγμα τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας πρέπει νὰ μιμώμεθα καὶ ἡμεῖς, διὰ νὰ μὴ φαίνηται, μὲ τὴν σπάνιον μετάληψιν τοῦ μυστηρίου, ἡ ψυχρότης τῆς ἡμετέρας καρδίας πρὸς τὸν Χριστόν.

111) Ἰδε Ἰουστίνον τὸν μάρτυρα, τοῦ ὁποίου τὰ λόγια ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω εἰς τὴν τετάρτην σημ. τοῦ 34. §. Αὐτὸς ὁ Θεὸς πατὴρ ἠκμαζεν ἐν ἔτει 140. Κατ' ἄλλους ὅμως καιροὺς καὶ τόπους ἐγένετο περισσότεραις φοραῖς τῆς ἐβδομάδος ἡ Θεία λειτουργία. Ἀπὸ τὴν 118. ἐπιστολὴν τοῦ Αὐγουστίνου πρὸς Ἰκνουάριον φαίνεται νὰ ἐγένετο δις τῆς ἐβδομάδος, ἦγον Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ· τρεῖς δὲ κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον Κύπρου, περὶ πίστ. σελ. 465. καὶ 466. ἦγον τετράδι, παρασκευῇ καὶ κυριακῇ· τετράκις δὲ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, ἐπιστ. πρὸς Καισαρ. Πατρίκ. «Ἡμεῖς μέντοι γὰρ τέταρτον.» καθ' ἑκάστην ἐβδομάδα κοινωνοῦμεν· ἐν τῇ Κυριακῇ, ἐν τῇ τετράδι, καὶ ἐν τῇ παρασκευῇ, καὶ τῷ σαββάτῳ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἡμέραις, ἐὰν ᾖ μνήμη Μάρτυρός τινος.» Καὶ ἡ κατὰ σάββατον λειτουργία ἦτον κοινὴ εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς Ἐκκλησίας τῆς οἰκουμένης, πλην τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ῥώμῃ, καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης Βιβλ. 5. κεφ. κβ', καὶ ὁ Νικηφόρος Βιβλ. 12. κεφ. 34. Ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν ἐλειτούργουν καθ' ἡμέραν. Ἰδε τὸν μέγαν Βασίλειον αὐτ. Κυπριανὸν περὶ τῆς κυριακ. προσευχ. σελ. 268. Εὐστάθιον Εὐαγγ. ἀποδ. βιβλ. α', κεφ. 10. Ἀμβρόσιον βιβλ. 3. περὶ μυστηρ. κεφ. δ'. Αὐγουστίνον ἐπιστ. 118. καὶ τὸν Χρυσόστ. ὁμιλ. 17. εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. ἔπου λέγει· «Τί, ἡμεῖς καθ' ἑκάστην ἡμέραν οὐ προσφέρομεν; προσφέρομεν μὲν, ἀλλ' ἀνάμνησιν ποιοῦμενοι τοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ».

112) Καὶ νῦν ἐπιμνηστέϊ ἡ συνήθεια τοῦ νὰ λειτουργῶμεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, νὰ κοινωνῶμεν δὲ τετράκις μόνον τοῦ ἔτους. Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι εἰς τὸν καιρὸν αὐτοῦ πολλοὶ μετελάμβανον ἅπασι τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἄλλοι δὲ δις, ἄλλοι δὲ πολλάκις. Ὅμιλ. αὐτ.

§. 36. Περὶ Ἑξομολογήσεως.

Ἡ Ἑξομολόγησις εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὅποιον συγχωροῦνται ἀπὸ τὸν Θεόν, διὰ τοῦ ἱερέως, αἱ ἁμαρτίαι εἰς τοὺς πιστοὺς, ὅποταν οὗτοι τὰς ὁμολογήσωσιν εἰλικρινῶς, καὶ πιστεύοντες ἀδιστάκτως εἰς τὴν ἀξιομισθίαν τοῦ Χριστοῦ.

«Ἐὰν εἴπωμεν, ὅτι ἁμαρτίαν οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανώμεν· καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν ἐν ἡμῖν» Ἀ, Ἰωάν. α', 8. Ὅταν λοιπὸν ὁ χριστιανὸς, ἀφ' οὗ καθαρισθῇ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, διὰ τοῦ Βαπτίσματος, καὶ ἐμβῇ εἰς τὴν διαθήκην τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, πέσῃ πάλιν εἰς ἁμαρτίαν, δὲν μένει πλέον εἰς αὐτὸν ἄλλο μέσον διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς εὐσπλαγχνίας, παρὲξ ἡ μετάνοια καὶ ἡ ἑξομολόγησις, ἡ ὁποία εἶναι ἡ θεραπευτικὴ τῶν πληγῶν τῆς ψυχῆς.

Πόσα ἀπαιτοῦνται εἰς τὴν ἀληθῆ μετάνοιαν;

Ἡ ἀληθὴς ὁμῶς μετάνοια πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ ἔχη τὰ ἐπόμενα· πρῶτον, τὴν ὁμολογίαν τῶν ἰδίῳ ἁμαρτιῶν· δεύτερον, τὸ νὰ κατηγορήσῃ ὁ ἁμαρτωλὸς τὸν ἑαυτόν του ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τρίτον, τὸ νὰ συλλογισθῇ τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποβάλλει τὸν μεταννοῦντα ἁμαρτωλὸν, ἀλλὰ θέλει τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ζωὴν του, καθὼς μᾶς διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον, μὲ τὸ παράδειγμα τοῦ ἀσώτου υἱοῦ, καὶ τοῦ πλανηθέντος προ-

Κατηγορεῖ δὲ ἐκείνους, ὅσοι στοχάζονται χρεὸς ἀπαραίτητον τὸ νὰ κοινωνήσωσι κατὰ τοὺς διωρισμένους τούτους καιροὺς τοῦ χρόνου, ὅπως ποτὲ καὶ ἂν ἦτον ἡ κατάστασις τῆς ψυχῆς των· «Ἄν ἐπιστῇ ὁ τῆς ἀγίας τεσσαρακοστ. καιρὸς, ἢ ἡ τῶν Ἐπιφανείων ἡμέρα, οἷος ἂν ἦ τις, μετέχει τῶν μυστηρίων». Ὁμιλ. 3. εἰς τὴν πρὸς Ἐφεσ. σελ. 608. καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· «Ἀποδέχομαι οὔτε τοὺς ἁπαλ. μετέχοντας, οὔτε τοὺς πολλὰκις, οὔτε τοὺς ὀλιγάκις, ἀλλὰ τοὺς μετὰ καθαροῦ συνειδήτος κ.τ.λ.» Ὁμιλ. 122. τόμ. 3. σελ. 809.

βάτου· τέταρτον, νὰ πιστεύῃ ἀδιστακτως, ὅτι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ὅτι ἐπροξένησε διὰ τοῦ ἰδίου θανάτου τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς, εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἐλπίζουν καὶ πιστεύουσιν εἰς αὐτόν· πέμπτον, νὰ λάβῃ βεβαίαν ἀπόφασιν νὰ διορθώσῃ τὸν ἑαυτόν του, καὶ νὰ ἀλλάξῃ ζωήν.

Διατί πρέπει νὰ ἐξομολογώμεθα ἐνώπιον ἱερέως;

Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα τῆς ἀληθοῦς ἐξομολογήσεως, ἢ ὁποία πρέπει νὰ γίνεται ἐνώπιον ἱερέως· πρῶτον, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἐξομολογούμενος παρὰ τοῦ ἱερέως πνευματικὴν ὁδηγίαν καὶ συμβουλὴν, τίνι τρόπῳ πρέπει νὰ ἐπιστρέψῃ· δεύτερον, διὰ νὰ ἐξαγγείλῃ ὁ ἱερεὺς εἰς τὸν μετανοοῦντα ἁμαρτωλὸν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἐν ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ τὸν βεβαιώσῃ ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου περὶ τῆς Θείας εὐσπλαγγνίας, καὶ ὅτι ἔχει ἐλπίδα σωτηρίας. Ἡ ἐξομολόγησις τῶν ἁμαρτιῶν δὲν πρέπει νὰ γίνεται μὲ λόγους γενικοὺς, ἀλλὰ μὲ ἀκριβῆ καὶ διωρισμένα σημεῖα τῆς ἁμαρτίας (113), τῆς ὁποίας ἔνοχος εἶναι ὁ ἐξομολογούμενος· διότι αἱ κρυπταὶ καὶ ἀ-

113) Ὁ σκοπὸς τοῦ πανιερωτάτου ἡμῶν Συγγραφέως δὲν εἶναι, ὅτι πρέπει νὰ ἀνακαλύπτωμεν εἰς τὸν ἱερέα ὅλας τὰς περιστάσεις τῆς ἁμαρτίας, τὰ πρόσωπα, φέρ' εἰπεῖν, μὲ τὰ ὁποῖα ἐγείνεν ἡ ἁμαρτία, τὸν τρόπον καὶ τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' ὅτι πρέπει νὰ φανερώσωμεν τὸ εἶδος τοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ὅχι νὰ ἀρκώμεθα εἰς λόγους γενικοὺς· παραδείγματος χάριν, ἂν ὁ ἀδελφομίκτης εἴπῃ ἀπλῶς ἐξομολογούμενος, ὅτι ἡμάρτητε μὲ γυναῖκα, αὐτὸς ἐξηγόρευσε τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ μὲ λόγους γενικοὺς, καὶ ὁ ἱερεὺς, ἂν δὲν τὸν ἐρωτήσῃ περισσότερον, δὲν θέλει δυνηθῆ νὰ τὸν θεραπεύσῃ· διότι, ἀγαθὰ ὕλαι αἱ παρὰ τὸν νόμον μίξεις εἶναι ἁμαρτίαι, διαφέρει ὅμως πολὺ τὸ νὰ πράξῃ τις τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ εἶδος. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ διαφορὰ τῶν ἐπιτιμίων κατὰ τὴν διαφορὰν τοῦ ἁμαρτήματος· καὶ ἡ μὲν πορνεία ἐπιτιμᾶται ἐν 7, ἡ δὲ μοιχεία 15, ἡ δὲ ἀδελφομικτία 20. Ἰδε τὸν μέγαν Βασίλειον περὶ ἐκτλ. καὶ χρόν. ἁμαρτημάτων. Σύμφωνα μὲ τὸν Συγγραφεὴ περὶ τούτου εἶναι καὶ Μνηροφάνης ὁ Κριτέπουλος.

φανεῖς πληγαὶ δὲν θεραπεύονται· καὶ ἐξαιρέτως διότι αἱ ἁμαρτίαι δὲν ἐξομολογοῦνται εἰς ἄνθρωπον, ἀλλ' εἰς τὸν Θεόν, τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς· καὶ πρὸς τοῦτοις δὲν πρέπει νὰ αἰσχυνώμεθα νὰ φανερώσωμεν εἰς ἄνθρωπον ἐκείνην τὴν ἁμαρτίαν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐφοβήθημεν νὰ πράξωμεν ἐνώπιον τῶν ἀγιωτάτων ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐξομολόγησις πρέπει νὰ γίνεται, ὡς ἡμῶν τύπτει ἡ συνείδησις διὰ καμμίαν ἁμαρτίαν, ἢ καὶ ὡς ἡμῶν προετοιμαζόμεθα εἰς τὴν Θεῖαν κοινωνίαν. Ἐπειδὴ δὲ, καθὼς εἶπομεν ἄνωτέρω, τὰ ἁμαρτήματα εἰς τὴν ἐξομολόγησιν συγχωροῦνται παρὰ Θεοῦ εἰς μόνους ἐκείνους, ὅσοι πιστεύουσιν εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἀποθανόντα διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν· ἐπομένως ἡ ἐξομολόγησις ἐκείνων, ὅσοι δὲν πιστεύουσιν εἰς τὸν Σωτῆρα, δὲν εἶναι ἀληθὴς ἐξομολόγησις.

§. 37. Περὶ Ἱερωσύνης.

Τὸ ἀξίωμα τῆς Ἱερωσύνης εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὅποτον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καθιεροῖ διὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακόνων (114) τὸ ἐκλεχθὲν ἐπιτηδειον μέλος εἰς αὐτὴν τὴν διακονίαν, διὰ νὰ ἱεουργῇ τὰ μυστήρια, καὶ νὰ ποιμαίνει τὸ ποίμνιον τοῦ Χριστοῦ.

Εἶπομεν ἄνωτέρω (§. 29.) ὅτι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις εἶναι μία καλῶς ἰθυνομένη Κοινότης, εὐρίσκεται

ὁμολογ. τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησ. κεφ. 10. «Ἐρωτῶσι μὲν (λέγει) οἱ ἄκροαταὶ τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἐξομολογήσεως κατ' εἶδος τὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὴν τούτων ποιότητα, ἵνα τὸ πρόσφορον φάρμακον ἐπάξωσι τῷ νοσοῦντι· ἐπειδὴ καὶ ἰατρὸς οὐκ ἂν θεραπεύσειεν εἴην δῆποτε νόσημα, μὴ κατανόησας πρότερον τὸ πτεῖν τοῦ νοσήματος. Οὐ μὲν δὲ καὶ τὰ πρόσωπα, μεθ' ὧν ἡ ἁμαρτία ἐπράχθη, τόν τε τρόπον καὶ τόπον· περιττὸν γὰρ τοῦτο, καὶ λίαν πονηρὰ ἀνυπόληψιν τῷ πολυπραγμενοῦντι καὶ περιεργαζομένῳ προσάπτον».

114) Τὸ ὄνομα τῶν διακόνων ἐνταῦθα λαμβάνεται πλατύτερον, καὶ ὅσον σημαίνει καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἐπισκόπους.

μία ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις. Εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν διοίκησιν ἐκλέγει ἡ Κοινότης, καὶ διὰ τῆς Κοινότητος αὐτὸς ὁ Κύριος, ἓνα μέλος ἄξιον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ᾖναι πρῶτον ἀνεπιλήπτου διαγωγῆς, καὶ δεύτερον διδασκτικὸς (115). Ὁ ποιμὴν τῆς Κοινότητος τοῦ Χριστοῦ πρέπει νὰ ᾖναι, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος Α'. Τιμόθ. δ'. 12. «Τύπος τῶν πιστῶν ἐν λόγῳ, ἐν ἀναστροφῇ, ἐν ἀγάπῃ, ἐν πνεύματι, ἐν πίστει, ἐν ἀγνείᾳ», καὶ Β'. Τιμόθ. δ', 2. «Νὰ κηρύττῃ τὸν λόγον, νὰ ἐφίσταται εὐκαίρως, ἀκαίρως, νὰ ἐλέγχῃ, νὰ ἐπιτιμᾷ, νὰ παρακαλῇ ἐν πάσῃ μακροθυμίᾳ καὶ διδασχῇ». Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐκλογὴν χειροτονεῖται εἰς ἱερέα ἀπὸ τοὺς πρῶτους ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ὁποῖοι εἶναι οἱ Ἐπίσκοποι ἢ εἰς Ἐπίσκοπον ἀπὸ τοὺς λοιποὺς Ἐπισκόπους. Ἡ χειροτονία γίνεται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν, ἐνώπιον τῆς Κοινότητος, ἡ ὁποία ἐκφωνεῖ τὸ ἄξιον. Ἐλαβε δὲ τὴν ἀρχὴν αὕτη ἡ διὰ τῆς χειροθεσίας καθιέρωσις ἐκ τοῦ καιροῦ τῶν Ἀποστόλων, καὶ διέμεινε μέχρις ἡμῶν ἀδιακόπως. Οὕτω λέγει, Πράξ. ιδ', 23. «Χειροτονήσαντες δὲ αὐτοῖς, προσευτέρους κατ' ἐκκλησίαν, προσευξάμενοι μετὰ νηστειῶν, παρέθεντο αὐτοὺς τῷ Κυρίῳ». Περὶ δὲ τῶν καθελόντων τῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας ἐλαλήσαμεν εἰς τοῦτο τὸ μέρος §. 29. Ἐντεῦθεν ἐπεταί· πρῶτον, ὅτι ὅσοι δὲν καθιερώθησαν διὰ χειροθεσίας, δὲν δύνανται μῆτε μυστήρια νὰ ἱεουργῶσι, μῆτε νὰ διδάσκωσιν ἐπ' Ἐκκλησίας· δεύτερον, ὅτι χρεωστῇ ὁ χριστιανὸς νὰ προσφέρῃ τιμὴν καὶ σέβας πρὸς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς ἐκείνους, ὅσοι κοπιῶσιν «ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ» Α', Τιμόθ. ε', 17. «ἵνα μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιῶσι, καὶ μὴ στενάζοντες» Ἐβρ. ιγ', 17.

§. 38. Περὶ Γάμου.

Ὁ Γάμος εἶναι μυστήριον εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς συνάπτει δύο πρόσωπα εἰς γάμου κοινωνίαν· καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τοὺς εὐλογήσῃ.

Εἰς ταύτην τὴν τελετὴν πρέπει νὰ ᾔναι δύο πρόσωπα, δηλαδὴ ἄρσεν καὶ θῆλυ· τὰ ὁποῖα θέλουσιν, ἐξ ἀγάπης τῆς πρὸς ἀλλήλους, νὰ συζευχθῶσιν εἰς γάμον ἀκώλυτον ἀπὸ τοὺς νόμους. Ἀφ' οὗ τοὺς φέρουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (καὶ τοῦτο, διὰ νὰ γίνεταί ἐπὶ παρουσίᾳ πολλῶν μαρτύρων ὁ γάμος), τοὺς συνάπτει γαμικῶς ὁ ἱερεὺς, καὶ παρακαλεῖ μὲ ὅλην τὴν Κοινότητα τὸν Θεόν, διὰ νὰ χάριση εἰς αὐτοὺς ἀγάπην, εἰρήνην, καὶ καρπὸν κοιλίας. Καὶ τοιουτοτρόπως γίνεται διὰ τῆς ἱεροπραξίας, ἐνώπιον τῆς ἱερᾶς τραπέζης, ὁ ἀμοιβαῖος οὗτος δεσμός· βεβαιότερος, καὶ «Τίμιος ὁ γάμος—καὶ ἡ »κοίτη ἀμίαντος» Ἐβρ. 13. 4. Διὰ τοῦτο δέν συγχωρεῖ κατ' οὐδένα τρόπον ὁ Χριστιανικὸς νόμος τὴν πολυγαμίαν, διότι· «Ἀπ' ἀρχῆς κτίσεως ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτοὺς ὁ Θεός» Μάρκ. 10. 6. Διδάσκει δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς γαμικῶς συναπτομένους, λέγων· «Ἐκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπάτω ὡς »ἑαυτὸν· ἡ δὲ γυνή, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα» Ἐφέσ. 5, 33.

§. 39. Περὶ Εὐχελαίου.

Τὸ Εὐχέλαιον εἶναι μυστήριον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς ἀλείφει μὲ ἔλαιον τὸν ἀσθενῆ, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ τὸν θεραπεύσῃ, καὶ νὰ συγχωρήσῃ τὰς ἁμαρτίας αὐτοῦ.

Αὕτη ἡ τελετὴ ἐπιστηρίζεται εἰς τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου· «Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάτω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάτωσαν ἐπ' αὐτὸν, ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου· καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν

»κἀμνοντα· καὶ ἐγερεῖ" αὐτὸν δὲ Κύριος· κἀν ἀμαρτίας ἡ
»πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ" Κεφ. ε', 14. 15.

§. 40. Περί Παραδόσεων καὶ συνηθειῶν.

Ἐξω ἀπὸ τὰ προειρημένα μυστήρια, ἔχει πρὸς
τούτοις ἡ Ἐκκλησία παραδόσεις τινὰς καὶ συνη-
θείας, αἱ ὁποῖαι φυλάττονται, ἡ διότι συντελοῦσιν
εἰς βελτίωσιν τῶν ἡθῶν, ἡ διὰ τὴν εὐπρέπειαν τῆς
Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διετάχθησαν ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων,
ἡ καὶ τῶν διαδόχων αὐτῶν πολλὰ ἔθιμα, καὶ ἐφυλάχ-
θησαν ἀπὸ ὅλην τὴν ἀγίαν ἀρχαιοότητα· ἀπὸ τὴν τή-
ρησιν τῶν ὁποίων, ἀγκαλὰ δὲν ἐξήρτηται ἀναγκαιώς ἡ
σωτηρία ἡμῶν, ἔχουσιν ὅμως ἰκανὰς ὠφελείας· διὰ τὸ
ὁποῖον χρεωστοῦμεν νὰ τὰ φυλάττωμεν μὲ σέβας. Τοι-
αῦται παραδόσεις, παραδείγματος χάριν, εἶναι· τὸ νὰ φο-
ρῶσιν οἱ ἱερεῖς ἐξαίρετον εἶδος σεμνοῦ ἐνδύματος, ὅταν
ἐπιτελῶσι τὴν Θεῖαν λατρείαν· τὸ νὰ ἀνάπτωνται φῶτα
ἐν τῷ κειρῷ τῆς Θεῖας λατρείας, εἰς σημεῖον τῆς δια-
πύρου πίστεως· τὸ νὰ θυμιῶμεν μὲ λίβανον, εἰς σημεῖον
τῆς πρὸς Θεὸν ἀναβαινούσης προσευχῆς· τὸ νὰ προφέ-
ρεται ὁ Σταυρὸς, εἰς σημεῖον, ὅτι πιστεύομεν εἰς τὸν ἐν
αὐτῷ σταυρωθέντα· τὸ νὰ ἀγιάζεται τὸ ὕδωρ εἰς ἀνά-
μνησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ Βαπτίσματος ἡμῶν· τὸ νὰ
στολίζωνται οἱ Θεῖοι νοχοὶ μὲ σεμνὰς εἰκόνας, διὰ νὰ μι-
μώμεθα τὰ πρωτότυπα, βλέποντες αὐτάς· τὸ νὰ ἐορτά-
ζωμεν διαφόρους ἐορτάς, διὰ νὰ ἐνθυμώμεθα τὰς πρὸς
ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσίας, ἡ νὰ μνημονεύωμεν τὴν ζωὴν
τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, καὶ νὰ παραινώμεθα διὰ τοῦτου
εἰς περισσότερον ζῆλον τῆς εὐσεβείας. Ταύτας καὶ ἄλ-
λας παραδόσεις φυλάττει ἀγίως ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία·
ἀποβάλλει ὅμως τὰς δεισιδαιμονίας, ἡγουν ἐκείνας τὰς
παραδόσεις, ὅσαι, ἡ ἀντιφέρονται εἰς τὴν Θεῖαν Γραφήν,
ἡ εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὴν ἀγίαν ἀρχαιοότητα.

§. Περὶ ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν.

Ὅσοι ἐφύλαξαν τὴν πίστιν ἀμώμητον, καὶ ἐποίησαν τὰ ἀγαθὰ, θέλει ἀνασταθῶσιν εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· ὅσοι δὲ ἔπραξαν τὰ φαῦλα, εἰς ἀνάστασιν κρίσεως.

Ὡμιλήσαμεν μέχρι τοῦδε περὶ πίστεως· πρέπει δὲ νῦν νὰ λαλήσωμεν συντόμως καὶ περὶ τῆς ἐλπίδος. Εἶναι βέβαιον ἀναμφιβόλως (καθὼς ἐρρέθη Μέρ. α, §. 12.), ὅτι, ὅστις φυλάξῃ μέχρι τέλους ζωῆς τὴν πίστιν ἀμώμητον, δὲν θέλει μείνῃ χωρὶς ἀμοιβῆς· διότι ἡ πίστις ἀναφέρεται, κατὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτῆς, εἰς τὸ μέλλον· καὶ αὕτῃ ἡ δικαιοσύνη, καὶ σί ἐπαγγελία τοῦ Θεοῦ ἤθελε ματαιωθῶσι, καὶ ὁ Θεὸς λόγος ἤθελεν ἦτο πλάσμα, ἂν ὁ ἀληθὴς χριστιανὸς δὲν εἶχε βεβαίαν ἐλπίδα νὰ ἀπολαύσῃ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ μετὰ θάνατον. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος γυμνάζεται εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς εὐσεβείας, ὅχι μόνον κατὰ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ σῶμα, καὶ βαδίζει τὴν στενὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ζωὴν· διὰ τοῦτο χωρίζεται μὲν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τὸ σῶμα διὰ τοῦ θανάτου, καὶ ὑπάγει εἰς τὴν φθοράν· θέλει ὅμως ἀνασταθῇ εἰς τὸν κριτὸν τῆς κρίσεως, καὶ θέλει πάλιν ἐνωθῇ μετὰ τὴν ψυχὴν, «ἵνα κομίσηται ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ σώματος, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν» Β', Κορινθ. ε', 10. τουτέστιν, ἡ διὰ νὰ γενῇ τελείως εὐδαίμων, ἡ διὰ νὰ κολασθῇ αὐστηρῶς ὅλος ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὸ σῶμα. Ἡ ἀγία Γραφή μᾶς βεβαίως σαφέστατα περὶ τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Οὕτω λέγει ὁ Χριστὸς, Ἰωάν. ε', 25. «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἔρχεται ὥρα, καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ νεκροὶ ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ οἱ ἀκούσαντες ζήσονται» καὶ στίχ. 29. «Καὶ ἐκπορεύονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρί-

»σεως». Καθώς ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι ἀρχηγὸς τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως, οὕτω θέλει γενῇ καὶ τελειωτῆς τῆς αὐτῆς· «Ὅτι, πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς »φωνῆς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» Αὐτ. 28. Δὲν θέλει ὁμῶς ἀνασταθῶσι μόνοι οἱ καλοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ κακοί· οἱ πιστοὶ μετὰ τῶν ἀπίστων· κατὰ τὰ προειρημένα λόγια τοῦ Χριστοῦ· «Καὶ ἐκπορεύσονται οἱ τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς· οἱ δὲ τὰ φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως». Καὶ ἀγκαλὰ λέγει· ὅτι «Οὐκ ἀναστήσονται ἄσεβεῖς ἐν κρίσει» Ψαλμ. α', 5. (116), καὶ «Ὅτι ὁ πιστεύων εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν» Ἰωάν. ε', 24. τοῦτο σημαίνει, ὅτι καθὼς οἱ ἄσεβεῖς θέλει μὲν ἀνασταθῶσιν, ἀλλ' οὐκ εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οὕτω καὶ ἡ ἀνάστασις τῶν δικαίων δὲν θέλει ἦναι ἀνάστασις κρίσεως. Τίνι τρόπῳ θέλει γενῇ ἡ ἀνάστασις τοῦ ἐφθαρμένου καὶ μεταβληθέντος εἰς χοῦν σώματος, ὁ ἀσθενὴς ἡμῶν νοῦς ἀδυνατεῖ νὰ τὸ καταλάβῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἐθνικοὶ φιλόσοφοι, ἰσχυρογνώμονες εἰς τὰς ἰδίαις αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ, ἢ μὴ συλλογιζόμενοι καθόλου τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, ἢ περιγράφοντές την εἰς στενώτατα ὅρια, ἐχλεύαζον τὸν Παῦλον, ὁπότεν οὗτος τοὺς ἐδίδασκε περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν. Πράξ. ιζ', 32. Ἀλλ' ἡμεῖς ἔχοντες τῆς Θείας Γραφῆς τὴν ἀλήθειαν ὑπερτέραν ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινον λόγον, πιστεύομεν ἀδιστάκτως τῶν νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν. Ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ τὴν πιστεύωμεν· τὸ δὲ, ποῖα μέσα θέλει μεταχειρισθῇ ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ τελέσῃ τὴν ἀνάστασιν, δὲν εἶναι ἔργον ἡμέτερον. Αὐτὸς ἐδυνήθη νὰ παράξῃ ἐκ τοῦ μηδενὸς τὰ σύμπαντα, καὶ πῶς δὲν θέλει δυνηθῇ νὰ τὰ ἐπαναξῇ πάλιν εἰς τὸ πρότερον εἶδος, ἀφ' οὗ μεταβληθῶ-

116) Ἡ Ἑβραϊκὴ λέξις σημαίνει ὅχι μόνον τὸ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀπλῶς ἵστασθαι· ὅθεν προσφύεστερον ἤθελε μεταφρασθῇ τὸ ἡγνῆν, εὐ στήσονται ἄσεβεῖς ἐν κρίσει.

σιν εἰς ἕτερον; Τοιαύτην ἀπόδειξιν μεταχειρίζεται ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διὰ νὰ ἐλέγξῃ τὴν ἀφροσύνην ἐκείνων, ὅσοι διστάζουσι περὶ τούτου· «Ἄλλ' ἐρεῖ τις, πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί; ποῖω δὲ σῶματι ἔρχονται; ἄφρον, σὺ »δ' σπεῖρεις, οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὁ »σπεῖρεις, οὐ τὸ σῶμα τὸ γέννησόμενον σπεῖρεις, ἀλλὰ »γυμνὸν κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τινος τῶν λοιπῶν· ὁ »δὲ Θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε.» Α', Κορινθ. Κεφ. ιε', 35—38.

Τίνι τρόπῳ θέλει μεταβληθῶμεν μετὰ τὴν ἀνάστασιν;

Ἡ κοινὴ ἀνάστασις θέλει συμβῇ ὁμοῦ μὲ τὴν δευτέραν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ, διότι τότε «Ἀποστελεῖ τοὺς »Ἀγγέλους αὐτοῦ μετὰ σάλπιγγος φωνῆς μεγάλης (οἱ δ' »ποιοὶ θέλει κράξωσιν· ἐγείρεσθε οἱ νεκροὶ καὶ ἔρχεσθε »εἰς κρίσιν) (117), καὶ ἐπισυνάξωσι τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐκ τῶν τεσσάρων ἀνέμων, ἀπ' ἄκρων οὐρανῶν ἕως »ἄκρων αὐτῶν.» Μάτθ. κδ', 31. Εἰς τὴν φωνὴν ταύτην τῆς Θεῆας παντοδυναμίας, θέλει ἐγερθῶσιν ὡς ἐξ ὕπνου ὅλοι οἱ νεκροί, καὶ θέλει ἀρπαγῶσιν «Ἐν νεφέλαις εἰς ἀ- »πάντησιν τοῦ Κυρίου, εἰς ἀέρα» Α', Θεσσαλ. δ', 17. καὶ θέλει παρασταθῶσιν εἰς τὸν Θρόνον τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι τότε εὐρεθῶσιν ἔτι ζῶντες, δὲν θέλει ἀποθάνωσιν, ἀλλὰ θέλει πάθωσι μίαν ἀπροσδόκητον καὶ θαυμασίαν ἀλλοίωσιν· «Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ »ἀλλαγησόμεθα» Α', Κορινθ. ιε', 51. Περιγράφει τὴν μυστηριώδη ταύτην ἀλλοίωσιν τὸ Σκεῦος τῆς ἐκλογῆς οὕτω· «Σπεῖρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπεί- »ρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπεῖρεται ἐν ἀσθε- »νείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει, σπεῖρεται σῶμα ψυχικόν,

117) Τὰ αὐτὰ σχεδὸν λόγια ἀποδίδει καὶ ὁ Κύριλλος Ἱεροσολύμων εἰς τὸν Ἀγγελον, ἐξηγῶν τὸ Α', Θεσσαλ. δ', 16. «Ἀρχάγγελος προσφωνεῖ »καὶ λέγει τοῖς πᾶσι ἐγείρεσθε εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου.» ἴδε Κατχη. 13. ἀριθμ. 21. Τὰ ὁποῖα ἀγκυλὰ δὲν εὐρίσκονται ῥητῶς εἰς τὴν Γραφὴν, συνάγονται ὅμως ἐκ τοῦ Μάτθ. κέ, 6. καὶ τῆς Α', Θεσσαλ. δ', 17.

» ἐγείρεται σῶμα πνευματικὸν—δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦ-
 » το ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύ-
 » σασθαι ἀθνησσίαν» Ἀ, Κορινθ. ιε', 42—44. 53. Θέλει
 ἦναι λοιπὸν τὰ σώματα τῶν δικαίων· Πρῶτον, ἀφθαρ-
 » τὰ καὶ ἀθάνατα, ἡγουν δὲν θέλει ποτὲ χωρισθῶσι
 πλέον ἀπὸ τὴν ψυχὴν, μήτε θέλει δοκιμάσωσιν οὐδεμίαν
 ἀλλοίωσιν. Δεύτερον, δεδοξασμένα, ἡγουν ἐστολισμέ-
 » να μὲ ὅλα τὰ χαρίσματα, θέλει ἔχωσι τὴν λαμπρότητα
 ἐνὸς ἀμαράντου κάλλους, εἰς μίαν ἐντελῆ ἡλικίαν· «Τό-
 » τε οἱ δίκαιοι ἐκλάμπουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ Βασιλείᾳ
 » τοῦ Πατρὸς αὐτῶν.» Ματθ. ιγ'. 43. Τρίτον, ἰσχυρά,
 ἡγουν δὲν θέλει ὑπόκηνται εἰς ἀρρώστιας ἢ πάθη· δὲν
 θέλει δοκιμάζωσι μήτε τῆς νεότητος τὰς ἀσθενείας, μή-
 » τε τὰς ἀδυναμίας τοῦ γήρατος, ἀλλὰ θέλει ἦναι πάν-
 » τоте εὐρωστα, ὑγιῆ, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν.
 Τέταρτον, πνευματικὰ, ἡγουν τοιαῦτα σώματα, ὥστε
 νὰ μὴν ἔχωσι χρεῖαν ἀπὸ τροφὴν ἢ ἐνδύματα, ἀπὸ τὸν
 ὕπνον δι' ἀνάπαυσιν, ἢ ἀπὸ τὸν ἀέρα διὰ ἀναπνοήν, ἢ
 ἀπὸ τὸ φῶς διὰ νὰ διακρίνωσι τὰ πράγματα· ὅτι αὐ-
 » τὸς ὁ Κύριος θέλει ἦναι εἰς αὐτοὺς φῶς αἰώνιον. Ἡ-
 » σαίου ξ'. 19. (118). Ὡσαύτως δὲν θέλει ἔχωσι χρεῖαν
 μήτε ἀπὸ γάμον· «Ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει, οὔτε γαμοῦσιν,
 » οὔτε ἐγκαμίζονται· ἀλλ' ὡς ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ ἐν οὐ-
 » ρανῷ εἰσὶ» Ματθ. κβ', 29. Τοσαύτη θέλει ἦναι ἡ δό-
 » ξα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ! (119)· μετὰ τὴν
 ὁποῖαν ὅλοι οἱ ἀναστάντες θέλει παρασταθῶσιν εἰς τὴν
 Θεῖαν Κρίσιν (περὶ τῆς ὁποίας ἐλκλήσαμεν εἰς τοῦτο
 τὸ μέρος § 25)· καὶ μετὰ τὴν κρίσιν, οἱ μὲν δίκαιοι
 θέλει λάβωσι τὴν πρέπουσαν ἀμοιβήν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς
 θέλει κολασθῶσι.

118) Ἴδε καὶ Ἀποκάλυψ. κ', 5.

119) Ἦγουν τὴν ὁποῖαν θέλει κάμῃ ὁ Χῖος τοῦ Θεοῦ Μάτθ. κδ', 31.

§. 42. Περί μακαριότητος τῶν δικαίων, καὶ
κολάσεως τῶν ἀσεβῶν.

Μετὰ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, οἱ μὲν δίκαιοι θέλει κληρονομήσωσι τὴν αἰώνιον ζωὴν, οἱ δὲ ἀσεβεῖς θέλει καταδικασθῶσιν εἰς τὴν αἰώνιον κόλασιν.

Ἡ αἰώνιος ζωὴ, τὴν ὁποίαν θέλει κληρονομήσωσιν οἱ δίκαιοι, δι' ἀμοιβὴν τῆς σταθερᾶς αὐτῶν πίστεως, ὑφίσταται εἰς τὴν μακαρίαν κατάστασιν μιᾶς ἀτελευτήτου χαρᾶς, ἥ ὁποία θέλει ἦναι ἀληθινή, μόνιμος καὶ μεγίστη χαρὰ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν θέλει μετέχῃ καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ θέλησις. Ὁ νοῦς θέλει ἔχῃ τὸ καθαρώτατον φῶς τῆς Θείας γνώσεως· «Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι· τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον» Α'. Κορινθ. ιγ'. 12. καὶ «Ὁφόμεθα αὐτὸν καθὼς ἔστι» Α'. Ἰωάν. γ', 2.

Εἰς τί ὑφίσταται ἡ μακαριότης τῶν ἐκλεκτῶν;

Ἡ ὑψίστη καὶ μακαριωτάτη Θεότης θέλει φανερωθῇ τότε μὲ ὅλας αὐτῆς τὰς ἀπείρους καὶ ἐνδόξους τελειότητας. Εἰς δὲ τὸ φωτεινὸν ἔσοπτρον τῆς Θείας σοφίας, θέλει θεωρήσωμεν καὶ τὰ λοιπὰ πράγματα, ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ τελειότητα, καθόσον δύναται νὰ τὰ χωρήσῃ ὁ περιωρισμένος ἡμῶν νοῦς. Εἰς τὴν θέλησιν θέλει ἦναι μία τελεία ἀγιωσύνη, καὶ ἀτάραχος γαλήνη· ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὑπεσχέθη, «ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἐαυτῷ ἐνδοξον, τὴν Ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον, ἢ ρυτίδα, ἢ τι τῶν τοιούτων· ἀλλ' ἵνα ᾖ ἁγία καὶ ἄμωμος» Ἐφεσ. ε', 27. Ὅθεν θέλει ἐνωθῶσιν οἱ μακάριοι μὲ τὸν Θεόν, διὰ τῶν δύο τούτων ἰσχυρῶν δεσμῶν, τοσοῦτον, ὥστε νὰ ᾖ ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς, καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ Θεῷ, καὶ νὰ θεωθῶσι, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως· ἢ, καθὼς λέγει ὁ Παῦλος, θέλει ἦναι ὁ Θεὸς τὰ πάντα

ἐν πασι, Α', Κορινθ. ιε', 28. ἤγουν θέλει γενῇ εἰς τὸν νοῦν φῶς, εἰς τὴν καρδίαν χαρὰ, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡδονή, εἰς τὰ ὦτα εὐφροσύνη, εἰς τὸ σῶμα κάλλος, τροφή, καὶ στολή, τὰ πάντα ἐν πασι καὶ τότε θέλει πληρωθῇ ἡ προφητεία τοῦ Ἠσαίου· «Καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών μετ' εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάματος αἰωνίου» ἐπὶ κεφαλῇ γὰρ αὐτῶν αἴνεςις, καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται αὐτούς· ἀπέδρα ὀδύνη, λύπη καὶ στεναγμός» Κεφ. νά, 14. (120). Ἡ αἰώνιος αὕτη χαρὰ θέλει ἦναι τοσοῦτω μείζων, ὅσῳ θέλει συγκατοικῶμεν μετ' τοὺς ἁγίους Ἄγγέλους, μετ' τοὺς Προφήτας, μετ' τὸν χορὸν τῶν Ἀποστόλων, μετ' τοὺς Μάρτυρας, καὶ ὅλους τοὺς ἐστεφανωμένους Ἁγίους. καὶ τὰς δικαίας ψυχὰς, τῶν ὁποίων ἡ συναναστροφή θέλει προξενῇ εἰς ἡμᾶς μεγάλην ἡδονὴν καὶ εὐφροσύνην, καὶ μετ' τοὺς ὁποίους θέλει ἀλαλάζωμεν ἀγαλλόμενοι αἰωνίως. Συμπεραίνομεν τὸν λόγον μετ' τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅτι· «Ὁφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν» Α', Κορινθ. 2, 9. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς μακαριότητος τῶν δικαίων.

Ποία θέλει ἦναι ἡ κόλασις τῶν ἀσεβῶν;

Οἱ δὲ ἀσεβεῖς, οἱ ὁποῖοι κατεφρόνησαν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν πίστιν, καὶ διέτριψαν ὅλην αὐτῶν τὴν ζωὴν ἀμετανοήτως εἰς τὰς ἁμαρτίας, θέλει ἀποβληθῶσιν αἰωνίως ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἄκρως ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν αὐτῶν· καὶ θέλει στερηθῶσι πᾶσαν ἐλπίδα τῆς εὐσπλαγχνίας του. Αὐτοὶ θέλει ἦναι εἰς μίαν φρικωδεστάτην κατὰστασιν, καὶ θέλει ἐξορισθῶσιν εἰς τὸν τόπον τοῦ κλαυθμοῦ καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, εἰς τὴν

120) Τὸ ἔδρ. καὶ ἤξουσιν εἰς Σιών ἐν φῶδι, καὶ εὐφροσύνη αἰώνιος ἐπὶ κεφαλῇ αὐτῶν· χαρὰ καὶ εὐφροσύνη καταλήψεται (αὐτοὺς), ἀποδρῶσιν (δὲ) λύπη καὶ στεναγμός.

κατοικίαν τῶν πονηρῶν πνευμάτων, εἰς τὸν τόπον τῶν αἰωνίων βασάνων· «Ὅπου ὁ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτᾷ, »καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται» Μάρκ. θ', 44. Καὶ τότε θέλει πληρωθῇ ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ· «Καὶ ἀπελεύσονται »οὔτοι (οἱ ἄσεβοις) εἰς κόλασιν αἰώνιον· οἱ δὲ δίκαιοι εἰς »ζωὴν αἰώνιον» Ματθ. κέ, 46.

«Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς »τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· δι' οὗ »καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν »χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἐστήκαμεν, καὶ καυχώμεθα ἐπ' »ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ» Ῥώμ. ε', 1. 2. Εἰς ταῦτα τὰ λόγια περιέχονται, ὅσα ἀνήκουσιν εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα, τὰς κεφαλαιώδεις ἀρετὰς τῶν χριστιανῶν.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΘΕΙΟΥ ΝΟΜΟΥ.

§. 4.

Η ΠΙΣΤΙΣ χωρίς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν.
Ἰακώβ. 6', 20.

Τὸ Ἅγιον Σύμβολον περιέχει τὴν διδασκαλίαν τῆς Πίστεως καὶ τῆς Ἐλπίδος. Μὲ αὐτάς τὰς δύο ἀρετὰς εἶναι συνδεδεμένη ἡ Ἀγάπη, ἡ ὁποία τὰς καθίστάνει ἐνεργοὺς καὶ δραστηρίους· καὶ εἶναι ὁ θεμέλιος τῶν καλῶν ἔργων, καὶ τῆς Θεοσεβοῦς ζωῆς.

Τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν.

Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι τὰ καλὰ ἔργα εἶναι εἰς τὸν χριστιανὸν ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. Ἐπειδὴ, πρῶτον μὲν ὁ Θεὸς νόμος (ὅστις ὑπόσχεται εἰς μὲν τοὺς ἐναρέτους πρόσκαιρον καὶ αἰώνιον εὐδαιμονίαν, εἰς δὲ τοὺς παραβάτας τοῦ νόμου ἀπειλεῖ κόλασιν αἰώνιον) ἀπαιτεῖ μίαν ζωὴν σύμφωνον καὶ κατάλληλον μὲ τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ· «Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι· »Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρὸς μου τοῦ »ἐν οὐρανοῖς» λέγει ὁ Χριστὸς. Ματθ. ζ', 21. Δεύτερον, ἡ εὐγνωμοσύνη, τὴν ὁποίαν ῥοφίλομεν εἰς τὸν ἡμέτερον Διωρωτὴν, διὰ τὸ νὰ μᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς

ἀμαρτίας, μᾶς ὑποχρεώνει εἰς τὸ νὰ πληρῶμεν ἀκριβῶς τὰς ἀγίας αὐτοῦ προσταγὰς. Διὰ τοῦτο κατῆλθεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐσαρκώθη, ἔπαθε καὶ ἀπέθανε, διὰ νὰ μᾶς ἐξαγοράσῃ καὶ νὰ μᾶς καθαρῇ ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας, καὶ ταιουτοτρόπως νὰ μᾶς δικαιώσῃ καὶ νὰ μᾶς καταστήσῃ θερμούς ὁπαδούς τῆς ἀρετῆς· ὑποσχόμενος ἐξαιρέτως νὰ μᾶς βοηθήσῃ διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως καὶ τῶν καλῶν ἔργων. Οὕτω κρίνει ὁ Παῦλος περὶ τούτου, ὅταν λέγῃ· «Οἵτινες ἀπεθά-
 »νομεν τῇ ἀμαρτίᾳ, πῶς ἔτι ζήσομεν ἐν αὐτῇ; ἢ ἀγνο-
 »εῖτε, ὅτι, ὅσοι ἐβαπτίσθημεν εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν, εἰς
 »τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν» Ῥωμ. 5', 2. Καὶ
 πάλιν· «Τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ὁ παλαιὸς ἡμῶν ἄνθρω-
 »πος συνεσταυρώθη, ἵνα καταργηθῇ τὸ σῶμα τῆς ἀ-
 »μαρτίας, τοῦ μηκέτι δουλεύειν ἡμᾶς τῇ ἀμαρτίᾳ» Αὐτ.
 στίχ. 6. Διὰ τοῦτο, ὅστις τῶν χριστιανῶν δὲν περιπα-
 τεῖ εἰς τὰς ἐντολάς τοῦ Κυρίου, ὑβρίζει τὸν Θεόν, καὶ
 γίνεται ἔνοχος τῆς παιδείας αὐτοῦ· ἀρνεῖται τὴν πίσιν,
 καταφρονεῖ τὴν χάριν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑστερεῖται τὴν
 αἰώνιον μακαριότητα.

Ἡ πίστις δὲν ἀποκλείει τὰ καλὰ ἔργα.

Καὶ ἀγκαλὰ καθὼς διδάσκει ὁ Απόστολος Παῦλος·
 «Οὐ δικαιῶται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ
 »πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ,» τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει τὴν
 γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων· ἀλλ' ἐξ ἐναντίας καὶ τὴν
 προστάσσει. Διότι, ἀγκαλὰ ὁ ἄνθρωπος, ὅταν ἐπιστρέφῃ
 εἰς τὸν Θεόν, καὶ τὸν προβάλλῃ ἐνώπιον αὐτοῦ ὡς Κρι-
 τὴν, εὐρίσκει τόσον ὀλίγον ἀγαθὸν ἐν ἑαυτῷ, ὥστε πρέ-
 πει νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι εἶναι ἔνοχος ὀργῆς· καὶ ἀγκαλὰ
 εἰς τοιαύτην ἀνάγκην δὲν ἔχῃ νὰ καταφύγῃ εἰς ἄλλο,
 πᾶρεξ εἰς τὴν πίσιν καὶ τὴν ἐλπίδα τὴν εἰς τὸν Χρι-
 στὸν, ὅστις ἀπέθανε διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἐπρο-
 ξένησεν εἰς ἡμᾶς τὴν χάριν τοῦ οὐρανίου Πατρός· χρεω-
 στεῖ μὲ ὅλον τοῦτο, ἀφ' οὗ δικαιωθῇ διὰ τῆς πίστεως,

καὶ καταστήσῃ εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ δραστηρίου τὰς ἐνεργείας καὶ χάριτας τοῦ ἁγίου Πνεύματος, νὰ ἀποδείξῃ ἐξάπαντος τὴν ἰδίαν ἐπιστροφὴν διὰ τῶν καρπῶν τῆς ἀγάπης, καὶ νὰ μεταχειρισθῇ τὴν συνέργειαν τῆς χάριτος εἰς τὴν γυμνασίαν τῶν καλῶν ἔργων. Περὶ τούτου γράφει σαφέστατα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Ἐφεσ. β', 8. ὅπου λέγει μὲν, ὅτι ἡ δικαίωσις εἶναι ἐκ τῆς πίστεως, προστίθῃσι δὲ, ὅτι καὶ τὰ καλὰ ἔργα εἶναι ἐπακολούθημα τῆς πίστεως· «Τῇ γὰρ χάριτι ἐστὲ σεσωσμένοι διὰ τῆς πίστεως» καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν· Θεοῦ τὸ δῶρον· οὐκ ἐξ ἔργων, ἵνα μὴ τις καυχῆσῃται· αὐτοῦ γὰρ ἐσμὲν ποιήματα, κτισθέντες ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς».

Πῶς πρέπει νὰ νοῆται τὸ «Κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου»;

Εἶναι πρὸς τούτοις ἀναγκαῖον νὰ γινώσκωμεν τι ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος μὲ ταῦτα τὰ σοφὰ λόγια. Αὐτὸς λέγει εἰς τὴν πρὸς Ῥωμ. γ', 14. «Οὐ γὰρ ἐστε ὑπὸ νόμον, ἀλλ' ὑπὸ χάριν», καὶ αὐτ. ζ', 6. «Νυνὶ δὲ κατηργήθημεν ἀπὸ τοῦ νόμου, ἀποθανόντες, ἐν ᾧ κατειχόμεθα». Δὲν πρέπει νὰ νομίσωμεν, ὅτι ἀποβάλλει ὁ Ἀπόστολος μὲ ταῦτα τὰ λόγια τὸν Θεῖον νόμον· ἅπαγε! αὐτὸς λέγει μόνον· πρῶτον, ὅτι, ὅσοι πιστεύουσιν ἀληθῶς, δὲν εἶναι ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ νόμου, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ κατάραν εἰς τὸν ἁμαρτωλόν· δεύτερον, ὅτι ὁ χριστιανὸς ἁμαρτάνει μὲν ἐξ ἀσθενείας, ἡ χάρις ὅμως δὲν τὸν παραδίδωσιν εἰς τὴν αὐστηρότητα τοῦ νόμου, ἀλλὰ δέχεται τὴν μετάνοιάν του, καὶ τοῦ συγχωρεῖ τὰς ἁμαρτίας.

§. 2. Τί ἐστὶ Νόμος;

«Ὁ Θεὸς Νόμος δεικνύει εἰς ἡμᾶς τὴν διαφορὰν τῶν καλῶν καὶ τῶν κακῶν ἔργων.

Ὁ νόμος εἶναι μία διαταγή, ἡ ὁποία δεικνύει εἰς τὸν ἄνθρωπον, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί νὰ μὴ πράττῃ. Ὅθεν καλὸν ἔργον εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον συμφωνεῖ μὲ τὸν νόμον· κακὸν δὲ, ὅποιον ἐναντιοῦται εἰς τὸν

νόμον. Τὸ καλὸν ἔργον ὀνομάζεται ἀρετὴ, τὸ δὲ κακὸν κακία, ἁμαρτία, ἀσέβεια. Τοιαύτη διαταγὴ, διορίζουσα τὴν διαφορὰν μεταξὺ καλῶν καὶ κακῶν ἔργων, ἔπρεπε νὰ δοθῇ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· ἐπειδὴ μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ἀπ' αἰῶνος ἀναμάρτητος, καὶ μόνος αὐτὸς γινώσκει ποῖον εἶναι ἀληθῶς καλὸν ἢ κακόν. Πρὸς τοῦτοις ἐπειδὴ χρεωστῇ ὁ ἄνθρωπος νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ φεύγῃ τὸ κακὸν ἐκ συνειδήσεως, μόνος δὲ ὁ Θεὸς δύναται νὰ ὑποχρεώσῃ τὴν συνείδησιν τοῦ ἀνθρώπου· διὰ τοῦτο μῆτε οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι δύνανται νὰ ὑποχρεώσωσι, πᾶρεξ καθ' ὅσον εἶναι σύμφωνοι μὲ τὸν Θεῖον νόμον, καὶ θεμελιοῦνται κατὰ τινὰ τρόπον εἰς αὐτόν.

§. 3.

Ὁ Θεὸς νόμος εἶναι γεγραμμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου· καὶ ἐμπεριέχεται εἰς τὰς ἐπομένας δέκα Ἐντολάς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Ἐξόδ. κεφ. κ', 2—17 (1).

ΕΝΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

«Ἐγὼ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγον σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι πλὴν ἐμοῦ.»

ΕΝΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ.

«Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδῶλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοιώμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι ὑποκάτω τῆς γῆς· οὐ προσκυνήσεις αὐτοῖς, οὐδὲ μῆλα τρεύσεις αὐτοῖς(2)».

1) Ἴδε καὶ Δευτερονόμ. ε', 6—21. ὅπου διαφέρει κατὰ τι ἡ δεκάλογος ἀπὸ τὴν δεκάλογον τῆς Ἐξόδ. Κεφ. κ'. Τὸ αἶτιον εἶναι (καθὼς τινες θέλουσιν) ὅτι, ἀφ' οὗ συνετρίφθησαν αἱ πρῶται δύο πλάκες, ἠθέλησεν ὁ Θεὸς ἐξεπίτηδες νὰ μεταβάλλῃ μικρὸν τοὺς νόμους εἰς τὰς δευτέρας, ἢ διὰ περισσοτέραν σαφήνειαν, ἢ διὰ νὰ ἐνθυμῶνται διὰ τούτου πάντοτε οἱ Ἰσραηλῖται τὴν ἀνομίαν αὐτῶν· ἴδε Ἐξόδ. λβ', 19 καὶ λδ', 1. 4. 28.

2) Τούτῃς τὰς δύο πρῶτας ἐντολάς ἐνοῦσιν εἰς μίαν οἱ Παπισταὶ

ΕΝΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ.

«Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ».

ΕΝΤΟΛΗ ΤΕΤΑΡΤΗ.

«Μνήσθητι τὴν ἡμέραν τῶν Σαββάτων ἁγιά-
»ζειν αὐτήν. Ἐξ ἡμέρας ἐργᾶ, καὶ ποιήσεις πάν-
»τα τὰ ἔργα σου, τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἐβδόμῃ, Σάβ-
»βατα Κυρίῳ τῷ Θεῷ σου (3)».

ΕΝΤΟΛΗ ΠΕΜΠΤΗ.

«Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου,
»ἵνα εὖ σοι γένηται (4) καὶ ἵνα μακροχρόνιος γέ-
»νη ἐπὶ τῆς γῆς.»

καὶ οἱ Λευυῖται καὶ διὰ τὰ ἀναπληρώσῃσι τὸν ἀριθμὸν τῶν δέκα,
διαιροῦσι τὴν δεκάτην εἰς δύο, ποιεῦντες ἐνάτην μὲν τὴν «Οὐκ ἐπι-
»θυμήσεις τὴν γυναῖκα κ. τ. λ.», δεκάτην δὲ τὴν «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν
»οἰκίαν τοῦ πλησίον σου κ. τ. λ.» Ἡ διαίρεσις ὅμως αὕτη (τὴν ὁποίαν
ἐσφαλμένως ἠκολούθησε καὶ Μητροφάνης ὁ Κριτόπουλος, ἐν τῇ ὁμολογ.
τῆς Ἀνατολ. Ἐκκλησ. Κεφ. 6.) ἐναντιοῦται πρῶτον μὲν εἰς τὸν ὀρθὸν
λόγον· ἐπειδὴ, καθὼς ἡ δεκάτη δὲν πρέπει νὰ διαίρεσθῇ εἰς δύο, διὰ
τὸ νὰ ᾔηται ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς ἅπασα γενικῶς περὶ ἐπιθυμιῶν, οὕτως
ἡ πρώτη καὶ δευτέρα δὲν πρέπει νὰ ἐνωθῶσιν εἰς μίαν, διὰ τὸ νὰ
ᾔηται διάφορος ἡ ὑπόθεσις αὐτῶν, τοῦτέστι τῆς μὲν πρώτης ἡ ἀπὸ τοῦ
ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποστασία, τῆς δὲ δευτέρας ἡ εἰδωλολατρεία, τῆς ὁποίας
ἔνοχος εἶναι ὄχι μόνον ὅστις ἤθελε λατρεύσει τοὺς μὴ θεοὺς, ἀφήσας τὸν
ἀληθῆ Θεόν, ἀλλὰ καὶ ὅστις λατρεύει μὲν τὸν ἀληθῆ Θεόν, δὲν τὸν λα-
τρεύει ὅμως καθὼς πρέπει. Δεύτερον, ἐναντιοῦται ἡ διαίρεσις αὕτη εἰς
τὴν περὶ τούτου γνώμην τῆς ἀρχαιότητος· καθότι καὶ οἱ παλαιοὶ Ἑ-
βραῖοι μετεχειρίζοντο τὴν διαίρεσιν τοῦ ἡμετέρου Συγγραφέως (ὡς φαί-
νεται εἰς τὸν Φίλωνα βιβλ. Α', περὶ τῆς Δεκαλόγ. καὶ τὸν Ἰώσηππον,
Βιβλ. γ', Ἰουδαϊκ. Ἀρχαιολόγ. Κεφ. δ',) καὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ Πατέρες
τῆς Ἐκκλησ. Ἰδε Ἀθανάσιον ἐν τῇ συνόψ. τῆς γραφ. τόμ. 6', σελ. 64.
καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον ἐν τοῖς στίχοις, καὶ ἄλλους.

3) Τὸ ἔδρ. Σαββάτου καὶ Σάββατον ἐνικῶς.

4) Εἰς τὸ ἔδρ. λείπει τὸ «ἵνα εὖ σοι γένηται» ἀπὸ τὴν δεκάλο-
γον τῆς Ἐξοδου. Κεφ. ἡ, 12. εὐρίσκεται δὲ εἰς τὴν Δεκάλογον τοῦ Δευτε-

ΕΝΤΟΛΗ ΕΚΤΗ.

«Οὐ φονεύσεις (5)».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΒΔΟΜΗ.

«Οὐ μοιχεύσεις».

ΕΝΤΟΛΗ ΟΓΔΟΗ.

«Οὐ κλέψεις».

ΕΝΤΟΛΗ ΕΝΝΑΤΗ.

«Οὐ ψευδομαρτυρήσεις κατὰ τοῦ πλησίον σου
μαρτυρίαν ψευδῆ».

ΕΝΤΟΛΗ ΔΕΚΑΤΗ.

»Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου·
»οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου,
»οὐδὲ τὸν ἀγρὸν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ
»τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὐ-
»τε τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς κτήνους
αὐτοῦ, οὔτε ὅσα τῷ πλησίον σου ἐστί» (6).

Τί ἐστὶ φυσικὸς νόμος;

Εἰς ὅλων τῶν ἀνθρώπων τὰς καρδίας εἶναι τετυ-
πωμένος ὁ φυσικὸς νόμος, ἡγουν ἡ φυσικὴ δύναμις τοῦ
νὰ διακρίνωσι τὸ καλὸν ἀπὸ τὸ κακόν. Ὅσον καὶ ἂν
ᾔναί τις ἀμαθὴς γνωρίζει μὲ ὅλον τοῦτο, ὅτι εἶναι κα-
λὸν τὸ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεόν, νὰ τὸν ἀγαπᾷ καὶ νὰ
τὸν ἐπικαλῇται εἰς βοήθειαν· ὅτι εἶναι ἐπαινετὸν τὸ νὰ

ρον. ε', 16. μετὰ τὸ «ἵνα μακροχρόνιος γένῃ»· περὶ τῆς διαφορᾶς
ταύτης ἴδε τὴν πρώτην σημείωσιν τοῦ παρόντος §.

5) Οἱ ἑβδομήκ. ἐνήλλαξαν ἐνταῦθα (Ἐξέδ. κ', 13. 14. 15.) τὴν
τάξιν, ἀριθμοῦντες ἑκτὴν τὴν «Οὐ μοιχεύσεις», ἑβδόμην τὴν «Οὐ κλέ-
ψεις», καὶ ὀγδόην τὴν «Οὐ φονεύσεις».

6) Ἐνταῦθα τὸ Ἑβραϊκὸν «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον
σου· οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου, οὐδὲ τὸν παῖδα
αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν βοῦν αὐτοῦ, οὐδὲ τὸν ὄ-
νον αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶν ὅ,τι ἐστὶ τῷ πλησίον σου». Εἰς δὲ τὴν Δεκά-

τιμᾶ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ᾔναι πρὸς τοὺς εὐεργέτας εὐγνώμων, νὰ μὴ βλάβη τὸν πλησίον· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅτι εἶναι κακὸν τὸ νὰ βλασφημῇ τὸν Θεόν, καὶ νὰ κακοποιῇ τὸν πλησίον· καὶ οὐδένας ἀμφιβάλλει διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦτο· «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρω μὴ »ποιήσης,» ἡγουν, μὴ πράξης πρὸς ἄλλον ὅ,τι δὲν θέλεις νὰ πράξῃ ἄλλος πρὸς σέ (7).

Τί ἐστι συνείδησις;

Οὗτος ὁ νόμος ὀνομάζεται φυσικὸς καὶ ἔμφυτος· καὶ ἡ κρίσις, τὴν ὁποίαν κάμνει τις τοῦ ἑαυτοῦ του κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, ὀνομάζεται συνείδησις. Ἡ ὁποία, καθὼς εὐφραίνει τὴν ψυχὴν, ὅταν πράττῃ τὸ καλόν, οὕτως ἐξ ἐναντίας τὴν κεντᾶ καὶ τὴν ταράσσει, ὁσάκις ἐπιτελεῖ τὸ κακόν. (8) Καὶ ἡ τοιαύτη χαρὰ εἶναι

λεγον τοῦ Δευτερονομίου Κεφ. ἐ, 18. «Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου· οὐκ ὀρεχθήσῃ τῆς οἰκίας τοῦ πλησίον σου, τοῦ ἀγροῦ αὐτοῦ, οὔτε τοῦ παιδὸς αὐτοῦ, οὔτε τῆς παιδείας αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοῦς αὐτοῦ, οὔτε τοῦ ὄνου αὐτοῦ, οὔτε παντὸς, ὅ,τι ἐστὶ τῷ πλησίον σου». Δείκνυται δὲ καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ὅλαι αἱ ἐπιθυμίαι ὀρθῶς ἀνάγονται εἰς μίαν ἐντολὴν, τὴν δεκάτην· διότι, ἂν ᾔσαν δύο, ἤθελε κριθῇ ἕνοχος ἀταξίας ὁ Μωϋσῆς, ὅστις προτίθησιν, εἰς μὲν τὴν ἔξοδον τὴν ἐπιθυμίαν τῆς εἰκίας, εἰς δὲ τὸ Δευτερονόμ. τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γυναικός.

7) Τρία εἶναι τὰ γενικὰ ἀξιώματα, εἰς τὰ ὅποια ἐπιστηρίζεται ὁ φυσικὸς νόμος, καὶ τὰ ὅποια χρεωστεῖ νὰ ἀκολουθῇ, ὅς τις δὲν θέλῃ νὰ πλανηθῇ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. 1) Δίδε εἰς τὸν καθ' ἑνα ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτόν. 2) Σπούδαζε νὰ βελτιωθῇς καθ' ὅσα θέλεις νὰ βελτιῶνται οἱ ἄλλοι. 3) Προσφέρου πρὸς τοὺς ἄλλους, καθὼς θέλεις νὰ προσφέρωνται οἱ ἄλλοι πρὸς σέ. Τὰ ὅποια προβάλλονται καὶ οὕτω· 1) Εἴτι δὲν θέλεις νὰ γίνῃται πρὸς σέ, μὴ πράττης σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. 2) Εἴτι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς ἑαυτοὺς, πράττε καὶ σὺ πρὸς σεαυτόν. 3) Εἴτι θέλεις νὰ πράττωσιν ἄλλοι πρὸς σέ, πράττε καὶ σὺ πρὸς τοὺς ἄλλους. Τὸ πρῶτον ὀνομάζεται ἀξίωμα τοῦ δικαίου, τὸ δεῦτερον, ἀξίωμα τοῦ τιμίου, καὶ τὸ τρίτον, ἀξίωμα τοῦ καθήκοντος ἢ πρέποντος.

8) Ἡ συνείδησις εἶναι ἐκείνη τῆς ψυχῆς ἡ ἐνέργεια, διὰ τῆς ὁποίας ἡ ψυχὴ κρίνει, ἂν αἱ πράξεις αὐτῆς ᾔναι σύμφωνοι μὲ τὸν

μία φυσική καὶ παντοτεινή ἀμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, καθὼς ἡ λύπη εἶναι μία κόλασις τῆς κακίας. Περὶ τοῦ νόμου τούτου γράφει ὁ Ἀπόστ. Παῦλος· «Ὅταν γὰρ ἔ-
 »θνη, τὰ μὴ νόμον ἔχοντα, φύσει τὰ τοῦ νόμου ποιῇ,
 »οὗτοι, νόμον μὴ ἔχοντες, ἑαυτοῖς εἰσι νόμος· οἵτινες
 »ἐνδείκνυνται τὸ ἔργον τοῦ νόμου γραπτὸν ἐν ταῖς καρ-
 »δίαις αὐτῶν, συμμαρτυρούσης αὐτῶν τῆς συνειδήσεως,
 »καὶ μεταξὺ ἀλλήλων τῶν λογισμῶν κατηγορούντων
 »ἡ καὶ ἀπολογουμένων», Ῥωμ. Β', 14. Ὁ φυσικὸς νό-
 μος καὶ ἡ ἐξήγησις αὐτοῦ περιέχονται εἰς τὰς δέκα ἐν-
 τολὰς, τὰς ὁποίας ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Μωϋσῆν. Γνω-
 στὸν εἶναι ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξελέξατο
 εἰς λαὸν περιούσιον⁽⁹⁾ τὸν Ἰσραὴλ, ἡγουν τοὺς Ἰουδαίους
 ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐφανέρωσε διὰ τῆς ἐξ-
 αιρέτου κυβερνήσεως αὐτῶν, τὴν Θείαν αὐτοῦ βουλὴν
 εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ὁ Μωσαϊκὸς νόμος εἶναι τριπλοῦς.

Αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Ἰσραὴλ διὰ τοῦ ἐκλεκτοῦ Μωϋ-
 σέως νόμον· ὅστις ἦτον τριπλοῦς, ἡγουν ἱεροουργικὸς

νόμον, ἡ ὄχι. Ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ τούτου φαίνεται, ὅτι ἡ συνειδήσις
 εἶναι ἓνας τέλειος συλλογισμὸς· τοῦ ὁποίου ἡ μείζων περιέχει τὸν
 νόμον, ἡ ἐλάσσων τὴν πράξιν, καὶ τὸ συμπέρασμα τὴν ψῆφον ἂν
 ἡ πράξις ἦναι σύμφωνος μὲ τὸν νόμον ἡ ὄχι. Παραδείγματος χά-
 ριν, ἡ συνειδήσις, ὡς βιβλίον τοῦ νόμου, λέγει· ὁ κλέπτων ἁμαρ-
 τάνει· ἰδοὺ ἡ μείζων. Ἡ συνειδήσις τοῦ κλέπτου μαρτυρεῖ τὴν ἐ-
 λάσσονα, λέγουσα· ἐγὼ κλέπτω. Καὶ ἡ αὐτὴ συνειδήσις ἐπιφέρει
 τὴν ψῆφον εἰς τὸ συμπέρασμα· ἄρα ἁμαρτάνω· ἐντιϋθεν καταλαμ-
 θάνεται, κατὰ τὶ ὀνομάζεται -ἡ συνειδήσις κανὼν τῶν πράξεων, κα-
 τήγορος, μάρτυς, καὶ κριτῆς· τὰ ὅποια αἰνίττεται καὶ τὸ Ἀποστο-
 λικὸν ῥητὸν, Ῥωμ. 6', 14.

9) Ἡ λέξις περιούσιος εὑρίθαι Ἐξέδου 16', 5. καὶ εἰς ἄλλα μέρη
 τῆς Παλ. Διαθ. τὴν ὁποίαν προσκρμίζει ὁ Παῦλος εἰς τὸν νέον Ἰ-
 σραὴλ, Τίτ. 6', 14. Σημαίνει δὲ (καθὼς λέγει ὁ Θεοφύλακτος)
 τὸν οἰκεῖον, οἷον ἐξελεγμένον, ἐξαίρετον, οὐδὲν ἔχοντα κοινὸν πρὸς
 τοὺς λοιπούς· τὸν ὁποῖον ὁ Ἀπόστολος Πέτρος Α, 6', 9. λαὸν εἰς
 περιποίησιν, ὀνομάζει.

(10), πολιτικός, καὶ ἠθικός. Ὁ ἱεουργικός νόμος ἀπέβλεπε τὰ ἔθιμα καὶ τὰς ἱεροτελεστίας τῆς Ἰουδαϊκῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἐπειδὴ ἦτον τύπος καὶ χειραγωγία πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν χάριν, ἔπρεπε διὰ τοῦτο νὰ καταργηθῇ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ πολιτικός νόμος περιεῖχεν ἐκεῖνας τὰς διαταγὰς, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ φυλάττῃ ὁ Ἰουδαϊκὸς λαός· ὅθεν μήτε ὑποχρεώνει, παρὰ μόνον τοὺς Ἰουδαίους. Ὁ ἠθικός νόμος περιέχει τὰ καθήκοντα πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον, καὶ πρὸς ἑαυτόν· καὶ οὗτος ὁ νόμος εἶναι ἀμετάβλητος καὶ αἰώνιος· καθότι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ τὸν πληρώσωσιν. Οὗτος ὁ γραπτὸς ἠθικός νόμος εἶναι ἓνα ἔκτυπον, ἥγουν ἀντίγραφον τοῦ φυσικοῦ νόμου, ἐπειδὴ δὲν περιέχει κάμμίαν διαταγὴν, περὶ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι πεπληροφορημένη ἡ συνείδησις ἐκάστου.

Διὰ τί ἐφάνερωσεν ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον ὁ Θεός;

Ἄν ἐρωτήσῃ τις, πόθεν παρεκινήθη ὁ Θεὸς εἰς τὸ νὰ φανερώσῃ ἐγγράφως τὸν φυσικὸν νόμον· νομίζω, ὅτι δὲν ἦτον ἄλλο τὸ αἷτιον, πᾶρεξ ἡ ἐλεεινὴ καὶ διεφθαρμένη κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε φέρῃ τὸν ἄνθρωπον ἡ ἁμαρτία. Ἰδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐν ὧσιν δὲν εἶναι πεφωτισμένος διὰ τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου, ἔχει μίαν ἀμυδράν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς· ὅτι, κατὰ τὴν φυσικὴν αὐτοῦ κλίσιν πρὸς τὸ κακόν, ὀνομάζει καλὰ τὰ ἴδια πταίσματα, καὶ πολλάκις δίδωσιν εἰς τὴν ἀρετὴν τὸ ὄνομα τῆς κακίας, καὶ εἰς τὴν κακίαν τὸ ὄνομα τῆς ἀρετῆς· νομίζει, φερ' εἰπεῖν, τὴν φιλοφροσύνην δειλίαν, τὴν εὐσέβειαν δεισιδαιμονίαν, καὶ ὀνομάζει μεγαλοψυχίαν, μίαν ἀχαλίνωτον καὶ ἀδιάκριτον τόλμην. Δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας ἠὲ δόκησεν ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ἐγγράφως τὸν νόμον αὐτοῦ, διὰ νὰ βλέπῃ πάντοτε ὁ ἄν-

10) Οὕτω τὸν ὀνομάζει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, Στρωματ. I'. σελ. 304. δύναται δὲ νὰ ὀνομασθῇ καὶ Θρησκευτικός ἢ Ταπεινωτικός.

θρῶπος, ὥς ἂν εἰς κάτοπτρον, τί πρέπει νὰ πράττῃ, καὶ τί πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ.

§. 4.

Ὁλος ὁ νόμος καὶ αἱ ἐντολαὶ θεμελιοῦνται εἰς δύο πράγματα, ἡγουν εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, καὶ εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν πλησίον.

Ποῖος εἶναι ὁ θεμέλιος τοῦ νόμου;

Ἡ Δεκάλογος τοῦ Μωϋσέως περιέχει τὰς δέκα ἐντολάς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ τέσσαρες πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην, καὶ αἱ λοιπαὶ ἑξ εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον (11). Ταύτην τὴν διαίρεσιν μετεχειρίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὁπότε, ἀποκρινόμενος εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν Φαρισαίων, δύο ἐντολάς ἐμνημόνευσε, τουτέστι τὴν ἐντολὴν τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης, καὶ ἐκείνην τῆς πρὸς τὸν πλησίον· «Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ Προφῆται κρέμονται», Ματθ. κβ', 38. (12). Καὶ τῷ ὄντι, ὅστις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, αὐτὸς ἐπλήρωσεν ὅλας τὰς ἐντολάς. Διότι, ὅς τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἐκεῖνος τὸν λατρεῖ ὀρθῶς, δοξολογεῖ τὸ ὄνομά του, καὶ ἐνασχολεῖται πάντοτε εἰς τὸ νὰ δεικνύῃ σημεῖα τῆς πρὸς τὸ ὕψιστον ὄν λατρείας. Ὡσαύτως, ὅστις ἀληθῶς ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ἐκεῖνος προσφέρει τὸ ὀφειλόμενον εἰς ἕκαστον σέβας, τὸν βοηθεῖ ἐν ἀνάγκαις, δὲν ὑστερεῖ κἀνένα ἀπὸ τὸ ἐδικόν του, μήτε βλάπτει κἀνένα λόγῳ,

11) Πολλοὶ θέλουσιν, ὅτι αἱ πρῶται τέσσαρες ἐντολαί, περιέχουσαι τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα, ἦσαν γεγραμμέναι εἰς τὴν μίαν πλάκα· καὶ αἱ λοιπαὶ ἑξ, περιέχουσαι τὰ πρὸς τὸν πλησίον, εἰς τὴν ἄλλην· ὁ δὲ Φίλων ὁ Ἰουδαῖος (Βιβλ. 1. περὶ Δεκαλόγ.) θέτει πέντε ἐντολάς εἰς ἑκάστην πλάκα· εἰς τρόπον ὥστε ἡ μὲν πρώτη τελευτᾷ εἰς τὸ τίμα τὸν πατέρα σου κτλ. ἡ δὲ δευτέρα ἀρχεται ἀπὸ τοῦ, οὐ φονεύσεις.

12) Ἰδ. Λευιτ ιθ', 18. καὶ Δευτερονόμ. γ', 5.

ἔργῳ, ἢ διανοίᾳ εἰς τὴν ζωὴν ἢ εἰς τὴν τιμὴν. Ἡ ἀ-
ληθινὴ ἀγάπη δὲν συγχωρεῖ τίποτε, ἀφ' ὅσα βλάπτε-
ται ὁ πλησίον· διὰ τοῦτο ὠνομάσθη πλήρωμα τοῦ νό-
μου (13), καὶ σύνδεσμος τῆς τελειότητος (14).

Εἰς τί ὑφίσταται ἡ ἐναντιότης μεταξὺ τῶν καθηκόντων;

Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ σημειώσωμεν, ὅτι μεταξὺ τού-
των τῶν δύο μεγάλων καθηκόντων, ἡγουν τῆς πρὸς τὸν
Θεὸν καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης, ἐνίοτε θεωρεῖ-
ται ἐναντιότης· τουτέστιν, ὁσάκις εἶναι ἀδύνατον νὰ φυ-
λάξῃ τις τὴν πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὴν πρὸς τὸν πλησίον
ἀγάπην, χωρὶς νὰ ἀθετήσῃ τὴν πρὸς τὸν Θεόν. Μὲ ὑ-
ποχρεώνει, φερ' εἰπεῖν, ὁ φυσικὸς νόμος νὰ φυλάττω τὴν
ἰδίαν μου ζωὴν· συμβαίνει ὅμως ἐνίοτε νὰ μὴ δύναται
τις νὰ φυλάξῃ ἀμώμητον τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, χωρὶς
νὰ προσφέρῃ τὴν ἰδίαν ζωὴν εἰς θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀλη-
θείας. Ὡσαύτως χρεωστῇ πᾶς ἕνας, κατὰ τὸν νόμον τῆς
συνειδήσεως, νὰ τιμᾷ τοὺς ἰδίους γονεῖς, νὰ ὑποτάσσῃ-
ται εἰς τοὺς ἡγεμόνας, νὰ ἀγαπᾷ τὴν γυναῖκα καὶ τὰ
τέκνα αὐτοῦ· ἀλλὰ συμβαίνει ἐνίοτε νὰ μὴ δύναται τις
νὰ ἐπιμείνῃ σταθερὸς καὶ ἀμετακίνητος εἰς τὴν εὐσε-
βειαν κατ' ἄλλον τρόπον, πάρεξ μὲ τὸ νὰ παρακούσῃ
τῶν γονέων καὶ τῶν ἡγεμόνων· μάλιστα, ὁσάκις οἱ μὲν
ἡγεμόνες δίδουσι προσταγὰς ἐναντίας εἰς τὸν Θεῖον νό-
μον, οἱ δὲ γονεῖς ζητοῦσι νὰ παρατρέψωσι τὰ ἴδια τέ-
κνα ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας, καθὼς συνέβη εἰς
τὸν καιρὸν τῶν διωγμῶν. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις
πρέπει νὰ προτιμᾶται ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη ἀπὸ ὅλα
τὰ ἄλλα. Χρέος ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ καταφρονήσῃ καὶ
ἑαυτὸν καὶ τὰ πλέον πολύτιμα πράγματα τῆς παρού-
σης ζωῆς, ὁπόταν γίνωνται ἐμπόδιον εἰς τὴν πρὸς Θεὸν
ἀγάπην καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν του. Τοῦτο ἐννοεῖ καὶ ὁ
Σωτὴρ, ὅταν λέγῃ· «Εἰ τις ἔρχεται πρὸς με, καὶ οὐ μι-

13) Ῥωμ. ιγ', 9. 10.

14) Κολοσ. γ', 14.

»σεῖ τὸν πατέρα ἑαυτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὴν γυναικα, καὶ τὰ τέκνα, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τὰς ἀδελφάς, ἔτι δὲ καὶ τὴν ἑαυτεῦ ψυχὴν, οὐ δύναταί μου »μαθητὴς εἶναι.» Λουκ. ιδ', 26.

Ποία εἶναι ἡ ἄρνησις τοῦ φυσικοῦ κόσμου;

Τοῦτο ἐπλήρωσεν ἀληθῶς ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις λέγει· «Ἡγοῦμαι (πάντα) σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω» Φιλιπ. γ', 8. καὶ τοῦτο εἶναι τὸ νὰ ἀρνηθῇ τις τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τοιαύτη ἐναντιότης δύναται νὰ εὑρεθῇ καὶ εἰς τὴν ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν πλησίον· εἰς τὸ ὁποῖον ὄνομα περιέχονται ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀγκαλὰ κατὰ διαφόρους βαθμούς. Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὁ πατὴρ ἢ ὁ συγγενὴς μου εἶναι πλησιέστερος εἰς ἐμὲ ἀπὸ τὸν ξένον ἢ τὸν ἀγνώριστον, ὁ ὀρθόδοξος ἀπὸ τὸν ἑτερόδοξον, ὁ συμπατριώτης ἀπὸ τὸν ξένον, ὁ εὐεργέτης καὶ φίλος ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀντίπαλον. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, χρέος ἔχομεν νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ὅλους, καὶ νὰ θέλωμεν τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν· ὅταν ὅμως ἦναι ἀδύνατον νὰ τοὺς ἀγαθοποιήσωμεν ὅλους ἐξ ἴσου, πρέπει νὰ προτιμῶμεν τὸν συγγενῇ ἀπὸ τὸν ξένον, τὸν ὀρθόδοξον ἀπὸ τὸν ἑτερόδοξον κ.τ.λ. Προστάσσει ταύτην τὴν διάκρισιν καὶ ὁ Ἀπόστολος, ὅταν λέγῃ· «Ἐργαζώμεθα τὸ ἀγαθὸν πρὸς »πάντας, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως» Γαλάτ. ζ', 10. ἤγουν πρὸς τοὺς ὁμοπίστους ἡμῶν, καὶ πάλιν· «Εἰ δέ τις τῶν ἰδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων »οὐ προνοεῖ, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χειρῶν» Α', Τιμόθ. έ, 8. τὸ αὐτὸ ἐννοεῖται καὶ περὶ τῆς πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπης. Ἀγκαλὰ αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἦναι ἐκ φύσεως ἰσχυρά, καὶ διδασκώμεθα νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον ὡς ἑαυτοὺς, καὶ ὅχι περισσότερον· πρέπει μὲ ὅλον τοῦτο ἡ ἀγάπη τοῦ κοινοῦ καλοῦ, ἤγουν τῆς σωτηρίας μιᾶς Κοινότητος, νὰ προτιμᾶται ἀπὸ τὴν πρὸς ἑαυτὸν ἀγάπην (15).

15) Πρὸ τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἑντολῶν ἀναγκαῖον μοι φαίνεται νὰ

§. 5.

Ἡ πρώτη Ἐντολή μᾶς διδάσκει, νὰ πιστεύωμεν ἐκ καρδίας, καὶ νὰ ὁμολογῶμεν διὰ στόματος, ὅτι εἶναι εἰς μόνος Θεός· περὶ δὲ τῶν Θείων αὐτοῦ ἰδιοτήτων νὰ δεχόμεθα καὶ νὰ πιστεύωμεν ὅσα περὶ τούτων φανερώνει ἡ ἁγία Γραφή.

Ὅτι εἶναι εἰς μόνος Θεός, καὶ ποῖαι εἶναι αἱ Θεῖαι αὐτοῦ ἰδιότητες, ὁμιλήσαμεν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ Α'. Μέρους §. 5. ὅπου ἐδείξαμεν, ἐκ τοῦ φυσικοῦ λόγου καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅποιαν ἔννοιαν πρέπει νὰ ἔχωμεν τῆς Θείας μεγαλωσύνης. Ἄν πιστεύωμεν οὕτω περὶ Θεοῦ, καὶ διῴθύνωμεν κατ' αὐτὸ τὴν ἡμετέραν διαγωγὴν, πληροῦμεν τὴν πρώτην ἐντολήν. Ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς ἁμαρτάνουσιν.

1. Οἱ ἄθεοι, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν ἀναπολόγητον καὶ πεπλανημένην αὐτῶν δόξαν τολμῶσι νὰ λέγωσιν οὐκ ἔστι Θεός. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ

ὑπομνήσω τὸν εὐσεβῆ ἀναγνώστην, ὅτι διὰ νὰ καταλάβῃ τὰς ἐντολάς, πρέπει νὰ ἐντυπώσῃ εἰς τὸν νοῦν τοῦ τοὺς τρεῖς ἐπομένους κανόνας. Πρῶτον, δὲν πρέπει νὰ νοῶμεν τὴν Δεκάλογον ἀπλῶς κατὰ τὸ γράμμα, μῆτε νὰ περιορίζωμεν τὴν ἔννοιαν τῶν ἐντολῶν εἰς μόνους τὰς ἐξωτερὰς πράξεις· ἀλλὰ νὰ τὴν ἐκτείνωμεν καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ἐσωτέρας, ἡγουν τοὺς λογισμοὺς καὶ τὰς ἐπιθυμίας· «Ὅτι ὁ νόμος πνευματικὸς ἐστίν» Ῥωμ. ζ', 14. καὶ πνευματικῶς ἐξηγήθῃ ἀπὸ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα εἰς τὴν ὑπερβαύμαστον ἐκείνην ὁμιλίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους, ἣτις περιέχεται εἰς τὸ πέμπτον, ἕκτον καὶ ἑβδομον κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου. Δεύτερον, ὅποταν μία ἐντολὴ προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ἀπαγορεύει ἐνταύτῃ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς κακίαν· καὶ ὅποταν ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, προστάσσει ἐνταύτῃ τὴν ἐναντίαν αὐτῆς ἀρετὴν. Τρίτον, ἐπειδὴ αἱ ἐντολαὶ εἶναι σύντομοι, ὅταν μία ἐντολὴ ἀπαγορεύῃ μίαν κακίαν, πρέπει νὰ νοῆται, ὅτι ἀπαγορεύει ἐπίσης καὶ ὅλα τὰ εἶδη, τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς αὐτῆς κακίας, καὶ ὅσα ὁδοποιοῦσι πρὸς αὐτήν· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν προστάσῃ μίαν ἀρετὴν, ὅτι προστάσσει ὅλα τὰ καθήκοντα, ὅσα ἀναφέρονται εἰς αὐτήν.

εἶναι καθ' αὐτὴν ἐνσργεστάτη, καὶ εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου τετυπωμένη βαθύτατα, ἀμφιβάλλουσι δικαίως πολλοὶ, ἂν εὐρίσκωνται ἄθεοι, τῶν ὁποίων ἡ συνειδήσις δὲν εἶναι πεπληροφορημένη τὸ ἐναντίον. Μὲ τοὺς ἀθέους συνκριθμοῦνται καὶ ὅσοι ὀνομάζουσι Θεὸν τὸν κόσμον τοῦτον, ἢ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

2. Οἱ Πολύθεοι, ὁποῖοι πολλοὶ ἐστάθησαν μεταξὺ τῶν ἐθνικῶν, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν πολλοὺς θεοὺς, καὶ ὑπέταξαν εἰς τὴν δεσποτεῖαν αὐτῶν διάφορα κτίσματα. Οὕτω, φερ' εἶπεν, κατέστησαν τὸν Δία θεὸν εἰς τὸν οὐρανὸν, τὸν Πλούτωνα εἰς τὸν ἄδην, τὸν Βάχχον θεὸν τοῦ οἴνου, καὶ τὴν Ἀφροδίτην τῆς ἡδονῆς· καὶ «Ἕλλη» ἔκιν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιωματι εἰκόνας· φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἐρπετῶν» Ρωμ. Α', 23.

3. Οἱ Ἐπικούρειοι, οἱ ὁποῖοι πιστεύουσι μὲν, ὅτι εἶναι ἓνας Θεός, ἀρνοῦνται ὅμως τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, καὶ δοξάζουσιν, ὅτι ὅλα τὰ πράγματα εἰς τὸν κόσμον συμβαίνουσιν ὅχι ἐκ τῆς Θεῆς προνοίας καὶ σοφῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τυφλῶν αὐτόματων, ἢ ἀπὸ μίαν ἀναπόδραστον ἀνάγκην, τὴν ὁποῖαν ὀνομάζουσιν Εἰμαρμένην. Εἶναι τινες ἐξ αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦσι τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ διὰ λόγων, τὴν ἀρνοῦνται ὅμως διὰ τῶν ἔργων, τουτέστιν, ὅσοι ζῶσιν, ὥσάν εἰ μὴ ἐπίστευον, ὅτι μετὰ θάνατον θέλει βραβευθῇ ἡ ἀρετὴ, καὶ παιδευθῇ ἡ κακία.

4. Οἱ Μάγοι, οἱ ὁποῖοι, ψιθυρίζοντές τινα λόγια, ὑπόσχονται εἰς τοὺς ἀνθρώπους εὐτυχίαν ἢ νόσων ἰατρείαν· ὅσοι βλάπτουσιν ἄλλους διὰ τῆς ἀνακλήσεως καὶ ἐνεργείας τοῦ διαβόλου· οἱ χειρομάνται, ἡγουν ὅσοι διίσχυρίζονται νὰ προβλέπωσι τὸ μέλλον ἀπὸ τὰς χειρας τῶν ἀνθρώπων (16)· ὅσοι κρεμῶσι χαρτία γεγραμμένα εἰς τὸν τράχηλον τῶν ἄλλων, ἢ ἄλλα πράγματα, μὲ τὰ ὁποῖα

16) Ἰδε Ἡσαίου ΜΖ', 12—14. καὶ Ἀποκάλυψ. ΚΑ', 9.

φαντάζονται, ὅτι ἀποδιώκουσι τὰς δυστυχίας· ἢ ὅσοι μεταχειρίζονται ἄλλας ἐπινοίας σατανικὰς διὰ τὸ πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους· καθὼς ἐπίσης ἀμαρτάνουσι καὶ ὅσοι προστρέχουσι καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὴν βοήθειαν αὐτῶν (17).

5. Οἱ Δεισιδαίμονες, οἱ ὅποιοι παρατηροῦσιν ἀπὸ τινα πράγματα ἢ πρόσωπα οἰωνισμοὺς καὶ προμηνύματα, ἢ ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὰ κρυπτὴν δύνανμιν συν-αριθμοῦνται μὲ τούτους οἱ ὄνειροκρίται καὶ ὅσοι πιστεύουσιν εἰς αὐτούς· οἱ ἡμεροκρίται, ἤγουν ὅσοι διακρίνουσι τὰς ἡμέρας καὶ νομίζουσιν ἄλλας εὐτυχεῖς καὶ ἄλλας δυστυχεῖς (18). Ἀπὸ τούτους δὲ χειρότεροι εἶναι ὅσοι πε-

17) Ἐνταῦθα ἀνέγονται αἱ νεκρομαντεῖαι, λεκανομαντεῖαι, τὰ φυλακτήρια, τὰ γοητεύματα τῶν κακῶν γραίδων καὶ ὅλαι αἱ σατανικαὶ ἐφευρέσεις, ὅσας μεταχειρίζεται ὁ κοινὸς λαός· καθὼς εἶναι αἱ δεισιδαιμονικαὶ παρατηρήσεις περὶ τὰς λοχεῖας τῶν γυναικῶν, τὰ περιδέματα καὶ ψιθυρίσματα εἰς ἰατρικὰν ἀσθενειῶν, τὸ νὰ καπνίζοντας μὲ μέρος ἐνδύματος εἰς ἀποτροπὴν βρακαρίας, τὸ νὰ πτώσιν εἰς τὸν κόλπον, τὸ νὰ κόπτωσι τοὺς ὄνυχας καὶ μέρος ἐνδύματος καὶ νὰ τὰ θέτωσιν εἰς τόπους, ὅπου προσκυνεῖται κἀνέγκας Ἄγιος, ἡ ἑορτὴ τῆς πρώτης τοῦ Μαΐου, αἱ πυρκαϊαὶ καὶ αἱ κληθόνες τῆς εἰκοστῆς τεταρτης τοῦ Ἰουνίου κ.τ.λ., τὰ ὅποια ὅλα, διὰ τὸ νὰ ᾔναι ἐθνικαὶ δεισιδαιμονίαι (ἴδε Θεοφρ. περὶ δεισιδαιμον. τὰς κωμωδ. Ἀριστοφάν. Λουκιαν. Φιλοψευδ. ἢ ἀπιστ. καὶ ἄλλους) ἐναντία εἰς τὴν ἀληθεῖ τοῦ Θεοῦ ἰατρικὴν, τὰ ἀποβάλλει ὁ Θεὸς νόμος, Λευϊτ. ιθ', 31. Δευτερονομ. ιη', 9—12. ε'. Παραλειπομ. λγ', 6. καὶ ἡ ἐκκλησία τὰ καθυποβάλλει εἰς βερύτατα ἐπιτίμια· ἴδε τὴν 61. 62. καὶ 63. κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου, τὸν 36. τῆς ἐν Λαοδικείᾳ, τὸν 24. τῆς ἐν Ἀγκύρᾳ, τὸν 2. 63. καὶ 83. τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, καὶ τὸν 2. τοῦ Νύστης.

18) Οὕτω, παραδείγματος χάριν, οἱ Καραδοκῦριοι δὲν τολμῶσι νὰ κινήσωσιν ἀπὸ λιμένα τῇ τρίτῃ τῆς ἑβδομάδος ἡμέρα· αἱ γυναῖκες νὰ νύθωσι τῇ περασκυῇ, μὲ ὅλον ὅπου ἐργάζονται ὅλας τὰς λοιπὰς ἡμέρας. Δὲν εἶναι μικροτέρα καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνων, ὅσοι ἐξηγοῦσι τὰ ὄνειρα ἢ πιστεύουσιν εἰς αὐτά· ὅσοι ἀπὸ φωνὰς ὀνείρων ἢ κυνῶν ὕλαγμούς προδίδουσι δυστυχίας· ὅσοι φοβοῦνται τὰ φάσματα, ἤγουν τὰ κοινῶς λεγόμενα στοιχεῖα, τοὺς βρυκόλακας, τοὺς καλλικαυτήρας· ὅσοι φαντάζονται νὰ βλέπωσι τὴν πανώλειαν εἰς

ριορίζουσι τὴν εὐσέβειαν εἰς ἑξωτερικά τινα πράγματα ὅσοι, φερ' εἰπεῖν, προσεύχονται μακρὰς καὶ υποκριτικὰς προσευχὰς μόνον διὰ νὰ νομισθῶσιν ἅγιοι· ἢ, ἀγκαλὰ ὅχι καθ' ὑπόκρισιν, προσεύχονται ὅμως μὲ τὸ στόμα, καὶ ὅχι ἐκ τῆς καρδίας, καὶ φαντάζονται ὅτι λατρεύουσι τὸν Θεὸν μὲ τοιαύτας προσευχὰς διὰ τὸ ὁποῖον ἐλέγχει ἡ ἀγία Γραφή τοὺς Φαρισαίους (19). ὥσαύτως καὶ ὅσοι προσάπτουσι δὲν ἡξυρῶ ποίαν ἀγιότητα εἰς ἓνα ἐξάριτον εἶδος ἐνδύματος, ἢ εἰς τὴν κουράν τῶν τριχῶν· ἢ ὅσοι ποιοῦσι διάκρισιν μεταξὺ παλαιῶν καὶ νέων βιβλίων. Ἐπίσης ὀλεθρίος εἶναι καὶ ἡ δεισιδαιμονία ἐκείνων, ὅσοι ἐλπίζουσιν ὑπερηφάνως εἰς τὰ ἴδια ἀγαθοεργήματα· καθότι ἀγκαλὰ τὰ καλὰ ἔργα ἦναι ἀναγκαῖα, πρέπει μὲ ὅλον τοῦτο, καὶ ὅταν τὰ πράττη ὁ ἄνθρωπος, νὰ ἐλπίζῃ εἰς μόνην τὴν εὐσπλαγγχνίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (20). Εἶναι δὲ ἡ δεισιδαιμονία ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, καὶ διὰ τοῦτο προσέτι, ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ἐλπίζων εἰς τὸν ἑαυτὸν του, μακρύνεται ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν.

6. Οἱ αἰρετικοὶ καὶ κακὸδοξοι, οἱ ὁποῖοι κηδεύουσι τὴν ἀλήθειαν μὲ τὰς ὀλεθρίους αὐτῶν δόξας, καὶ ὑβρίζουσι τοιούτῳ τρόπῳ τὴν Θεῖαν μεγαλειότητα, καὶ πλανῶσι καὶ ἄλλους ἀπὸ τὴν εὐθεῖαν ὁδόν.

διαφόρους μορφὰς καὶ σχήματα, νὰ ἀκούωσι νυκτερινούς λιθοβολισμούς, ὅταν αὐτὴ ἡ νότος κυριεύῃ εἰς πόλιν τινὰ, καὶ τοιαύτας ἄλλας πολλὰς ἀθλιότητας, τὰς ὁποίας οἱ τοὺς λογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων δεχόμενοι Πνευματικοὶ πατέρες πρέπει νὰ σπουδάζωσιν, ὥστε εἶναι δυνατόν νὰ ἐκρίψωσιν ἀπὸ τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν, μὲ τὸ γὰ παριστάνωσιν εἰς αὐτοὺς, ὅτι εἶναι μακρὰν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ὅσοι φοβῶνται τὰ τοιαῦτα. Αὐτὸς εἶναι Θεὸς ζῆλωτής, καὶ δὲν θέλει νὰ φοβώμεθα ἄλλον παρ' αὐτόν· μήτε νὰ ἐλπίζωμεν εἰς ἄλλον παρὰ εἰς αὐτόν. Αὐτὸς μᾶς ἐδίδαξε νὰ μὴ φοβώμεθα ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυνάμενων ἀποκτείνειν, καὶ ὅτι εἶναι καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἡμῶν πᾶσαι ἡριθμημέναι. Ματθ. ι', 28—31.

19) Ἰδε Ματθ. ιε', 8. καὶ γ', 14.

20) Ἰδε Λουκ. ιγ', 10. Ἰωάν. ιε', 5. Β', Κορινθ. γ', 4. 5.

7. Ὅσοι ἀποβάλλουσι τὴν ἀγίαν Γραφήν, ἢ ὅσοι, ἀγκυλὰ τὴν δέχωνται, τὴν λεπτολογοῦσιν ὅμως καὶ τὴν κρίνουσιν ἄνευ ἀνάγκης, ἤγουν ἐρευνῶσι τὰς κεκρυμμένας αἰτίαις καὶ ἀφορμάς τῆς μυστηριώδους βουλῆς τοῦ Θεοῦ· ἢ ὅσοι ἀμφιβάλλουσιν εἰς ἄρθρα τινὰ τῆς πίστεως, ἢ χλευάζουσι μερικὰ ἐκκλησιαστικὰ ἔθιμα, καὶ τὰ παρεξηγοῦσιν. Ἄπαντες οὗτοι σμικρύνουσι τρόπον τινὰ καὶ ἀτιμάζουσι τὴν Θείαν μεγαλειότητα.

“Ὅσοι ἐλπίζουσιν εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον, δύναμιν καὶ φρόνησιν.

8. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τούτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, ὅσοι ἐλπίζουσιν εἰς τὸν ἴδιον πλοῦτον, φρόνησιν ἢ ἀγχίνουσαν, εἰς τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων ἢ τὴν ἰδίαν αὐτῶν· δὲν συλλογίζονται καθόλου τὴν παντοδύναμον πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ζητοῦσι τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν ἀπὸ ξένης βοήθειας. Περὶ τῶν τοιούτων λέγει ὁ Θεὸς Προφῆτης Ἰερεμίας. «Ἐπικατάρατος ὁ ἄνθρωπος, ὅς τὴν »ἐλπίδα ἔχει ἐπ’ ἄνθρωπον, καὶ στηρίζει »σάρκα βραχίονος αὐτοῦ ἐπ’ αὐτόν· καὶ ἀπὸ »Κυρίου ἀποστῇ ἡ καρδία αὐτοῦ.» Κεφ. ιζ', ε. Εἰς ὀλίγα λόγια, ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολήν ταύτην, ὅσοι ἔχουσι δόξης πεπλανημένους καὶ ἐναντίας περὶ Θεοῦ· ἢ πιστεύουσι πράγματα, τὰ ὅποια δὲν συμφωνοῦσι μὲ τὴν τιμὴν τῆς Θεῆς μεγαλειότητος· ἢ εἶναι προσκολλημένοι εἰς κανένα κτίσμα τόσον πολλὰ, ὥστε εὐαρεστοῦνται καὶ ἐλπίζουσιν εἰς μόνον αὐτό.

“Ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἀγίων δὲν ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

Διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀποθανόντων Ἀγίων δὲν παρβαίνομεν τὴν ἐντολήν ταύτην· καθότι ἡ ἐπίκλησις τῶν Ἀγίων (καθὼς ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία τὴν ἐννοεῖ) διαφέρει πολλὰ ἀπὸ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς ἐπικαλούμεθα τὸν Θεὸν καὶ τὸν λυτρωτὴν ἡμῶν Ἰη-

σοῦν Χριστὸν, ὡς ὑψιστον Κύριον καὶ παντοδύναμον τῶν ἀπάντων Δεσπότην· τοὺς Ἁγίους δὲ, ὡς δούλους αὐτοῦ, οἱ ὅποιοι συγκατοικοῦσι μετ' αὐτὸν, εἰς τὴν αἰδίον ἐκείνην μακαριότητα. Ἡ ἐπικλήσις τοῦ Θεοῦ εἶναι μία βασιυτάτη ὑπόκλησις εἰς τὴν Θεῖαν αὐτοῦ μεγαλωσύνην, καὶ μία καθολικὴ ἐλπίς εἰς μόνον αὐτόν· ἡ δὲ τῶν Ἀγίων ἐπικλήσις εἶναι μία ἔνωσις τῶν ἡμετέρων προσευχῶν μετὰ τὰς προσευχὰς αὐτῶν. Εἰς πίστωσιν τούτου ἀρκεῖ νὰ εἰπῶμεν, ὅτι οἱ Ἅγιοι, ἔτι ζῶντες ἐπὶ τῆς γῆς, προσευχήθησαν δι' ἄλλους, καὶ παρεκάλεσαν ἄλλους νὰ προσευχηθῶσι δι' αὐτοὺς, ὡς φαίνεται Ῥωμ. ιε', 30. Β', Κορινθ. α', 11. Φιλιππησ. α', 4. καὶ Πράξ. ιβ', 5. Πολλῶ μᾶλλον μετὰ θάνατον, ἡγουν, ὁπόταν ἦναι πλησιέστεροι εἰς τὸν Θεόν, ἡγουν ἡνωμένοι μετ' αὐτόν, καὶ ἀπολαύωσιν ἀδιαλείπτως τὸ πρόσωπον αὐτοῦ· πολλῶ μᾶλλον (λέγω) θέλει ἔχῃ μίαν διάπυρον ἐπιθυμίαν διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν πιστῶν, τοὺς ὁποίους γινώσκει ὁ Θεός· καὶ ὅταν οὕτως ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τί μᾶς ἐμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνώσωμεν τὴν ἡμετέραν προσευχὴν, ἡγουν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ προσευχὴν, φέρ' εἰπεῖν, τοῦ Ἁγίου Παύλου, ἢ ἄλλου τινὸς Ἁγίου· καὶ εἰς τοῦτο ὀφίσταται ἡ ἐπικλήσις τῶν Ἀγίων. Διὰ τῆς ἐπικλήσεως ταύτης· δὲν ἀποβάλλεται ἡ κραταιοτάτη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μεσιτεία· διότι αὕτη εἶναι ὁ ἑδραῖος καὶ ἀναγκαῖος θεμέλιος καὶ τῆς ἡμετέρας προσευχῆς, καὶ τῆς πρεσβείας τῶν Ἀγίων. Μὴ νομίζωμεν ὅμως, ὅτι τὸ προσφερόμενον εἰς τοὺς Ἁγίους σέβας δύναται νὰ μᾶς ὠφελήσῃ τίποτε, ἐν ὧσιν ἐπιμένομεν εἰς τὴν ἀπιστίαν καὶ ἀμετανοησίαν· κατ' οὐδένα τρόπον! Ἡ μεγίστη τιμὴ, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νὰ προσφέρωμεν εἰς τοὺς Ἁγίους, εἶναι τὸ νὰ σπουδάζωμεν νὰ μιμώμεθα τὴν ζωὴν αὐτῶν, καὶ νὰ ἔχωμεν τὰς ἐλπίδας εἰς μόνον τὸν Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον ἠλπισαν καὶ αὐτοί. Ἀναπολόγητοι λοιπὸν καὶ κολάσεως ἄξιοι εἶναι, ὅσοι προσφέρουσιν εἰς τοὺς Ἁγίους τιμὴν ἰσόθεον.

ἐλπίζουσιν εἰς αὐτοὺς σχεδὸν καθὼς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν· κατευθύνουσι τὰς προσευχὰς αὐτῶν συνεχέστερον πρὸς τοὺς Ἁγίους παρὰ πρὸς τὸν Θεόν· ὅσοι ἑορτάζουσι τὰς ἑορτάς τῶν Ἁγίων μὲ περισσοτέραν εὐλάβειαν παρὰ τὰς ἑορτάς τοῦ Κυρίου· τιμῶσι τὰς εἰκόνας αὐτῶν περισσότερον παρὰ τὴν εἰκόνα τοῦ Σωτῆρος· διότι, ὅσον μεγάλοι καὶ ἂν ᾖναι οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, εἶναι μὲ ὅλον τοῦτο δοῦλοι Θεοῦ, καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ· καὶ ἐπομένως ἡ διαφορὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ αὐτῶν εἶναι ἄπειρος. Πρέπει νὰ προσέχη πᾶς ἕνας ἐπιμελῶς, διὰ νὰ μὴ πέσῃ εἰς ταύτην τὴν πλάνην.

Ἀναγκαῖαι προφυλακαὶ διὰ νὰ ἀποφύγωμεν
τὴν πλάνην.

Εἰς τὸ νὰ ἀποφύγωμεν ὅλα τὰ σφάλματα, ὅσα εἶναι ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν, χρήσιμοι εἶναι αἱ δύο ἐπόμεναι προφυλακαί· πρῶτον, νὰ ἀφήσωμεν ὅλας τὰς προλήψεις, ὅσαι κρατοῦσι τὴν ἡμετέραν ψυχὴν, ἢ ἀπὸ τὴν κακὴν συνήθειαν, ἢ ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν τῶν ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἢ ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ὁληθρίων βιβλίων, ἢ ἀπὸ τὴν φυσικὴν κλίσιν, τὴν ὁποῖαν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι εἰς τὸ νὰ κρίνωσι τολμηρῶς περὶ πάντων· καὶ νὰ ἀκολουθῶμεν τὸν ὀρθὸν καὶ ὑγιῆ λόγον διὰ τῆς συναναστροφῆς τῶν φρονίμων ἀνθρώπων, καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν ὠφελίμων βιβλίων. Δεύτερον, νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς ἀποκαλύψεως· ἡγοῦν νὰ μεταχειριζώμεθα τὸν Θεῖον λόγον ὡς κανόναν ὅλων τῶν ἡμετέρων λογισμῶν, καὶ νὰ τὸν ἀκολουθῶμεν ὡς ὁδηγὸν κατὰ πάντα. Τοῦτο εἶναι τὸ ασφαλέστερον μέσον· καὶ πλανῶνται ἀπὸ τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν, ὅσοι ἢ τὸ ἀποβάλλουσιν, ἢ ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν αὐτῶν τολμηρὰν περιέργειαν· ἐπεὶ δὲ καλῶς ποιοῦμεν (καθὼς λέγει ὁ ἀπόστολος Πέτρος) προσέχοντες τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ «ὡς λύχνῳ φαίνοντι ἐν αὐχμηρῷ σκόπῳ», Β', Ἐπιτολ. α', 19.

§. 6. Περί Εἰδωλολατρῶν.

Ἡ δευτέρα Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν Εἰδωλολατρείαν, καὶ ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς Θείας λατρείας.

Ἦσαν τὸ πάλαι ὅλα τὰ ἔθνη (καὶ εἶναι σήμερον ἔτι τινὰ) εἰς τοιούτην πλάνην, ὥστε ἐθεοποίησαν κτίσματα οἶον, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὸ πῦρ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ ζῶα τοὺς βόας, τὰς γαλάς, τοὺς κροκοδείλους κτλ. καὶ ἀπὸ τὰ φυτὰ, τὰ σκόροδα καὶ τὰ κρόμμυα, προσφέροντες εἰς αὐτὰ θυσίας καὶ ἄλλης Θείας τιμὰς· καὶ κατεσκεύασαν εἰδωλα εἰς εἶδος ἀνθρώπων καὶ ἄλλων ζώων, καὶ τὰ ἐπροσκύνησαν ὡς θεοὺς. Ἀπὸ τὴν αἰσχροὺν ταύτην καὶ βδελυρὰν πλάνην μᾶς ἐλευθέρωσεν ἡ χάρις τοῦ Χριστοῦ. Α΄. Πέτρ. δ', 3.

Ποῖοι προσέτι περιέχονται εἰς τὴν κλάσιν τῶν Εἰδωλολατρῶν;

Ὅμοιοι μὲ τοὺς τοιούτους Εἰδωλολάτρας εἶναι καὶ ὅσοι δουλεύουσι τὸν Μαμμωνᾶν ἢ τὴν κοιλίαν αὐτῶν· ἡγοῦν, ὅσοι καταγίνονται καθ' ἑκάστην εἰς τὸ νὰ συν-αθροίζωσι πλοῦτον ἄπειρον, ἢ τὸ νὰ θεραπεύωσι τὰς σαρκικὰς αὐτῶν ἐπιθυμίας. Τῶν τοιούτων ὁ Μαμμωνᾶς, ἢ ἡ κοιλία εἶναι τὸ εἰδωλον τὸ ὁποῖον λατρεύουσι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀγία Γραφή ὀνομάζει εἰδωλολατρείαν τὴν πλεονεξίαν, Κολασσ. γ', 5. καὶ κατηγορεῖ ἐκείνους, ὅσοι λατρεύουσιν ὡς θεὸν τὴν ἰδίαν κοιλίαν. Φιλιππησ. γ', 19.

Ἀπαγορεύει πρὸς τούτοις ἡ ἐντολὴ αὕτη ὅλους τοὺς ἀθεμίτους τρόπους τῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ· καθὼς εἶναι τὸ νὰ νομίζῃ τις ὅτι λατρεῖ τὸν Θεὸν διὰ τινων πραγμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα δυσχαρεστεῖται ὁ Θεός, καὶ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι διατεταγμένα εἰς τὴν ἀγίαν Γραφήν. Τοιαύτη ἦτον ἡ λατρεία τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι προσέφερον πολυτελεῖς θυσίας εἰς τὸν Θεόν, διηγόν ὅμως ζωὴν ἀσεβῆ· ὅθεν καὶ ὁ Θεός διὰ τοῦ Προφῆτου Ἠσαΐου, (Κεφ. 41.) τὴν προσφερομένην ἀπὸ

τοιούτας χείρας σεμίδαλιν ὀνομάζει ματαίαν, τὸ θυμίαμα βδέλυγμα, καὶ τὸ στέαρ τῶν σιτευτῶν ἀκάθαρτον (21). Πραχθαίνουσι λοιπὸν τὴν ἐντολὴν ταύτην.

Οἱ καθ' ὑπόκρισιν προσκυνῆταί.

1. Ὅσοι προσεύχονται μακρὰς προσευχὰς (τὸ ὅποῖον καθ' ἑαυτὸ εἶναι καλὸν καὶ ἐπαινετὸν), καὶ νομίζουσιν, ὅτι εἰσακούονται διὰ τὸ νὰ ἦναι αἱ προσευχαὶ τῶν μακρὰι, μὲ ὅλον ὁποῦ προσεύχονται χωρὶς κάμμίαν εὐλάβειαν, ἢ διάθεσιν τῆς καρδίας. Ὅμοιοι μὲ τούτους εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ὑποκριταί, ὅσοι εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν σπουδάζουσι νὰ φαίνωνται ζηλωταὶ τῆς τιμῆς τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, ζηλωταὶ τῆς πίστεως, ζηλωταὶ τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὠφελείας τῆς Ἐκκλησίας, ὅσοι εἰς πᾶσαν συναναστροφὴν ἀνθρώπων λαλοῦσι περὶ πνευματικῶν πραγμάτων (τὸ ὅποῖον εἶναι ἐπαινετὸν, ὅταν γίνεται κατὰ Θεόν) ἢ διὰ κενοδοξίαν, ἢ διὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον· ἢ, καὶ ἂν δὲν ἦναι αὐτὰ τὰ αἷτια, ὑφίσταται ὅμως ὁ ζῆλος αὐτῶν εἰς ψιλὰ λόγια, μὲ τὰ ὁποῖα δὲν συμφωνοῦσι τὰ ἔργα τῶν (22).

Οἱ καθ' ὑπόκρισιν νηστευταί.

2. Ὅσοι νηστεύουσιν, ἤγουν ἀπέχουσιν ἀπὸ μερικὰ βρώματα, καὶ μὲ ὅλον τοῦτο μεθύσκονται, καὶ πράττουσιν ἄλλας ἀσεβείας, μὲ τὰς ὁποίας βεβηλοῦται ἡ ἀληθὴς νηστεία, ἢ ὁποία δὲν στέκει εἰς τὴν ἀποχὴν

21) Τὸ ἔδρ. «Ἦνα τί μοι πλῆθος τῶν θυσιῶν ὑμῶν; λέγει Κύριος· »Πλήρης εἰμί ὀλοκαυτωμάτων κριῶν, καὶ στέατι σιτευτῶν, καὶ αἵματι μόσχων καὶ ἀρνῶν καὶ τράγων οὐχ ἤδομαι. Ὅταν ἔρχῃσθε »ὑψόμενοι τὸ πρόσωπόν μου, τίς ἐζήτησε τοῦτο ἐκ τῆς χειρὸς ὑμῶν, »πατεῖν τὴν αὐλήν μου; Μὴ προσθήσετε προσάγειν δῶρον (ἢ σεμίδαλιν κατὰ τοὺς ἐβδομήκοντα) ματαιότητος· θυμίαμα βδέλυμά μοι »εἰστί· νομηνίαν καὶ Σάββατον, καὶ τὸ συγκαλεῖν Ἐκκλησίαν οὐκ »ἀνέχομαι [ὥσπερ] ἀνομίαν καὶ στένωσιν» Ησαίου δ', 11. 13.

22) Ὅσον ὁ κατὰ Θεὸν ζῆλος εἶναι ἐπαινετός καὶ ἀναγκαῖος πρὸς τελείωσιν τῆς ἀρετῆς, τσοῦτον ὁ καθ' ὑπόκρισιν εἶναι βδελυρὸς ἐ-

τῶν βρωμάτων, ἀλλ' εἰς τὴν ἐγκράτειαν τῶν παθῶν (23). Μετ' αὐτούς συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι εὐπρεπίζουσι τοὺς Θεούς, καὶ στολίζουσι τὰς εἰκόνας τῶν Ἁγίων· ἔπειτα καταδυναστεύουσι τοὺς ἀθώους οἱ ὁποῖοι εἶναι ναὸς Θεοῦ ζῶντος, καὶ καταλιμπάνουσιν ἀδοθηήτους τοὺς ἐν ἀνάγκαις· καὶ νομίζουσιν μετ' ὅλον τοῦτο, ὅτι ἐπλήρωσεν ὅλα τὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, ὁπόταν ἔπρεπε, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ· «Καὶ ταῦτα ποιῆσαι, κἀκεῖνα μὴ ἀφίεναι.» Ματθ. κγ', 23.

Οἱ Δεισιδαίμονες.

3. Πικραδύνουσι τὴν ἐντολὴν ταύτην καὶ ὅσοι δι' αἰσχροκέρδειαν, ἢ ἀπὸ μίαν μωρὰν φαντασίαν ψυχικῆς σωτηρίας, ἐπινοοῦσι θαύματα καὶ ὀπτασίας, ἢ προσ-

νόπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀληθινὸς ζηλωτὴς δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν καθ' ὁπότερην, πῆρεξ κατὰ τὸ τέλος· ὁ πρῶτος πράττει καὶ διδάσκει τὴν ἀρετὴν διὰ τὸν Θεόν· ὁ δεῦτερος τὴν διδάσκει πάντοτε, καὶ τὴν πράττει ἐνίοτε, ἀλλὰ δι' ἐαυτὸν, ἥγουν, διὰ τὸ νὰ φανῇ εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Ἡ βδελυρὰ τῆς ὑποκρίσεως νόσος κατέχει σήμερον πολλοὺς χριστιανούς. Πολλοὶ (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος Συγγραφεὺς) εἰς πᾶσαν συναντατροφὴν, κατὰ πᾶσαν εὐκαιρίαν, μιμούμενοι τοὺς υἱοὺς Σκευᾶ (Ἰδ. Πρῆξ ιθ', 13), γίνονται Ἀπόστολοι αὐτόκλητοι τοῦ Θεοῦ, δὲν λαλοῦσιν εἰμὴ περὶ Θεῶν πραγμάτων, ἐλέγχουσι καὶ θεατριζοῦσιν τὸν πλοῖον πολλὰς διὰ τὰ αὐτὰ ἑλαττώματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὑποσχενταὶ καὶ αὐτοὶ, καὶ καταγίνονται οἱ ἀθλοὶ εἰς τὸ νὰ οἰκοδομῶσι τὴν ἰδίαν αἰτῶν ὑπόληψιν καὶ τιμὴν ἐπάνω εἰς τὴν αἰτίαν τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ νὰ μεταχειρίζωνται ἀσεβῶς τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν πιστῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ τὸ πλανῶσι τοὺς ἀπλουστέρους. Πρὸς τοὺς τοιοῦτους ἀρμυζει τὸ ῥηθὲν πρὸς τοὺς ἐξουριστάς Ἰουδαίους ὑπὸ τοῦ πονηροῦ πνεύματος· «Τὸν Ἰησοῦν γινώσκω, καὶ ἐπὶ τὸν Παῦλον ἐπίσταμαι, ὑμεῖς δὲ τίνες ἐστέ;» αὐτ. 15.

23) Τοιοῦτοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ πεπλανημένοι χριστιανοί, ὅσοι νομίζουσιν, ὅτι ἡ νηστεία ὑφίσταται κυρίως εἰς τὴν ἀλλαγὴν τῶν βρωμάτων· καὶ ὅτι ἡ ἀμετροποσία δὲν βλάπτει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μόνον ἐγκρατεύεται ἀπὸ κρέας· ὅσοι ἐγκρατεύονται κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς νηστείας ἀπὸ τὸν κοινῶς λεγόμενον καφὲν ἢ τὴν νηκοσιανήν, περιπατοῦσιν ὡς κύνας λυσσῶντες, ὑβρίζοντες διὰ τὸ εὐδεῖν τὸν πλοῖον,

ἀπτοῦσιν εἰς τόπους τινὰς δὲν ἡξεύρω ποῖαν ἀγιότητα, καὶ πιστεύουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἰσακούει τὴν προσευχὴν προτιμώτερον εἰς ἓνα τόπον, παρὰ εἰς ἄλλον. Εἰς ὀλίγα λόγια, ὅσοι κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ (αὐτ.) περιορίζουσι τὴν εὐσέθειαν εἰς ἐξωτερικὰ πράγματα, καὶ ἀμελοῦσι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον καὶ τὴν πίστιν. Ὅθεν λέγει περὶ αὐτῶν ἡ οὐράνιος ἀλήθεια· «Τοῖς χεῖλεσί με ἠτιμᾶ (ὁ λαὸς οὗτος), ἡ δὲ καρδιά αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ· μάτην δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίαις, ἐντάλματα ἀνθρώπων.» Ματ. ιε', 8. 9. (24).

Ἡ τιμὴ τῶν εἰκόνων δὲν ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν.

Δὲν εἶναι ἐναντίον ταύτης τῆς ἐντολῆς τὸ νὰ στολίζωμεν μὲ ἀγίας εἰκόνας τοὺς ναοὺς, κατὰ τὴν παλαιὰν Χριστιανικὴν συνήθειαν· ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ἡμεῖς ζωγραφούμεν εἰς τὰς εἰκόνας ὅχι τὸν ἀόρατον καὶ ἀμίμητον Θεόν, ἀλλὰ τὸν Σωτῆρα Χριστὸν εἰς εἶδος τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἢ τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ δούλους. Δεύτερον δὲ αἱ εἰκόνες μὴτε ἱστοροῦνται, μὴτε προτίθενται εἰς τοὺς ναοὺς, διὰ νὰ τὰς λατρεύωμεν· ἀλλὰ εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀγαπητῶν αὐτοῦ δούλων, διὰ νὰ παρακινήσωμεν τὰς καρδίας ἡμῶν εἰς εὐσέθειαν καὶ μίμησιν τῶν καλῶν ἔργων, βλέποντες τὰς εἰκόνας. Τρίτον, ἡ προσκύνησις, τὴν ὁποῖαν προσφέρομεν εἰς τὰς εἰκόνας, δὲν ἀναφύεται εἰς αὐτὰς, ἥγουν, εἰς τὸ σανίδιον, τὴν ζωγραφίαν, τὸν πολυτελῆ γῦρον τῆς εἰκόνης, ἢ τὴν τέχνην τοῦ ζωγράφου,

ἐργιζόμενοι διὰ τὸ οὐδὲν κατὰ τοῦ τυχόντος· καί, ἀνίσως τις τοὺς ἐλίγη διὰ τοῦτο, ἀποκρίνονται ἀνευθριάπτως οἱ ἄθλιοι, ὅτι δὲν ἔπιοι καφὲν, ἢ δὲν ἐκαπνίσθησαν μὲ τὴν νικοτιανήν.

24) Ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἡσαίου καὶ, 13. ὅπου τὸ ἔδρ. τοῖς χεῖλεσί με τιμᾶ, ἡ δὲ καρδιά αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ καὶ ἐγίνετε ὁ φόδος αὐτῶν ὁ πρὸς ἐμὲ, ἐντολὴ ἀνθρώπων σοφῶν.

ἀλλ' εἰς τὰ πρωτότυπα, τῶν ὁποίων εἶναι εἰκόνες· αὐτὰς δὲ τὰς εἰκόνας τιμῶμεν μὲ μόνον τὸν ἄσπασμόν, ἡγουν τὸ φίλημα (25). Οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ὅταν προσκυνῶ τὸν τίμιον Σταυρόν, προσφέρω μεθ' ὑποταγῆς εἰς τὸν μόνον Σωτῆρα τοῦ κόσμου τὴν καρδίαν μου, τὴν πίστιν, τὴν προσευχὴν, τὴν ἐλπίδα, καὶ αὐτὴν τὴν προσκύνησιν· ἡ δὲ εἰκὼν καθ' ἑαυτὴν δὲν εἶναι, πάρεξ μία αἰσθητὴ παρόρμησις καὶ παρακίνησις εἰς αὐτό. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι, ἀγκαλὰ ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνας τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς εἰκόνας ἑτέρου τινὸς Ἁγίου φαίνεται ἡ αὐτὴ, διαφέρει ὅμως καταπολλὰ ἢ μία ἀπὸ τὴν ἄλλην· καθότι ἡ προσκύνησις τῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ ὑφίσταται εἰς μίαν βαθυτάτην ὑπόκλινσιν τῆς καρδίας μου ἔμπροσθεν εἰς αὐτόν, ὡς Δεσπότην καὶ Δημιουργὸν τῶν πάντων· ἡ δὲ προσκύνησις τῶν εἰκόνων τῶν Ἁγίων εἶναι μία φανέρωσις τῆς τιμῆς, τὴν ὁποίαν προσφέρομεν ἀπὸ καρδίας πρὸς τοὺς Ἁγίους, ὡς ἡγαπημένους τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τὸ νὰ ᾔναι μεθ' ἡμῶν ἐνὸς σώματος μέλη, κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κοινωνίαν τῆς μιᾶς Ἐκκλησίας.

Πότε εἶναι ἐπίφογος ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων;

Ἡ νόμιμος ὅμως αὕτη καὶ ἁγία προσκύνησις τῶν εἰκόνων μεταβάλλεται εἰς τὸ ἐπίφογον τῆς εἰδωλολατρείας ἁμαρτήμα, ὁσάκις ὁ προσκυνητὴς προσκυνεῖ μόνην τὴν εἰκόνα, καὶ ἐλπίζει εἰς αὐτὴν· ὁσάκις νομίζει μίαν εἰκόνα ἁγιωτέραν παρὰ τὴν ἄλλην· καὶ ἐλπίζει περισσότερον

25) «Τὴν εὐσέβειαν συμπεφωνήκαμεν, τὴν ἀλήθειαν ἐκηρύξαμεν, ὥστε κατὰ πάντα ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς εἰκόνας—καὶ ταύτας προσκυνεῖν, ἥτοι ἀσπάζεσθαι· ταυτὸν γὰρ ἀμφοτέρω· κυνεῖν γὰρ τῇ ἑλλαδικῇ ἀρχαίᾳ διαλέκτῳ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν σημαίνει, καὶ ἐπὶ τῆς πρὸς προθέσεως ἐπίτασιν τινὰ δηλοῖ τοῦ πόθου, ὥστε φέρω καὶ προσφέρω, κυρῶ καὶ προσκυρῶ, κυνῶ καὶ προσκυνῶ, ὃ ἐμφανίζει τὸν ἄσπασμόν καὶ τὴν κατ' ἐπίκτασιν φιλίαν.» Ἰδε τὰ πρακτικὰ τῆς ἐδδότης οἰκουμένης. Συνόδ. πράξ. ζ', καὶ Μητροφ. Κριτόπουλ. ὁμολογ. Ἀνατολ. Ἐκκλησ. κεφ. ιε'.

εἰς τὴν μίαν παρὰ εἰς τὴν ἄλλην ὥς κάμνουσιν ἐκεῖνοι, ὅσοι φέρουσιν εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτῶν μίαν εἰκόνα, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὴν μόνην ἢ ὅσοι τιμῶσι περισσότερον τὴν εἰκόνα, ἣτις ἔχει γῦρον πολυτελῆ, παρὰ τὴν εἰκόνα, ἣ ὁποία δὲν ἔχει, ἢ τὴν παλαιὰν εἰκόνα παρὰ τὴν νέαν ἢ ὅσοι δὲν θέλουσι νὰ προσευχηθῶσιν εἰς τόπον, ὅπου δὲν βλέπουσιν εἰκόνα. Οἱ τοιοῦτοι καὶ οἱ τούτοις ὅμοιοι ἁμαρτάνουσι μεγάλως, καὶ προσάπτουσι μῶμον εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς Χριστιανικῆς πίστεως (26).

Διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶς ἕνας τὰς τοιαύτας πλάνας, πρέπει νὰ σημειώσῃ καλῶς τὰ ἐπόμενα. Πρῶτον, ὅτι ἐκεῖνη μόνη ἢ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀληθὴς λατρεία, ἣτις γίνεται ἐκ καρδίας μετανοούσης καὶ ἀνυποκρίτου καθότι ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ σημεῖα τῆς Θείας λατρείας εἶναι ψιλὰ σημεῖα τῆς ἐσωτερικῆς λατρείας καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εὐλαβείας, χωρὶς τῆς ὁποίας αὐτὰ δὲν ὠφελοῦσι τίποτε. Διὰ τοῦτο καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ζητεῖ ἀπὸ τοὺς προσκυνητὰς τὸ νὰ προσκυνῶσι τὸν Θεὸν ἐν πνεύματι, ἡγουν ὅχι μόνον ἐξωτερικῶς, ἀλλὰ καὶ ἐσωτερικῶς, καὶ ἀληθεῖα (ἡγουν, ἀνυποκρίτως.) Ἰωάν δ', 23. Δεύτερον, πρέπει νὰ προσέχῃ εἰς μόνον τὸν Θεὸν λόγον, καὶ νὰ ᾔναι βέβαιος, ὅτι εἰς αὐτὸν περιέχεται ὁ ἀληθὴς κανὼν περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν ὅθεν λέγει

26) Ἐφάνησαν καὶ εἰς τοὺς παρόντας καιροὺς πολλοὶ, οἱ ὁποῖοι, ἢ ἀπὸ δεισιδαιμονίαν, ἢ ἀπὸ αἰσχροκέρδειαν ἀνήγειραν τὰ παλαιὰ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης χρησθήρια, μεταχειριζόμενοι τὰς σεπτὰς εἰκόνας εἰς διάφορα ἀνοσιουργήματα ὅποια εἶναι τὸ νὰ προλέγῃσι δι' αὐτῶν τὰ μέλλοντα, τὸ νὰ προσκολλῶσιν εἰς αὐτὰς νομίσματα, τὸ νὰ προτιμῶσι (καθὼς λέγει ὁ ἡμέτερος εὐσεβέστατος Συγγραφεὺς) τοῦ αὐτοῦ Ἀγίου τὴν μίαν εἰκόνα παρὰ τὴν ἄλλην, καὶ ἄλλα πάμπολλα. Τῶν ὁποίων τὴν διόρθωσιν προσμένουσιν οἱ νουεχεῖς χριστιανοὶ ἀπὸ τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ μεγάλην Ἐκκλησίαν, νῦν μάλιστα, ὁπόταν εὐδοκίᾳ Θεοῦ πηδαλιουχῆται ἀπὸ ἄνδρα ζηλωτὴν τῆς εὐσεβείας, τὸν παναγιώτατον αὐτῆς Πατριάρχην, Κύριον Γαβριὴλ, τοῦ ὁποίου πολλὰ τὰ ἔτη.—Βλέπε εἰς τὸ τέλος Σημ. 6.

καὶ ὁ Χριστὸς περὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς, ὅτι εἰς αὐτὴν περιέχεται ἡ αἰώνιος ζωὴ. Ἰωάν. 6, 39.

§. 7.

Ἡ τρίτη Ἐντολὴ ἐμποδίζει τὸ νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ με καταφρόνησιν τῆς δόξης αὐτοῦ (α)· καὶ μᾶς διδάσκει τὸν ὀρθὸν τρόπον τῆς Θείας λατρείας (β).

(α) Με τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ εἶναι ἠνωμένη ἡ ὑψίστη καὶ ἀκοινώνητος αὐτοῦ δόξα, πρὸς τὴν ὁποῖαν τὰ κτίσματα πρέπει νὰ προσφέρωσιν ἐν παντὶ καὶ ὅπου τὸ μέγιστον σέβας; (27). Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Οἱ Βλάσφημοι, οἱ ὁποῖοι προφέρουσι λόγους ἀσχήμονας καὶ βλασφήμους ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ἐναντίον εἰς κανέναν γνωστὸν Ἅγιον ἄνδρα· ὅσοι, φερ' εἰπεῖν, λέγουσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἷτιος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν, αὐτὸς δίδει ἐνίοτε τὴν ἀφορμὴν εἰς τὸ νὰ παρῇ ἡ ἀκαρτία· ὅσοι τὸν ὀνομάζουσιν ἄδικον καὶ ἄσπλαγχνον, ἡ διότι δὲν δίδει εἰς αὐτοὺς· ὅσα αὐτοὶ νομίζουσι χρεωστούμενα εἰς αὐτοὺς, ἡ διότι τοὺς παιδεύει ὑπὲρ τὸ πρέπον, καὶ ὡς αὐτοὶ φαντάζονται· ὅσοι κρίνουσι τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ κατὰ τὰς πεπληνημένους αὐτῶν ὑπολήψεις, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο δὲν ἔγινε καλῶς, ἀλλ' ἡδύνατο νὰ γενῇ καλλιώτερον· ἡ ὅσοι ψέγουσι τὴν παρούσαν κατάστασιν καὶ φορὰν τῶν πραγμάτων, νομίζοντες ὅτι εὐρίσκονται εἰς τὸν κόσμον ἀταξίαι, τὰς ὁποίας παραβλέπει ὁ Θεός· πρὸς τούτοις ὅσοι δὲν ὑποφέρουσι μετ' ὑπομονῆς τὰς ἀθθενείας καὶ δυστυχίας, ἀλλὰ γογγύζουσιν ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν αἰτιῶνται ὡς ἄδικον. Οἱ τοιοῦτοι καὶ ἄλλοι παρόμοιοι καταφρονῶνται τοῦ ἐνδόξου ὀνόματος τοῦ Θεοῦ ἀμαρτάνουσιν ἀπείρως. Συνκριθιοῦνται με τούτους καὶ ὅσοι βλασφήμως ὑβρίζουσι

27) Ἰδ. Ἰωάν. 16', 28. καὶ Φιλίπ. 6', 9. 10.

τὸν Θεὸν λόγον, ἤγουν τὴν ἁγίαν Γραφὴν, καὶ τολμῶσι νὰ λέγωσιν, ὅτι αὐτὴ περιέχει μύθους, ἀντιφάσεις ἐναντίας εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ ὅσοι ὑπερυψοῦσι τὰ συγγράμματα τῶν Ἑθνικῶν, προτιμῶντες αὐτὰ καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἁγίαν Γραφὴν. Οἱ τοιοῦτοι βλάσφημοι ἐπαίδευντο εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην μὲ θάνατον. Λευϊτ. κδ'. 16. (28). Ὡσαύτως δὲν πρέπει νὰ ὑποφέρονται καὶ τὴν σήμερον μεταξὺ τῶν χριστιανῶν (29).

Οἱ ἐπίσκοποι.

2. Ὅσοι ὀμνύουσι ὅρκους ψευδεῖς, ἢ ὀμνύουσι μὲν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔπειτα δὲν πράττουσι κατὰ τὸν ὅρκον, καὶ περιπαίζουσι τρόπον τινὰ τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον ἐπικαλοῦνται μάρτυρα τοῦ ὅρκου «Καὶ εἰσελεύσεται (τὸ »δρέπανον) εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν» λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου Ζαχαρ. κεφ. ε', 4. (30).

Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκην ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

3. Ὅσοι χωρὶς ἀνάγκης, καὶ διὰ παραμικρὰς ὑποθέσεις ἔχουσιν εἰς τὸ στόμα τὸ ὑπερένδοξον ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ μεταχειρίζονται καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀτχήμονας λόγους καὶ τὰς ἀπρεπεῖς ὁμιλίας καθὼς ὀπό-

28) «Ὀνομάζων τὸ ὄνομα Κυρίου θανάτῳ θανατούσθω» ἠρμήνευσαν οἱ Ἑβδομήκοντα· τὸ δὲ Ἑβρ. λέγει· «Ὁ βλασφημῶν τὸ ὄνομα Κυρίου κ.τ.λ.»

29) Ἦγουν πρέπει μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν νὰ ἀποκόπτονται ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη σεσατημένα, διὰ νὰ μὴ διαδώσωσι τὸν ἅν τῆς ἰδίας κακίας καὶ εἰς τοὺς λοιπούς. Ἰδε Α. Κορινθ. ε', 1—11, καὶ Τίτ. γ', 10.

30) Τὸ Ἑβρ. «Καὶ εἰσελεύσεται (ἡ ἀρχὴ) εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ διανυκτερεύσει ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ συντελέσει αὐτόν» Ἰδε καὶ Λευϊτ. ιθ', 12. καὶ αὐτοῦ μ.η. 1.

ταν λέγωσι μὰ τὸν Θεόν! ὁ Θεὸς τὸ γινώσκει! μὰ τὸ Εὐαγγέλιον! μὰ τὰς Ἐντολάς! ἢ ἐκφωνοῦσιν ἀναμέσον εἰς τὰς ἀθεμίτους εὐτραπείας ὦ Θεέ! ὦ τύχη! Μὲ τοὺς τοιοῦτους ἀσεβεῖς συναριθμοῦνται καὶ ὅσοι μεταχειρίζονται εἰς τοὺς ὄρκους τὰ βδελυρὰ τῶν Ἐθνικῶν θεῶν ἐνόματα οἶον. τοῦ Διὸς, τῆς Ἀφροδίτης ⁽³¹⁾ καὶ τῶν λοιπῶν, τοὺς ὁποίους κατὰ τὴν διαταγὴν τῆς Θείας Γραφῆς δὲν πρέπει νὰ μνημονεύωμεν, παρὰ μὲ καταφρόνησιν.

Οἱ ψευδοπροφῆται.

Οἱ ψευδοπροφῆται, ἡγουν, ὅσοι προλέγουσιν ἐν ἐνόματι τοῦ Θεοῦ προφητείας ψευδεῖς, ἢ καυχῶνται, ὅτι ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτοὺς ὁ Θεὸς τὸ μέλλον, καὶ τοὺς ἐπρόσταξε νὰ τὸ κηρύξωσιν εἰς τοὺς ἄλλους.

Ὅσοι δέονται τοῦ Θεοῦ δεήσεις ἀπρεπεῖς.

5. Ὅσοι ζητοῦσιν ἀπὸ τὸν Θεὸν ζητήματα ἀπρεπῆ καθὼς ποιοῦσιν ἐκεῖνοι, ὅσοι παρακαλοῦσι τὸν Θεὸν νὰ τοὺς ἐκδικήσῃ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς αὐτῶν, ἢ ἓνας ληστῆς, ὁπότεν παρακαλῇ τὸν Θεὸν, νὰ τὸν βοηθῇ εἰς τὰς κλοπὰς καὶ ληστείας αὐτοῦ. Οἱ τοιοῦτοι ποιοῦσι τὸν Θεὸν συνεργὸν τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων.

Ὅσοι δὲν πληροῦσι τὰς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεις.

6. Ὅσοι ὑπόσχονται εἰς τὸν Θεὸν ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἔπειτα δὲν πληροῦσι καθὼς ὅσοι διὰ μίαν εὐεργεσίαν, τὴν ὁποίαν ἔλαβον παρὰ Θεοῦ, ὑπόσχονται νὰ στολίσωσι τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἢ νὰ δώσωσιν ἐλεημοσύνην εἰς τροφήν τῶν πτωχῶν καὶ τῶν ἀδυνάτων, ἢ νὰ συστήσωσι σχολεῖα, ἢ καὶ νὰ ἀφήσωσι κάμμίαν ἀμαρτίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δεδομένοι, ἔπειτα ἀθετοῦσι τὴν ἰδίαν ὑπόσχεσιν ⁽³²⁾.

⁽³¹⁾ Ἡ ἐν Τρούλλῳ οἰκουμένη Σύνδος, κανόν. 94. ἀφορίζει ἐκείνους, ὅσοι ὁμνύουσιν Ἑλληνικοὺς ὄρκους.

⁽³²⁾ Ἡ ἁγία Γραφή ἀπαγορεύει ῥητῶς τὴν πλήρωσιν τῶν ὑποσχέσεων

Πότε πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι δὲ συγκεχωρημένον καὶ πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ· πρῶτον, εἰς τὸν καιρὸν τῆς Θείας λατρείας, ἡγουν ὅταν δοξολογῶμεν τὸν Θεόν· δεύτερον, εἰς ἀναγκαίαις τινὰς περιστάσεις· οἶον, εἰς τὸ κριτήριον, ὅπου, κατὰ τὸν λόγον τοῦ Παύλου, γίνεται «Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος» Ἐβρ. 5', 16. τρίτον, ὅταν κάμμία νόμιμος ἐξουσία ζητῇ παρ' ἡμῶν ὅρκον εἰς πράγματα, τὰ ὅποια δὲν εἶναι ἐναντία τοῦ Θείου νόμου (33). Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ ἐνθυμώμεθα, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ νόμιμος ὅρκος δὲν πρέπει νὰ γίνεταί εἰς κἀνένα κτίσμα (34), ἀλλ' εἰς μόνον τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον μόνον εἶναι γνωσταὶ αἱ βουλαὶ τῶν καρδιῶν.

καὶ τῶν ὅρκων· Ἀριθμ. λ', 2. Δευτερονομ. κγ', 22. 24. ἀλλ' ἐπειδὴ γίνονται πολλάκις ὑποσχέσεις καὶ ὅρκοι προπετεῖς πρὸς ἰδίαν βλάβην ἢ τοῦ πλησίον, ὅποιοι ἦτον ὁ ὅρκος τοῦ Ἡρώδου (Ματθ. ιδ', 9.) καὶ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν νὰ θανατώσῃ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον (Πραξ. λθ', 12.)· εἰς τοιαύτας περιστάσεις πρέπει προτιμότερον νὰ ἀκυροῦται ὁ ἄνομος ὅρκος, παρὰ νὰ πράττεται τὸ κακόν.

33) Ὅχι μόνον διατάσσει τὸν νόμιμον ὅρκον ὁ Θεός (Ἐξῆδ. κθ', 11. καὶ Δευτερονομ. 5', 13.) ἀλλὰ καὶ τὸν μετεχειρίσθη οὗτος ὁ ἴδιος διὰ περισσοτέραν βεβαίωσιν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, Ἐβρ. 5', 13—18. Ὡσαύτως ὤμοσαν ἐνίοτε καὶ οἱ ἄγιοι ἄνδρες τῆς Π. καὶ τῆς Ν. Διαθήκης (ἴδε Β', Κορινθ. α', 23. καὶ ἀλλαχοῦ). Ἀλλ' ἴσως ἤθελεν ἀντιλέξῃ τις· διατί λοιπὸν ὁ Χριστὸς ἀπχορεύει τὸν ὅρκον (Ματθ. ε', 34—37, ἴδε καὶ Ἰακώβ. ε', 12.) Πρὸς τὸν ὁποῖον λέγομεν, ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ Χριστοῦ δὲν ἦτο νὰ ἀπαγορεύῃ τὴν χρῆσιν τῶν νομίμων καὶ ἀναγκαίων ὅρκων, ἀλλὰ νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ματαίους καὶ χωρὶς ἀνάγκης γινομένους ὅρκους, καὶ ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὤμνουν προπετεῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἐπάνω εἰς τὰ κτίσματα, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἐλέγχονται συνεχῶς. Ματθ. αὐτόθ. καὶ κγ', 16—22. καὶ Ἰερειμ. ε' 7.

34) Ὅποιοι εἶναι ἐκεῖνοι οἱ ὅρκοι, ὅπου γίνονται εἰς τὴν ζωὴν, εἰς τὴν κεφαλὴν, εἰς τὰ τέκνα κ.τ.λ. περὶ τῶν ὁποίων ἴδε τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Ἰερειοῦ.

(6) Εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ἐντολὴ αὕτη, ὅταν προστάσῃ νὰ προφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ μὲ τὸ προσήκον σέβας, καὶ ἐμποδίζῃ τὸ ἐναντίον· εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν διατάσσει καὶ τὸν τρόπον τῆς λατρείας ἐκείνης, τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνθρωπος χρεωστεῖ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἶναι μία μαρτυρία τῆς ἐσωτερικῆς ὑποταγῆς πρὸς αὐτόν· περὶ τῆς ὁποίας ἐλαλήσαμεν ὀλίγα τινά, Μέρ. α', §. 11. Τὰ οὐσιώδη μέρη τῆς Θείας λατρείας εἶναι ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη, καὶ ὁ φόβος αὐτοῦ.

Τί εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ;

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι μία διάπυρος ἐπιθυμία καὶ κλίσις τῆς ψυχῆς εἰς τὸ νὰ ἐνωθῇ μὲ τὸν Θεόν, ὡς ἓνα ὄν ἀξιότατον ἀγάπης, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὴν ἀγάπην αὐτήν. «Ἀγαπήσεις κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου, καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου» λέγει ὁ Χριστὸς, Ματθ. κβ', 35.

Ἀποτελέσματα τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης.

Ἡ ἐνωσις αὕτη γίνεται διὰ τῆς ἀδιακόπου καὶ καρᾶς μνήμης τοῦ Θεοῦ, καὶ διὰ τῆς ἀρετῆς. Ἐντεῦθεν ἔπεται, ὅτι μία ψυχὴ εὐσεβὴς καὶ ζέουσα ἀπὸ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην α'), γυμνάζεται πάντοτε εἰς τὸν Θεῖον νόμον, καὶ εὐρίσκει τὴν μόνην αὐτῆς παρηγορίαν εἰς ταύτην τὴν ἀγιωτάτην ἀσχολίαν· β'), ὑψοῦται πρὸς αὐτὸν Θεόν, καὶ πλησιάζει εἰς τὸν Θρόνον τῆς χάριτος τοῦ διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς (35)· γ'), δοξολογεῖ πάντοτε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ κηρύττει τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ· δ'), εὐχαριστεῖ ἐκ καρδίας τὸν Θεόν, δι' ὅλας τὰς χάριτας, ὅσας ἔλαβε παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀποδίδει ὅλα τὰ ἀγαθὰ εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν του· ε'), ἔχει

35) Ἐβρ. δ', 16.

πάσαν αὐτοῦ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν Θεόν, καὶ παραδίδει εἰς τὴν πρόνοιάν του ὅλα τὰ συμβαίνοντα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ζωῆς (5'), ὑποτάσσεται ἐπομένως μετὰ χαρᾶς εἰς τὰ προστάγματα τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ, καὶ ἐλπίζει μεθ' ὑπομονῆς εἰς αὐτόν (6'), τελευταῖον ἀγαπᾷ τὸν πλησίον, ὅσον ἐπιθυμεῖ νὰ ἀγαπᾶται αὐτὸς ἀπὸ τὸν Θεόν· «Εάν» τις εἴπῃ, ὅτι ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν.» Ἀ, Ἰωάν. δ', 20. Ἐναντίαι εἰς ταύτας τὰς ἀρετὰς εἶναι αἱ ἐπόμεναι κακίαι (α'), ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἔχθρα, ἡ ὁποία ὑφίσταται εἰς τὴν παράβασιν τῶν ἐντολῶν τοῦ (6'), ἡ πνευματικὴ ὀκνηρία, ἡ γουν ἀκηδία ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ ἀμελῇ τις τὰ καθήκοντα τῆς εὐσεβείας, τούτεστι τὴν προσευχὴν, τὴν μνήμην τοῦ Θεοῦ, τὸ νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς Θείους ναοὺς, κ.λ. (36). γ'), ἡ πρὸς Θεὸν ἀχαριστία, ἡνωμένη ἐνίοτε μὲ τὸν γογγυσμόν (δ'), τὸ νὰ ἀμφιβάλλῃ τις διὰ τὴν πληρῶσιν τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ Θεοῦ· μία ἄκαιρος πεποίθησις εἰς τὸν Θεόν (37), ἢ μία τελεία ἀπόγνωσις.

Τί εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ;

Τὸ δεύτερον οὐσιῶδες μέρος τῆς Θείας λατρείας εἶναι ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὅστις ὑφίσταται εἰς τὸ νὰ συλλογίζεται καθ' ἐκάστην ὁ ἄνθρωπος τὴν παντοδυναμίαν καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ φυλάττεται ἀπὸ τὸ νὰ πράττῃ, ὅσα εἶναι εἰς ὕβριν καὶ καταφρόνησιν αὐτοῦ (38).

36) Ἰδε Ματθ. κέ, 13—27. Ἑβρ. ε, 14. Ἀ. Πέτρ. ε, 8.

37) Ἦγουν τὸ νὰ ἐλπίζῃ τις εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ· περισσότερον ἂν ὅ,τι πρέπει· περὶ τοῦ ὁποίου ἴδε τὸν Ἀπόστολον. Πιῦλον Ῥωμ. 6', 4, 5.

38) Τίς οὐ φρονησεται σε, Βασιλεῦ τῶν ἐθνῶν; ὅτι σοι [τοῦτο] προσήκει, λέγει ὁ Προφῆτης Ἰερεμίας Ι', 7. (τὸ ὅποιον ἐδάφιον λείπει εἰς τοὺς ἐδοδομήκοντα, ἐκδόσ. Μιλλίου, ἐν Ἀμστελδομ. 1728.), πρέπει ὅμως νὰ προσέχωμεν νὰ μὴν ᾔναι ὁ πρὸς τὸν Θεὸν ἡμῶν φόβος δουλικός, ἀλλ' υἱικός. Ὁ δουλικὸς φόβος γεννᾶται ἀπὸ μίαν.

Ἀποτελέσματα τοῦ Θείου φόβου.

Ἀποτελέσματα τοῦ Θείου φόβου εἶναι· α'), ἡ πνευματικὴ πτωχεία, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ ταπεινωταί τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἶναι πταίστης ἔμπροσθεν εἰς τὸ Θεὸν κριτήριον. Ἐναντιοῦται εἰς ταύτην τὴν πνευματικὴν πτωχείαν ἡ φαρισαϊκὴ ὑπερηφάνεια, ἡ ὁποία εἶναι τὸ νὰ θαρρῇ τις εἰς τὰ ἴδια αὐτοῦ ἔργα, καὶ νὰ ὑψοῦται ὑπὲρ τοὺς ἄλλους· β'), ἡ μετανοία, ἡγοῦν ἡ ὁμολογία τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων ἠνωμένη μὲ τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν εὐσπλαγχνίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὁμολογία αὕτη, ὁπόταν γίνεται διὰ στόματος, ὀνομάζεται Ἐξομολόγησις. Εἰς ταύτην ἐναντία εἶναι ἡ ἀμετανοησία, ἡγοῦν ὁ βαθὺς ὕπνος εἰς τὴν ἁμαρτίαν (39). γ'), ἡ νηστεία, ἡγοῦν ἡ χαλίνωσις τῶν παθῶν· ὅταν ὁ ἄνθρωπος τὰ πολυμῆ καὶ τὰ ὑποτάσῃ εἰς τὸν ὀρθὸν λόγον. Χρήσιμος εἶναι εἰς ταύτην τὴν χαλίνωσιν ἡ ἀποχὴ μερικῶν βρωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας δαμάζονται αἱ σαρκικαὶ ἐπιθυμίαι, αἱ ὁποῖαι, ἐξαγριούμεναι ἀπὸ τὴν ὑπέρμετρον τροφὴν, ἀποτελοῦ-

καρδίαν τρέμουσαν διὰ τὰς δικαίας καὶ ἀφεύκτους ποινὰς, τῶν ὁποίων εἴμεθα ἄξιοι διὰ τὰς ἡμετέρας ἁμαρτίας. Ὁ υἱὸς τοῦ φόβου ἐφίσταται εἰς τὴν λύπην, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ ἁμαρτωλὸς διὰ τὸ νὰ ἔβλαψε τὸν εὐεργετικὸν καὶ φιλόστοργον αὐτοῦ Πατέρα, τὸν Θεόν. Περὶ τοῦ τοιοῦτου φόβου λέγει ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Μαλαχίου· «Υἱὸς δοξάσαι πατέρα, καὶ δοῦλος τὸν Κύριον ἐκυτοῦ· καὶ εἰ Πατὴρ εἰμί ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ἡ δόξα μου; καὶ εἰ Κύριός εἰμι ἐγώ, ποῦ ἐστὶν ὁ φόβος μου; κεφ. α', 6. Ἐναντίον δὲ εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ὑπερβολικὸς φόβος, ἡγοῦν τὸ νὰ φοβώμεθα νὰ δυσαρρεστήσωμεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους περισσότερον ἢ παρὰ εἰς τὸν Θεόν· τὸ ὁποῖον ἀπαγορεύει ὁ Χριστὸς» Ματθ. ιβ', 4—9.

39) Καλὸν εἶναι, ὅσοι κοιμῶνται ἀμέριμνοι εἰς τὴν ἁμαρτίαν, νὰ ἐνθυμηθῶσι τὰ λόγια ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου· «Ὅταν γὰρ λέγωσιν· εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὀλεθρος, ὥσπερ ἡ ὥδιν τῇ ἐν γαστρὶ ἐχούσῃ, καὶ οὐ μὴ ἐκφύγῃσιν κ. λ.» Α. Θεσσαλον. β', 3—8.

σιν ἀκηδές καὶ νωθρὸν τὸ πνεῦμα ⁽⁴⁰⁾. Ἐναντία εἰς τὴν χαλινωγίαν τῶν παθῶν εἶναι ἡ ἀκολασία, ἡγουν τὸ νὰ δίδῃ τις τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς ὁρέξεις τοῦ σώματος, ἐκ τῆς ὁποίας γεννῶνται ἡ ἀκρασία, ἡ τρυφή, ἡ γαστριμαργία, καὶ ὅλα τὰ ἀμαρτήματα. Περὶ τούτου μᾶς διδάσκει ὁ Σωτὴρ λέγων «Προσέχετε δὲ ἑαυ-» τοῖς, μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραι-» πάλῃ, καὶ μέθη, καὶ μερίμναις βιωτικαῖς, καὶ αἰφνί-

40) Δὲν ἤθελεν ᾗναι ἀνάρμοστον νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὀλίγα τινὰ περὶ νηστείας, διὰ τοὺς ἀπείρους τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ἀπὸ τὰς διωρισμέναις νηστείας τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας· αἱ μὲν ἦσαν ἑβδομαδικαί, ὁποῖα ἦτον ἡ νηστεία τῆς τετάρτης καὶ τῆς παρασκευῆς κατὰ πᾶσαν ἑβδομάδα· μία δὲ μόνη ἐτήσιος, ἡ πρὸ τοῦ Πάσχα. Ἡ ὁποία ὠνομάζετο κοινῶς τεσσαρακοστή· μὲ ὅλον ὁποῦ ἡ ποσότης τῶν ἡμερῶν ἦτο διάφορος κατὰ διαφόρους τόπους· ἐπειδὴ οἱ μὲν ἐνήστευον μίαν μόνην ἡμέραν, οἱ δὲ δύο, ἄλλοι περισσοτέρως, ἄλλοι τεσσαράκοντα ὥρας (ἴδ. Εἰρηναῖον παρὰ τῷ Εὐσεβίῳ Ἐκκλησιαστ. Ἱστορ. Βιβλ. ε', κεφ. κς'), ἄλλοι τρεῖς ἑβδομάδας, ἄλλοι ἑξ καὶ ἄλλοι ἑπτὰ πρὸ τοῦ Πάσχα· καὶ οἱ μὲν ἐγκρατεῦντο ἀπὸ ὅλα τὰ ἔμψυχα, οἱ δὲ ἔτρωγον ἰχθύας μόνους, ἄλλοι μετὰ τῶν ἰχθύων καὶ τὰ πετεινὰ, διίσχυριζόμενοι, ὅτι ἦσαν καὶ αὐτὰ ἐκ τῶν ὑδάτων, κατὰ τὸν Μωϋσέα· ἄλλοι ἀπείχον ἀπὸ τὰ ὠκ καὶ τὰ ἀκροδρυα, τινὲς ἔτρωγον ξηρὸν ἄρτον, ἄλλοι μηδὲ τοῦτον, καὶ ἄλλοι νηστεύοντες μέχρις ἐννάτης ἔτρωγον διάφορα βρώματα· ἴδε Σωκράτην Ἐκκλ. Ἱστορ. Βιβλ. β'. κεφ. 22. Καὶ αὗται μὲν ἦσαν αἱ νηστείαι τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος, ἡ μὲν πρὸ τοῦ Πάσχα νηστεία ἐπεκράτησε νὰ ᾗναι τεσσαρακονθήμερος παρὰ πᾶσιν· εἰσῆλθον δὲ καὶ ἄλλαι τέσσαρες ἐτήσιοι νηστείαι, τοῦτέστιν ἡ πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως, ἡ πρὸ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἡ πρὸ τῆς Μεταμορφώσεως, καὶ ἡ πρὸ τῆς κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, πλὴν ἑπταήμεροι καὶ αἱ τέσσαρες, καθὼς λέγει ὁ Βαλσαμών, Ἐρωταποκρίσ. 53. Εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἐνήστευον (καθὼς λέγει ὁ Σωκράτης αὐτόθι.) καὶ κατὰ πᾶν Σάββατον, τὸ ὁποῖον ἔπειτα ἀπηγόρευεν ἡ ἐν Τρούλλῃ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κανόν. 55. Ἐτι σημειῶσαι, ὅτι ἡ νηστεία ἡ μέχρι τῆς ἐννάτης ὠνομάζετο Στάσις ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἐστηκότων καὶ γρηγορούντων φρουρῶν· ὅταν δὲ παρετίετο μέχρις ἐσπέρας, ἐλέγετο εἰδικῶς νηστεία· καὶ ὅταν ἐφελύετο μέχρι τῆς ἐπαύριον τὸ πρωῒ, ἐκαλεῖτο ὑπέρβεισις.

διος ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστῇ ἡ ἡμέρα ἐκείνη» Λουκ. κα', 34. (41).
 δ', ἡ ἄρνησις τοῦ ἑαυτοῦ, ἡγουν, τὸ νὰ καταφρονῶμεν καὶ νὰ ἀποβάλλωμεν ὅλα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐμποδίζουσι τὴν σωτηρίαν ἡμῶν, ὅσον ἀρεστά ἤθελεν ἦναι μὲ ὅλον τοῦτο εἰς ἡμᾶς. Οὕτω, παραδείγματος χάριν, πρέπει νὰ καταφρονήσωμεν τιμὴν, πλοῦτον, συγγένειαν, καὶ τὰ τοιαῦτα, ὅταν αὐτὰ μᾶς ἐμποδίζουσιν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πρὸς Θεὸν καθηκόντων (42). Ὅστις τηρήσῃ ἀκριβῶς ὅσα εἶπομεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ Θεοῦ φόβου, δύναται δικαίως νὰ ὀνομασθῇ Θεοσεβής.

§. 8.

Ἡ τετάρτη Ἐντολὴ μᾶς προστάσσει, νὰ συν-ερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτὸ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς λοιπὰς ἑορτάς, διὰ νὰ λατρεύωμεν τὸν Θεόν· ἡγουν, νὰ ἀποδίδωμεν εἰς τὸν Κτίστην τοιαύτην τιμὴν, ὁποῖαν χρεωστεῖ εἰς αὐτὸν τὸ κτίσμα, καὶ νὰ οἰκοδομῶμεν ἑαυτοὺς ἐκ τοῦ Θεοῦ λόγου.

Ἡμεῖς χρεωστοῦμεν νὰ καταγινώμεθα ἀδιακόπως εἰς τὴν λατρίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς προσευχῆς· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, καὶ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ διὰ τὰς διαφόρους τῆς παρουσίας ζωῆς χρείας, ὁ πολυεῦσπλαγχνος Θεός, συγκαταβαίνων εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν, ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς ἕξ ἡμέρας τῆς ἐβδομάδας, διὰ νὰ ἐργαζώμεθα τὰ συγκεχωρημένα ἐπίγεια ἡμῶν ἔργα, καὶ διώρισεν μόνην τὴν ἐβδόμην ἡμέραν εἰς τὸ νὰ τὸν λατρεύωμεν. Ἡ ἐβδόμη αὕτη ἡμέρα ἦτον ἀπ' ἀρχῆς κόσμου τὸ Σάββατον (ἡ ὁποία λέξις σημαίνει κατὰπαυσιν, διότι πρέπει νὰ καταπαύωμεν εἰς αὐτὴν ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν)· καὶ μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος μετετέθη πκρὰ πάντων τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀνα-

41) Ἰδε καὶ Ῥώμ. ιβ', 13. Ἐφεσ. ι', 18. Α', Θεσσαλ. ι', 6.

42) Ἰδε Ματθ. ι', 38, 39. 16. 24—26. Λουκ. ιδ', 26, 27.

στάσεως τοῦ Χριστοῦ (43). Ἐπειδὴ, καθὼς ἐώρταζον πάλαι τὸ Σάββατον οἱ Ἰουδαῖοι, διότι κατέπαυσεν ὁ Θεὸς εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἀπὸ ὅλας τῆς δημιουργίας τὰ ἔργα· οὕτως εορτάζουσι δικαίως οἱ χριστιανοὶ τὴν Κυριακὴν, διότι εἰς αὐτὴν τὴν ἡμέραν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς κατέπαυσεν, ἥγουν ἐτελείωσε τὸ ἔργον τῆς ἡμετέρας ἀπολυτρώσεως, ἥτις εἶναι τρόπον τινὰ μία νέη δημιουργία. Διὰ τὴν ἀγιάσωμεν τὴν εὐλογημένην ταύτην ἡμέραν, καὶ τὴν εορτάσωμεν, καθὼς εὐαρεσῆται ὁ Θεός, εἶναι ἀναγκαῖον.

Πῶς ἀγιάζεται ἡ εορτή;

1. Νὰ καταπαύσωμεν ἀπὸ ὅλας ἡμῶν τὰς ἐργασίας, ὅχι μόνον ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ὁ δοῦλος, καὶ ἡ παιδίσκη ἡμῶν· νὰ μακρύνωμεν τὸν νοῦν ἡμῶν ἀπὸ ὅλας τὰς βιωτικὰς μερίμνας καὶ ματαίας ἀσχολίας, καὶ νὰ ἐνασχολώμεθα εἰς μόνον τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν

43) Ἀγκαλὰ ἡ περὶ τοῦ Σαββάτου νομοθεσία, ὡς ἀνήκουσα περισσότερον εἰς τὸν ἱερουργικὸν νόμον, ἔπρεπε νὰ καταργηθῇ παντάπασι μετὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος (Ἰδ. Κολασσ. β', 16. 17.): διὰ τὸ νὰ περιέχῃ μὲ ὅλον τοῦτο καὶ ἠθικόν τι, ὅποιον εἶναι τὸ νὰ ἀφιερῶμεν μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, μετετέθη παρὰ τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας εἰς τὴν Κυριακὴν. Οἱ Ἰουδαῖοι ἐσχόλαζον τὸ Σάββατον, καὶ ἐσυνάζοντο ἐπὶ τὸ αὐτὸ, διὰ τὴν λατρεύειν τὸν Θεόν (Λευίτ. κγ', 3), εἰς ἀνάμνησιν ὅχι μόνον τῆς δημιουργίας (Ἐξόδ. κ', 11.), ἀλλὰ καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐξ Αἰγύπτου (Λευιτερον. ε', 14. 15.)· καὶ ὅστις παρέβαινε τὴν ἐντολὴν τοῦ Σαββάτου ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον. Ἀριθμ. ιε', 32—36. Οἱ χριστιανοὶ ἐφύλαττον τὴν Κυριακὴν, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ νοσητοῦ Φαραὼ, ἀπ' αὐτοὺς εἰς τοὺς Ἀποστολικούς χρόνους, ὡς φαίνεται Πράξ. κ', 7. Α', Κορινθ. ιε', 2. Ἀποκαλύψ. α', 10. (ὅπου καὶ Κυριακὴ ῥητῶς ὀνομάζεται) καὶ Ἰηνατίου ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ. καὶ ἐσχόλαζον ἀπὸ πάσαν ἐργασίαν, πνευματικὴν ἀνίσωσιν καὶ μὴ ἀναγκαίαν περίστασιν ἀπῆται τὸ ἐναντίον· ἴδε τὸν 29. κανόν. τῆς ἐν Λαοδικ. Συνόδ. τὸν ὅποιον ἐξηγῶν ὁ Βαλσαμών λέγει· «Οἱ Πατέρες τὸ μὴ ἐργάζεσθαι κατὰ τὴν Κυριακὴν οὐκ ἀναγκαστικῶς ἐπέτρεψαν, ἀλλὰ προσέθεντο, εἴγε δὲ

εὐφρανῶσιν ὅλα, ἕως καὶ αὐτὰ τὰ ἄλογα ζῶα, διὰ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἑορτὴ αὕτη πρέπει νὰ φυλάττηται ἀκριβῶς, ἐκτὸς ἂν δὲν μᾶς ἐμποδίζῃ καμμία ἀπραιήτως ἀνάγκη· οἷον πυρκαϊὰ, ἐπιδρομὴ ἐχθροῦ, ἀσθένεια φίλου, ἢ ἄλλο τι πρᾶγμα ὠφέλιμον εἰς τὸ κοινόν, τὸ ὁποῖον δὲν δέχεται ἀναβολὴν καιροῦ. Εἰς τοιαύτας περιστάσεις, πληροῦντες τὰ πρὸς ἀλλήλους καθήκοντα, δὲν παραβαίνομεν τὴν ἐντολὴν ταύτην· ἐξ ἐναντίας φυλάττομεν τὸν Θεῖον νόμον κατ' ἄλλον τρόπον, καὶ ἐπομένως δὲν καταφρονεῖται διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, λέγων· «Τὸ Σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ Σάββατον» Μαρκ. β', 27. τουτέστι δύναται ὁ ἄνθρωπος νὰ παραβλέψῃ τὸν περὶ τοῦ Σαββάτου νόμον, ὡςάκις τὸ ἀπαιτεῖ ἡ σωτηρία καὶ ἡ ὠφέλεια τοῦ πλησίον.

2. Νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Κυρίου καὶ νὰ εὐχαριστῶμεν εἰς τὰς δημοσίας συναῖξεις ⁽⁴⁴⁾ τὸν εὐ-

»ναῖντο οἱ πιστοί· εἰ γὰρ ἐκ πενίας, ἢ ἄλλης τινὸς ἀνάγκης καὶ
»κατὰ τὴν Κυριάνημον ἐργάσαιτό τις, οὐ προκριματισθήσεται.» Οἱ
δὲ Πολιτικοὶ νόμοι διώρισαν ἀπραιήτητον τῆς Κυριακῆς τὴν ἀργίαν
δι' ὅλους, πλὴν τῶν γεωργῶν, τοὺς ὁποίους καὶ αὐτοὺς ὑπέταξεν
εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην Λέων ὁ Αὐτοκράτωρ μετέπειτα. Καὶ αὕτη
μὲν ἦτον ἡ μόνη σχεδὸν τῆς Παλαιᾶς Ἐκκλησίας ἑορτὴ· τοῦ χρόνου
δὲ προϊόντος, προσετέθησαν καὶ ἄλλαι διάφοροι ἑορταὶ Δεσποτικαὶ τε
καὶ Μνηστικαὶ· αἱ περισσότεραι (καθὼς λέγει Εὐσέβ. Παμφίλ. περὶ
βίου Κωνσταντίνου) ὑπὸ τοῦ μεγάλου Κωνστ. ὅστις ἐνομοθέτησε τὸ
νὰ ἑορτάζεται καὶ ἡ παρασκευὴ πάσης ἐβδομάδος, ὡς λέγει ὁ αὐτὸς
Εὐσέβ. αὐτῷ. καὶ Σωζόμενος Βιβλ. α', κεφ. 8. ἀγκαλὰ ἡ ἑορτὴ τῆς
παρασκευῆς συναίγεται νὰ ᾔνῃ ἀρχαιοτέρα ἐκ τοῦ Ὁριγένους βιβλ.
β', κατὰ Κέλσου. Ὁ Αὐτοκράτωρ ἔπειτα Μανουὴλ ὁ Κομνηνὸς διώ-
ρισε διὰ νεκρῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑορτῶν ὅλου τοῦ ἔτους· τὰς ὁ-
ποίας διαιρεῖ εἰς τὰς «Τελέως ἀπράκτους» καὶ εἰς τὰς «Ἀπὸ μέρους
»ἀπράκτους»· ἴδε τὴν νεαράν ταύτην πρὸς τῷ Λεὼν κλαυτῷ Τόμ. α'.
Σελ. 160.

(44) Ἰδε Ἐβρ. ι, 23.

σπλαγχνον Θεόν καὶ ἀγαθὸν Προνοητὴν δι' ὅλας αὐτοῦ τὰς πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας· νὰ γνωρίζωμεν τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καὶ τὰ πταίσματα, καὶ νὰ τὰ ἐξομολογώμεθα μὲ ἀληθινὴν εὐλάβειαν, παρακαλοῦντες τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ, νὰ μᾶς βοηθήτῃ εἰς τὸ ἐξῆς διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ, καὶ νὰ μὴ μᾶς στερήσῃ τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ· νὰ μεταλαμβάνωμεν τὴν ἀγίαν Εὐχαριστίαν ἀξίως καὶ συνεχῶς· νὰ ἀκούωμεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μετ' εὐλαβείας τὴν προσευχὴν, τὴν ψαλμωδίαν καὶ τὴν διδασχὴν τοῦ Θεοῦ λόγου. Πρέπει δὲ νὰ ὑπάγωμεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ ὅχι μόνον τὰς Κυριακάς, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἑορτὰς τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἁγίων αὐτοῦ, καὶ νὰ σπουδάζωμεν διὰ τῆς σωτηριώδους ταύτης ἀσχολίας νὰ προκόπτωμεν εἰς τὴν εὐσέβειαν.

3. Ὅσοι κατοικοῦσι μακρὰν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ ἐμποδίζονται νὰ ὑπάγωσιν εἰς αὐτὴν ἀπὸ καμμίαν ἀνάγκην, πρέπει τὰς ἑορτὰς, εἰς τὸν τόπον, ὅπου εὐρίσκονται, νὰ προσεύχωνται αἵροντες χεῖρας δσίους εἰς τὸν οὐρανόν, ἢ νὰ οἰκοδομῶνται μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν εὐσεβῶν βιβλίων. Ὅσοι δὲν ἠξέουσι ὁμῶς νὰ ἀναγινώσκωσι, πρέπει νὰ ἀκροάζωνται ἄλλους ἀναγινώσκοντας.

4. Εἰς ἕκαστον οἶκον πρέπει νὰ διδάσκωσιν οἱ γονεῖς τὰ τέκνα, οἱ κύριοι τοὺς δούλους, οἱ διδάσκαλοι τοὺς μαθητάς, οἱ ὑπερκείμενοι τοὺς ὑποκειμένους, καὶ ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ· νὰ τοὺς κατηγῶσι τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ νὰ καταγίνωνται πάντοτε εἰς τὸ νὰ τοὺς ὀδηγῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ.

5. Πρέπει ἐξαιρέτως τὰς ἑορτὰς νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐν ἀνάγκαις ἐκ τῶν ὑπαρχόντων ἡμῶν, ἢ νὰ δίδωμεν ἐλεημοσύνην εἰς διατροφὴν τῶν πτωχῶν. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, ὡς ὑπηρέτας τῆς Ἐκκλησίας, τὰ πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα, διὰ νὰ ἐργάζωνται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετὰ χαρᾶς καὶ μὴ στενάζοντες (43).

43) Ἐβρ. ιγ', 17.

«Ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τοῦ μισθοῦ αὐτοῦ ἐστι» ⁽⁴⁶⁾. Πρέπει νὰ δίδωμεν εἰς τὰς χρείας, καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν ἀναγκαίων ⁽⁴⁷⁾ σκευῶν τῆς Ἐκκλησίας, εἰς οἰκοδομὴν Νοσοκομείων διὰ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ γέροντας, εἰς σύστασιν Σχολείων, εἰς ὑπαδοχὴν ξένων, καὶ εἰς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων. Ὅστις πράττει ταῦτα, αὐτὸς ἀγιάζει τὸ Σάββατον τοῦ Κυρίου, καὶ ἄρχεται ἀπὸ τὴν παροῦσαν ζωὴν νὰ ἐορτάζῃ τὸ αἰώνιον ἐκείνο Σάββατον, ἡγοῦν αὐτὸς δοκιμάζει ἐκείνην τὴν ἀνάπαυσιν, τῆς ὁποίας τὴν τελείαν ἀπόλαυσιν θέλει ἔχομεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν. Ἐβρ. δ', 8. 9.—Ἀμαρτάνουσιν εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην.

1. Ὅσοι ἀπὸ μίαν ἄμετρον ἐπιθυμίαν πλούτου καὶ τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν ἐργάζονται τὴν Κυριακὴν, καὶ ἀσχολοῦνται εἰς κοσμικὰ πράγματα. Οἱ τοιοῦτοι δουλεύουσι τὸν Μαρμῶνα καὶ τὴν κοιλίαν αὐτῶν, ὅχι τὸν Θεόν· καὶ μαρτυροῦσι μὲ τοῦτο, ὅτι ἔχουσιν ὀλίγην ἐλπίδα καὶ πίστιν εἰς τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Φαντάζονται οἱ ἀνόητοι, ὅτι ὅσα κερδαίνουνσιν, εἰς τὴν πρόσκαιρον ταύτην ζωὴν, εἶναι καρποὶ τῶν ἰδίων κόπων καὶ ὅχι τῆς εὐλογίας τοῦ Θεοῦ ⁽⁴⁸⁾. Οὕτω συλλογίζονται οἱ Ἑθνικοὶ, ἀλλ' ὅχι οἱ ἀληθινοὶ χριστιανοί. Διὰ τοῦτο συγχωρεῖ πολλάκις ὁ Θεὸς τὸ νὰ στερῇται εἰς μίαν στιγμὴν ὁ ἄνθρωπος, ὅσα ἐκέρδισεν εἰς τοιοῦτον τρόπον.

46) Λουκ. ι', 7. Ἀ, Κορινθ. θ', 13. 14. Ἀ', Τιμοθ. ε', 17, 18.

47) Ὅχι δηλαδὴ τῶν περιττῶν· ἐπειδὴ τίς ὠφέλεια ἀπὸ τὸ νὰ ἔχῃ μία Ἐκκλησία τριπλᾶ ἢ τετραπλᾶ δισκοπότηρα, πλῆθος ἀργυρῶν κανδηλῶν καὶ ἄλλων σκευῶν, καὶ νὰ στερῇται ἀπὸ σπουδαίους ἱερεῖς, ψάλτας, ἀναγνώστας καὶ ἀκροατάς; ἢ νὰ γέμῃ ἀπὸ πτωχοῦς καὶ πεινῶντας; Θέλεις, χριστιανέ, νὰ στολίσῃς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ; μὴ τὸν ἐπιφορτίζῃς μὲ περιττὰ καὶ ἀνωφελῆ σκεύη· ἀλλὰ δίδε ἀφ' ὅσα σοὶ ἔδωκεν ὁ Θεὸς εἰς σύστασιν σχολείων καὶ νοσοκομείων, εἰς διατροφὴν ὀρφανῶν καὶ γηρῶν· καὶ μὴ φοβοῦ νὰ λείψῃς ποτὲ τὰ ἀναγκαῖα σκεύη ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας.

48) Δὲν εἶναι τὴν σήμερον ἄλλο κοινότερον ἀπὸ τὸ νὰ ἀκούῃ τις πολλοὺς πλουσίους νὰ κατηγορῶσι τὸν πτωχὸν αὐτῶν ἀδελφὸν μὲ εαῦτα τὰ σκληρὰ λόγια· ὦ τὸν ἀπρόκοπον! ὦ τὸν ἀνάξιον! Συμ-

2. Ὅσοι, εἴτε ἀπὸ ψυχρότητα πρὸς τὴν θρησκείαν, εἴτε ἀπὸ ἀκηδیان, εἴτε ἀπὸ μίαν ἐσφαλμένην δόξαν, ὅτι ἡ Θεία λυτρεία εἰς τὰς κοινὰς συνάξεις δὲν ἔχει τι περισσότερον ἀπὸ τὴν γενομένην κατ' οἶκον, δὲν ὑπάγουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἀλλὰ δαπανῶσι τὸν πολυτίμον τοῦτον καιρὸν εἰς τὸ νὰ κάθηνται ἀργοί· ἢ νὰ περιέρχωνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἢ νὰ μεθύσκωνται, ἢ εἰς σκανδαλώδη καὶ θεατρικὰ δράματα, ἢ εἰς ἀσχήμονα παιγνίδια, καὶ ἄλλας τοιαύτας ἀσεβείας (49)· καὶ ἀγκαλὰ ἵναι συγκεχωρημένον τὸ νὰ εὐθυμήσῃ τις τὴν Κυριακὴν δι' ἀνγκυφισιν τῶν σωματικῶν πόνων, πρέπει ὅμως νὰ προσέχῃ νὰ μὴ βλάβῃ διὰ τούτου τὴν ἰδίαν ψυχὴν, νὰ μὴ ζημιώσῃ τὸν πλησίον, καὶ νὰ μὴ δώσῃ σκάνδαλον εἰς κανένα (50).

θαίνουσι, καὶ, πολλάκις καὶ πτωχεύει εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀμελείας, ἢ καὶ κακίας· ὅχι ὅμως ὀλιγώτερον συμβαίνει καὶ τὸ νὰ μὲν τις πτωχὸς, διὰ τὸ νὰ μὴ μετεχειρίσθῃ τὸ ψεῦδος, τὴν ἐπιτοκίαν, καὶ ὅλους τοὺς ἄλλους ἀθεμίτους τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους ἀποκτάται πολλάκις ὁ πλοῦτος.

49) Ἐμποδίζει τὰ τοιαῦτα κατὰ τὰς ἐορτὰς ἡ ἐν Καρθαγένη Σύνοδος κανόν. 7. καὶ 61. παρὰ τῷ Λεῦγκλαυφ τόμ. Α'. Σελίδ. 51. καὶ ὁ Αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Μέγας νόμον ἐξέθηκε καλύοντα πᾶν μουσικὸν ὄργανον κατὰ τὰς Κυριακάς, ὡς λέγει Εὐσέβιος ἐν τῇ ἐπιτομῇ. σελ. 291. Ἰγνάτιος δὲ ὁ Θεοφόρος ἐπιστολ. πρὸς Μαγνησ. λέγει· «Ἐκαστος ἡμῶν Σαββατίζειτω πνευματικῶς, μελέτη νόμου καί-»
«ρων—οὐκ ὀρχήσῃ καὶ κρότοις νοῦν οὐκ ἔχουσι».

50) Δὲν εἶναι ἄλλο ἀξιοθρηνητότερον ἀπὸ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἀγιάζουσι τὰς ἐορτὰς πολλοὶ χριστιανοὶ τὴν σήμερον. Αἱ Δεσποτικά ἐορταὶ δὲν γίνονται πλέον εἰς ἀνάμνησιν τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς. Ἡμεῖς προσμένομεν τὸ «Χριστὸς γεννᾶται,» ἢ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη,» μὲ μεγάλην ἐπιθυμίαν, ὅχι διὰ νὰ δοξάσωμεν τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ νὰ λαμπροφορέσωμεν, καὶ νὰ περιερχώμεθα ἐξ οἴκου εἰς οἶκον· διὰ νὰ πολυχρονίζωμεν ὁ εἰς τὸν ἕτερον, καὶ νὰ ἐρωτῶμεν, «Πῶς ἔχομεν μὲ τὴν μεταβολὴν τῶν βρωμάτων,» ἢ τὸ πασχαλινὸν μᾶς ὠφέλησε κ.λ. Ὅλοι αἱ Κυριακαὶ τοῦ ἔτους, ἐξαίρετως δὲ πρὸ τῆς Τεσσαρακοστῆς δύο, δαπανῶνται εἰς τὸ νὰ λυτρεύωμεν τὴν κοιλίαν ἡμῶν, καὶ ὅχι τὸν Θεόν. Εἰς αὐτὰς (καὶ

3. Ὅσοι ὑπάγουσι μὲν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὑπάγουσι δὲ ἢ ἀπὸ συνήθειαν μόνην, ἢ διὰ νὰ φυλάξωσι τὸ πρέπον, ἢ καὶ νὰ διατρίψωσι τὸν καιρὸν, καθὼς καὶ ὅσοι εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀκολουθίας, καὶ τῶν ἱερῶν τελετῶν, δὲν δεικνύουσι κἀνένα σέβας, φλυαροῦσι, γελῶσιν, ἀστειεύονται, συλλογίζονται τὰ ἐπίγεια, κατακλαλοῦσι τὸν πλησίον, δὲν ἀκούουσι μὲ προσοχὴν τὴν πνευματικὴν διδασκαλίαν, ἢ καὶ τὴν κρίνουσιν κατὰ τὰς ἰδίας ἐννοίας· διότι ἡ διδαχὴ, ὅπως ποτὲ καὶ ἂν ᾖναι ἡ φράσις, ἢ τὰ σχήματα τοῦ διδάσκοντος, πρέπει νὰ ἀκούηται μὲ εὐλάβειαν· ἐπειδὴ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

4. Ὅσοι δὲν ἡξεύρουσι, μῆτε θέλουσι νὰ ἡξεύρωσι τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ· καὶ δὲν ἀσχολοῦνται εἰς ἀνάγνωσιν εὐσεβῶν βιβλίων, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἀναγινώσκουσι σκανδαλώδη καὶ ὀλέθρια συγγράμματα, καὶ τελευτῶσιν οὕτως τὴν ἀθλίαν αὐτῶν ζωὴν εἰς μεγάλην ἄγνοιαν τῆς εὐσεβείας.

5. Ἀμαρτάνουσι προσέτι εἰς τχύτην τὴν ἐντολὴν ἔ-
 ὄχι εἰς τὰς ἐργασίμους ἡμέρας) συμβαίνουσιν αἱ ἔριδες, αἱ φιλονικαίαι, οἱ φόνοι καὶ αἱ λοιπαὶ ἀνοσιουργαί, καρποὶ τῆς Ἀδδηφ-
 γίας καὶ τῆς Μίθης. Εἰς αὐτὰς τὰς δύο Κυριακάς τῆς Ἀποκρέω καὶ
 τῆς Τυροφάγου, ψνίνεται νὰ ἡμεθα ὅλοι ἐνεργούμενοι ἀπὸ τὸ δαι-
 μόνιον τῆς Γαστριμαργίας. Δὲν μένει πλέον διαφορὰ μεταξὺ πλου-
 σίου καὶ πτωχοῦ· ὅλοι τρώγουσιν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν, καὶ πολλοὶ δα-
 πανῶσιν ὑπὲρ τὴν δύναμιν. Θέλεις, χριστιανέ, νὰ καταλάβῃς τὴν ἀ-
 τοπίαν τοιαύτης ἀντιθέου διαγωγῆς; ἔχε πάντοτε κατὰ νοῦν τὸ πα-
 ράδειγμα τοῦτο. Ἄν ἓνας φονεὺς, διότι ἀπεφάσις νὰ κάμῃ ἀποχὴν
 τοῦ φόνου ἀπὸ τῆς αὔριον, ἐφόνευσε σήμερον ὅσους ᾔθελεν ἀπαντή-
 σει, δὲν ᾔθελε τὸν κρίνεις ὄχι μόνον μοχθηρότατον, ἀλλὰ καὶ ἀ-
 φρονέστατον; Τοιοῦτος γίνεσαι καὶ σὺ, χριστιανέ, ὅταν τρώγῃς σή-
 μερον, ὅσα εὐρῆς, διὰ νὰ ἀπέχῃς αὔριον ἀπὸ ὅλα· ὅταν γεμίζῃς
 σήμερον τὴν κοιλίαν σου ὑπὲρ τὸ μέτρον, διότι δὲν ἔχεις αὔριον
 τὴν ἄδειαν νὰ φάγῃς κρέας· ὅταν μεθύσκειαι σήμερον, διότι δὲν κα-
 ταλύεις αὔριον οἶνον. Ἦξευρε ὅμως, ὅτι ὅστις σχολάζει τὰς ἐορτὰς
 διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὰ ἴδια πάθη, αὐτὸς δὲν εἶναι ἐορταστής· ἀλλὰ
 χλευαστὴς τῆς Θεῆας μεγαλωσύνης, καὶ τολμηρὸς παραβάτης τῶν
 ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ.

κείνοι οἱ ἀσεβεῖς Ποιμένες, ὅσοι δὲν διδάσκουσι τὸ ποῖ-
 μνιον αὐτῶν, μήτε κηρύττουσιν εἰς αὐτοὺς τὸν λόγον
 τοῦ Θεοῦ ἐπ' Ἐκκλησίας, ἢ (ἂν ἦναι ἀγράμματοι) δὲν
 ἀνγινώσκουσι καὶ ἓνα ἄλλο Ἐκκλησιαστικὸν βιβλίον·
 αὐτοὶ οὐκ εἰσέρχονται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, μή-
 τε ἄλλους ὀδηγοῦσιν εἰς αὐτήν (51). Πρὸς τούτοις, ὅσοι
 ἀναγινώσκουσιν, ἢ ψάλλουσιν ἐπ' Ἐκκλησίας χωρὶς εὐ-
 λαβείας καὶ προσοχῆς, μὲ μεγάλην ταχύτητα, καὶ προ-
 ξενοῦσιν ἐπομένως σκάνδαλον ἀντὶ ὠφελείας.

6. Ὅτοι δὲν διδουσι ἐκ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων μήτε
 τὸ ἐλάχιστον μέρος εἰς τὰς ἀναγκαῖας πνευματικὰς
 χρείας· οἷον, ὅσοι δὲν συνεισφέρουσιν εἰς τὴν συναζομένην
 διὰ τοὺς πτωχοὺς ἐλεημοσύνην, καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ἐκ-
 κλησιαστικὰς χρείας· καθὼς ἔτι καὶ εἰς σύστασιν τῶν
 Νοσοκομείων, τῶν Σχολείων, εἰς βοήθειαν τῶν ἐν ἀνάγ-
 καις ὄντων, τῶν προσαιτούντων, τῶν χερῶν καὶ τῶν
 ὀρφανῶν· ἀντὶ δὲ τούτου καταναλίσκουσι τὴν οὐσίαν
 αὐτῶν εἰς ἀνωφελεῖς καὶ ἀσώτους δαπάνας, εἰς ἡδονὰς
 καὶ ἀθεμίτους ἀπολαύσεις, εἰς γελωτοποιοὺς καὶ βωμο-
 λόχους κ.τ.λ. (52). Οἱ τοιοῦτοι πάντες δὲν ἀγιάζουσι τὸ

51) Ἰδε Ματθ. κγ', 13.

52) Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ ἡ ἄσωτος δαπάνη, ἣτις γίνεται εἰς
 τὸ παιγνίδιον τῶν κύβων, τῶν χαρτίων καὶ τῶν τοιούτων. Ἄν ἡ-
 ξευρον οἱ χαρτοπαῖκται πόσον κακὸν προξενοῦσιν εἰς ἑαυτοὺς καὶ
 εἰς τὸν πλησίον διὰ τῆς τοιαύτης αἰσχροκερδείας, ἥθελε φρίττωσι
 καὶ εἰς μόνην τὴν θέαν τῶν χαρτίων. Αὐτοὶ βλάπτουσι τὴν ὑγίαν
 τοῦ σώματος μὲ τὰς ἀμέτρους ἀγρυπνίας καὶ μὲ τὰς πικρὰς ὀργάς·
 ἐπακολουθήματα ἀναγκαῖα τῶν αἰσχροκερδῶν παιγνιδίων. Αὐ-
 τοὶ ἐκνευρίζουσι τὴν ψυχὴν, ζοφοῦσι τὸν νοῦν, ἐξορίζουσι τὴν Θεο-
 σέβειαν ἀπὸ τῆς καρδίας διὰ τῶν ὄρκων, τῶν ἀθεμιτῶν ἐπικλήσεων
 τοῦ Θεοῦ, τῶν ἁρῶν καὶ βλασφημιῶν. Ἀφ' οὗ ὀλιγωρήσῃ τις τοι-
 ουτοτρόπως τὰ πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα· ἀφ' οὗ
 ὡς ἄλλος Τιτὰν καταφρονήσῃ καὶ αὐτὸν τὸν οὐρανὸν, εἶναι πιθα-
 νὸν ὅτι θέλει φυλάξῃ τὰ πρὸς τὸν πλησίον καθήκοντα; Ἡ καθη-
 μερινὴ πεῖρα δεικνύει, ὅτι οἱ τοιοῦτοι φροντίζουσιν ἢ οὐδαμῶς, ἢ
 ὀλίγον διὰ τοὺς οἰκείους, καὶ πολλὰ ὀλιγώτερον διὰ τοὺς λοιποὺς

Σάββατον ἡγουν τὴν ἑορτὴν, ἀλλὰ τὴν βεβηλοῦσι, καὶ ὑστεροῦνται ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἑορτὴν τῆς οὐρα-
νίου κατοικίας.

Αἱ προειρημέσαι τέσσαρες ἐντολαὶ διδάσκουσι περὶ Θεοῦ καὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς τὸν Θεὸν λατρείας· αἱ ἐ-
πόμεναι ἐξ ἀποβλέπουσι τὸν πλησίον· καὶ ἔχουσι τέλος
γενικῶς τὴν εἰρηνικὴν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν τῆς Πολι-
τικῆς κοινωνίας.

§. 9.

Ἡ πέμπτη Ἐντολὴ προστάσσει, νὰ προσφέρω-
μεν τὴν ὀφειλομένην τιμὴν καὶ ὑπακοὴν εἰς τοὺς
γονεῖς ἡμῶν, καὶ ἐξαιρέτως (ὑποκᾶτω εἰς τὸ ὄνομα
τῶν γονέων) εἰς τοὺς Ἡγεμόνας, εἰς τὴν Ἡνευ-
ματικὴν καὶ Κοσμικὴν ἐξουσίαν, εἰς τοὺς Διδασκά-
λους, εἰς τοὺς εὐεργέτας καὶ Δεσπότας, καθὼς ἔτι
καὶ εἰς τοὺς Γέροντας· καὶ νὰ ἀγαπῶμεν εἰλι-
κρινῶς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν.

Ἡ ἐντολὴ αὕτη ἔχει μεγάλην ἔμφασιν εἰς ὀλίγα λό-
για· διότι προστάσσει,

4. Νὰ τιμῶμεν τοὺς γονεῖς ἡμῶν. Τοῦτο τὸ σέβας
εἶναι τὸ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἐξ ὅλης καρδίας, καὶ νὰ

ἀνθρώπους. Αὐτοί, διὰ νὰ θεραπεύσωσι τὸ ἴδιον πάθος, ὑστεροῦσι
τὰ ἴδια τέκνα ἀπὸ τὴν ἀναγκαίαν ἀνατροφὴν, βιάλουσιν εἰς κίν-
δυνον ἀτιμίας καὶ γυναικας καὶ θυγατέρας, δαπανῶσι ματαίως ἐ-
κεῖνα τὰ χρήματα, τὰ ὅποια ἠδύναντο νὰ δαπανήσωσι διὰ τὴν ἰδίαν
αὐτῶν ἢ τὴν τοῦ πλησίον ὠφελειαν, καὶ καταντῶσι πολλάκις εἰς
ἐσχάτην ἔνδεικν' σιωπῶ τὸ κακὸν παράδειγμα, τὸ ὅποιον δίδουσιν
εἰς τοὺς ἄλλους, καὶ μάλιστα εἰς τὰ ἴδια τέκνα. Ὁ Ἀριστοτέλης
(ἀγενεῖα στερημένος τοῦ Εὐαγγελικοῦ φωτός) συγκαταριθμεῖ τοὺς τοι-
οῦτους μὲ τοὺς ληστὰς· «Ὁ μὲν τοι κυδευτής (λέγει), καὶ ὁ λωπο-
»δύτης, καὶ ὁ ληστής, -ὦν ἀνελυθέρων εἰσίν, αἰσχροκερδεῖς γάρ.»
Ἡθικ. Νικομ. Βιβλ. G.

τούς σεβώμεθα· νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς αὐτούς καὶ νὰ μὴν ἐπιχειρίζωμεθα καὶ μίαν ἀξιόλογον ἐπιχείρησιν χωρὶς τῆς εὐλογίας αὐτῶν· νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς τὰ πταίσματα καὶ τὰς ἁμαρτίας των· νὰ ὑπερασπίζωμεν, ὅταν ἡ χρειαὶ τὸ καλέσῃ τὴν τιμὴν αὐτῶν· νὰ γνωρίζωμεν εὐχαρίστως μέχρι τέλους ζωῆς τὴν ἀνατροπὴν καὶ τὰς εὐεργεσίας, ὅσας ἐλάβομεν παρ' αὐτῶν, καὶ νὰ δεικνύωμεν ἐμπράκτως τὴν εὐγνωμοσύνην ἡμῶν πρὸς αὐτούς, βοηθοῦντες αὐτοὺς τὸ κατὰ δύναμιν, μάλιστα ὅποταν πτωχεύσωσιν ἢ γηράσωσιν. Οἱ γονεῖς πάντων, νὰ τὰ ἀνατρέφωσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ (53), νὰ μὴ δίδωσιν εἰς αὐτὰ σκάνδαλον καὶ κακὸν παράδειγμα, νὰ τὰ διδάσκωσιν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ (54), καὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς ὁποίας εἶναι ἐπιτήδεια, καὶ νὰ σπουδάζωσι νὰ τὰ βάλλωσιν εἰς ἐκεῖνο τὸ ἐπάγγελμα, τὸ ὁποῖον εἶναι πρόσφορον καὶ κατάλληλον εἰς τὴν φύσιν αὐτῶν (55). Δὲν πρέπει πρὸς τούτοις νὰ προσφέρονται μὲ σκληρότητα εἰς τὰ τέκνα, ἀλλὰ νὰ διορθοῦσι τὰ σφάλματά των μὲ τὴν συγκατάδασιν· καθὼς τὸ προστάσσει ὁ ἴδιος Ἀπόστολος, λέγων· «Οἱ πατέρες μὴ ἐρεθίζετε τὰ τέκνα ὑμῶν, ἵνα μὴ ἄθυμω-

53) Ἰδε Ἐφεσ. 5', 4.

54) Διευτερονόμ. 5', 7. 11. 19.

55) Οἱ πατέρες σφάλλονται μεγάλως, ὅταν ἀναγκάζωσι τὰ ἴδια τέκνα νὰ ἐναγκαλιζῶνται τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα, εἰς τὸ ὁποῖον αὐτοὶ εὐρίσκονται. Ὁ πραγματευτὴς θέλει ὅλα τοῦ τὰ τέκνα πραγματευτάς, ὁ τεχνίτης τεχνίτας, καὶ ὁ φιλόσοφος φιλοσόφους· χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ, μήτε ὁ πραγματευτὴς, ἂν ὅλα τοῦ τὰ τέκνα ᾖναι ἐπίσης ἐπιτήδεια εἰς τὴν ἐμπορίαν, μήτε ὁ τεχνίτης, ἂν ἡ τέχνη ἀρμοῖη εἰς αὐτά, μήτε ὁ φιλόσοφος, ἂν ἡ φιλοσοφία δύναται νὰ τελεσφορήσῃ εἰς τὰς κεφαλὰς των. Μία ἀπὸ τὰς ἰσχυροτέρας αἰτίας τῆς διαφθορᾶς τῶν ἀνθρώπων εἶναι, ὅτι δὲν εὐρίσκεται πᾶς ἕνας εἰς τὴν σταῖσιν, διὰ τὴν ὁποίαν τὸν ἔκαμεν ἐπιτήδεον ἢ πρόνοια τοῦ Θεοῦ. Ἐνας ἀπρόκοπος τεχνίτης ᾔθελεν ἴσως ᾖναι ἐντιμος πραγματευτὴς,

»σι» Κολάσ. γ', 21. Πρέπει προσέτι νὰ ᾔηται, μέχρι τέλους ζωῆς αὐτῶν, οἱ πρῶτοι καὶ καλλιώτεροι σύμβουλοι τῶν ἰδίων τέκνων.

Νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τὰς προσταγὰς τῶν Ἡγεμόνων.

2. Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς Ἡγεμόνας, ὡς πρώτους δεσπότας μετὰ Θεοῦ, καὶ νὰ τοὺς σεβώμεθα, ὑποτασσόμενοι εἰς τὰς θελήσεις, καὶ τελούντες τὰς προσταγὰς αὐτῶν μετὰ χαρᾶς καὶ χωρὶς γογγυσμοῦ (56). Πρὸς τοῦτοις νὰ δίδωμεν τοὺς φόρους ἐθελουσίως (57), καὶ νὰ παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν διὰ τὴν ὑγείαν καὶ εὐτυχίαν αὐτῶν (58), καὶ νὰ βάλλωμεν εἰς κίνδυνον καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν ζωὴν, ὅταν ἡ χρεία τὸ καλέσῃ, νὰ ὑπερασπίσωμεν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ζωὴν αὐτῶν ἐναντίον εἰς τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἀποστάτας, καὶ τοὺς προδότας· «Οὐ γάρ ἐστιν ἐξουσία, εἰ μὴ ἀπὸ Θεοῦ· αἱ δὲ οὐσαι ἐξουσίαι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεταγμέναι εἰσὶν· ὥστε ὁ ἀντιτασσόμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκε» Ῥώμ. ιγ'. 1. 2. Τὸ χρέος πάλιν τῶν Ἡγεμόνων εἶναι νὰ προνοῶσι διὰ τὴν ἡσυχίαν καὶ εὐδαιμονίαν τῶν ὑπηκόων, νὰ ὑπερασπίζωσι τὸ δίκαιον, καὶ νὰ κολάζωσι τοὺς φανεροὺς πταίστας, νὰ μὴ συγχωρῶσιν εἰς τὰς Πνευματικὰς καὶ πολιτικὰς Κυβερνήσεις τὸ νὰ ὑπερβαί-

ῃ μέγας φιλόσοφος, ἂν οἱ γονεῖς τοῦ ἐξέταζον τὰς δυνάμεις τοῦ νοῦς του, πρὶν νὰ τὸν διορίσωσιν εἰς κἀνένα ἐπάγγελμα. Ἡ συντομία μιᾶς σημειώσεως δὲν μοὶ συγχωρεῖ νὰ παραστήσω τὰ ἄτοπα καὶ τὰς μεγάλας δυστυχίας, ὅσαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν κακὴν ἐκλογὴν τοῦ ἐπαγγέλματος· ὅστις ὅμως ἤξεύρει νὰ συλλογίζεται, θέλει τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν καὶ χωρὶς ἐγὼ νὰ τὰ ἀπαριθμήσω.

56) Ἰδε Ῥώμ. ιγ', 1—6. Τίτ. 1. Α', Πέτρ. 6', 13—17.

57) Ὅχι μόνον μᾶς παρήγγειλεν ὁ Χριστὸς ν' ἀποδίδωμεν τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, Ματθ. κβ', 20. ἀλλὰ καὶ ἐδεσθαίωσεν τὴν ἐντολὴν ταύτην μὲ τὸ ἴδιον παράδειγμα, Αὐτόθ. ιγ', 24—27. Ἰδε καὶ Ῥώμ. ιγ', 7.

58) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος Α', Τιμόθ. 6', 1. 2. Ἰδε καὶ ἱερ. κθ', 7.

νωσι ποτὲ τὰ ὅρια τοῦ καθήκοντος. Ὁ ἡγεμὼν χρεώ-
σται νὰ ἀνταμείβῃ τοὺς καλοὺς, καὶ νὰ παιδεύῃ τοὺς
κακοὺς, καὶ νὰ φροντίζῃ ὡς πατὴρ διὰ τὸ καλὸν τῶν
ιδίῳν τέκνων. Πρέπει πρὸς τούτοις νὰ διατηρῇ τὴν Ἐκ-
κλησιαστικὴν εὐταξίαν, καὶ νὰ υπερασπίζῃ τὴν Ἐκκλη-
σίαν ἐναντίον εἰς τοὺς καταφρονητάς καὶ χλευαστάς· νὰ
συνεργῇ εἰς τὸν πλατυσμὸν καὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς Εὐ-
αγγελικῆς διδασκαλίας, καὶ νὰ ὀδηγῇ διὰ ταύτης τοὺς
ὑπηκόους πρὸς τὴν εὐσέβειαν· ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ
Θεοῦ ὀνομάζει τοὺς Ὀρθοδόξους Βασιλεῖς τιθηνοὺς τῆς
Ἐκκλησίας διὰ τοῦ Προφήτου Ἠσαΐου, Κεφ. μθ', 23.

Νὰ ὑποτασσώμεθα εἰς τοὺς Πνευματικοὺς καὶ
Κοσμικοὺς κυβερνήτας.

3. Νὰ προσφέρωμεν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Πνευματικοὺς
καὶ κοσμικοὺς Κυβερνήτας, νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἀνυπο-
κρίτως καὶ νὰ υπερασπίζωμεν τὴν τιμὴν αὐτῶν· νὰ πα-
ριστάμεθα ἔμπροσθεν αὐτῶν μὲ σέβας, καὶ, ἂν κατὰ τύ-
χην ἤθελε μᾶς βλάψωσι, νὰ ὑποφέρωμεν μεθ' ὑπομονῆς
τὴν βλάβην (59). Τὸ χρέος δὲ τῶν Κυβερνητῶν, τῶν
μὲν Πνευματικῶν εἶναι, νὰ διδάσκωσι τοὺς ἀνθρώπους,
καὶ νὰ τοὺς ὀδηγῶσι εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς·
τῶν δὲ κοσμικῶν, νὰ φυλάττωσι τὸ δίκαιον, καὶ νὰ
φροντίζωσι τὸ νὰ ᾔναι εὐτακτοὶ καὶ φρόνιμοι οἱ ὑπο-
κείμενοι εἰς αὐτούς.

Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας.

4. Νὰ ἀγαπῶμεν τοὺς διδασκάλους καὶ εὐεργέτας,
καὶ νὰ ἤμεθα πάντοτε εὐγνώμονες πρὸς αὐτούς· ἡγοῦν
νὰ τοὺς βοηθῶμεν ἐν καιρῷ χρείας, καὶ νὰ τοὺς περι-
ποιώμεθα φιλικῶς εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν.

Οἱ δοῦλοι πρέπει νὰ σέβωνται τοὺς δεσπότας.

5. Χρεωστοῦσιν οἱ δοῦλοι νὰ φοβῶνται τοὺς ἰδίους δε-
σπότης, νὰ τοὺς ὑπηρετῶσι πιστῶς καὶ ἐπιμελῶς, νὰ

59) Ἰδε Α', Θεσσαλ. ι', 12. 13· Ἐβρ. ιγ', 17.

πείθονται εἰς τὰς προσταγὰς των χωρὶς γογγυσμοῦ, νὰ ὑποφέρωσι τὰς δυσκολίας καὶ τὰς φαντασιώδεις αὐτῶν γνώμας, νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ φροντίζωσι διὰ τὸ συμφέρον τοῦ δεσπότου ἐπίσης ὡς καὶ διὰ τὸ ἐδικόν των, νὰ ὑπερασπίζωσι τὴν τιμὴν καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ δεσπότου εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν (60). Οἱ δεσπόται πάλιν πρέπει νὰ προσφέρωνται πρὸς τοὺς δούλους, ὡς πατέρες, νὰ τοὺς παρακινῶσιν εἰς τὸν φόβον τοῦ Κυρίου καὶ εἰς τὰ χρηστὰ ἔθνη, νὰ μὴ τοὺς ὑστερῶσι τὴν ἀναγκαίαν τροφήν, νὰ μὴ τοὺς ἐπιφορτίζωσι μὲ κόπους ὑπερβολικούς· νὰ μὴ βαρύνωσι τοὺς γεωργοὺς μὲ συνεισφοράς καὶ δόσεις ἀνυποφόρους· νὰ ἦναι μέτριοι εἰς τὰς κολάσεις, τὰς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλλωσι δι' ἄλλο τέλος, ἀλλὰ διὰ διόρθωσιν τῶν δούλων· νὰ μὴ τοὺς μεταχειρίζωνται ὅργανα τῆς ἰδίας κακίας, καὶ νὰ ἐνθυμῶνται πάντοτε τὴν παραγγελίαν τοῦ Ἀποστόλου· «Οἱ κύριοι τὸ δίκαιον καὶ τὴν ἰσότητα τοῖς δούλοις παρέχεσθε, εἰδότες, ὅτι καὶ ὑμεῖς ἔχετε Κύριον ἐν οὐρανοῖς.» Κολασ. δ', 4. (61).

Ποῖοι εἶναι οἱ καρποὶ τῆς εὐσπλαγχνίας;

6. Προστάσσει ἔτι ἡ ἐντολὴ αὕτη νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον· ἡγοῦν νὰ προσφερώμεθα εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους εἰλικρινῶς, φιλικῶς, θεραπευτικῶς καὶ πράως· νὰ ἡμεθα ἐλευθέριοι καὶ εὐσπλαγχνοί. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαγχνίας εἶναι· τὸ νὰ τρέφῃ τις τοὺς πεινῶντας, νὰ ποτίσῃ τοὺς διψῶντας, νὰ ἐπισκέπτεται τοὺς ἀσθενεῖς καὶ τοὺς ἐν φυλακαῖς, νὰ ὑποδέχεται ἀσμένως τοὺς ξένους, νὰ μὴ προξενῇ καμμίαν βλάβην εἰς τὸν πλη-

60) Ἰδε τὰ καθήκοντα τῶν δούλων Ἐφεσ. γ', 3—8. Κολασ. γ', 22—25. Α', Τιμοθ. γ', 1. 2. Τίτ. β', 9. 10. Α', Πέτρ. β', 18. 19.

61) Ἰδε καὶ Ἐφεσ. γ', 9. Εἰς τὴν ἐντολὴν ταύτην ἀνάγονται καὶ τὰ καθήκοντα τῶν ἀνδρῶν πρὸς τὰς γυναῖκας, καὶ τῶν γυναικῶν πρὸς τοὺς ἀνδρας. Α', Κορινθ. ζ', 3—5. 12. 13. Ἐφεσ. ε', 22—25. Κολασσ. γ', 18. 19. Α', Πέτρ. γ', 1—7.

σίον, ἐξ ἐναντίας δὲ πάντοτε καλὸν (62). Τὰ ἀποτελέσματα τῆς εὐσπλαγχνίας, καθόσον ἀποβλέπουν τὴν ψυχὴν, εἶναι· τὸ νὰ ἀποσύρῃ τις τὸν πλησίον ἀπὸ τὴν δόδον τῆς ἀμαρτίας· νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀμαθεῖς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου, καὶ τὸν Θεὸν φόβον, καὶ νὰ τοὺς βοηθῇ μὲ τὴν καλὴν συμβουλὴν (63). Ὅχι μόνον νὰ ὑποφέρῃ μεθ' ὑπομονῆς· εἴτι ἄδικον ἤθελε πράξῃ ἄλλος, εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦ τὸ συγχωρῇ, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν διὰ τὴν σωτηρίαν ὅλων τῶν ἀνθρώπων.

Ἐπειδὴ ἀπὸ τὴν πλήρωσιν ταύτης τῆς ἐντολῆς κρέμαται ἡ εἰρήνη, καὶ τὸ καλὸν ὅλων τῶν ἀνθρώπων, ὑπόσχεται ὁ Θεὸς εἰς τοὺς πληρωτάς αὐτῆς μίαν ἐξαίρετον εὐλογίαν (64).

Δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ λαλήσωμεν κατὰ μέρος καὶ διὰ τοὺς παραβάτας ταύτης τῆς ἐντολῆς· ἐπειδὴ ὅσοι δὲν πληροῦσι τὰ προειρημένα καθήκοντα, εἶναι παραβάται τῶν αὐτῶν. Εἰς ταύτας δὲ τὰς παραβάσεις περιέχονται αἱ ἐπόμεναι κακίαι· οἶον, ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς ἀπειθεία, ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη, ὁ γογγυσμὸς, ἡ ἀπιστία (65), ἡ ἀποστασία, ἡ προδοσία, ἡ φιλαυτία, ἡ κενοδοξία, ἡ φιλαργυρία, ἡ πλεονεξία, ἡ ἀσπλαγχνία, ἡ ἀγροικία, ἡ ὑπερηφανία, ἡ κατὰφρόνησις τῶν ἄλλων, ἡ κατὰκρισις τοῦ πλησίον, τὸ σκάνδαλον καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

62) Ματθ. κί, 34—36.

63) Ματθ. ιή, 15. Ῥωμ. ιε', 1. 2. Α', Θεσσαλ. ε', 11—14.

64) Ἀγαθὰ αὐτὴ ἡ εὐλογία «ἵνα μακροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς» κ.τ.λ.· ἀπέβλεπεν ἐξαίρετως τοὺς Ἰουδαίους· οἵτινες ἐμελλον νὰ κληρονομήσωσι τὴν γῆν Χαναάν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὅμως τὴν προσαρμοζεῖ εἰς ὅλους τοὺς πιστοὺς· Ἐφεσ. ε', 1—3. Καὶ διότι ἡ γῆ τοῦ Χαναάν ἦτον τύπος τῆς οὐρανίου κατοικίας, τὴν ὁποίαν κληρονομοῦσιν οἱ τηρηταὶ τῶν Θεῶν ἐντολῶν· καὶ διότι πολλάκις καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν ἀνταμείβει ὁ Θεὸς τοὺς φοβουμένους αὐτὸν μὲ τὴν μακροβιότητα.

65) Ἀπιστία· ἐνταῦθα λέγει· τὸ «ἀ ἀπὸ τῶν τις ἐκείνους, ὅσοι ἐμπεριτεύονται εἰς αὐτόν».

‘Η ἕκτη Ἐντολή προστάσσει νὰ μὴ βλάπτωμεν ἀμέσως, ἢ δι’ ἄλλου τινὸς τὸν πλησίον, μήτε νὰ συλλογιζώμεθα νὰ τὸν βλάψωμεν· ἀλλ’ ἐξ ἐναντίας νὰ τὸν φυλάττωμεν ἀπὸ πᾶσαν βλάβην.

Ὅλον τὸ ἀνθρώπινον γένος συγκροτεῖ μίαν Κοινότητα, τῆς ὁποίας εἰς τὸ νὰ διατηρῇται ἡ εὐδαιμονία, ἀναγκαιότατον εἶναι νὰ ἀγαπῶμεν τὸν πλησίον, ὡς μέλος ἡμέτερον, καὶ συμπολίτην τούτου τοῦ κόσμου· καὶ ὅχι μόνον νὰ μὴ τὸν βλάπτωμεν, ἀλλ’ ἐκ τοῦ ἐναντίου καὶ νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν εὐδαιμονίαν του, καθὼς καὶ διὰ τὴν ἰδίαν ἡμῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς, ὡς ὑψίστος Κυβερνήτης τοῦ κόσμου, καὶ προνοητὴς τῆς εὐδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων, ἔδωκεν εἰς ἡμᾶς τὴν ἐντολὴν ταύτην· εἰς αὐτὴν ἀμαρτάνουσιν οἱ ἐπόμενοι.

Ποῖοι ἀμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

1. Ὅσοι φονεύουσιν ἄνθρωπον εἰς μάχην, τὸν πνίγουσιν, ἢ τὸν σφάζουσι διὰ χειρὸς, ἢ μὲ ὄπλον, ἢ μὲ δηλητήριον φάρμακον· ἢ κατ’ ἄλλον τινὰ τρόπον. Συνριθμοῦνται μὲ ταῦτα ἡ μονομαχία, ἣτις γίνεται μεταξὺ δύο ἀνθρώπων διὰ ὄπλων, ἢ διὰ κονδύλων (66)· ἡ προδοσία, ἡ ἀποστασία, καὶ ὁ ἄδικος πόλεμος. Ὡς φονεῖς κατακρίνει ὁ Θεὸς νόμος καὶ ἐκείνους, ὅσοι ἀπεφάσισαν νὰ φονεύσωσιν τινὰ· ἀγκαλὰ δὲν ἡδυνήθησαν νὰ βάλλωσιν εἰς ἔργον τὴν ἀπόφασιν, ἢ ἐκωλύθησαν ἀπὸ κἀνένα ἐμπόδιον. Οἱ κριταὶ ὅμως, ὅταν καταδικάζωσι τοὺς πταίστας εἰς θάνατον, καθὼς καὶ ὅσοι, πολεμοῦντες ὑπὲρ τῆς πατρίδος, φονεύουσι τοὺς ἐχθροὺς, δὲν λογίζονται παραβάται τῆς ἐντολῆς ταύτης· διότι αὐτοὶ δουλεύουσι τὸν Θεὸν καὶ τὸ δίκαιον, πληροῦντες τὰ καθήκοντα τοῦ ἰδίου αὐτῶν ἐπαγγέλματος.

66) Κόνδυλοι εἶναι οἱ κοινῶς λεγόμενοι γρονθισμοί. Ἰδε Ἐξοδ. κá, 18.

2. Ὅσοι δίδουσι συμβουλὴν ἢ βοήθειαν εἰς τὸ νὰ πρά-
χθῃ ὁ φόνος, ἢ νὰ προξενηθῇ κάμμία βλάβη ἢ ζημία
εἰς τὸν πλησίον· ἢ γίνονται ἀφορμὴ τοῦ φόνου, μὲ τὸ
νὰ ἐξάπτωσι τὰς διχονοίας, νὰ συκοφαντῶσι τὸν πλη-
σίον, νὰ τὸν καταλαλῶσι, καὶ νὰ τὸν φονεύωσι μὲ τὴν
φέρησιν τῆς τιμῆς (67). Πρὸς τοῦτοις, ὅσοι κλέπτουσι καὶ
λεηλατοῦσι, καίουσιν οἰκίας, ἀναγκάζουσιν ἄλλους νὰ οἰ-
νοποτῶσιν ὑπὲρ δύναντα (68)· διὰ τῶν ὁποίων ἄγκαλὰ
δὲν φονεύωσι πάντοτε τὸν πλησίον, τοῦ ἐλαττοῦσιν ὁ-
μῶς τὴν ζωὴν ἢ τὴν δυστυχιζουσιν.

3. Οἱ ἄδικοι κριταὶ, οἱ ὁποῖοι, ἀπατῶμενοι ἀπὸ τὴν
φιλοκέρδειαν, ἢ τὴν συγγένειαν, ἢ τὴν κολακείαν, ἢ πα-
ρακινούμενοι ἀπὸ φόβον, ἀπολύουσι τοὺς πταίστας, καὶ
καταδικάζουσι τοὺς ἀθώους. Οἱ τοιοῦτοι κριταὶ εἶναι
χειρότεροι καὶ ἀπὸ αὐτοῦ τοὺς φονεῖς· ὅτι προδίδουσι
τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον χρεωστοῦσι νὰ ὑπερασπίζωσι. Συν-
αριθμοῦνται μὲ τούτους καὶ ὅσοι, ἔχοντες τὴν δύναμιν
καὶ τὸν τρόπον νὰ ἐμποδίσωσι βλάβην ἢ φόνον τινά, δὲν
τὸν ἐμποδίζουσιν· οἷον, ὅσοι ἡξεύρουσι κἀνένα κακὸν
σκοπὸν καὶ δὲν τὸν ἀνακαλύπτουσι· κρύπτουσι τοὺς κλέ-
πτας εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν· δὲν ἐμποδίζουσι τὰς φι-
λονεικίας καὶ μάχας, δυνάμενοι νὰ τὰς ἐμποδίσωσι· δὲν
σθεννύουσι τὰς πυρκαϊὰς, ἢ δὲν βοηθοῦσιν ἐκείνους, οἱ
ὁποῖοι τὰς σθεννύουσι· δὲν παρηγοροῦσι τοὺς ὀλιγοψύχους
(69), καὶ δὲν σπουδάζουσι νὰ τοὺς ἐμποδίσωσιν ἀπὸ τοὺς
κακοὺς λογισμοῦς· ἀφίνουσι τοὺς πτωχοὺς νὰ ἀποθνή-
σκωσιν ἀπὸ πείναν ἢ ἀπὸ κρύου, ὁπόταν αὐτοὶ ζῶσιν
εἰς ἀφθονίαν· ἢ βλέποντες τὸν πλησίον ἄρρωστον, καὶ

67) Οἱ Πολιτικοὶ νόμοι λέγουσιν, ὅτι «Οὐδὲν διαφέρει τὸ φονεῦσαι,
» καὶ τὸ παρασχεῖν αἰτίαν φόνου, καὶ τὸ ἐντελεσθαι. » Ἰδε τὴν Σύ-
νοψ. Μιχαὴλ τοῦ Ἀτταλειάτ. τίτλ. 71.

68) Καθὼς πράττουσιν, ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἄλλους νὰ μεθύ-
σκωνται μὲ ταῦτα τὰ βάρβαρα λόγια· «Πίε, ἢ τὸ χύνω ἐπάνω σου.»

9) Καθὼς παραγγέλλει ὁ Ἀπόστολος, Α', Θεσσαλ. β. 14.

δυνάμενοι νὰ τὸν βοηθήσωσι, δὲν τὸν βοηθοῦσι, καὶ ἄλλα τοιαῦτα.

4. Ἀμαρτάνουσι πρὸς τούτοις εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν, καὶ ὅσοι δεσπόται ἐπιφορτίζουσι τοὺς δούλους μὲ κόπους ὑπερβολικοὺς, ἢ τοὺς καταθλίβουσι μὲ σκληρὰς καὶ ἀπανθρώπους πικιδείας, μὲ συνεισφοράς καὶ δόσεις ἀνυποφόρους. Αἱ τοιαῦται πράξεις διαφέρουσι ὀλίγον ἀπὸ τὸν φόνον.

5. Ἐμποδίζει ἡ ἐντολὴ αὕτη καὶ ὅσα πράγματα διδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὸν φόνον, καὶ ὀδηγοῦσιν εἰς αὐτὸν βαθμηδόν, διὰ νὰ εἰπῶ οὕτως· οἶον, ἡ διχόνοια, ἡ φιλονεικία, ἡ μάχη, τὸ φιλέκδικον, ἡ ἔχθρα, τὸ μῖσος, ἡ φανερά ὕbris, τὸ ἄκαμπτον καὶ ἡ σκληρότης. Ἐπαινεῖ ἐξ ἐναντίας τὰς ἐπομένους ἀρετάς· οἶον, τὸ νὰ προσφέρεται τις φιλικῶς καὶ εἰλικρινῶς πρὸς τοὺς ἄλλους, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν μεγαλοψυχίαν, τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν πρὸς ἅπαντας εὐνοίαν. Περὶ τούτου παραγγέλλει εἰς ἡμᾶς ἡ ἀγία Γραφή, λέγουσα· «Ἐνδύσασθε οὖν, ὡς ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ ἅγιοι καὶ ἡγαπημένοι, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα, ταπεινοφροσύνην, πραότητα, μακροθυμίαν· ἀνεχόμενοι ἀλλήλων, καὶ χαριζόμενοι ἑαυτοῖς, ἐάν τις πρὸς τινα ἔχη ἡμιόρμη· καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἐχαρίσατο ὑμῖν, οὕτω καὶ ὑμεῖς» Κολάσσ. γ', 12. 13.

6. Ἐναντία εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶναι καὶ ἡ αὐτοχειρία, ἥγουν τὸ νὰ φονεύσῃ τις αὐτὸς ἑαυτόν. Διότι, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ πνοὴ ἡμῶν κρέμαται ὅχι ἐξ ἡμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἐπομένως μόνος ὁ Θεὸς εἶναι ζωῆς καὶ θανάτου Κύριος· καὶ καθὼς δὲν ἐδώκαμεν ἡμεῖς τὴν ζωὴν εἰς ἑαυτοὺς, οὕτω μήτε κανένα δίκαιον ἔχομεν νὰ τὴν ἀφαιρέσωμεν. Ὅθεν πρέπει νὰ προσμένωμεν, ἕως οὗ νὰ μᾶς προστάξῃ ὁ δοτὴρ τῆς ζωῆς νὰ ἀποθέσωμεν τὸ σκῆνωμα τῆς ζωῆς. Ἡ αὐτοχειρία εἶναι ἓνας θρασὺς σφετερισμὸς τῆς ἐξουσίας τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ προνομίου, τὸ ὅποιον ἀνήκει εἰς μόνον τὸν Κύριον τῆς ζωῆς καὶ τοῦ

θανάτου· καὶ ἓνας τοιοῦτος φανερός παραβάτης τοῦ Θεοῦ νόμου λαμβάνει τὴν πρέπουσαν εἰς αὐτὸν κόλασιν. Συν-
αριθμοῦνται μὲ τοὺς αὐτόχειρας, καὶ ὅσοι ἐθελουσίως ἐπιρρίπτονται εἰς κινδύνους ζωῆς· οἷον, ὅποταν τις κολυμβᾷ εἰς τὸ ὕδωρ μὲ φανερόν κίνδυνον πνιγμοῦ· ἢ ὑπάγει χωρὶς ἀνάγκης εἰς τόπους, ὅπου κυριεύει τὸ θανατικόν, κ.τ.λ. (70).

§. 11.

Ἡ ἐβδόμη Ἐντολὴ ἀπαγορεύει τὴν μοιχείαν, καὶ ὁμοῦ μὲ αὐτὴν ὅλας τὰς ἀθεμίτους σαρκικὰς ἐπιθυμίας· καὶ προστάσσει νὰ ζῶμεν ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ὑπὸ γάμον, εἴτε ἄγαμοι ὄντες.

Ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον ἄρσεν καὶ θῆλυ, καὶ διὰ τὸν πληθυσμὸν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, καὶ διὰ νὰ βοηθῇ ὁ εἰς τὸν ἕτερον εἰς καιρὸν χρείας (71). Ἀπαιτεῖ δὲ ἡ εὐδαιμονία τῶν ἀνθρώπων, ὅτι ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ νὰ ἀγαπῶσι καὶ νὰ τιμῶσιν ἀλλήλους· νὰ φυ-

70) Εἰς τοὺς τόπους τῆς Τουρκίας, διὰ τὸ νὰ συμβαίῃ συνεχῆς τὸ θανατικόν, δὲν εἶναι ἄλλο κοινότερον ἀπὸ τὸ νὰ βλέπῃ τις πολλοὺς ῥιψοκινδύνους, οἱ ὅποιοι χωρὶς συνειδήσιν βάλλουσιν εἰς κίνδυνον ὄχι μόνον τὴν ἰδίαν ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνην τοῦ πλησίον. Ἀν τὸ «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης» ἦναι φυσικὸς νόμος, τετυπωμένος εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου· ὁ κανὼν, τὸν ὁποῖον χρεωστεῖ νὰ φυλάττῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτας δυστυχεῖς περιστάσεις, εἶναι τὸ, ἂν οὐ λάβῃ τὴν ἐλαχίστην ὑποψίαν τῆς ὀλεθρίου ταύτης ἀσθενείας εἰς ἑαυτὸν, ἢ εἰς ἄλλον τινὰ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, μήτε αὐτὸς νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν οἶκον, μήτε εἰς ἄλλον νὰ συγχωρήσῃ νὰ ἐμῇ εἰς τὸν οἶκόν του, πάρῃ μὲ τὴν ἀναγκάϊαν προφυλακὴν. Ὅστις ἄλλως ἤθελε πράξῃ, εἶναι μισῶν καὶ φονεὺς, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ θέλει ἦναι ἐν τῇ λίμνῃ τῇ καιομένῃ πυρὶ καὶ θεῖῳ, ὅ ἐστι δεύτερος θάνατος, Ἀποκαλύψ. α', 8. ἰδὲ καὶ Α', Ἰωάν. γ', 15. καὶ Λευίτ. ιβ', 16. 17. Μὲ τοὺς φονεῖς συναριθμοῦνται, καὶ ὅσοι ἀρελοῦσι τὴν ὑγιάν τοῦ σώματος, ἢ στεροῦνται καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν διὰ τῆς ἀδηφαγίας καὶ τῆς καταχρήσεως τῶν σαρκικῶν ἡδονῶν, ἢ μιάς· ὑπερβολικῆς λύπης διὰ κοσμικὰς δυστυχίας.

71) ἰδὲ Γενέσ. α', 27. 28. β', 18.

λάττωσι τὴν κοίτην ἀμίαντον, καὶ νὰ μὴν ὑβρίζωσι τὸ ἅγιον τοῦ γάμου δικαίωμα. Ἡ τοιαύτη ὕβρις συνεπισύρει μεθ' ἑαυτῆς ὅχι μόνον αἰσχύνην, ὄνειδος, βλάβην, καὶ ταραχὴν τῆς συνειδήσεως· ἀλλὰ καὶ προξενεῖ μεγάλῃς ἀταξίας καὶ ταρχαῶς εἰς τὸν κόσμον· καὶ εἶναι τὸ πλέον ὀλέθριον δηλητήριο φάρμακον τῆς ἀνθρωπίνης εὐδαιμονίας.

Ποῖοι ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν;

Παρχβαίνεται ἡ ἁγία ἐντολὴ αὕτη· πρῶτον διὰ τῆς μοιχείας, πορνείας, πολυγαμίας, αἰμομιξίας, καὶ διαφόρων ἄλλων τρόπων τῆς ἀσελγείας. Δεύτερον, δι' ὅλων ἐκείνων, ὅσα δίδουσιν ἀφορμὴν εἰς τὰς σαρκικὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας, καὶ προξενοῦσι τὴν αἰσχροὴν ἁμαρτίαν τῆς μοιχείας, καὶ τῆς πορνείας. Τοιαῦτα εἶναι ἡ ἀργία, ἡ γαστριμαργία, ἡ ἀσωτία, ἡ αἰσχρολογία, αἱ ἀπρεπεῖς ἀστειότητες, τὰ ἀναιδῆ τοῦ σώματος κινήματα, αἱ καινοπρεπεῖς καὶ ἀσχήμονες ἐπίνοιαι εἰς τὰ ἐνδύματα καὶ τὸν στολισμὸν τοῦ σώματος (72), τὰ σκανδαλώδη θεάματα καὶ δράματα, αἱ ἀπρεπεῖς ὀρχήσεις, τὰ ἀσελγῆ ἄσματα, τὰ ὀλέθρια βιβλία, κ.τ.λ. Πρὸς δὲ τούτοις ἁμαρτία λογίζεται καὶ ἡ θέα, ὁπότεν γίνεται μετ' ἐπιθυμίας ἀκολάστου, καθὼς λέγει ὁ Χριστός· «Πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ» Μκθ. ε', 28. (73).

Διὰ νὰ φύγωμεν αὐτὴν τὴν ἁμαρτίαν, πρέπει νὰ ἔχωμεν πάντοτε κατὰ νοῦν τὰ ἀξιοσημείωτα ταῦτα τοῦ Ἀποστόλου λόγια· «Φεύγετε τὴν πορνείαν· πᾶν ἁμάρτη-

72) Αἱ κοινῶς λεγόμεναι (mode) μόδαί.

73) Ἐπικιδεῖτο ἡ μοιχεία εἰς τὸν Παλαιὸν νόμον μεθ' ὅταν, Αευτ. κ', 10. καθὼς καὶ ἡ αἰμομιξία, καὶ ἡ κτηνοδοτία, καὶ ἄλλαι τοιαῦται μιαινίαι, αὐτ. 11—21. Οἱ Ῥωμαῖκοι νόμοι τοὺς μὲν αἰμομικτάς ἐφόνευσαν, ὅταν τὸ ἁμάρτημα ἦτον μεταξὺ γονέων καὶ τέκνων, ἢ μεταξὺ ἀδελφῶν· τοὺς δὲ μοιχοὺς ἐρινόκοπον, ἀφ' οὗ πρῶτον τοὺς εὐυπτον καὶ τοὺς ἐκούρευον· ἴδε συνοψ. Ἀττικλειάτ. Τίτλ. 70.

»μα, ὃ ἐὰν ποιήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματός ἐστιν·
 »ὃ δὲ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Ἡ οὐκ οἶ-
 »δατε, ὅτι τὸ σῶμα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύ-
 »ματός ἐστιν, οὗ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν;
 »ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ τὸν Θεὸν ἐν τῷ
 »σώματι ὑμῶν, καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ἅτινά ἐστι
 »τοῦ Θεοῦ» Α'. Κορινθ. γ', 18—20. καὶ πάλιν «Πόρ-
 »νους δὲ καὶ μοιχοὺς κρινεῖ ὁ Θεός.» Ἐβρ. ιγ', 4. (74).

Ἡ ἀγαμία κρείσσων τοῦ γάμου.

Ἀπαιτεῖ λοιπὸν ἡ ἀγιότης τῆς κλήσεως τοῦ χριστιανοῦ
 τὸ νὰ ζῇ ἀγνῶς καὶ σωφρόνως, εἴτε ἄγαμος εἴτε ὑπὸ γά-
 μον εὐρισκόμενος· ἐπειδὴ προσάσσει ὁ Ἀπόστολος νὰ ᾔηται
 «Τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι· καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος.» Αὐτ.
 Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος προκρίνει τὴν ἀγαμίαν ἀπὸ τὸν γά-
 μον, λέγων· «Ὁ ἐγκαμίζων καλῶς ποιεῖ, ὃ δὲ μὴ ἐγκα-
 μίζων κρείσσον ποιεῖ» Α', Κορινθ. ζ', 38. Τὸ αὐτὸ
 βεβαιοῖ καὶ ὁ Χριστὸς, λέγων· «Εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες
 »εὐνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.»
 Ματθ. ιθ', 12.

§. 12.

Εἰς τὴν ὁγδόην Ἐντολὴν ἀπαγορεύει ὁ Θεὸς
 πᾶν εἶδος κλοπῆς καὶ ἀδικίας· καὶ προστάσσει
 νὰ φροντίζωμεν διὰ τὴν ὠφέλειαν τοῦ πλησίου
 ἐξίσου καθὼς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν, διὰ νὰ δια-
 τηρῇται ἡ κοινὴ εὐδαιμονία.

Δὲν δύναται νὰ ᾔηται μήτε ἥσυχος, μήτε εὐδαίμων ἡ
 ἀνθρωπίνη ζωὴ, ἂν δὲν ᾔηται πεφυλαγμένη ἀπὸ τὴν
 κλοπῇ. Κλέπτης εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις σφετερίζεται ἀ-
 δίκως τὸ ξένον πρᾶγμα καθ' οἷον δῆποτε τρόπον.

Ἡ κλοπὴ εἶναι τριπλῇ.

Ἡ κλοπὴ θεωρεῖται τριχῶς· ὥς φανερά, ὥς κρυπτῇ,
 καὶ ὥς ἀπατηλῇ.

74) Ἰδὲ καὶ Α, Κορινθ. γ', 9, 15, 16. Ἐφ. ε', 11, 12. Ἀπο-

Ποία εἶναι ἡ φανερά κλοπή;

1. Φανερά κλοπὴ λέγεται, ὅταν ἀρπάξῃ τις μετὰ δυναστείας ἓνα πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνήκει εἰς αὐτόν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ καθ' ὁδὸν λησταί· ὁμοίως καὶ ὅσοι ἄρχοντες ἀρπάζουσι φανερά ἀπὸ τοὺς ὑποκειμένους, ἢ δυνατοὶ ἀπὸ τοὺς ἀδυνάτους τὰ ὑπάρχοντα, οἴκους ⁽⁷⁵⁾, δούλους ⁽⁷⁶⁾, ἀγροὺς καὶ τὰ τοιαῦτα· ἢ τοὺς ἀναγκάζουσι νὰ πωλήσωσιν τι ἀκουσίως καὶ παρὰ τιμὴν. Πρὸς τούτοις ὅσοι ἀναγκάζουσι τοὺς ἐργάτας νὰ ἐργάζωνται περισσότερον ἀπὸ τὸν συμφωνημένον μισθόν· ὅσοι αἰχμαλωτίζουνσι δυναστικῶς ἐλευθέρους ἀνθρώπους ⁽⁷⁷⁾· ὅσοι μεταχειρίζονται ξένα πράγματα, οἶον, ἐνδύματα καὶ σκεύη, χωρὶς τὴν θέλησιν τοῦ κυρίου· ὅσοι γεωργοῦσι ξένον ἀγρὸν, καὶ λαμβάνουσι τὰς ἐπικαρπίας· ὅσοι μεταχειρίζονται ἀδίκως, καὶ χωρὶς πληρωμῆς τοὺς ἵππους τοὺς διωρισμένους εἰς τὰς ὁδοὺς πρὸς ὠφέλειαν τῶν ὁδοιπόρων· ὅσοι δὲν πληρώνουσι τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἐργάτας καὶ δούλους ⁽⁷⁸⁾. Ὅμοιοι μὲ τούτους εἶναι, καὶ ὅσοι ἀσυνειδήτως πωλοῦσι τὸν σῖτον εἰς τὸν πλησίον, ἐν καιρῷ λιμοῦ, μὲ τιμὴν ἀνυπόφορον ⁽⁷⁹⁾· ἢ ἀρπάζουσιν ἀντὶ τῆς πληρωμῆς τὸν οἶκον,

καλύψ. κζ', 8. καὶ Περικμ. ζ', 24—38. ζ', 5—27. Περὶ δὲ τῶν αἰσχυρῶν ἐπιθυμιῶν καὶ λογισμῶν ἴδε Β', Κορινθ. ζ', 1, Α', Θεσσαλον. δ', 5. Κολασ. γ', 5. Περὶ δὲ τῶν λόγων, Ματθ. ιβ', 36. 37. Ἐφεσ. δ', 29. 5. 4.

75) Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ ἀσυνειδήτοι, ὅσοι μετακινοῦσι τὰ ὑποθέσια τῶν ὀσπιτιῶν, καὶ σφετερίζονται μέρος ἀπὸ τὸν οἶκον τοῦ πλησίον· ἢ καὶ ἀρπάζουσι τὴν ξένην ὕλην διὰ νὰ οἰκοδομήσωσι τὸν ἴδιον οἶκον, τὸ ὁποῖον συμβαίνει μάλιστα μετὰ τὰς πυρκαϊάς.

76) Δὲν εἶναι ὀλιγώτερον κακὸν τὸ νὰ ἐκμαυλίσῃ τις τὸν δούλον ἢ τὴν δούλην τοῦ πλησίον μὲ ὑπόσχεσιν περισσοτέρου μισθοῦ ἢ ἄλλους ἀθεμίτους τρόπους· μὲ ὅλον τοῦτο πολλοὶ μῆτε τὸ συλλογίζονται ὡς ἀμάρτημα αὐτὸ τὸ ἀσυνειδήτον ἔργον.

77) Ἰδὲ Δευτερονομ. κδ', 7.

78) Αὐτόθ. κδ', 14. 15. καὶ Λευϊτ. ιθ', 11. καὶ Ἰκωδ. ε', 4.

79) «Οἱ τῇ εὐθηνίᾳ ἐπιβουλεύοντες, διὰ τὸ ἀγοράζειν τὰ φορ-

τὸν ἀγρόν, ἢ ἄλλο τι κτῆμα τοῦ πλησίον. Προσέτι καὶ ὅσοι ὑπόσχονται νὰ βοηθήσωσι τὸν πλησίον, εἰς καιρὸν δυστυχίας μεγάλης, μὲ βαρυτάτας συνθήκας, δυνάμενοι νὰ τὸν βοηθήσωσι χωρὶς κόπου οἶον, ὁπόταν ᾖναι χρεῖα νὰ τρέξῃ τις μὲ ἓνα πλοιάριον εἰς βοήθειαν ἐνὸς πνιγόμενου. Συναριθμοῦνται μὲ τούτους καὶ ὅσοι, ἠξεύροντες τὴν χρεῖαν τοῦ πλησίον, δὲν τὸν βοηθοῦσι μὲ χρήματα, ἄρτον καὶ ἄλλα, ὅσων ἔχει χρεῖαν, πάρεξ ὁπόταν προβάλλῃ εἰς αὐτοὺς ἓνα κέρδος ἀθέμιτον ⁽⁸⁰⁾ ἢ ὅσοι δὲν ἀποδίδουσι τὴν πιστευθεῖσαν παρακαταθήκην· ἢ ἀδικοῦσι τὸν πλησίον κατ' ἄλλον οἶον δῆποτε τρόπον.

Ποία εἶναι ἡ κρυπτή κλοπή;

2. Κ ρ υ π τ ῆ κ λ ο π ῆ λέγεται, ὅταν κλέπτῃ τις τὸ ξένον πρᾶγμα, χωρὶς τὴν θέλησιν καὶ εἰδήσιν τοῦ κυρίου τοῦ πράγματος. Ταύτης τῆς κλάσεως εἶναι, ὅσοι κλέπτουσιν ἐμβαίνοντες εἰς οἴκους, ἐργαστήρια, ἀποθήκας σίτου, μάνδρας ⁽⁸¹⁾, ἰχθυοτροφία, κήπους, δρυμοὺς ⁽⁸²⁾, χορτοδοχεῖα, ἀχυρῶνας, κ.τ.λ. ⁽⁸³⁾. Ἡ μεγίστη κλοπὴ εἶναι ἐκείνη, ἣτις γίνεται εἰς αὐτὴν τὴν βασιλείαν· οἶον,

»τίς, ἢ ἀποτίθεσθαι, καὶ καιρὸν ἀφορίας ἐκδέχεσθαι, πραγματευταὶ μὲν ὄντες ἐργονταὶ τῆς πραγματείας, ἢ ἐξορίζονται· οἱ δὲ εὐτελεῖς εἰς δημόσιον ἔργον καταδικάζονται.» Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. Τίτλ. 59.

80) Τοιοῦτοι εἶναι καὶ ἐκεῖνοι οἱ βαρεῖς καὶ ἀσπλαγχοὶ τοκισταί, ὅσοι καταβλίδουσι τὸν πτωχὸν αὐτῶν ἀδελφὸν μὲ τόκους βαρυτάτους. Ἄν οἱ πολιτικοὶ νόμοι συγχωρῶσι τὸν τόκον, τοῦτο πρέπει νὰ νοῆται διὰ τοὺς μετρίους τόκους, καὶ τοιοῦτους ὥστε νὰ μὴ προξενῶσι βλάβην ἀντ' ὠφελείας εἰς τὸν πλησίον· διότι τί ἄλλο σκληρότερον εἶναι ἀπὸ τὸ νὰ πλουτίζεται τις μὲ τὸν ἀφανισμόν τοῦ πλησίον;

81) Οἱ Πολιτικοὶ νόμοι παιδεύουσι τοὺς ἀπελάτας, ἡγουν τοὺς κλέπτοντας ζῶα, μὲ τὴν ἐξορίαν ἢ μὲ τὴν ἐκτομὴν τῆς χειρός. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. Τίτλ. 62.

82) Κολάζουσι δὲ ὡς ληστὰς καὶ τοὺς κόπτοντας ἀμπέλους ἢ δένδρα. Αὐτόθ. τίτλ. 57.

83) Ὅσοι εἶναι ἐνοχοὶ τῆς κλοπῆς, ὥς ἀναγκάσωσι μετὰ προσο-

ἡ λαθραία διαβίβασις τῶνπραγματειῶν (84). τὸ νὰ κλέψῃ τις τὸν δημόσιον θησαυρὸν (85). τὰ ὑπάρχοντα Ἐκκλησίας τινὸς ἢ μοναστηρίου, ἢ ἄλλης Πνευματικῆς διοικήσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀνομάζεται ἱεροσυλία (86). Ἐνοχοὶ κλοπῆς εἶναι καὶ ὅσοι, εὐρίσκοντες τὰ ἀπωλεσθέντα καὶ γινώσκοντες τίνος εἶναι, δὲν τὰ δίδουσιν (87). ἢ ὅσοι κρύπτουσι καὶ ἰδιοποιοῦνται τὸ πλανηθέν κτῆνος, ἢ τὸν φυγάδα δούλον. Ἀσπλαγχοὶ δὲ καὶ ἀπάνθρωποι εἶναι, ὅσοι κλέπτουσιν εἰς καιρὸν πυρκαϊᾶς τὰ πράγματα τῶν δυστυχῶν ἐκείνων, ὅσους ἔβλαψεν ἡ πυρκαϊὰ (88).

Ποία λέγεται ἀπατηλὴ κλοπὴ;

3. Ἀπατηλὴ κλοπὴ λέγεται, ὅταν σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον μὲ ἀπάτην καὶ δόλον. Αὕτῃ γίνεται κατὰ διαφόρους τρόπους· οἷον, ὅταν πωλῇ τις

κῆς τὰ ῥητὰ τῆς Θείας Γραφῆς. Ζαχαρ. ε', 4. καὶ Α'. Κορινθ. ε', 10.

84) Τὸ κοινῶς λεγόμενον *condrabbando*.

85) Ἐνταῦθα ἀνάγεται καὶ τὸ νὰ μὴ πληρόνῃ τις εἰς τοὺς ἡγεμόνας τοὺς νομίμους φόρους καὶ τέλη. Ὁ Χριστὸς παραγγέλλει νὰ ἀποδίδωμεν τὰ Καίσαρος Καίσαρι· καὶ ὁ Ἀπόστολος «τῷ τὸν φόρον, τὸν φόρον· τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος» Ματθ. κβ', 20. Ῥωμ. ιγ', 7.

86) Βαρύτατα κανονίζει τὸν ἱεροσυλὸν ὁ Γρηγόριος Νύσσης· παρὰ τῷ Ἀρμενοπούλ. Ἐπιτομ. κανον. Ἐπιγρ. 3. Τμήμ. 5.

87) Ἡ καὶ ἂν τὰ δώσωσιν, ἀπαιτοῦσι, καὶ λαμβάνουσιν εὐρητρα, τὸ ὁποῖον ἀπαγορεύουσιν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες. Ἀρμενόπουλ. ἐν τῇ Ἐπιτομ. Ἐπιγρ. 4. Ἴδε καὶ Δευτερον. κβ', 1.

88) Εἶναι ἓνα ἄλλο εἶδος κλοπῆς τοσούτῳ μισρώτερον, ὅσον ὁ μὲν κλέπτων δὲν τὸ νομίζει κλοπὴν, ὁ δὲ ἀδικούμενος πάσχει πολλάκις τὰ ἔσχατα κακὰ. Ὁ λόγος μου εἶναι διὰ τὸ ἀσυνείδητον ἔργον τῆς ἀνοίξεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ξένων ἐπιστολῶν ἢ γραμμάτων, τοῦ νὰ μιμηθῇ τις, ἢ νὰ μεταγράψῃ, ἢ νὰ ἐξαλείψῃ τὸ χειρόγραφον ἄλλου, κ.τ.λ. Οἱ Ῥωμαῖκοὶ νόμοι ἐκόλαζον αὐστηρῶς τὰ τοιαῦτα· «Ἡ τοῦ πλαστοῦ καὶ ὡσανεὶ πλαστοῦ τιμωρία περιορισμὸς ἐστὶ, καὶ «τελεία δήμευσις· κατὰ δὲ δούλων ἐσχάτη τιμωρία· καὶ μετ' ὁ-» «λίγα· πλαστόν ἐστι, τὸ μιμήσασθαι τὸ χειρόγραφον ἑτέρου, ἢ διαρ-» «ρήξαι ἢ μεταγράψαι ὁλοερῶς, καὶ τὸ ξέσται». Σύνοψ. Ἀγτκελικάτ.

ἓνα πρᾶγμα ἀκριβέστερον ἀφ' ὅ,τι εἶναι ἄξιον (89). ᾧ πατὰ τὸν ἀγοραστήν εἰς τὸ ζύγιον, ἢ εἰς τὸ μέτρον (90). δίδει φαῦλον πρᾶγμα, ἢ κίβδηλον νόμισμα ἀντὶ καλοῦ (91). κόπτει νομίσματα κίβδηλα (92), ἢ ἀπαιτεῖ τέλος ἄδικον (93). Συναριθμοῦνται μὲ τούτους, καὶ ὅσοι κριταὶ κρίνουσι πρὸς τὸ ἴδιον συμφέρον· οἱ ὅποιοι λογιζονται κλέπτει, εἴτε δικαία, εἴτε ἄδικος ἤθελεν ἦναι ἢ ἀπόφασίς των. Ὡσαύτως, καὶ ὅσοι δίδουσι τὰ ἀξιώματα εἰς ἀναξίους καὶ ἀνεπιτηδεύους ἀνθρώπους· ἐπειδὴ τοιοῦτοτρόπως ὑστεροῦσι τοὺς ἀξίους ἀφ' ὅ,τι πρέπει εἰς αὐτούς, καὶ ζημιοῦσι τὸν δημόσιον θησαυρόν. Ὅμοιοι τούτοις εἶναι καὶ αἱ Ἐκκλησιαστικαὶ διοικήσεις ἐκεῖναι, ὅσαι δίδουσι τὴν Ἀρχιερατικὴν καὶ Ἱερατικὴν ἀξίαν, καὶ τὰ λοιπὰ Ἐκκλησιαστικὰ ὀφείκια διὰ χρημάτων, ἢ δώρων· τὸ ὅποιον ἀμάρτημα ὀνομάζεται Σιμωνία (94).

τίτλ. 72. Ὅστις διὰ τὴν θεραπείαν τὴν παράνομον αὐτοῦ περιεργίαν, καταφρονεῖ τὸν φυσικὸν νόμον «Ὁ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσης» καὶ γίνεται ἔνοχος τοιούτων κολάσεων, αὐτὸς εἶναι ἄτιμος ἀνθρώπος· καὶ ἂν ἤθελεν ἔχῃ τὴν τιμὴν ὅλου τοῦ κόσμου.

89) Ἰδε Λευϊτ. κέ, 14. καὶ Α', Θεσσαλ. δ', 6.

90) Αὐτόθ. ιθ', 35. 36. Σύμφωνοι κατὰ τοῦτο μὲ τὸν Θεὸν νόμον εἶναι καὶ οἱ πολιτικοί· ἐπειδὴ κολάζουσιν αὐστηρῶς τοὺς μεταχειριζομένους σταθμὰ καὶ μέτρα νόθα. ἴδ. Σύνοψ. Ἀτταλ. τίτλ. 59.

91) Πολλοὶ ἐξ ἀγνοίας κρίνουσιν ἀδιάφορον τὸ νὰ δίδωσι τὰ κίβδηλα, δικαιολογούμενοι, μὲ τὸ, τὰ ἔλαβον καὶ ἐγὼ ἀπὸ ἄλλους. Ἄν ἦναι συγκεχωρημένον τὸ νὰ κλέψῃ τις, διότι ἔκλεψαν ἄλλοι τὰ ἱδικά του· εἶναι συγκεχωρημένον ὡσαύτως καὶ τὸ νὰ δίδῃ τὰ κίβδηλα, διότι τὰ ἔλαβον αὐτὸς παρ' ἄλλων.

92) Ὅμοιως καὶ ὅσοι τὰ ξέουσιν ἢ τὰ περικόπτουσιν. Αὐτοὶ κολάζονται ἀπὸ τοὺς πολιτικούς νόμους μὲ τὴν ἐκκοπὴν τῶν χειρῶν. Σύνοψ. Ἀτταλαιατ. τίτλ. 72.

93) Οἱ ἄδικοι τελῶναι καὶ πράκτορες καταδικάζονται εἰς τὴν ἀπόδοσιν τοῦ διπλοῦ· εἰδὲ ἐπιμένουσι, καφαλικῶς τιμωροῦνται. Αὐτόθ. τίτλ. 52.

94) Οἱ Σιμωνιακοὶ εἶναι (καθὼς λέγει Ταράσιος ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως) ὅμοιοι τῷ Ἰούδα, καὶ χειρότεροι παρὰ τὸν Πνευματομάχον Μακεδόνιον, Ἐπιστολ. Τραασ. πρὸς Ἀδριανὸν Πάπ. Ῥωμ.,

Κλέπτουσι πρὸς τούτοις καὶ ὅσοι, οἰκονομοῦντες δημόσια χρήματα, ἀνήκοντα εἰς τὸν θησαυρὸν τῆς Πολιτείας, ἀφαιροῦσι μέρος ἀπὸ τὰς προσόδους· ἢ λογαριάζουσι περισσοτέρας ἐξόδους, ἢ ὅ,τι εἶναι δίκαιον· ἢ, συνάζοντες τοὺς φόρους, παραβλέπουσιν ἐξ ἀμελείας τίποτε. Ὡσαύτως, καὶ ὅσοι σφετερίζονται τὴν ἀλλοτρίαν οὐσίαν μὲ ψευδεῖς καὶ πλαστὰς διαθήκας ⁽⁹⁵⁾· ἢ, προσποιούμενοι νὰ ἦναι συγγενεῖς τοῦ ἀποθανόντος, λαμβάνουσι τὴν μὴ ἀνήκουσαν κληρονομίαν. Κλέπται πρὸς τούτοις λογίζονται καὶ ὅσοι, συμφωνοῦντες νὰ δουλεύωσιν ἐπὶ μισθῷ, δὲν ἐργάζονται πιστῶς, ἀλλὰ διατρίβουσι τὸν καιρὸν τῆς ἐργασίας εἰς ἀργίαν· καὶ οἱ προσαῖται· οἱ ὅποιοι, ὄντες ὑγιεῖς καὶ δυνατοί, ὑποκρίνονται ἀσθένειαν, ἢ προσποιούνται ψευδῶς, ὅτι ἐδυσώχνησαν· οἷον, ὅτι ἀπώλεσαν τὰ ὑπάρχοντα εἰς πυρκαϊάν, ἢ τὰ ἐστερήθησαν ἀπὸ ληστὰς ⁽⁹⁶⁾· ἢ ὅσοι ζητοῦσιν ἐλεημοσύνην διὰ ψευδῆ ὀνόματα· οἷον, διὰ Νοσοκομεῖα,

παρὰ τῷ Αὐτοκράτῳ τόμ. α', σελ. 190. ἴδε καὶ τὴν Ἐγκύκλιον ἐπιστολ. Γεννηδίου τοῦ Πατριάρχου κατὰ Σιμωνίαν, αὐτόθ. Σελ. 187. διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τοσοῦτους Ἀποστολικούς καὶ Συνοδικούς κανόνας κατ' αὐτῆς, τοὺς ὁποίους ζητεῖ αὐτόθ. Σελ. 6. 7. 20. 23. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς ἐνομοθέτησαν ἔπειτα νὰ μὴ λαμβάνωσιν εἰ χειροτονοῦντες περισσότερον παρὰ νόμισμα χρυσοῦν ἐν παρὰ Ἀναγνώστου, τρία παρὰ Διακόνου, καὶ τρία παρὰ Ἱερέως, αὐτόθ. Σελ. 121.

95) Κολάζουσιν οἱ πολιτικοὶ νόμοι τὸ πλαστὸν μὲ περιορισμὸν καὶ τελείαν δήμευσιν. Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 72.

96) Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ αἱ μετὰ δόλου χρεωκοποῖαι, ἧγουν τὸ νὰ προσποιηθῇ τις δυστυχίαν, διὰ νὰ μὴ πληρώσῃ τοὺς δανειστάς του. Αὕτη εἶναι μία κλοπὴ τοσοῦτη περισσότερον ἐπίφορος, ὅσον ὁ ἀδικούμενος δύναται δυσκολώτερον νὰ τὴν φυλαχθῇ· καὶ ὁ τοιοῦτος δόλιος χρεωκόπος ὑπόκειται δικαίως εἰς ὅλην τὴν αὐστηρότητα τῶν Θεῶν καὶ τῶν Πολιτικῶν νόμων. Κλέπται πρὸς τούτοις λογίζονται, καὶ ὅσοι μετακινῶσι τοὺς ἄλλους ἀπὸ τὰ ὀφρική των· ἢ τοὺς ἐκβάλλουσιν ἀπὸ τοὺς οἴκους ἢ τὰ ἐργαστήρια, αὐξήνοντες τὸ ἐνοίκιον· ἢ ἀδικοῦσι καθ' ὅσον δήποτε τρόπον τὸν πλησίον,

διὰ ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων κ.τ.λ. Πρὸς τούτοις, καὶ ὅσοι μὲ ὑπόκρισιν ἀγιότητος, ἢ πλάττοντες, ἀσεβῶς λείψανα, καὶ εἰκόνας ἀγίων θαυματουργοὺς, πλανῶσι τὸν ἀπλοῦν λαόν, καὶ συνάζουσι χρήματα· ἢ ὅσοι μὲ κολακείας, καὶ παντοίους τρόπους πανουργίας λαμβάνουσι τίποτε ἀπὸ τὸν πλησίον. Εἶναι καὶ ἄλλοι διάφοροι τρόποι κλοπῆς, τοὺς ὁποίους δύναται πᾶς ἕνας νὰ συμπεράνῃ ἀπὸ τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα.

Ἀναγκαῖον δὲ εἶναι νὰ ἡξεύρωμεν, ὅτι ἡ κλοπὴ δὲν εἶναι τρόπος νὰ συγχωρηθῇ, ἀν δὲν ἀποδώσῃ τις πρῶτον τὸ ἀλλότριον, ἢ (ὅταν ἡ ἀπόδοσις ᾖ ἀδύνατος) ἀν δὲν ἀναπληρώσῃ τὴν ζημίαν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἄν παραδείγματος χάριν δὲν δύναται τις νὰ ἐπιστρέψῃ τὸ κλοπιμαῖον (97), διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ πτωχείαν καὶ ἔνδεϊαν· εἰς τοιαύτην περίστασιν, δέχεται ὁ Θεὸς τοῦ τοιούτου τὴν ἁδολὸν ἐπιθυμίαν τῆς ἀποδόσεως, ἡνωμένην μὲ τὴν εἰλικρινῇ μετάνοιαν καὶ ὁμολογίαν τῆς ἁμαρτίας. Κατ' ἄλλον τρόπον δὲν συγχωρεῖται τὸ τοιούτον ἀμάρτημα· διότι ὅστις δὲν θέλει νὰ ἀποδώσῃ τὸ ἀλλότριον, δεικνύει μὲ τοῦτο, ὅτι δὲν εἶναι ἀληθὴς ἡ μετάνοιά του.

Ποῖοι ἁμαρτάνουσιν εἰς ταύτην τὴν ἐντολήν;

Διὰ νὰ μὴ πέσωμεν εἰς τὴν αἰσχροὴν ταύτην, καὶ ὀλέθριον τῆς κλοπῆς ἁμαρτίαν, πρέπει νὰ φυλαττώμεθα ἀφ' ὅλα ἐκεῖνα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα γεννᾶται ἡ κλοπὴ. Αὐτὰ εἶναι ἡ φιλοκέρδεια, ἡγουν ἡ ἀκόρεστος ἐπιθυμία τοῦ νὰ συνάξῃ τις χρήματα καὶ ὑπάρχοντα· καθὼς πρὸς τούτοις ἡ ὀκνηρία καὶ ἡ ἀργία. Ὁ φιλοκερδὴς δὲν ἀρκεῖται

97) 1. Ὁ παλαιὸς νόμος διορίζει τὴν ἀπόδοσιν τοῦ κλέμματος εἰς τὸ διπλοῦν, τετραπλοῦν, ἢ πενταπλοῦν, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἴδ. Ἐξέδ. κβ', 1—4. Οἱ Ῥωμαῖκοι νόμοι καταδικάζουσι τὸν κλέπτην εἰς ἀπόδοσιν τοῦ τετραπλοῦ, ὅταν ἡ κλοπὴ ᾖ φανερά (ἴδε Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 56.) καὶ τοῦτο μοι φαίνεται νὰ αἰνίττεται καὶ ὁ Ζακχαῖος, Λουκ. ιθ', 8. Ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀπόδοσιν ἀπλῶς τοῦ κλοπιμαίου, ἡνωμένην μὲ τὴν ἀληθῆ τοῦ κλέπτου μετάνοιαν.

εἰς τίποτε νομίζει συγκεχωρημένα ὅλα τὰ μέσα· φθά-
νει μόνον νὰ τοῦ προξενῶσι κέρδος, καὶ αὐξησιν τῶν
ὑπαρχόντων του. Ὁ δὲ ἀργὸς καὶ ὀκνηρὸς καταντᾷ εἰς
πτωχείαν· καὶ ἀναγκάζεται, τέλος πάντων, νὰ ζῇ διὰ
τῆς κλοπῆς. Διὰ τοῦτο χρεωστεῖ πᾶς ἕνας νὰ ἐργάζεται
τὸ ἴδιον ἐπάγγελμα μετ' ἐπιμελείας, καὶ νὰ πορίζῃ τὰ
πρὸς ζωὴν ἀναγκαῖα διὰ τῆς ἐργασίας καὶ φιλοπονίας
(98). Καλλιώτερον εἶναι νὰ ἔχῃ τις ὀλίγον μὲ τιμὴν,
παρὰ πλοῦτον μέγαν μὲ ὄνομα κλέπτου καὶ ἀτίμου ἀν-
θρώπου. Πρὸς τούτοις ἅς ἐλπίζῃ πᾶς ἕνας εἰς τὴν πρό-
νοίαν τοῦ Θεοῦ· ἡ ὁποία, καθὼς λέγει τὸ Εὐαγγέλιον (99),
τρέφει· καὶ αὐτὰ τὰ εὐτελέστατα πετεινὰ, καὶ στολί-
ζει τὰ κρίνα τοῦ ἀγροῦ, τὰ ὁποῖα ταχέως μαραίνονται.
Πόσω μᾶλλον θέλει προνοήσῃ δι' ἡμᾶς, ὁπότεν ἐλπίζω-
μεν ἀκαταπαύστως εἰς τὴν ἀγαθότητά του, καὶ συλλογι-
ζώμεθα συνεχῶς, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ τιμίου καὶ εὐσυνει-
δήτου ἀνθρώπου θέλει ἀναπληρωθῇ εἰς τοὺς οὐρανοὺς.

§. 13.

Ἡ ἐννάτη ἐντολὴ προστάσσει νὰ μὴ ψευδώ-
μεθα, μήτε νὰ βλάπτωμεν τὸν πλησίον διὰ τῆς
γλώσσης.

Ἡ γλώσσα, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος, ὅταν
δὲν χαλιναγωγῆται, μήτε κυβερνᾶται ὑπὸ τοῦ λόγου,
δύναται νὰ προξενήσῃ μεγάλα κακά. Διὰ τοῦτο, καθὼς
λέγει ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος· «Εἴ τις ἐν λόγῳ οὐ πταίει,
οὗτος τέλειος ἀνὴρ· δυνατὸς χαλιναγωγῆσαι καὶ ὅλον
τὸ σῶμα», κεφ. 3.

Διάφοροι τρόποι καταλαλιᾶς.

Βλάπτει δὲ τὸν πλησίον ἡ κατάλαλος γλώσσα κατὰ
διαφόρους τρόπους.

98) «Ὁ κλέπτων, μηκέτι κλεπτέτω· μᾶλλον δὲ κοπιᾷτω, ἐργα-
ζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσίν· ἵνα ἔχῃ μεταδιδόναι τῇ χρείαν
ἔχοντι» Ἐφεσ. δ', 28.

99) Λουκ. ιε', 24—30.

4. Κατηγοροῦσα ψευδῶς ἐπὶ κριτηρίου, ἢ ἔμπροσθεν ἄλλων ἀνθρώπων, τὸν πλησίον· καὶ βλάβουσα τοιούτοτρόπως αὐτὸν εἰς τὰ ὑπάρχοντα, τὴν τιμὴν, ἢ τὴν ὑγίαν. Τὸ γένος τῶν τοιούτων ψευδοκατηγόρων καὶ συκοφαντῶν εἶναι γένος διαβολικόν· καθότι ὁ διάβολος εἶναι (κατὰ τὸ ὄνομά του) συκοφάντης· καὶ, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ, ψεύστης, καὶ πατήρ τοῦ ψεύδους. Ἰωάν. ἡ. 44. (100).

2. Ὡσαύτως, καὶ ὅταν οἱ κριταὶ, ἢ ἀπὸ προσωποληψίαν, ἢ διὰ τὸ νὰ μὴν ἐξήτασαν ἀκριβῶς τὸ πρᾶγμα, ποιοῦσιν ἄδικον κρίσιν κατὰ τινος· διὰ τῆς ὁποίας προξενοῦσιν δυστυχίαν ἢ θάνατον εἰς τὸν πλησίον· καὶ ὑβρίζουσι τὸν Θεόν, τοῦ ὁποίου τὴν εἰκόνα φέρουσιν ἐπὶ τοῦ κριτηρίου (101).

3. Ἐναντίον εἰς ταύτην τὴν ἐντολὴν εἶναι καὶ ὅλα τὰ χλευαστικά καὶ ὑβριστικά λόγια· οἷον, ὁπότεν περιπαίζῃ καὶ χλευάζῃ τις τὸν πλησίον· περιγελαῖ τὰ ἐλαττώματα τοῦ σώματος ἢ τοῦ νοῦς του· τὸν καταφρονῇ μὲ λόγους χλευαστικούς (102), παρεξηγῇ τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις του, καὶ συνάγῃ ἀπὸ αὐτοὺς ὀλέθρια συμ-

100) Ὅστις νομίζει ὅτι τὸ ψεῦδος εἶναι συγκεχωρημένον, ὁσάκις γίνεταί πρὸς ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, ὡς ἀναγνώσῃ τοῦ Ἀποστόλου τὰ λόγια· «Μὴ ποιήσωμεν τὰ κακὰ, ἵνα ἔλθῃ τὰ ἀγαθὰ» Ῥωμ. γ', 8. Ὁ Θεὸς νόμος καταδικάζει τὸν ψευδομάρτυρα εἰς τὴν ταυτοπάθειαν, Δευτερονομ. ιθ', 16—21. καὶ ἀπαγορεύει τὴν συκοφαντίαν, Ἐξοδ. κγ', 1. 7. Λευϊτ. ιθ', 11. τὴν καταλαλιάν, Ματθ. ζ', 1—5. Ἀ, Κορινθ. ζ', 10. Ἰάκωβ. δ', 11. 12. καὶ τὸ ψεῦδος, ψαλμ. ε', 6. 15. 2. Παροιμ. ιθ', 25. Ἐφεσ. δ', 25. Ἀποκαλύψ. κ', 8. ὡς ἀντιφερόμενα εἰς τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην· ἡ ὁποία χρεωστεῖ ὄχι μόνον νὰ μὴ λαλῇ κακῶς κατὰ τοῦ πλησίον, ἀλλὰ μῆτε νὰ ὑποπτεύεται, καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστολος, Ἀ, Κορινθ. ιγ', 5. Κατὰ τοὺς πολιτικούς νόμους, ὁ συκοφάντης κολάζεται μὲ τὴν ἀτιμίαν καὶ ἐξορίαν, ἢ ἐνέχεται εἰς τὴν ταυτοπάθειαν, Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 54.

101) Ἰδ. Λευϊτ. ιθ', 15.

102) Αὐτόθ. ιδ', καὶ Ματθ. ε', 22.

περάσματα (103). τὸν ἐλέγχῃ διὰ τὰ πταίσματά του ὅχι μὲ σκοπὸν νὰ τὸν διορθώσῃ· ἀτιμάζῃ τὸ καλὸν αὐτοῦ ὄνομα μὲ φλυαρίας χάριτος (104), ἢ πράττῃ ἐκεῖνα, διὰ τῶν ὁποίων δυσφημεῖται ἡ τιμὴ καὶ τὸ καλὸν ὄνομα τοῦ πλησίον. Ἡ δυσφημία γίνεται προσέτι καὶ μὲ κρύφιον τρόπον· καθὼς ὁπόταν κρύπτη πανούργως ὁ κατάλαλος τὴν κατάκρισιν ὑποκάτω εἰς τὸ ἔνδυμα τοῦ ἐπαίνου· ἢ λαλῇ περὶ τοῦ πλησίον ἀλληγορικῶς, καὶ μὲ τρόπον, ὥστε νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ἀφορμὴν νὰ τὸν κατακρίνωσιν· ἢ καὶ σπουδάξῃ νὰ δώσῃ εἰς ἄλλους ὑποψίαν κατὰ τοῦ πλησίον, δσάκις ἐμπίπτει λόγος περὶ αὐτοῦ, μὲ μόνον τὸ σήκωμα τῶν ὤμων, τὴν κίνησιν τῆς κεφαλῆς, ἢ τὸν γέλωτα. Ὁ τοιοῦτος κατακρίνει τὸν πλησίον αὐτοῦ μὲ μόνον τὴν σιωπὴν· καὶ ἡ τοιαύτη κατάκρισις εἶναι τοσοῦτον ἀδικιωτέρα, ὅσον προέρχεται ἀπὸ κακὴν καὶ πανούργον καρδίαν (105).

103) Ἡ ἐκ τῆς συκοφαντίας βλάβη εἶναι τοσοῦτω βαρυτέρα ἀπὸ τὴν βλάβην, ἣτις προξενεῖται ἐκ τῆς κλοπῆς, ὅσον ἡ διόρθωσις εἶναι δυσκολωτέρα. Ὁ κλέπτης, ὅταν μετανοήσῃ εἰλικρινῶς, καὶ ἀποδώσῃ τὸ κλοπιμαῖον, ἐλευθερώθῃ ἀπὸ πᾶσαν ἐνοχλήν. Ὁ συκοφάντης, ἅφ' οὗ μετανοήσῃ διὰ τὸ κακὸν, τὸ ὁποῖον ἐπροξένησεν εἰς τὸν πλησίον, χρεωστεῖ νὰ ὁμολογήσῃ, ὅτι ψευδῶς ἐκατηγόρησε τὸν πλησίον, ἐνώπιον εἰς ὅλους ἐκείνους, ὅσοι ἤκουσαν τὴν συκοφαντίαν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως· καὶ τοῦτο πόσον εἶναι δύσκολον (διὰ νὰ μὴν εἰπῶ ἀδύνατον), εὐκόλως τὸ καταλαμβάνει πᾶς ἓνας. Διὰ τοῦτο ἄπαχε, ὦ συκοφάντα, ὅς τις ἂν ᾔσῃ, ἀπὸ τὸ νὰ κλέπτης τὴν τιμὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν ὁποίαν ἴσως δὲν θέλει δυνηθῆς ποτὲ νὰ ἀποδώσῃς.

104) Οὕτως ὀνομάζουσιν οἱ Νομικοὶ τὰς ἐγγράφους καὶ ἀδεσπότους κατὰ τινος κατηγορίας, ὅποιαί εἶναι αἱ κοινῶς λεγόμεναι *pass-quinate*, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἴδε Σύνοψ. Ἀτταλειάτ. τίτλ. 88. περὶ φλυαρίας χάριτος.

105) Ἐνταῦθα ἀνάγονται καὶ αἱ ἄμετροι κατηγορίαι, καὶ τὸ ἄλογον μῖσος κατὰ τῶν ἑτεροθρήσκων, καὶ μάλιστα κατὰ τῶν τालκιπώρων Ἰουδαίων. Πολλοὶ βδελύττονται ὅλους ἐκείνους, ὅσοι δὲν φρονοῦσι κατ' αὐτούς· ὅταν ἐπρεπε νὰ μιμῶνται τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου τὴν ὄντως βασιλικὴν νοθεσίαν· Ὁμοθαμνεῖν μὲν, μὴ ὁμοδοῦν κατεῖν δέ. Εἶναι ὅχι μόνον συγκεχωρημένον, ἀλλὰ καὶ πρέπον τὸ

Πῶς δύναται τις νὰ ἀποφύγῃ τὸ ψεῦδος;

Θέλεις νὰ φύγῃς ταύτην τὴν ἀμαρτίαν; ἐνθυμοῦ πάντοτε ταῦτα τὰ λόγια· ὃ σὺ μισεῖς, ἐτέρῳ μὴ ποιήσῃς καὶ ἃς ἦσαι βέβαιος, ὅτι ὅσοι βλάπτουσι τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, μὲ τὴν ἀχαλίνωτον αὐτῶν γλῶσσαν, ἢ εἶναι συνειθισμένοι νὰ ψευδολογῶσι, θέλει λάβωσι ὁμοίαν τὴν ἀμοιβὴν ἀπὸ τοὺς ἄλλους (106). καὶ θέλει νομισθῶσιν ἐξ ἅπαντος ἄτιμοι, ἀκατάστατοι καὶ πεφουσικωμένοι. Ὁ-θεν πρέπει πᾶς ἓνας νὰ ἔχῃ, καθὼς λέγει ὁ Σειράχ (107), τὴν γλῶσσαν εἰς τὴν καρδίαν, καὶ ὅχι τὴν καρδίαν εἰς τὴν γλῶσσαν, καὶ νὰ παρακαλῇ τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ Δαυὶδ· «Θεοῦ Κύριε φυλακὴν τῷ στόματί μου καὶ θύ-»
»ραν περιοχῆς περὶ τὰ χεῖλη μου» (108). Ὁ ἄνθρωπος χρεωστέϊ νὰ ἀνοίγῃ τὸ στόμα του εἰς ὕμνον καὶ δοξα-
λογίαν τοῦ Θεοῦ ὀνόματος, εἰς ἀνυπόστολον ὁμολογίαν
τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ νὰ ὑπερασπίζῃ τὸ καλὸν ὄνομα
καὶ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον, ἐναντίον εἰς τὰς συκοφαν-

νὰ ἀποστρέφῃσαι τὰ κακὰ δόγματα τῶν ἄλλων· ἀλλ' εἶναι κακίας ἐσχάτης τὸ νὰ μισῇς τὸν ἀδελφόν σου, διότι δὲν φρονεῖ, καθὼς φρονεῖς· τὸ νὰ ὑβρίζῃς ἢ νὰ τύπτῃς ἓνα πτωχόν· Ἰουδαῖον, διότι ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες του τὸν πρῶτον τὸν ὁποῖον μι-
μούμενος, ἔπρεπε νὰ λέγῃς· Πάτερ ἄφες αὐτοῖς. Ἡξεύρεις, τί κερ-
δαίνεις, χριστιανέ, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἄλογον μῖσος; βραδύνεις τὴν ἐπι-
στροφὴν τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὸν ἀναγκάζεις νὰ βλασφημῇ, καὶ γίνεσαι ἔνοχος τῆς ἀπωλείας του. Ἄν ἔχῃς ζῆλον Θεοῦ, ἀνάγνωθι μὲ προ-
σοχὴν ὅλον τὸ ἐνδέκατον κεφ. τῆς πρὸς Ῥωμαίους· καὶ καθὼς ὁ Παῦλος ὀνομάζει τοὺς Ἰουδαίους ἐχθροὺς κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀγα-
πητοὺς δὲ διὰ τοὺς πατέρας, οὕτω λέγε καὶ σὺ δι' ὅλους τοὺς ἐ-
τεροθρήσκους· ἐχθροὶ κατὰ τὰ δόγματα, ἀγαπητοὶ δὲ διὰ τὸν κοινόν,
ἡμῶν Θεὸν καὶ Πατέρα.

106) Ἰδε Ματθ. ζ', 2.

107) Οὕτως ἔχει τὸ ῥητὸν τοῦ Σειράχ· «Ἐν στόματι μωρῶν ἢ
»καρδία αὐτῶν, καρδία (ἴσ. καρδία) δὲ σοφῶν στόμα αὐτῶν» κεφ.
κά, 26.

• 108) Ψαλ. ρμά, 3. Τὸ Ἑβρ. «θ', Κ. φ, τ, σ, μ. φύλαξον
τὴν θύραν τῶν χειλέων μου».

τίας καὶ ψευδοκατηγορίας τῶν ἄλλων, εἰς τὸ νὰ ἐπαινῇ τὰς ἀρετὰς καὶ τὰ προτερήματα τοῦ πλησίον, καὶ εἰς τὸ νὰ τὸν νουθετῇ καὶ νὰ τὸν σύρῃ ἀπὸ τὴν ἀμαρτίαν φιλικῶς, καὶ μὲ σκοπὸν διορθώσεως.

§. 14.

Ἡ δεκάτη Ἐντολὴ ἐμπεριέχει μίαν ἐντελῆ ἐξήγησιν ὅλων τῶν προειρημένων ἐντολῶν, καὶ προστάσσει ὅχι μόνον νὰ μὴ πράττωμεν τὸ κακόν, ἀλλὰ μῆτε νὰ τὸ ἐπιθυμῶμεν κατὰ διάνοιαν.

Φανερὰ εἶναι ἐκεῖνα τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου· «Ἐκ» γὰρ τῆς καρδίας ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροὶ, φόνοι, μοιχεῖαι, πορνεῖαι, κλοπαί, ψευδομαρτυρίαι, βλασφημίαι» Ματθ. ιε', 19. Ὁ Θεὸς λοιπὸν ἐμποδίζων, εἰς τὴν παροῦσαν ἐντολὴν, τὰς ἀθεμίτους καὶ αἰσχροὺς τῆς καρδίας ἐπιθυμίας, ἐμποδίζει τὸ κακὸν εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀποφράττει (διὰ νὰ εἶπω οὕτω) τὴν πηγὴν τῆς ἀσεβείας. Ὅθεν, ἐπειδὴ εἰς τὴν πέμπτην ἐντολὴν προστάσσει νὰ τιμῶμεν τοὺς ὑπερκειμένους· εἰς τὴν δεκάτην ταύτην θέλει, ὅτι καὶ νὰ τοὺς ἀγαπῶμεν ἀπὸ καρδίας. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἕκτην ἐμποδίζει τὸ νὰ φονεύωμεν, ἢ νὰ κακοποιῶμεν τὸν πλησίον· εἰς τὴν παροῦσαν κωλύει καὶ αὐτὴν τὴν θέλησιν τοῦ νὰ τὸν κακοποιήσωμεν, καὶ πᾶσαν ἐσωτερικὴν ἔχθραν κατ' αὐτοῦ. Ἐπειδὴ εἰς τὴν ἐβδόμην προστάσσει τὴν ἐγκράτειαν ἀπὸ τὰς ἀνόμους σαρκικὰς μίξεις· εἰς τὴν παροῦσαν ἐμποδίζει καὶ αὐτὰς τὰς ἀθεμίτους ἐπιθυμίας καὶ κλίσεις. Καὶ ἐπειδὴ, τέλος πάντων, εἰς τὴν ὀγδόην καὶ ἐνάτην ἐμποδίζεται τὸ νὰ σφετερίζηται τις τὸ ἀλλότριον, ἢ νὰ βλάβῃ τὴν τιμὴν τοῦ πλησίον· εἰς τὴν παροῦσαν δὲν συγχωρεῖται μῆτε τὸ νὰ τὸ συλλογισθῇ τις κατὰ διάνοιαν (109).

109) Ἰδε Ῥωμ. ζ', 7. 8. Ἰακώβ. α', 14. 15. Ἐνταῦθα ἀνάγει καὶ ὁ φθόνος Ματθ. κ', 5.

Τέλος τῆς ἐξηγήσεως τῶν ἐντολῶν.

Εἰς τὰς ἀγίας ταύτας τοῦ Θεοῦ ἐντολάς περιέχονται αἱ αἰώνιοι ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀκολουθῶμεν ὡς κανόνα τέλειον τῆς Θεαρέστου διαγωγῆς. Μακάριοι εἶναι ἐκεῖνοι, ὅσοι γυμνάζονται, νύκτα καὶ ἡμέραν, εἰς τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ⁽¹¹⁰⁾. ὅσοι κρατοῦσι τὴν ἀρετὴν ὡς μέγα κειμήλιον, χαίρουσιν εἰς αὐτήν, καὶ εὐρίσκουσιν εἰς ἑαυτοὺς τὴν ἀμοιβὴν τῶν καλῶν ἔργων, ἡγουν τὴν ἀνάπυσιν καὶ γαλήνην τῆς συνειδήσεως· μάλιστα δὲ, διότι αὐτὸς ὁ Θεὸς θέλει ἀνταγαπήσῃ μὲ ἀγάπην αἰώνιον ἐκείνους, ὅσοι τὸν ἀγαπῶσι, καὶ θέλει ἐνωθῇ αἰωνίως μὲ αὐτοὺς, καὶ θέλει χαρίσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἀνεκλάλητον μακαριότητα· καθὼς λέγει ὁ Σωτὴρ· «Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει· καὶ » ὁ Πατὴρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν » ⁽¹¹¹⁾. Χρεώστεϊ μὲ ὅλον τοῦτο πᾶς ἕνας, ὅσον τέλειος καὶ ἂν ᾔναι εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν Θεῶν ἐντολῶν, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν, νὰ συλλογίζεται πάντοτε, ὅτι αὐτὸ εἶναι καρπὸς τῆς συνεργούσης τοῦ Θεοῦ χάριτος, ὅτι ὅλαι ἡμῶν αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἐλλειπεῖς· καὶ ἐπομένως νὰ μὴν ἐπαίρεται κατ' οὐδέναν τρόπον· ἐξ ἐναντίας νὰ ἔχῃ πάντοτε κατὰ νοῦν ταῦτα τοῦ Εὐαγγελίου τὰ λόγια· «Ὅταν ποιήσῃτε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε, ὅτι δοῦλοι » ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὃ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν » ⁽¹¹²⁾. Οὐαὶ ὅμως εἰς τοὺς καταφρονητὰς τοῦ Θεοῦ θελήματος! οἱ ὁποῖοι προτιμῶσι τὰς ἐπιγείους ἡδονὰς ἀπὸ τὰς πνευματικὰς καὶ Θείας· φεύγουσι τὴν ἀρετὴν, καὶ γίνονται, ὡς ἄλογα κτήνη, δοῦλοι χαμερπεῖς τῶν ἰδίων παθῶν. Ἡ πρόσκαιρος αὐτῶν ζωὴ εἶναι θάνατος περισσότερον παρὰ ζωὴ· καὶ ἡ δυστυχία των εἶναι τοσοῦ-

110) Ψαλμ. α', 2.

111) Ἰωάνν. ιδ', 23.

112) Λευκ. ιζ', 10.

τον φρικωδεστέρα ὅσον δὲν παύει μὲ τὴν παροῦσαν ζω-
 ῆν, ἀλλὰ θέλει παραδοθῶσιν εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν·
 εἰς τὴν ὁποίαν αὐτὸς ὁ νόμος, τὸν ὁποῖον παρέβη-
 σαν, θέλει μαρτυρήσῃ κατ' αὐτῶν, καὶ θέλει τοὺς κα-
 ταδικάσῃ· καθὼς λέγει ὁ Ἀπόστ. «Ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμαρ-
 »τον, διὰ νόμου κριθήσονται.» Ῥωμ. β', 12.

§. 15.

Εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν Θείων ἐντολῶν εἶναι ἀ-
 ναγκαία ἡ συνεργοῦσα τοῦ Θεοῦ χάρις (α), ἡ ὁ-
 ποία ἀποκτᾶται, καθὼς καὶ ὅλα τὰ λοιπὰ ἀγα-
 θὰ, διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς (β).

(α) Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ καταλάβῃ
 τὰς Θείας ἀληθείας, μήτε νὰ ἐκλέξῃ τὸ τελειότατον
 ἀγαθόν, καθὼς ἐδείχθη ἱκανῶς ἀνωτέρω· ἀναγκαῖον εἶ-
 ναι νὰ ἀναπληρώσῃ αὐτὴν τὴν ἔλλειψιν ἡ παντοκρα-
 τορικὴ δύναμις τοῦ Θεοῦ, φωτίζουσα τὸν νοῦν του εἰς
 τὴν κατάληψιν τῆς σωτηριώδους ἀληθείας, καὶ παρα-
 κινοῦσα τὴν καρδίαν του εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀλη-
 θοῦς εὐδαιμονίας. Τὸ Εὐαγγέλιον ὄχι μόνον μᾶς διδά-
 σκει τὴν ἀνάγκην ταύτην, ἀλλὰ καὶ μᾶς βεβαιοῖ, ὅτι ὁ
 πολυεύσπλαγχνος Θεὸς εἶναι πάντοτε ἔτοιμος εἰς τὸ νὰ
 μᾶς βοηθῇ κατ' ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν ἡ-
 μῶν· «Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν» λέγει ὁ
 Σωτὴρ· καὶ «Καθὼς τὸ κλῆμα οὐ δύναται καρπὸν φέ-
 »ρειν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἐὰν μὴ μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως
 »οὐδὲ ὑμεῖς, ἐὰν μὴ ἐν ἐμοὶ μείνητε» Ἰωάν. ιε', 4.
 5. Τὰ αὐτὰ λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Πεποιθήσιν
 »δὲ τοιαύτην ἔχομεν διὰ τοῦ Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεόν,
 »οὐχ ὅτι ἱκανοὶ ἐσμέν ἐφ' ἑαυτῶν λογίσασθαι τι, ὥς
 »ἐξ ἑαυτῶν· ἀλλ' ἡ ἱκανότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ» Β',
 Κορινθ. γ', 4. 5. Ἡ ἀνεξίκακος αὕτη καὶ φιλεύσπλαγ-
 χνος θέλησις τοῦ Θεοῦ μᾶς βοηθεῖ ὄχι μόνον εἰς τὰ πνευ-
 ματικά, ὅσα μᾶς ὀδηγοῦσιν ἀμέσως εἰς τὴν ὁδὸν τῆς
 αἰωνιότητος· ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλας τὰς λοιπὰς περιστάσεις·

τῆς παρούσης ζωῆς. Ὅτι, διὰ τὸ νὰ ἦναι ὕψιστος Δεσπότης τῶν ἀπάντων, καὶ καθορᾷ τὰ πάντα ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς δόξης αὐτοῦ· χορηγεῖ κατὰ τὴν σοφὴν αὐτοῦ θέλησιν εἰς ἕκαστον κτίσμα, ὅσα ἀνήκουσι καὶ εἶναι ἀναγκαῖα εἰς αὐτό. Διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ Ἀπόστολος Ἰάκωβος· «Πᾶσα δόσις ἀγαθὴ, καὶ πᾶν δῶ-» ρημα τέλειον ἄνωθ' ἐστὶ, καταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Πα-» τρός τῶν φώτων» κεφ. α', 17. Διὰ νὰ ἡμεθα λοι-» πὸν πάντοτε μέτοχοι τῶν δωρημάτων τοῦ οὐρανίου Πα-» τρός, πρέπει νὰ ὑψοῦμεν πρὸς αὐτὸν τὴν καρδίαν ἡ-» μῶν, καὶ νὰ τὸν παρακαλῶμεν διὰ προσευχῆς θερμο-» τάτης. Διότι ἀγκαλὰ γινώσκῃ ὁ Θεὸς, καὶ χωρὶς τῆς προσευχῆς, τὴν χρεῖαν ἡμῶν καὶ μέριμναν, καὶ τί πρέ-» πει νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον· δὲν λαμβάνει ὅμως πολλάκις ὁ ἄνθρωπος τὸ ποθοῦμενον, ἂν δὲν κερδίσῃ (διὰ νὰ εἴπω οὕτω) τὴν φιλευσεργετικὴν τοῦ οὐρανίου Πατρὸς θέ-» λησιν, διὰ τῆς θερμῆς προσευχῆς, καὶ διὰ τῆς εὐσε-» βούς καὶ εὐκρινούς καρδίας (113).

(6) Ἡ προσευχὴ εἶναι μία ὕψωσις τῆς καρ-» δίας πρὸς τὸν Θεὸν μετὰ δεήσεως τῶν, ὅ-» σα συντείνουσιν εἰς σωτηρίαν ψυχῆς. Διὰ νὰ ἦναι ἡ προσευχὴ Θεάρεστος καὶ δραστήριος, ἀναγκ-» καὶον εἶναι 1), Νὰ ζητῶμεν παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐκεῖνα μόνον, ὅσα διέταξεν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον (114). Διότι, καθὼς δὲν δύναται νὰ ἡξεύρῃ, τί εἶναι χρήσιμον εἰς τὴν ἀληθῆ αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, ὅστις δὲν ἐφωτίσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· οὕτω δὲν ἡξεύρει μήτε τί πρέπει νὰ ζητήσῃ παρὰ Θεοῦ. Τοῦτο βεβαίως δὲ μέγας Ἀπόστολος λέγων· «Τὸ πνεῦμα συναντιλαμβάνεται ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν»

113) Τὸ νὰ προσευχώμεθα εἶναι ἐντολὴ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· «Ἐπι-» κάλεσαί με (λέγει) ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε, καὶ δο-» »ξάσεις με» Ψαλμ. ν', 15. καὶ πάλιν· «Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑ-» »μῖν, ζητεῖτε, καὶ εὐρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν» κ.τ.λ. Ματθ. ζ', 7.

114) Ἰδε Ματθ. ζ', 7—15. 33.

»τὸ γὰρ τί προσευξόμεθα καθὼς δεῖ, οὐκ οἶδαμεν, ἀλλ'»
 »αὐτὸ τὸ πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν στεναγ-
 »μοῖς ἀλαλήτοις» Ῥωμ. ή, 26. Αὐτὸ τὸ πνεῦμα μᾶς
 ἐδίδαξεν εἰς τὴν Γραφήν, ὅτι πρέπει νὰ ζητῶμεν πρῶ-
 τον τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιο-
 σύνην, τούτεστι τὸ μέσον τοῦ νὰ ἐνωθῶμεν μὲ αὐ-
 τόν. Ταύτην τὴν σωτηρίαν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς πρέπει
 νὰ ζητῶμεν ἀπεριορίστως, πιστεύοντες ἀδιστακτως ὅτι
 ἡ τοιαύτη προσευχή εἶναι εὐάρεστος εἰς τὸν Θεόν· τὰ
 δὲ λοιπὰ πρόσκαιρα ἀγαθὰ οἶον, υἱείαν, μακροβιότη-
 τα, πλοῦτον, τιμὴν, καὶ τὰ πρὸς τὴν χρείαν, πρέπει
 νὰ ζητῶμεν παρὰ Θεοῦ, μὲ τοῦτον τὸν περιορισμόν·
 ἂν δὲν ᾔηται ἐναντία εἰς τὸ ἅγιόν του θέλη-
 μα, καὶ ἂν γινώσκῃ διὰ τῆς ἀπείρου αὐτοῦ
 γνώσεως, ὅτι εἶναι ὠφέλιμα εἰς ἡμᾶς. 2),
 Πρέπει νὰ προέρχεται ἡ προσευχή ἀπὸ καρδίας ζεούσης
 καὶ εὐλαβοῦς, μὲ ὁμολογίαν ἀνυπόκριτον τῆς ἡμετέ-
 ρας ἀθλιότητος καὶ δυστυχίας· καθὼς εἶπεν ὁ ἄσωτος
 υἱός, ἀφ' οὗ ἦλθεν εἰς ἑαυτόν· «Πάσοι μίσθιοι τοῦ πα-
 »τρός μου περισσεύουσιν ἄρτων· ἐγὼ δὲ λιμῶ ἀπόλλυμαι.»
 Λουκ. ιε', 17. Διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει, μήτε δύ-
 νηται νὰ ἔχῃ τίποτε ἀφ' ἑαυτοῦ· ὅθεν ἔπρεπε νὰ ἀπο-
 λεσθῇ, ἂν ὁ οὐράνιος Πατήρ δὲν ἤνοιγε τὴν εὐσπλαγ-
 χνον αὐτοῦ χεῖρα. 3), Πρέπει ὅλαι ἡμῶν αἱ προσευ-
 χαὶ νὰ θεμελιοῦνται εἰς τὴν ἀξιωμασίαν τοῦ λυτρω-
 τοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (115), καὶ πρέπει νὰ πιεσώ-
 μεν ἀδιστακτως, ὅτι μόνος ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος
 ἡμῶν, καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχυθὲν αἷμά του, εἶναι ду-
 νατὸν νὰ κινήσωσι τὸν εὐσπλαγχνον Θεὸν εἰς τὸ νὰ χα-
 ρίση εἰς ἡμᾶς τὰ αἰτήματα, εἰδὲ μὴ, δὲν ἔχει κάμμίαν
 δύναμιν ἡ προσευχή ἡμῶν, ὡς ἐκπορευομένη ἀπὸ καρ-
 δίαν ἁμαρτωλὸν, καὶ χεῖλην ἀκάθαρτα. Σαφέστατα λα-
 λεῖ περὶ τούτου ὁ Σωτὴρ· «Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι

115) Ἰδ.: Ἰωάνν. ιδ', 6. Α', Ἰωάνν. ε', 2. Κεφ. 1.

» ὅσα ἂν αἰτήσητε τὸν Πατέρα ἐν τῷ ὀνόματί μου, δώ-
 » σει ὑμῖν.» Ἰωάν. ις', 23. Τὸ αὐτὸ ἀποδεικνύει ἀναντιρ-
 ρήτως καὶ ὁ Ἅγιος Παῦλος, λέγων· «Ὅσγε τοῦ ἰδίου Υἱοῦ
 » οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν
 » αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χα-
 » ρίσκεται;» Ρώμ. ή. 32 (116).

§. 16.

Εἰς τὴν ἐπομένην Κυριακὴν προσευχὴν περιέ-
 χονται ὅλα, ὅσα πρέπει νὰ ζητῶμεν ἀπὸ τὸν πο-
 λυεύσπλαγχνον Θεὸν προσευχόμενοι·

«Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

» Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·

» Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου·

» Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ
 » ἐπὶ τῆς γῆς·

» Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σή-
 » μερον·

» Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ
 » ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν·

» Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ
 » ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ·

» Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις,
 » καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν! »

116) Διὰ νὰ ᾔῃαι Θεάρεστος ἡ προσευχή, πρέπει ὁ μὲν προς-
 ευχόμενος νὰ ἔχῃ, α', τὴν Θεοσέδειαν (Ἰωάνν. θ', 31.), β', τὴν ἀ-
 γάπην Μάρκ. ια', 25. ἡ δὲ προσευχή νὰ γίνεταί (α'), μὲ προσοχήν,
 ἥγουν νὰ μὴ περισπᾶται εἰς ἄλλους λογισμοὺς ὁ προσευχόμενος (Ἡ-
 σαίου κθ', 13.), β'), μὲ θερμότητα, ἥγουν νὰ ζητῇ παρὰ Θεοῦ ἐκ
 καρδίας ζεύσεως, ὅτι ἂν ζητῇ (Ἰακώβ. ε', 16.), γ', μὲ ταπεινο-
 φροσύνην, ἡ ὁποία πρέπει νὰ ᾔῃαι ὅχι μόνον ἔνδον τῆς καρδίας,
 ἀλλὰ νὰ φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα διὰ τῆς εὐσχήμονος εἰ-
 σεως εἰς τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς (Λουκ. ιη', 11—14), δ', μὲ
 πεποιθήσιν, ἥγουν πληροφορίαν, ὅτι θέλει εἰσκακοσθῇ ἡ προσευχή

Ἀγκαλὰ, ἡ παροῦσα προσευχή, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἵνα σαφὲς καθ' ἑαυτήν· δὲν θέλει ὅμως εἶναι ἀνωφελὲς μία πλατυτέρα ἐξήγησις τῆς αὐτῆς, περιέχουσα ὅσα δύναται νὰ ζητῇ ὁ ἄνθρωπος παρὰ τοῦ Θεοῦ.

Ἐξήγησις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς,

Παντοδύναμε Θεὲ καὶ Δημιουργέ, ὅστις κατ' οὐσίαν μὲν δὲν περιορίζεσαι εἰς κἀνένα τόπον, κατ' ἐξάίρετον δὲ φανέρωσιν τῆς δόξης σου κατοικεῖς εἰς τοὺς οὐρανοὺς, σὺ μᾶς ἀνέδειξας υἱοὺς ἀπὸ ἐχθρῶν σου, κατὰ τὴν ἄφρατον σου εὐσπλαγχνίαν, διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ σου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ κράζεις διὰ τοῦ πνεύματός σου ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν Ἀ β β ἄ δ Π α τ ῆ ρ ⁽¹¹⁷⁾· διὰ τῆς ὁποίας κραυγῆς μᾶς βεβαιοῖς, ὅτι ταχύτερον ἤθελε λησμονήσωσιν οἱ ἐπίγειοι πατέρες τὰ ἴδια τέκνα, παρὰ σὺ, Πάτερ εὐσπλαγχνε! νὰ ἀποστραφῇς τὴν προσευχὴν ἡμῶν τῶν τέκνων σου, τοὺς ὁποίους υἱοθέτησας, καὶ νὰ μὴ κλίνῃς τὰ ὦτά σου εἰς τὰς ἡμετέρας δεήσεις. Αὐτὴ σου ἡ ἀγαθότης μᾶς θαρρύνει εἰς τὸ νὰ σὲ ἐπικαλώμεθα μὲ πίστιν καὶ ταπεινοφροσύνην.

Ἀγιασθήτω τὸ ὄνομά σου·

Δίδαξον ἡμᾶς τὸ νὰ γνωρίζωμεν τὴν ἀλήθειάν σου. Ἄνοιξον τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, διὰ νὰ καταλάβωμεν τὰ θαυμάσια τοῦ νόμου σου ⁽¹¹⁸⁾. Εἰρήνευσον τὴν Ἐκκλη-

(Ἔβρ. δ', 16. Ἰακώβ. α', 5, 6. Α', Ἰωάνν. ε', 14.), 5, καὶ τελευταῖον μὲ ἐπιμονὴν, τὴν ὁποίαν διδάσκει ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς τοῦ ἀδίκου κριτοῦ, Λουκ. ιη', 1—8. Ἴδε καὶ Κολασσ. δ', 2. Α', Θεσσ. ε', 17. Ὅστις δὲν προσεύχεται κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, μυκτηρίζει τὸν Θεόν· καὶ ἡ προσευχή του γίνεται εἰς ἁμαρτίαν·

117) Γαλάτ. δ', 6. Ἰδὲ καὶ Ἰωάνν. α', 12, 13. Ῥωμ. ι', 17. Ἐφεσ. α', 5.

118) Ψαλμ. ριθ', 48.

σίαν σου, ἥτις εἶναι τεθεμελιωμένη εἰς τὴν ἀλήθειαν. Φώτισον ὅλους τοὺς πλανωμένους, διὰ νὰ ἐπιστρέψωσιν ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς πλάνης εἰς τὴν ποιήμνην σου, καὶ εἰς σὲ τὸν μόνον Ποιμένα. Ἀπομάκρυνόν μας ἀπὸ ὅλα τὰ κακὰ ἔργα, διὰ τῶν ὁποίων ἐλασφημεῖται τὸ ἅγιόν σου ὄνομα· καὶ φώτισόν μας νὰ αὐξάνωμεν καθ' ἐκάστην καὶ νὰ προκόπτωμεν εἰς τὴν ἀγάπην σου, καὶ εἰς τὴν ἀρετὴν· διὰ νὰ βλέπῃ ὁ κόσμος τὰ καλὰ ἡμῶν ἔργα, καὶ νὰ δοξάσῃ σὲ τὸν ἐπουράνιον Θεὸν καὶ Πατέρα (119).

Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου (120).

Σὺ μετήγαγες ἡμᾶς ἐκ τοῦ σκότους εἰς τὸ θαυμαστόν σου φῶς (121), καὶ ἐπληροφόρησας τὴν καρδίαν ἡμῶν περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς διὰ τῆς ἐλπίδος. Ἡμεῖς ὀδηγοῦμεθα ἐπὶ τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τοῦ πνεύματός σου· Σὺ δὲ ἐξάλειψον ὅλα τὰ σκάνδαλα, καὶ δεῖξον, ὅτι εἶναι ματαία πᾶσα κακὴ ἐπιχείρησις καὶ βουλή ἐναντίον τοῦ Εὐαγγελίου σου· διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ τε-

119) Ματθ. ε', 19.

120) Τέσσαρες εἶναι αἱ βασιλεῖαι τοῦ Θεοῦ· ἡ πρώτη ὀνομάζεται βασιλεία τῆς φύσεως· κατὰ τὴν ὁποίαν βασιλεύει ἐπάνω εἰς ὅλα τὰ κτίσματα καὶ πάντοτε ὡς δημιουργὸς καὶ προνοητὴς αὐτῶν. Ψαλμ. ργ', 19. 145. 12. Ἡ δευτέρα λέγεται βασιλεία τοῦ Νόμου· κατὰ τὴν ὁποίαν ἐβασίλευεν ἐξαιρέτως ἐπάνω εἰς τοὺς Ἰουδαίους. Ἡ τρίτη, βασιλεία τῆς Χάριτος· ἥτις ἤρξατο μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος· ὅταν οἱ Ἀπόστολοι, λαβόντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἐκήρυξαν τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἐθεμελίωσαν τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, Ψαλμ. ρί, 2. Ἡ τετάρτη, βασιλεία τῆς Δόξης· ἥτις θέλει λάβῃ ἀρχὴν, ὅταν ἔλθῃ πάλιν ὁ Σωτὴρ μετὰ δόξης, διὰ νὰ κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκρούς. Ἡ παροῦσα αἴτησις τῆς Κυριακῆς προσευχῆς ἐννοεῖται διὰ τὴν τρίτην καὶ τετάρτην βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· ἡγουν τὸν παρακαλοῦμεν νὰ φανερώσῃ τὸ Εὐαγγέλιόν του εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ νὰ μᾶς ἀγιάσῃ ὅλους, καὶ τελευταίον νὰ ἔλθῃ πάλιν (ὁ Χριστὸς), διὰ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὀλοτελῶς τὸν θάνατον, τὴν ἁμαρτίαν, καὶ τὸν διάβολον, καὶ νὰ μᾶς εἰσάξῃ εἰς τὸν παράδεισον.

121) Α', Πέτρ. ε', 9.

λέσωμεν ἀνεμποδίστως τὸν δρόμον ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ νὰ μετοικισθῶμεν ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος, τὸν παρόντα κόσμον, εἰς τὴν μακαρίαν κατοικίαν τῶν Ἀγίων· ὅπου εἶσαι τὰ πάντα ἐν πᾶσι.

Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ⁽¹²²⁾.

Ἐπειδὴ ἡ διεφθαρμένη, καὶ διὰ τῶν ἐπιγείων φαινομένων ἀγαθῶν πεπωρωμένη, καὶ εἰς τὸ κακὸν ἐπὶ-ρεπῆς ἡμῶν καρδιά μᾶς πλανᾷ ἀπὸ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας· διὰ τοῦτο ὑποτάσσομεν τὴν διεφθαρμένην ἡμῶν θέλησιν εἰς τὴν ἀγαθὴν καὶ τελείαν σου θέλησιν ⁽¹²³⁾, διὰ νὰ ὑπακούωμεν μετὰ χαρᾶς, καὶ χωρὶς γογγυσμοῦ εἰς τὰς προσταγὰς σου· καὶ νὰ πιστεύωμεν ἀδιστακτικῶς, ὅτι σὺ κυβερνᾷς ἐν σοφίᾳ, καὶ διεξάγεις ἐνδόξως τὰ πάντα. Ἐνδυνάμωσον τὴν ἀσθενεῖαν ἡμῶν, διὰ νὰ ἐπιτελῶμεν πιστῶς καὶ μὲ ζῆλον, ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ καθήκοντα, ὅσα διέταξας εἰς ἡμᾶς· καθὼς πληροῦσιν ἐν οὐρανῷ τὴν θέλησιν σου οἱ καθαροὶ καὶ ἅγιοι Ἄγγελοι ⁽¹²⁴⁾.

Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον ⁽¹²⁵⁾.

Ἀλλ' ἐπειδὴ εὐρισκόμεθα ἔτι εἰς τὴν παροῦσαν ἐπίπονον καὶ μοχθηρὰν ζωὴν, καὶ δὲν ἐξεδύθημεν ἀκόμῃ τὸ σκῆνωμα τῆς σαρκὸς, τὸ τόσον ἀσθενὲς καὶ ἀδύνατον, ἐπίβλεψον ἐν εὐμενείᾳ τὸ ἀσθενὲς αὐτὸ μέρος τῆς ἡμετέρας οὐσίας. Δὸς ἡμῖν ὅ,τι εἶναι ἀναγκαῖον εἰς ταύτην τὴν πρόσκαιρον ζωὴν. Χάρισαι ἡμῖν εὐκράτους καὶ

122) Πράξ. κ', 14.

123) Ῥωμ. ιβ', 2.

124) Ψαλμ. ρμγ', 10. 103. 21.

125) Ὁ Σωτὴρ παραγγέλλει ἐνταῦθα νὰ ζητῶμεν τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἥγουν τοσοῦτον μόνον, ὅσος ἀρκεῖ εἰς τροφὴν τῆς σήμερον ἡμέρας· διὰ νὰ μᾶς διδάξῃ καὶ νὰ μὴ μεριμνῶμεν περὶ τῆς αὔριον (Ματθ. ε', 84.) καὶ νὰ ἤμεθα ὀλιγαρκεῖς (Α', Τιμόθ. ε', 8. καὶ Περσιμ. λ', 8.) Καὶ ἀγκαλὰ ἡ αἰτήσις αὕτη φαίνεται νὰ ἀρμόζῃ περισσότερον εἰς τοὺς πτωχοὺς, χρεωστοῦσι μὲ ἕλὸν τοῦτο καὶ

καρποφόρους καιρούς. Πλήθυνον τοὺς καρποὺς τῆς γῆς. Εὐλόγησον τοὺς κόπους καὶ τὴν τροφὴν ἡμῶν. Δὸς ἡμῖν ὑγίαν σῶματος, διὰ νὰ γνωρίσωμεν ἐκ τούτου, ὅτι σὺ εἶσαι ἡ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ, καὶ ὅτι χωρὶς τῆς εὐλογίας σου ματαία εἶναι ἡ ἐπιμέλεια, μάταιοι οἱ κόποι καὶ αἱ μέριμναι ἡμῶν (126).

Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν (127).

Ἐπειδὴ λαμβάνομεν παρὰ σοῦ ἀναριθμήτους εὐεργεσίας, εὐχαριστοῦμέν σε ὡς δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ· ἀλλ' ὅχι κατ' ἀξίαν. Ἡμεῖς παραβαίνομεν καθ' ἐκάστην τὸν σωτηριῶδη σου νόμον, καὶ δὲν ὑποτασσόμεθα εἰς τὸ ἄγιόν σου θέλημα· ἡμεῖς κακομεταχειριζόμεθα τὰς δωρεάς σου καὶ παροργίζομεν σὲ τὸν ἀγαθὸν ἡμῶν Δημιουργόν· ἡμεῖς εἴμεθα ὀφειλέται σου, καὶ ἄξιοι τῆς δικαίας σου ὀργῆς διὰ τὰς παραβάσεις ἡμῶν· ἀλλὰ Κύριε! Μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τῶν δούλων σου, ὅτι οὐ δικαιοθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν (128). Συγχώρησον ἡμῖν, κατὰ τὴν ἄφατόν σου εὐσπλαγχνίαν, ὅλας ἡμῶν τὰς ἁμαρτίας, διὰ τὴν ἔπειρον ἀξιομισθίαν, καὶ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Σταυροῦ ἐκχυθὲν αἷμα τοῦ ἀγαπητοῦ καὶ μονογενοῦς Υἱοῦ σου, τοῦ πολυτίμου ἡμῶν μεσίτου, Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ ση-

οἱ πλούσιοι νὰ τὴν λέγωσι· διότι δὲν τοὺς ὠφελεῖ τίποτε πρὸ νὰ ἔχωσι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον, ἂν δὲν ἔχωσι καὶ τὴν ὑγίαν τοῦ σώματος, ἥτις εἶναι ἀναγκαία εἰς τὸ νὰ τὸν φάγωσιν, ἢ τὴν εὐμένῃ τοῦ Θεοῦ προστασίαν, ὅστις δύναται νὰ τοὺς τὸν σερήσῃ, Σειράχ. ε', 1.

126) Ἰδε Ψαλ. ρκζ', α, 2.

127) Καὶ αὕτῃ ἡ αἵτησις ἄρμοζει ἐπίσης εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους· διότι δὲν εἶναι κἀνένας ἀναμάρτητος, Ἐκκλησ. ζ', 20 Α, Ἰωάν. α, 8—10. ὅς τις ὅμως δὲν συγχωρεῖ εἰς τοὺς ἄλλους τὰ ἁμαρτήματα, ἅς μὴ τολμᾷ νὰ λέγῃ ταύτην τὴν αἵτησιν· ἐπειδὴ καταδικάζει αὐτὸς ἑαυτὸν καθὼς ὁ πονηρὸς ἐκεῖνος δοῦλος, ὅς τις δὲν ἠλέησε τὸν σύνδουλόν του, Ματθ. ιη', 27—28. Ἰδε καὶ αὐτ. γ', 14. 14. Α', Τιμ. β', 8. Ἰακώβ. β', 13. 128) Ψαλμ. ρμγ', 2.

μείον τῆς εὐγνωμοσύνης ἡμῶν, ἀπεφασίσαμεν σταθερῶς, νὰ ἀφήσωμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τοὺς ὀφειλέτας ἡμῶν τὰ ὀφειλήματα, καὶ νὰ συγχωρήσωμεν μετὰ χαρᾶς καὶ ἐξ ὅλης ἡμῶν τῆς καρδίας, ὅσας ὕβρεις καὶ βλάβας ἐλάβομεν παρ' ἄλλων, διὰ τὸ ὁποῖον δὸς ἡμῖν τὴν ἐοήθειαν καὶ χάριν σου.

Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ρῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ ⁽¹²⁹⁾.

Ἄφες ἡρῖν ὅχι μόνον τὰς ἁμαρτίας, ὅσας μέχρι τοῦ νῦν ἐπράξαμεν, ἀλλὰ καὶ φύλαξον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νὰ πέσωμεν πάλιν εἰς ἄλλας. Γνωρίζεις τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν, καὶ πόσον εἴμεθα ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸ κακόν. Βλέπεις τίνι τρόπῳ περιφερόμεθα ἔνθεν κἀκεῖθεν, ἀπὸ τὰ κύματα τῆς δυστυχίας καὶ θλίψεως, εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ παρόντος κόσμου. Ὁ διάβολος, ὁ κόσμος, ἡ σὰρξ

129) Ἡ λέξις τοῦ πονηροῦ εὐρίσκεται καὶ Ἰωάν. ιζ', 13. Β', Θεσσαλ. γ', 3. καὶ σημαίνει ἢ τὴν ἁμαρτίαν (οὐδετέρως), ἢ τὸν πονηρὸν (ἀρσενικῶς), ἡγουν τὸν διάβολον, ὅστις ὡς λέων ὠρυόμενος περιπατεῖ, ζητῶν, τίνα καταπίῃ Α', Πέτρ. ε', 8. Εἶναι δὲ εἰ πειρασμοὶ διττοί· οἱ μὲν πρὸς δοκιμὴν, οἱ δὲ πρὸς ἀπάτην. Οἱ πρῶτοι εἶναι ἐκ τοῦ Θεοῦ· οὕτως ἐπείρασε τὸν Ἀβραάμ, ζητήσας παρ' αὐτοῦ τὸν Ἰσαὰκ εἰς θυσίαν, καὶ οὕτω πειράζει πολλάκις τοὺς πιστοὺς διὰ πολυτρόπων θλίψεων. Ἡμεῖς δεόμενοι νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς τούτους, δὲν παρακαλοῦμεν νὰ μὴ στείλῃ παντάπασι πειρασμοὺς εἰς ἡμᾶς, ἐπειδὴ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον ἐν ὅσῳ εὐρισκόμεθα εἰς τοῦτον τὸν κόσμον· ἀλλὰ τὸν ἰκετεύομεν νὰ μὴν ᾔναι πειρασμοὶ βαρύτατοι, καὶ τοιοῦτοι ὥστε νὰ ὑποκύβωμεν εἰς αὐτοὺς Α', Κορινθ. ι. 13. Οἱ δεύτεροι, ἡγουν οἱ πρὸς ἀπάτην πειρασμοὶ εἶναι ἐκ τοῦ διαβόλου (Ματθ. δ', 1. Β', Κορινθ. θ', 11). Τοῦ κόσμου (Παροιμ. α', 10). Καὶ τῆς σαρκὸς (Ἰακώβ α', 14)· τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ νικήσωμεν μὲ τὴν πίστιν (Ἑβρ. ζ', 16), τὴν θεοσέβειαν (Ἰακώβ. δ', 7.) καὶ τὴν προσευχὴν (Ματθ. κς', 41). παρακαλοῦντες τὸν Θεὸν νὰ μὴ μᾶς εἰσενέγκῃ εἰς αὐτούς. Τοῦτο δὲ σημαίνει, νὰ μὴ συγχωρήσῃ νὰ ἔλθωμεν εἰς αὐτούς, ἢ ἀφ' οὗ τὸ συγχωρήσῃ, νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ καὶ νὰ νικηθῶμεν ὑπ' αὐτῶν· ἐπειδὴ ὁ Θεὸς δὲν πειράζει κανένα πρὸς ἀπάτην, μήτε κανένα παρακινεῖ πρὸς τὸ κακόν Ἰδε Ἰακώβ. α', 13.

ἡμῶν καὶ τὸ αἶμα ⁽¹³⁰⁾ μᾶς σύρουσιν εἰς τὸ κακὸν με-
τὴν ἀπάτην καὶ πανουργίαν, μὴ μᾶς ἀφήσῃς, εὐσπλαγ-
χνε Θεέ! νὰ συλληφθῶμεν εἰς τὰς παγίδας των, ἢ νὰ
κτυπηθῶμεν ἀπὸ τὰ πειραστικά των βέλη· διὰ νὰ μὴ
θριαμβεύσῃ καθ' ἡμῶν, ὡς νικηταί. Ἄν ὅμως θέλῃς ἀπὸ
πατρικὴν ἀγάπην, καὶ πρὸς διόρθωσιν ἡμετέραν, νὰ
μᾶς εἰσενέγκῃς εἰς πειρασμόν, γεννηθήτω τὸ θέ-
λημα σου· στήριξον ὅμως τὴν ἀδυναμίαν ἡμῶν μετὴν
παντοδύναμόν σου χεῖρα, διὰ νὰ μὴν ἀποκάμωμεν εἰς
τὸν σωτήριον τοῦτον ἀγῶνα. Ἄς φθάσῃ ἡ δύναμίς σου
εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ἀδυναμίας.

Ὅτι σοῦ ἐστὶν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ
ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν!

Πιστεύομεν, καὶ εἴμεθα βέβαιοι, Πάτερ οὐράνιε! ὅτι
δὲν θέλει ἀποστραφῆς τὴν προσευχὴν ἡμῶν. Ὡς παν-
τοδύναμος, δύνασαι, καὶ ὡς πανάγαθος, θέλεις νὰ δώ-
σῃς εἰς ἡμᾶς πᾶν ἀγαθόν. Μᾶς ἐβεβαίωσας εἰς τὸ Εὐαγ-
γέλιον ⁽¹³¹⁾, ὅτι θέλει λάβωμεν ὅσα ζητήσωμεν παρὰ σοῦ
ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀγαπητοῦ σου Υἱοῦ. Σὲ
παρακαλοῦμεν δὲ ὡσαύτως, δι' ὅσα ἀγαθὰ δίδεις εἰς ἡμᾶς,
νὰ δίδηται ἡ δόξα ὅχι εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' εἰς τὸ ὄνομά σου
⁽¹³²⁾. Ἀμήν!

Προσευχὴ ἐθνική.

Κύριε Θεέ μου! εὐχαριστῶ σοι ἐξ ὅλης καρ-
δίας, ὅτι μέ ἡγείρας ἐκ τοῦ ὕπνου ὑγιῇ καὶ σῶον.
Σὺ διέλυσας τὸ σκότος τῆς νυκτός, καὶ ἔδωκας
πάλιν τὸ ποθούμενον φῶς εἰς τὴν παροῦσαν ἡ-
μέραν. Παρακαλῶ μέ πίστιν ὀρθήν, διάλυσον τὸ
σκότος τῆς ἀγνοίας καὶ τῶν παθῶν μου· καὶ φώ-
τισον τὸν νοῦν, καὶ τὴν θέλησίν μου μετὰ τὸ φῶς

130) λινίττεται ἴσως τὸ Ἐφεσ. ε', 12.

131) Ἰωάν. ιε', 23. Καὶ ἀλλαχοῦ.

132) Ψαλμ. ριέ, οὗ ἡ ἀρχὴ, Μὴ ἡμῖν, Κύριε, μὴ ἡμῖν, ἀλλ' ἡ
τῷ ἐνόματί σου δὸς δόξαν.

τῆς παντοκρατορικῆς χάριτός σου. Ἐνίσχυσόν με, Δέσποτα, τὸν δοῦλόν σου, διὰ νὰ ἀρχίσω προθύμως τὴν ἐργασίαν τῆς κλήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν με διώρισας· καὶ φώτισόν με νὰ ἐξετάζω ἐπιμελῶς καὶ νὰ μανθάνω τὰ κεκρυμμένα μυστήρια τοῦ ἁγίου σου νόμου, καὶ νὰ ἐπικαλοῦμαι καθ' ἐκάστην μετὰ χαρᾶς τὸ ἅγιόν σου ὄνομα. Πάτερ ἡμῶν κ.τ.λ.

Προσευχὴ πρὸ τοῦ ὕπνου.

Παντοδύναμε Θεέ! ἐπειδὴ ἔζησα μέχρι τῆς παρούσης νυκτός διὰ τῆς πανσόφου καὶ παναγάθου προνοίας σου· εὐχαριστῶ σοι δι' ὅσας εὐεργεσίας ἔλαβον σήμερον ἀπὸ τὴν εὐσπλαγχνόν σου χεῖρα, καὶ μετανοῶ ἐξ ὅλης καρδίας, δι' ὅλας τὰς ἁμαρτίας, τὰς ὁποίας ἔπραξα· καὶ δέομαί σου νὰ μὲ σκεπάσῃς εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ὕπνου μὲ τὴν ἁγίαν σου σκιάν, καὶ νὰ μοὶ δώσῃς τὴν χάριν νὰ συλλογίζωμαι πάντοτε τὴν αἰώνιον ἐκείνην ἀνάπαυσιν, τὴν ὁποίαν ἡτοίμασας εἰς ἐκείνους, ὅσοι σὲ ἀγαπῶσι, καὶ τῆς ὁποίας ἀξιώσων καὶ ἐμέ Δέσποτα.

Προσευχὴ πρὸ τῆς βρώσεως.

Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων εἰς σὲ ἐλπίζουσι (Κύριε), καὶ σὺ δίδως τὴν τροφήν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ. Ἀνοίγεις σὺ τὴν (εὐσπλαγχνόν) χεῖρά σου, καὶ ἐμπιπλᾷς πᾶν ζῶον εὐδοκίας ⁽¹³³⁾.

Προσευχὴ μετὰ τὴν βρώσιν.

Εὐχαριστῶ σοι Χριστέ ὁ Θεός μου! ὅτι ἐνέπλησάς με τῶν ἐπιγείων σου ἀγαθῶν· μὴ ὕστερήσης με καὶ τῆς ἐπουρανίου σου βασιλείας.

ΤΕΛΟΣ.

133) Ψαλμ. ραί, 1ῃ. 16. Τὸ Γερμανικὸν (συμφώνως μὲ τὸ Ἑβραϊκόν) ἔχει πᾶν ζῶν μετ' εὐδοκίας ἢ ἐν εὐδοκίᾳ.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ

ΜΕΛΧΙΣΕΔΕΚ

ΠΡΟΣΦΩΝΗΘΕΙΣΑ

ΤΗ ΑΥΤΟΥ ΚΑΙΣΑΡΙΚΗ ΥΨΗΛΟΤΗΤΙ

Ἐν ἔτει αψξδ'. μηνὶ Νοεμβρίῳ.

Ὑψηλότατε καὶ Γαληνότατε!

ΜΙΑΝ ἀξίεπαινον κλίτιν καὶ ἐπιθυμίαν πάντοτε
ἐκατάλαβα εἰς τὴν Σὴν Αὐτοκρατορικὴν Ὑψηλότητα, νὰ
ἡξέυρη τίς ἦν ὁ Μελχισεδέκ, διατὶ ὀνομάζεται χωρὶς πα-
τέρα, χωρὶς μητέρα, χωρὶς γενεαλογίαν καὶ τ. λ. Διὰ
νὰ εὐχαριστήσω μίαν τοιαύτην εὐσεβῆ, καὶ ἐπαινετὴν
ἐπιθυμίαν, ἐστοχάσθην χρέος μου νὰ προβάλω, ὀδηγού-
μενος ἀπὸ τὴν ἁγίαν Γραφὴν, καθαρῶς καὶ ἐν βραχυ-
λογίᾳ, ὅσον τὸ κατὰ δύναμιν, εἰς ταύτην τὴν πραγμα-
τείαν ὅ,τι ἀνήκει τῷ Μελχισεδέκ.

Ἡ ἁγία Γραφή μνείαν ποιεῖται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ,
ὅσον ἐγὼ ἡξέυρω, εἰς τρεῖς μόνον τόπους· πρῶτον εἰς
τὴν Γένεσιν κεφ. ιδ', 18. δεύτερον εἰς τὸν ψαλμὸν ρθ',
4. καὶ τρίτον εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολήν.

Ἡ Γένεσις γράφει, πῶς ὅταν ὁ ἑνδοξος Πατριάρχης
Ἀβραάμ ἐπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκόν του, ἀφ' οὗ ἐνίκησε
τοὺς ἐχθρούς· ὁ Μελχισεδέκ (τὸν ὁποῖον ἡ ἁγία Γραφή,
εἰς τὸν αὐτὸν τόπον, ὀνομάζει βασιλέα Σαλήμ, καὶ ἱε-
ρέα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ἰψίστου) προϋπήντησε τὸν Ἀβραάμ
• μὲ ἄρτους, καὶ οἶνον, τὸν εὐλόγησεν ὡς ἱερεὺς τοῦ Ἰ-
ψίστου, παρχκαλῶν διὰ αὐτὸν τὴν αἰώνιον ἐπίσκεψιν

τοῦ Παντοδυνάμου, καὶ εὐχαριστῶν δι' αὐτὸν τὸν Θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Ὁ Ἀβραάμ τόσον σέβας ἔδειξε πρὸς τὸν Μελχισεδέκ διὰ ταύτην τὴν προὑπάντησιν, ὅπου τοῦ ἐπρόσφερε τὸ δέκατον ἀφ' ὅ,τι ἐκούρσευσεν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ οὕτω ἀναμφιβόλως ἐφανέρωσε πῶς τὸ ἱερατεῖον ὑπῆρχεν εἰς τὸν Μελχισεδέκ. Τοῦτο μόνον μᾶς λέγει ἡ Γένεσις· δεῦτερον ὁ Προφήτης Δαβὶδ ὠμίλησε περὶ αὐτοῦ εἰς ὀλίγα λόγια εἰς τὸν ψαλμὸν ρθ', ὅπου κατὰ τὴν ἐξήγησιν τοῦ Εὐαγγελίου, προμηνύων τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου, δεικνύει ἔξω ἀπὸ τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ βασιλέως, σημειωμένον ἀπὸ ταῦτα τὰ λόγια «Ράβδον »δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, καὶ κατακυριεύει ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου» πῶς θέλει εἶναι καὶ ἱερεὺς, λέγων, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν »τάξιν Μελχισεδέκ'» ἰδοὺ ὁ δεῦτερος τόπος τῆς Γραφῆς ὅπου ὁμιλεῖ διὰ τὸν Μελχισεδέκ, ἀλλὰ διατί; δὲν φαίνεται.

Εἰς τὸν τρίτον τόπον, ὁ Ἅγιος Παῦλος διεξοδικώτερον περιλαμβάνει περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, εἰς τὴν πρὸς Ἑβρ. κεφ. Ε, ΣΤ', Ζ', ὅπου εὐρίσκει ἓνα πνεῦμα ἄξιον δι' αὐτὸν, καὶ ἄξιον διὰ τὴν οὐράνιον σοφίαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ εἰς τὴν ὁμοιότητα τοῦ ἱερατείου αὐτοῦ, καὶ τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ νὰ καταλάβωμεν τὸ νόημα τοῦ Ἁγίου Παύλου, καὶ διὰ νὰ νοήσωμεν ἐντελέστερα τὸ ὑποκείμενον τῆς ὑποθέσεώς μας, πρέπει νὰ ἡξεύρωμεν, μὲ τίνα γνώμην ἔγραψεν ὁ Ἅγιος Παῦλος ταύτην τὴν ἐπιστολήν· αὐτὸς ἔγραψε πρὸς Ἰουδαίους, δηλαδὴ πρὸς ἓνα γένος ὁποῦ ὑπερκσπίζετο μὲ ἐνθερμον ζῆλον τὸν νόμον του, οὐχὶ μόνον τὸν ἠθικόν (τὸν ὁποῖον ἡμεῖς δὲν ἀπορρίπτομεν), ἀλλὰ καὶ τὸν τελετικόν, δηλαδὴ τὰς ἱεράς τελετάς, τῶν ὁποίων αἱ πρώτισται ἦσαν αἱ προσφοραὶ τῆς θυσίας διαφόρων ζώων, ὁποῦ οἱ ἱερεῖς ἐθυσίαζον ἐπὶ τῆς τραπέζης, μὲ τὴν ἐκχυσιν τοῦ αἵματος, καὶ ἐπρόσφερον τῶ

Θεῶ. Οἱ Ἰουδαῖοι ὑπερχσπίζοντο μὲ ἰσχυρογνωμίαν τοιαύτας τελετάς, καὶ δὲν ἠθέλησαν νὰ πιστεῦσαι πῶς ἔμελλον μίαν ἡμέραν νὰ τελειώσωσι· λοιπὸν ἀνάγκη ἦτον, νὰ τοὺς ἐλευθερώσῃ ὁ Ἅγιος Παῦλος ἀπὸ τοιαύτην πλάνην, καὶ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ μὲ τὴν παλαιὰν Διαθήκην, τὴν ὁποῖαν οἱ Ἰουδαῖοι ἔτι ἀκολουθοῦσαν, πῶς αἱ θυσίαι δὲν ἐχρησίμευον πάρεξ εἰς ἓνα καιρὸν· καὶ προσέτι πῶς οἱ ἱερεῖς, ὁποῦ τὰς ἐπρόσφεραν, ἦσαν διὰ καιρὸν· καὶ ἐπομένως αἱ λοιπαὶ ὁποῦ ἐθεμελιούντο εἰς τὸ αὐτὸ ἱερατεῖον ἔπρεπε μὲ τὸν καιρὸν νὰ τελειώσωσιν· ὥς ἰδῶμεν τίνα τρόπον γράφει πρὸς αὐτούς.

Ὁ Ἅγιος Παῦλος συμφωνεῖ μὲ τοὺς Ἰουδαίους, πῶς τὸ ἱερατεῖον ἐδιατάχθη ἀπὸ τὸν Θεόν, καὶ πῶς λαθὼν τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀπὸ τὸν Ἀκρῶν, ὠνομάζετο ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀκρῶν· συμφωνεῖ ἔτι, πῶς οἱ Ἰουδαῖοι ἔπρεπε νὰ προσφέρωσι θυσίας μὲ ἔκχυσιν αἵματος, κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Θεοῦ. Ὑστερον ἀρχινᾷ νὰ τοὺς ἀποδείξῃ, πῶς αὐταὶ αἱ θυσίαι δὲν ἐδύναντο ἀφ' ἑαυτοῦ των νὰ ἐξιλεώσωσι τὸν Θεόν, καὶ νὰ ἐξαλείψωσιν ἁμαρτίας, καὶ πῶς ἦσαν διατεταγμέναι διὰ καιρὸν, καὶ ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα δικαιολογήματα.

Α'. Πῶς τὸ αἷμα τῶν ζώων, π. χ. ἐνὸς τράγου, ἢ μόσχου, ἰσχύει νὰ ἐξαλείψῃ ἁμαρτίας, ἀντίσταται εἰς τὸ ὀρθὸν λογικόν, διότι μὴ οὕτω ἡ ἁμαρτία ὕλική, δὲν δύναται νὰ ἐξαλειφθῇ ἀπὸ τι ὑγρὸν· προσέτι δὲν εἶναι ἄξιον τῆς Θείας μεγαλειότητος, τὸ νὰ βλέπῃ νὰ χύνηται τὸ αἷμα ἐνὸς ζώου, καὶ νὰ μεταβάλληται ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ εἰς εὐσπλαγχνίαν· κεφ. ι, 4.

Β'. Τὰ διὰ Θείας ἐμπνεύσεως γεγραμμένα βιβλία, τὰ ὁποῖα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς ἅγια εἶχον φανερώς, προεῖπον πῶς τὸ ἱερατεῖον, καὶ ἐπομένως πᾶσαι αἱ τελεταὶ ἔπρεπε νὰ λάβωσι τέλος· μεταξὺ τῶν μαρτυριῶν τῆς ἀγίας Γραφῆς, ἔλαβεν ὁ Ἀπόστολος διὰ ἀπόδειξιν τὰ λόγια τοῦ Δαυὶδ, «Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ»· ὁμολογοῦσιν οἱ ἴδιοι Ἰουδαῖοι,

πῶς ταῦτα τὰ λόγια, καὶ σχεδὸν ὅλος ὁ ψαλμὸς προεικονίζει διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὸν Μεσσίαν ὁποῦ αὐτοὶ ἐπρόσμενον. Αὐτὰ τὰ λόγια ἀποδίδουσι καθαρῶς εἰς τὸν Μεσσίαν τὸ ἱερατεῖον, οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν, οὐχὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Ἀαρὼν, ὁποῦ τότε εἶχον οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, περὶ τοῦ ὁποίου ὀλίγην ἔννοιαν εἶχον ὅθεν ὁ Ἀπόστολος συμπεραίνει δικαίως, πῶς δὲν ἦτον ἀναγκαῖον νὰ προεικονίσῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν στερέωσιν ἐνὸς νέου ἱερατείου κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἂν τὸ ἱερατεῖον κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν ἔπρεπε μετὰ τῶν Ἰουδαίων νὰ μένῃ πάντοτε· ἰδοὺ τὰ αὐτὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου «Εἰ μὲν οὖν τελείωσις διὰ τῆς Λευϊτικῆς ἱερωσύνης ἦν (ἡ τοῦ Ἀαρὼν ὁποῦ εἶναι τὸ αὐτὸ, ὁ γὰρ Ἀαρὼν ἐκ τοῦ Λευὶ κατήγετο), τίς ἔτι χρεῖα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἕτερον ἀνίστασθαι ἱερέα, καὶ οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν λέγεσθαι;» κεφ. ζ', 11.

Μὲ αὐτὰς τὰς μαρτυρίας ἀποδείκνυσι φανερώς ὁ Ἀπόστολος, πῶς ἡ ἱερωσύνη τῶν Ἰουδαίων καὶ αἱ τελεταὶ τῶν θυσιῶν δὲν ἐδύναντο νὰ μείνωσι πάντοτε, ἀλλ' ἔπρεπε κατὰ τὰ λόγια τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μὲ τὸν καιρὸν νὰ δώσωσι τόπον εἰς μίαν ἄλλην ἐκλεκτοτέραν, δηλαδή εἰς τὴν ἱερωσύνην κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ.

Ὑστερον ἐξηγεῖ ὁ Ἀπόστολος, πῶς τοῦτος ὁ αἰώνιος ἱερεὺς κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ εἶναι ὁ Σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἡ ὁμοίωσις τῆς ἱερωσύνης τοῦ Μελχισεδέκ ἐπληρώθη κατ' ἀκρίβειαν εἰς τὸν Χριστόν.

Βεβαιοῖ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προσφορὰν του, ὡς ἄμωμος θυσία πρὸς τὸν Θεόν, ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ Σταυροῦ, ἵνα πλύνῃ τὴν συνείδησίν μας ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας, καὶ νὰ μᾶς δεῖξῃ μίαν ἀληθινὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα.

Καλεῖ αἰώνιον αὐτὴν τὴν ἱερωσύνην.

Α'. Διὰ τί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ δώσῃ τόπον εἰς ἄλ-

λην ιερωσύνην· διότι δὲν εἶναι διάδοχος ὁμοιος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς τὴν ιερωσύνην.

Β'. Διότι διὰ τοιαύτης ιερωσύνης, ἡ ὑπὲρ ἡμῶν θυσία προσφερομένη ἔχει τοιαύτην ἰσχύν, καὶ ἐνέργειαν, ὅπου ὁ οὐράνιος Πατήρ συγχωρεῖ πάσας τὰς ἁμαρτίας, διὰ τὰς ἀξίας τῆς, ὅταν διὰ πίστεως προσαρμόττωνται· διὰ τοῦτο καθὼς τοιαύτη θυσία δὲν εἶναι ἀναγκαῖον νὰ προσφερθῇ ἐκ δευτέρου, οὕτω τοιαύτη ιερωσύνη θέλει μέινῃ αἰωνίως.

Γ'. Διότι οἱ ἄλλοι ἱερεῖς, ὡς θνητοὶ, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ μένωσιν αἰωνίως, καὶ ὁ Χριστὸς, αἰωνίως μένων, ἔχει μίαν ιερωσύνην αἰώνιον· κεφ. ζ', 24. Τέλος πάντων ἐξήγησεν ὁ Ἀπόστολος, διατὶ ἡ ιερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦν κατὰ τάξιν καὶ ὁμοίωσιν τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ οὐχὶ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρών. Παραβάλλει τὴν ιερωσύνην τοῦ Χριστοῦ μὲ ἐκείνην τοῦ Μελχισεδέκ, καὶ οὐχὶ μὲ τὴν τοῦ Ἀαρών, κατὰ τὸ ἐπόμενον· ὁ Χριστὸς ἱερεὺς, ὁ Μελχισεδέκ ἱερεὺς, ὁ Ἀαρών ἱερεὺς, εἰς τοῦτο μόνον εἶναι ὅμοιοι.

Ἀλλ' οὐχὶ μόνον ἱερεὺς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ βασιλεὺς ὅπου πνευματικῶς βασιλεύει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του, ὁ Μελχισεδέκ ὁμοίως καὶ ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς, ὁ δὲ Ἀαρών μόνον ἱερεὺς, διότι ἡ βασιλεία ἦτον μόνον εἰς τὴν φυλὴν τοῦ Ἰούδα, καὶ οὐχὶ τοῦ Λευί.

Ἡ ιερωσύνη τοῦ Χριστοῦ ὑφίστατο, νὰ προσφέρῃ οὐχὶ ζῶα εἰς θυσίαν, καθὼς βέβαιον εἶναι πῶς ὁ Μελχισεδέκ δὲν ἐπρόσφερε ποτὲ ὡς ἱερεὺς θυσίας ζώων, ἀλλ' ἡ ιερωσύνη τοῦ Ἀαρών ἀπαιτοῦσεν ἐξ ἀνάγκης τὴν προσφοράν τῶν ζώων.

Ἡ ἀγία Γραφή θεωρεῖ τὸν Μελχισεδέκ ὡς ἀληθινὸν ἱερέα, ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἐκατάγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευί, εἰς τὴν ὁποίαν ἦτον ἡ ιερωσύνη τῆς παλαιᾶς Διαθήκης, διότι οὐδεὶς ἐδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς ταύτην τὴν ιερωσύνην, ἂν πρῶτον δὲν ἀπέδειχε πῶς ἦτον ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευί. Οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἀγκαλὰ ὀνο-

μάζεται ἱερεὺς ἀπὸ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, κατὰ τὴν ἀνθρώπινον φύσιν, δὲν ἐκατάγεται ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευῖ, ἀλλὰ τοῦ Ἰούδα, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἐπλησίαζεν εἰς τὸ θυσιαστήριον. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν βέβαια ἦτον ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευῖ. Ἰδοὺ πῶς οὔτε εἰς τοῦτο ἦν ὁμοίωσις μετὰ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν.

Ἡ ἁγία Γραφή σιωπᾷ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Μελχισεδέκ· οὐδὲν βέβαιον περὶ τῶν προγόνων τοῦ ἀγνοοῦμεν τίς ὁ πατήρ, τίς ἡ μήτηρ, τίνες οἱ συγγενεῖς του, πότε ἐγεννήθη, πότε ἀπέθανε, διὰ τοῦτο εὐκόλως πιστεύει τις πῶς δὲν εἶχε πατέρα, μητέρα, οὔτε γενεαλογίαν, οὔτε ἀρχὴν τῶν ἡμερῶν του, οὔτε τέλος.

Διατὶ ὁ Μελχισεδέκ λέγεται χωρὶς πατέρα καὶ τ.λ.

Ὅθεν δὲν πρέπει ὅμως νὰ συμπεράνῃ τις πῶς δὲν ἦτον ἄνθρωπος· ἰδοὺ ἀπλῶς ὅ,τι εἶπεν ὁ Ἅγιος Παῦλος περὶ Μελχισεδέκ, καὶ ἡ ἁγία Γραφή δὲν ἀναφέρει τὴν γενεαλογίαν του.

Διατὶ ἡ Γραφή σιωπᾷ τὴν γενεαλογίαν τοῦ Μελχισεδέκ.

Δὲν ἀναφέρει ἡ Γραφή τὴν γενεαλογίαν διὰ μεγάλα αἵτια, μάλιστα διὰ νὰ παραστήσῃ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Ἰψίστου ἱερέως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁς, Θεὸς ὢν, δὲν ἔχει γενεαλογίαν, διὸ οὔτε ἀρχὴν, οὔτε τέλος, καὶ εἰς τοῦτο ὁ Μελχισεδέκ παρομοιάζει τῷ Χριστῷ. Ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τὸν Ἀαρὼν, τοῦ ὁποίου τὴν γενεαλογίαν καθαρῶς ἀναφέρει ἡ Γραφή.

Διατὶ ὁ Παῦλος καλεῖ τὸν Μελχισεδέκ χωρὶς πατέρα καὶ τ.λ.

Ἐκ τούτων φαίνεται τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ Ἅγιος Παῦλος, ὅταν ὠνόμασε τὸν Μελχισεδέκ, χωρὶς πατέρα, χωρὶς μητέρα καὶ τ.λ. ὁ σκοπὸς του ἦτο νὰ ἀποδείξῃ μετὰ τὴν σιωπὴν τῆς γενεαλογίας τοῦ Μελχισεδέκ, πῶς ὑπῆρχε μία ἱερωσύνη, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευῖ, καὶ πῶς ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ εἶναι αἰώνιος, ἀγαθὰ καὶ δὲν ἔχει τινὰ συνάφειαν μετὰ τὴν φυλὴν τοῦ

Λευί, καὶ οὕτω νὰ ἀποδείξῃ τοῖς Ἰουδαίοις πῶς ὁ Θεὸς διέταξε μίαν ἄλλην ἱερωσύνην, οὐχὶ ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Λευὶ ἐπομένως τοῦ Ἀαρὼν ἡ ἱερωσύνη, ὅπου ὑπερασπίζονται οἱ Ἰουδαῖοι, πρέπει νὰ δώσῃ τόπον εἰς τὴν διατεταγμένην παρὰ Θεοῦ.

Ἀκολούθησις τῆς ὁμοιότητος μεταξὺ Μελχισεδὲκ καὶ Χριστοῦ.

Δὲν φαίνεται εἰς κανένα μέρος πῶς ὁ Μελχισεδὲκ νὰ ἔλαβε διάδοχον εἰς τὴν ἱερωσύνην· διὰ τοῦτο φαίνεται πῶς ἡ ἱερωσύνη του ὑφίστατο μόνον εἰς αὐτὸν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς δὲν ἔλαβε διάδοχον τῆς ἱερωσύνης, ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν ἔλαβεν.

Ἡ Γραφή δὲν φανερώνει πάρεξ μίαν μόνην ἱερατικὴν πρᾶξιν τοῦ Μελχισεδὲκ, δηλαδὴ πῶς εὐλόγησε τὸν Ἀβραάμ. ὡς ἱερεὺς, καθὼς ὁ Χριστὸς μίαν μόνην πρᾶξιν ἐποίησε· δηλαδὴ ἐπρόσφερε τὸν ἑαυτὸν του εἰς θυσίαν τῷ Θεῷ, καὶ διὰ μιᾶς μόνης προσφορᾶς κατέστησε τελείους ὅσους ἡγίασεν. Ἀλλ' ὁ Ἀαρὼν καὶ οἱ διάδοχοί του ἐχρειάζοντο νὰ προσφέρωσι καθ' ἡμέραν θυσίας, πρῶτον ὑπὲρ ἑαυτῶν, καὶ ὕστερον ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδὲκ ἦτο μία ἀξία τιμιωτέρα ἀπὸ τοῦ Ἀαρὼν, διότι ὁ Ἀβραάμ. ἔλαβεν, οὐχὶ μόνον τὴν εὐλογίαν τοῦ Μελχισεδὲκ ὡς ἱερέως, ἀλλὰ τῷ ἔδωκε καὶ τὸ δέκατον τῶν λαφύρων, καὶ οὕτω τοῦ ἐπρόσφερε τὴν προσήκουσαν τιμὴν τῇ ἱερωσύνῃ. Ἐπειδὴ ὁ Ἀβραάμ ἦν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προήρχετο καὶ ὁ Λευὶ, ὁ πρῶτος ἀρχηγὸς τῆς τοῦ Ἀαρὼν ἱερωσύνης, πρέπει λοιπὸν νὰ εἰπῶμεν πῶς ὁ Λευὶ εὐλογήθη ἀπὸ τὸν αὐτὸν Μελχισεδὲκ μετὰ ὅλους του τοὺς ἀπογόνους ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν, εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ προπάππου τοῦ Ἀβραάμ, ὅστις εἰς σημεῖον ἱερωσύνης τοῦ ἐπρόσφερε τὸ δέκατον· οὕτω, ἡ ἱερωσύνη τοῦ Μελχισεδὲκ ἦν ὅμοιος διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῆς τῇ ἱερωσύνῃ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς ὁ-

ποίας ἀλιθῶς ἡ πρᾶξις ἦν ἀνωτέρα καὶ ἐνεργητικώ-
τερα ἀπὸ ὅλας τὰς προσφορὰς τῶν θυσιῶν τοῦ Ἀαρὼν.

Ἐκ τῶν ρηθέντων καὶ ὁμοίων ἐτέρων μαρτυριῶν
(διότι χάριν τῆς βραχυλογίας τὰς ἀποσιωπῶ) συμπε-
ραίνει ὁ Ἅγιος Παῦλος, πῶς ἡ ἱερωσύνη τοῦ Ἀαρὼν πρέ-
πει νὰ τελειωθῇ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τὴν αἰώνιον, τοῦ
Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐπομένως ὁ τελετικὸς νόμος, κρε-
μάμενος ἀπὸ τὴν ἱερωσύνην τοῦ Ἀαρὼν, ἔπρεπε νὰ τε-
λειώσῃ· διότι, κατὰ τὰ λόγια τοῦ Ἀποστόλου, ἡ ἱερω-
σύνη μεταφερομένη, πρέπει ἐξ ἀνάγκης καὶ ὁ τελετι-
κὸς νόμος νὰ μεταφερθῇ. κεφ. ζ', 12.

Ἀπὸ ταύτην τὴν βραχεῖαν πραγματεῖαν δύναται ἡ Αὐ-
τοκρατορικὴ Ὑψηλότης Της, κατὰ τὴν χάριν ὅπου ἔλαβε
παρὰ Θεοῦ, δύναται, λέγω, νὰ ἰδῇ διὰ ποίαν αἰτίαν ὁ
Μελχισεδεκ λέγεται χωρὶς πατέρα, καὶ χωρὶς μητέρα
καὶ τ.λ. καὶ ἐνταύτῳ θέλει θαυμάσει εὐλαβῶς τὰ ἀ-
κατανόητα μυστήρια τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Ἐπι-
θυμῶ ὅμως νὰ ψάλλῃ πάντοτε ἡ Ὑψηλότης Της μετὰ
χαρᾶς τοῦτον τὸν στίχον τοῦ Δαυὶδ.

«Ὅτι σὺ φωτιεῖς λύχνον μου Κύριε, ὁ Θεὸς φωτιεῖς τὸ σκότος».

Μένω μὲ βαθὺν σέβας

ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ

Ταπεινὸς καὶ ἐλάχιστος δοῦλος

ΠΛΑΤΩΝ.

ΑΠΟΚΡΙΣΙΣ

ΤΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗΣ ΑΥΤΟΥ ΥΨΗΛΟΤΗΤΟΣ.

Πρὸς τὸν Συγγραφέα τῆς παρούσης πραγματείας.

Εὐλαβέστατε Πάτερ!

ΜΕ ἄκραν μου εὐχαρίστησιν ἀνέγων τὴν ὑμετέραν Πραγματείαν περὶ τοῦ Μελχισεδέκ, τὴν νομίζω ὡς μίαν ἀπόδειξιν τῆς εἰλικρινότητος, καὶ ἀπλότητος μετὰ τὴν ὁποίαν μοι ἐξήγησες τὴν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν, εὐρίσκω εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις θεμελιώδεις, ἀξίας ἑνὸς σπουδαίου ἀνθρώπου, διὰ τῶν ὁποίων ἐκθέτεις τὰς Θείας ἀληθείας· ἠξέυρω πῶς ἔχεις σταθερὰν γνώμην νὰ ἀποδείξης τὴν ὁμοιότητα, καὶ συμφωνίαν τῶν δογμάτων, καὶ ἔργων ὁποῦ ἀναφέρει ἡ ἁγία Γραφή, μετὰ μίαν φυσικὴν κρίσιν, καὶ νὰ τὰ βεβαιώσῃς μετὰ ἀποδείξεις τοῦ ὁρθοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου· τοιοῦτον μέσον εἶναι τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἁρμοδιώτερον διὰ νὰ σπαρθῇ μετὰ καρποφορίαν ὁ Θεὸς σπόρος εἰς τὰς καρδίας, καὶ νὰ φυτρώσῃ καὶ νὰ πολλαπλασιασθῇ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Αἱ ἐπιστῆμαι αὐξήσαν, καὶ ἔγινον σχεδὸν τέλει· ἀφ' οὗ ὁ Καρτέσιος, ἐκεῖνος ὁ ἐνθερμος ὑπερασπιστὴς τῆς ἀληθείας, ἐλευθερούμενος ἀπὸ τὴν σκλαβίαν τοῦ Ἀριστοτέλους, ἤγαγε τοὺς περιέργους νόας εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας. Ἐλάμψε τότε ἓνα νέον φῶς, αἱ ἐπιστῆμαι ἐφάνησαν μετὰ ὅλην τὴν θελκτικὴν λάμψιν, καὶ ἔσφαραν πρὸς τοῦ λόγου τοὺς πλῆθος προσηλύτων, τοὺς ὁποίους εἶχε ξεμακρύνῃ πρότερον τὸ σκότος τὸ διαχυμένον ἐπάνω εἰς πᾶσαν ἐπιστήμην καὶ μάθησιν. Εἰς τοῦτον μας τὸν εὐτυχῇ αἰῶνα, χωρὶς νὰ ἐπαριθμῇσιν τοὺς ἐπαγγελματινοὺς σοφοὺς, δὲν εὐρίσκεται σχεδὸν εἰς

καλοεκτηραμμένος ὁποῦ νὰ μὴ σύρεται ἀπὸ τὰ θέλ-
γητρα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ νὰ μὴν ἀφιερώνη ἓνα μέ-
ρος τοῦ καιροῦ του εἰς αὐτάς. Ἐξω ἀπὸ τὰς χάριτας καὶ
ἡδονὴν ὁποῦ πάντοτε συνοδεύουσι τὰς ἐπιστήμας, προ-
έρχεται καὶ ἓνα ἄλλο ὄφελος, τὸ ὁποῖον καὶ ἐμπρά-
κτως ἐδοκίμασαν οἱ παρξεληλυθότες αἰῶνες. Ὁ σοφὸς Βα-
σιλεὺς Σολομὼν λέγει «Πλήθος σοφῶν σωτηρία κόσμου,
»καὶ βασιλεὺς φρόνιμος εὐστάθεια δήμου.» κεφ. 5'. 24.
καὶ κατωτέρω «Πᾶς ὁ χρυσὸς ἐν ὄψει αὐτῆς (τῆς σο-
»φίας) ψάμμος ὀλίγη, καὶ ὡς πηλὸς λογισθήσεται ἄρ-
»γυρος ἐναντίον αὐτῆς.» ὅμως αὐτὸς ἐννοεῖ μὲ τὸ
ὄνομα σοφίας τὴν γνῶσιν ξετυλιγμένην ἀπὸ τὴν
ἀνθρώπινον ἀγχίνοιαν. Δὲν εἶναι κατὰστασις ὁποῦ νὰ
μὴ φαίνεται τὸ ὄφελος τῶν ἐπιστημῶν. Αὐταὶ φέρουσι
τὸν νοῦν εἰς μίαν κρίσιν ὑγιᾶ, καὶ βαθύν· κατὰσταί-
νουσι τὰς δυνάμεις τοῦ νοὸς δραστικωτέρας· ἐρευνοῦσι τὸ
βάθος τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας, βλέπουσι τὴν διάθεσιν,
τὰ ὄργανα ἐξ ὧν κινεῖται, ἡ ἔνωσις ὁποῦ εἶναι μεταξὺ
αὐτῶν, καὶ ἡ ἀρχὴ δι' ἧς ἐνεργοῦσιν, ἡμερώνουσι καὶ
διορθώνουσι τὰ ἥθη, καὶ χρησιμεύουσιν εἰς τὴν τελειό-
τητα πασῶν τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων. Ἀν αὐταὶ κα-
ταγίνωνται εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως, εὐρίσκουσι φα-
νερῶς τὸ μεγαλεῖον τῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. Οἱ οὐρανοὶ
δὲν διηγοῦνται τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ εἰς ὅλην τὴν τὴν
μεγαλειότητα, πάρεξ εἰς τοὺς θεωρητὰς τῆς σταθερᾶς
καὶ διαμενουσῆς τάξεως, τῆς ἀπείρου ἐκτάσεως, καὶ τῆς
τακτικῆς κινήσεως. Ὁ αἰὼν, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνθοῦσιν αἱ
ἐπιστῆμαι, εἶναι αἰὼν φωτὸς, καὶ αἰὼν ὁποῦ γεννᾷ ἀν-
θρώπους ἀξιούς, ἐν παντὶ εἶδει.

Εἶναι ὅμως ἀληθινόν, πῶς ἡ τῶν ἐπιστημῶν πρό-
σοδος δύσκολός ἐστι, καὶ δὲν ἔχει τίποτε χαρίεν, ἀλ-
λ' ἡ ὑπομονή, καὶ ἡ προσοχή ὁποῦ μεταχειρισθῇ τινὰς
διὰ νὰ νικήσῃ τὰς πρώτας δυσκολίας, λαμβάνει ταχέως
τὴν ἀνταμοιβὴν τῆς ἀπὸ τὴν ἄκραν πληροφορίαν, καὶ
ἀπὸ τὸ μέγα κέρδος ὁποῦ εὐρίσκει. Ἐγὼ τὸ ἡξεύρω ἐμ-

πράκτως, καὶ ὁμολογῶ πῶς εἰς τὴν ἀρχὴν ἡσθάνομην ἀντιπαθείαν τινα πρὸς τὴν σπουδὴν· ἀκούσας τὰς φρονίμους συμβουλὰς ὅπου περὶ τούτου μοι ἔδωκαν, τὴν ἐνίκησα, καὶ τῶρα βλέπω, πῶς δὲν εἶναι πρᾶγμα ὅπου νὰ ἱσομετρῇ τὴν εὐχαρίστησιν, ὅπου προξενεῖ ἡ σπουδὴ.

Ὅλον τὸ φῶς, καὶ γινῶσις ὅπου προέρχεται ἀπὸ τὴν ἐπιστήμην, καὶ οἱ ἀτίμητοι θησαυροὶ ὅπου διὰ μέσου αὐτῆς εὐρίσκονται, ἤθελεν ἀπολέτωσι μέρος τῆς τιμῆς των, μάλιστα ἤθελε καταντήσωσιν εἰς κατάχρησιν, ἂν ὁ Θεὸς νόμος δὲν ἦτον ὁ δεσμὸς, καὶ βάσις πάσης ἐπιστήμης, καὶ Θεμέλιον τῆς κοινότητος. Ὁ Σολομών, περὶ τοῦ ὁποίου ὠμίλησα, τόσον ἀξιολίμητος διὰ τὴν ἀγγινοϊάν του, λέγει· «Ὁ Θεὸς, καὶ τῆς σοφίας ὁδηγός» ἐστὶ, καὶ τῶν σοφῶν διορθωτής. Ἐν γὰρ χειρὶ αὐτοῦ, »καὶ ἡμεῖς, καὶ οἱ λόγοι ἡμῶν, πᾶσα τε φρόνησις καὶ »ἐργασιῶν ἐπιστήμη.» Ἐτι ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν σοφίαν Ἰησοῦ υἱοῦ Σειράχ, ὅτι «Ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἄνω »τῶν Οὐρανῶν, ἐστὶν ἡ πηγὴ τῆς ἀληθείας, καὶ ἡ ἀ- »πάγουσα ὁδὸς, αἰώνια ἐντολαί.» Διὰ τοῦτο πᾶς τις ἐξ ἡμῶν πρέπει νὰ λάβῃ τὸν Θεῖον νόμον διὰ πρώτην ἐπιστήμην, ἵνα γνωρίσῃ καλλιώτερον τὸ θέλημα τοῦ πλάσαντος ἡμᾶς, καὶ νὰ γυμνάζεται τὰς Χριστιανικὰς ἀρετάς. Φαίνονται λοιπὸν αἱ ἐπιστῆμαι θεμελιωμέναι ἐπάνω εἰς αὐτὴν τὴν βάσιν δι' ὅλην τους τὴν ὠραιότη- »τα, διατὶ ἀκριβῶς χρησιμεύουσιν εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ εὐδαιμονίαν πάντων· καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σοῦ φανερώσω πόσην χαρὰν δοκιμάζω, ἔχων ἕνα ἀρχιτέκτονα ὡς ἐσέ, διὰ νὰ βάλλω τὰ θεμέλια εἰς τὴν καρδίαν μου, καὶ δὲν θέλει λείψω νὰ προσφέρω πάντοτε τὰς δεήσεις πρὸς Θεόν, τὸν δοτῆρα πάντων τῶν ἀγαθῶν, διὰ νὰ λάβω αὐτὸν τὸν καρπὸν τῶν κόπων σου. Δίδαξόν με Κύριε δ- δόν σου, καὶ πορεύσομαι κατὰ τὴν ἀλήθειάν σου.

Εἶναι ἐπιθυμητὸν, εἰς τὴν ἀνατροφὴν τῶν Ῥώσων νὰ μὴν ἀλησμονήσωσι, πόσον ἀναγκαῖον διὰ τὴν εὐτυχὴ κατάστασιν τῶν μελῶν ὅπου συνθέτουσι, τοῦτο τὸ μέ-

γα βασιλείον, ὅτι ἡ σπουδὴ ἡ θεμελιώδης τῆς Ὄρθο-
δόξου ἡμῶν Πίστεως νὰ προηγῇται τῶν ἐπιστημῶν,
τοῦτο τὸ μέσον εἶναι τὸ ἰσχυρώτερον, νὰ συστήσῃ κα-
λὸς πολίτας, καὶ ἀξιόους υἱοὺς τῆς πατρίδος. Φωτισμέ-
νοι ἀπὸ τὰς ἐπιστήμας δὲν θέλει πέσωσιν εἰς τὰ ἐλατ-
τώματα τῆς ἀμαθείας, θέλει ἐφεύρωσιν ἀναριθμήτους
ὁδοὺς ὅπου φέρουσιν εἰς τὴν εὐδαιμονίαν· στερεωμένοι
εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, θέλει ἀποδιώξωσιν ἀπὸ τὸν
ἑαυτὸν τοὺς πᾶσαν πονηρὰν γνώμην, καὶ θέλει ἐνδυνα-
μωθῶσιν ἀπὸ μίαν ἀκλόνητον σταθερότητα.

Ἀπὸ τὸ μέρος σου, εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαπλωθῇ ἡ γνῶ-
σις τῆς Θρησκείας εἰς τὴν Ῥωσσίαν μὲ τὴν σύνθεσιν
τῶν βιβλίων, τῶν ἀνηκόντων εἰς ἐξήγησιν, καὶ στε-
ρέωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου, καὶ εἶμαι βέβαιος διὰ τὴν
ἐπιμέλειάν σου εἰς τοιοῦτον εἶδος ἐργασίας εὐαρέστου
πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ νὰ δοθῇς περισσότερον εἰς τὸ ὄφε-
λος τῆς κοινότητος, ἔχεις αἰτίας εἰς πολλὰ μέρη τῆς
ἁγίας Γραφῆς, ὅπου ἀναφέρονται μὲ τόσους ἐπαίνους,
ὅσοι ἐκοπίασαν νὰ εὐρυχωρήνωσι τὴν θρησκείαν, καὶ δι-
δασκαλίαν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας. Ἡμεῖς ἀναγινώσκομεν,
πῶς τοιοῦτοι μεγάλοι ἄνδρες, «Θέλει εἶναι αἰωνίως, καὶ
» ἡ δόξα τους δὲν θέλει ποτὲ ἀφανισθῇ.» Πόσον ἔπαι-
νον ἡ Γραφὴ δὲν ἀποδίδει πρὸς τὸν ἱερέα Ὀνίαν διὰ τὸν
ἐνθερμόν του ζῆλον εἰς στερέωσιν τοῦ Θεοῦ λόγου; Αὐτὴ
λέγει περὶ αὐτοῦ, πῶς εἶναι, «Ὡς ὁ ἥλιος, ὅπου λάμ-
» πει ἐπάνω εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς τὸ
» τόξον εἰς τὸν Οὐρανόν, ὅπου λάμπει ἐπάνω εἰς τὰ
» νέφη τῆς δόξης».

Ἐσο βέβαιος πῶς ὅσον περισσότερον κοπιᾷς διὰ τὴν
σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, τόσον περισσότερον αὐξάνει ἡ εὐ-
χαρίστησίς μου, καὶ τοῦτο αὐξάνει τὴν καλὴν ὑπόληψιν
ὅπου ἔχω περὶ σοῦ.

Τῇ κ'. Νοεμβρίου αἴξδ'.

(ὑπογεγραμμένος) ΠΑΥΛΟΣ.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ

Κ. ΤΥΠΑΛΔΟΥ.

(Σημ. α.) Μία σημείωσις ὡς αὕτη δὲν συγχωρεῖ νὰ δια-
λάβῃ τις πλατύτερον περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς, Ἀποστολικῆς
καὶ Πατρικῆς συνθηρίας τῆς γονυκλισίας· πότε δηλ. καὶ ἀπὸ
ποίους κατηργήθη τὸ κανονικὸν τοῦτο ἔθιμον. Ὅποιοι ἀ-
γαπᾷ νὰ μάθῃ περιεργότερον τὰ περὶ τούτου, ἅς ἀναγνώ-
σῃ τὰ λεγόμενα εἰς τὸν κ', Καν. τῆς α, Συνόδ. καὶ τὰ εἰς
τὸν υἱ, τῆς ε', παρὰ τῷ Πηδάλιῳ· βιβλίον ὅσον ἀναγ-
καῖον διὰ τοὺς Ἐκκλησιαστικούς, ἄλλο τόσον σπάνιον, καὶ
περὶ τοῦ ὁποίου σημειοῦμεν ὡς ἐν παρόδῳ, ὅτι εὐχρῆς ἔρ-
γον νὰ ξαναεκδοθῇ, πλὴν ὅχι ὡς εἶναι, ἀλλὰ καθαρισμέ-
νον ἀπὸ τὰς μωρολογίας τοῦ εἰς τὸν τύπον ἐπιστήσαν-
τος, ὅστις ἐτόλμησε νὰ βάλῃ χεῖρα ἐρῶςυλον εἰς ξένον
κόπον, καθὼς παραπονούμενος λέγει τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ
μακαρίτης Νικόδημος, ὁ τῆς βίβλου πατήρ. (*)

(Σημ. β.) Ἀξιόλογα τὰ περὶ τῶν Κανονικῶν βιβλίων
τῆς ἁγίας Γραφῆς εἶναι τὰ σημειούμενα εἰς τὴν ἀνω-
τέρῳ (Σημ. α.) μνημονευθεῖσαν βιβλίον, Πηδάλιον ἐπιλεγο-
μένην, σελ. 70. σημ. 2. ὅπου καὶ βλ. καὶ τῶν ὁποίων τὰ
περισσότερα ἐρανίσθησαν, ὡς ὑποσημειοῖ ὁ Νικόδημος, ἀπὸ
τὸ ἀνέκδοτον θεολογικὸν τοῦ ἀοιδίου Εὐγενίου. Εἴθε! νὰ
ἄφινέ ποτε καὶ τοῦτο ὡς εὕρισκετο συντεταγμένον ἀπὸ τὸν
χάλαμον τοῦ Εὐγενίου ὁ καλὸς Ἀθανάσιος ὁ Πάριος, καὶ
ὅχι, ἐπειδὴ δὲν τὸ ἐνόει, τοῦλάχιστον οὕτω λέγει ὁ ἴδιος,
νὰ τὸ χαλάσῃ, μεταμορφώσας αὐτὸ εἰς τὴν κακοχώνευ-
τον θεολογικὴν Ἐπιτομὴν του. Περὶ τῶν Κανον. βιβλ. τῆς
ἀγ. Γραφ. βλ. προσέτι καὶ, Ταμείον Ὁρθοδοξίας τοῦ σο-
φοῦ Καμπανίας Ἐπισκόπου, Κεφ. 66. σελ. 143.

(Σημ. γ.) Ἄν ἡ ἀναγινωσκόμενη τοῦ Δανιὴλ προφητικῆ
βίβλος ᾖ τῶν ὁ. μετάφρασις, ἡ τοῦ Θεοδοτίωνος, πολ-

(*) Τὸ Πηδάλιον ἐξέδωκα καὶ γὰρ τὸ τρίτον εἰς τὸ τυπογραφεῖόν μου
τῷ 1864, κεκαθαρμένον κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἁγίας
Ἐκκλησίας, οὕτω δὲ πᾶς τις ἔχων ἑνὰ χεῖρα τὸ κανονικὸν τοῦτο βι-
βλίον δύναται ἐλευθέρως νὰ τὸ ἀναγινώσκῃ. Ὁ ἐκδότης Σ. Χ. Παφτάνης.

λοὶ πολλὰ λέγουσι, λαβόντες τὰς ἀφορμὰς ἀπὸ τὸν θεῖον Ἰερώνυμον. Ὅστις ἐπιθυμεῖ νὰ γνωρίσῃ ἀκριβῶς τὴν ὑπόθεσιν, ἃς ἀναγνώσῃ τὴν περὶ τούτου κριτικὴν σημείωσιν τοῦ σοφοῦ, καὶ Ἰσαποστόλου Ἱεράρχου, Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκη, εἰς τὴν ἀνωνύμως ὑπ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μεταφρασθεῖσαν Ἀνασκευὴν τῆς τελευταῖον διερμηνευθεῖσης (κακῶς βέβαια καὶ ἀκρίτως) Διαθήκης· σημ. 403. σελ. 657.

(Σημ. δ'.) Ὁ Συγγραφεὺς μας διὰ τὸ σύντομον παρατρέχει τὴν περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καινοτομίαν τῶν Λατίνων, ἀλλ' ὁ βουλόμενος νὰ καταλάβῃ τὸ ἄδικον τῶν καινοτόμων παπιστῶν, ἃς λάβῃ ἀνὰ χεῖρας τὸ φιλόσοφον βιβλιάριον τοῦ ἀθανάτου Ἡλιοῦ Μηνιάτου τοῦ συμπατριώτου μου, Πέτρα Σκανδάλου ἐπιγραφόμενον· ἃς ἀναγνώσῃ προσέτι καὶ τὰ παρὰ τοῦ φιλορθοδόξου Ἀδάμ Ζοιρνικαδίου περὶ τῆς ὑποθέσεως γραφόμενα, καὶ ἐκ τούτων θέλει μάθῃ, ὅτι καὶ Εὐαγγέλιον, καὶ Σύνοδοι, καὶ Πατέρες τόσοι Ἀνατολικοὶ καθὼς καὶ Δυτικοί, κατακρίνουσι τὸ βλάσφημον τῶν νεωτέρων Λατίνων δόγμα. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ σημερινοὶ φρόνιμοι Λατῖνοι ἀμνηχανοῦν εἰς τὸ πρᾶγμα, καὶ μένοντες ἀναπολόγητοι, ἀγανακτοῦν κατὰ τῆς φιλοκαινοτόμου παπικῆς ἐκκλησίας των· τόσοι ὑπερισχύει ἡ ἀλήθεια! οὔτε ἄλλοι τολμοῦν ἀναισχύντως, ἰσχυρογνῶμονως, καὶ μὲ κακίας ἐπίγνωσιν, νὰ ὑπερασπίζωνται τὸ, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ὀλέθριον δόγμα, δόγμα ἀναιρετικὸν τῆς καθαρᾶς καὶ ἀδόλου Χριστιανικῆς θεολογίας, εἰ μὴ οἱ παράσιτοι τῆς ἐν Ῥώμῃ βαβυλωνικῆς αὐλῆς, ὅποιοι ἐστάθησαν καὶ εἶναι οἱ ἀποστάται ἐκεῖνοι Γραικοὶ Λατινόφρονες, (ὅν Γραικοὶ πρέπει πλέον νὰ ὀνομάζωνται οἱ τοιοῦτοι) τὰ καθάρματα βέβαια τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας, οἱ σκληροὶ καὶ ἀπάνθρωποι Δομινικάνοι, οἱ βρωμεροὶ καὶ βορβορώδεις Καπουκκῖνοι, οἱ ἀντίθεοι, ἢ διὰ νὰ εἴπω καλῆτερα, ἄθεοι τῷ ὄντι Ἰησοῦται, κ.τ.λ. κ.τ.λ. Ἀλλ' ἐπιπέσοι ὁ πόνος αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν! Ἡμεῖς ἐλεοῦντες τὴν τύφλωσιν τοῦ νοός των, παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν τῆς εἰρήνης νὰ νεύσῃ εἰς τὰς καρδίας των τὴν ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας, καὶ οὕτω νὰ γίνῃ μία ποίμνη, εἰς πειρὴν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

(Σημ. ε'.) Περὶ ἀναγνώσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τὴν

ὅποιαν ἀντιχριστιανικῶς καὶ σκληρῶς ἐμποδίζουσιν οἱ Ποντιφίκοι εἰς τοὺς ὁπαδούς των, παρακαλῶ τὸν φιλόθεον ἀναγνώστην νὰ ἀναγνώσῃ ἐπιμελῶς τὴν ὁμιλίαν τοῦ ἀειμνήστου Ἀρχιερέως Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκῃ ἐπιγραφομένην περὶ τῆς ὠφελείας τῆς προξενουμένης ἐκ τῆς τῶν Θείων Γραφῶν μελέτης. Κυριακοδρ. τῶν ἐπιστολ. τόμ. 6'. σελ. 526. καὶ Ἐγχειρίδ. Νικοδ. σελ. 218. καὶ Ταμ. Ὁρθοδοξ. Κεφ. μῆ. σελ. 109. Ἀντίς εἰς ταῦτα νὰ προσθέσω καὶ ἐγὼ ὀλίγα τινά, παραπέμπω τὸν εὐσεβῆ διδάσκαλον καὶ μαθητὴν νὰ ἀκούσῃ μᾶλλον τι γράφει περὶ τούτου ὁ ζωηρὸς τοῦ Εὐγενίου κάλαμος εἰς ἓν τῶν ἱστορικῶν, καὶ κριτικῶν του σημειωμάτων σελ. 197. εἰς τὴν ἀπὸ τοῦ Γαλλικοῦ ἀνώνυμον μετάφρασίν του τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Κριτικοῦ Δοκιμίου περὶ τῶν διχονοιῶν τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας, τυπωθεῖσαν χωρὶς ὄνομα τόπου, ἐν ἔτει 1768· καὶ τῶν ὁποίων καλῆτερα, ἢ περισσότερα δὲν ἠθέλῃ τις ἐπιθυμήσῃ.

(Σημ. 5'.) Ὅτι φλυαρία καὶ μῦθος τὸ Καθαρτήριον πῦρ τῶν παπιστῶν· ὁμιλίαν ἐξαίρετον ἔχει ὁ Θεοτόκης εἰς τὸ Κυριακοδρ. τῶν ἐπιστ. τόμ. α. σελ. 227. βλ. καὶ Πέτραν Σκανδάλου τοῦ Ἱεροκήρυκος Μηνιάτου. βλ. καὶ Στυλιανοῦ Βλασοπούλου *Difesa della Chiesa Greca* ὅστις τέλος πάντων ἀγαπᾷ νὰ γελάσῃ ὡς ἀναγνώσῃ τὰ περὶ τούτου Διηγήματα καὶ αὐτῶν τῶν Λατίνων. Ἡ ἀντίθεος ὑπόκρισις βέβαια δὲν ἠμπορεῖ νὰ εὕρῃ τρόπον καλῆτερον διὰ νὰ γεμίσῃ ἀπὸ χρήματα τὰς χεῖρας τῶν Φρατέρων. Νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς ἔφριξε διὰ τὸ ἀγχίνουιν τούτων, καὶ, δὲν ἠξεύρω τί νὰ εἴπω, νὰ ἐλυπηθῇ ἢ νὰ ἐχάρῃ πῶς τὸν ὑπερέβησαν κατὰ τὸ ἐφευρετικὸν τοῦ νοῦς, καὶ κατὰ τὰς μηχανάς, τὰς ὁποίας ἔμαθαν νὰ στήνουν εἰς τὴν δεισιδαιμονίαν καὶ εἰς τὴν μωρίαν τῶν ἀνοήτων. Ὁ Θεὸς νὰ τοὺς τὸ πληρώσῃ!

(Σημ. 6'.) Εἰς μάτην πάσχουν οἱ Ποντιφίκοι νὰ ἐφαρμόσουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν των τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας. Ὅλίγα γράμματα νὰ ἠξεύρῃ τις διὰ νὰ ἀναγνώσῃ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, βλέπει ὅτι τὰ πράγματα τοὺς ψεύδουν. Καὶ πῶς, διὰ τὸν Θεόν! ἠμπορεῖ νὰ λέγεται Καθολικὴ ἡ Ἐκκλησία των, ἢ ὁποία

ἄλλην πίστιν εἶχεν εἰς τοὺς ἀρχαίους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ἄλλην ἔχει τώρα; πῶς μία, κτλ. κτλ. ἐν ᾧ ἥλλαξε τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως; ἐν ᾧ εἶναι σχισμένη ἀπὸ τὴν ἀληθινὴν Κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας τὸν Χριστὸν, καὶ Κεφαλὴν τῆς πιστεύει ἄνθρωπον φθαρτὸν, καὶ ὑποκείμενον εἰς ἁμαρτίαν, καὶ τὸν ὁποῖον καταθρασύνεται νὰ ἐνομάζῃ Ἐπίτροπον τοῦ Χριστοῦ, ἀνώτερον τῶν Συνόδων *Vice-Dio in terra*, κ.λ. κ.λ.; Καὶ εἶναι θαυμαστὸν λοιπὸν, ἐὰν, μετὰ τοιαῦτα ἀντιχριστιανικὰ φρονήματα, οἱ Παπαι φαντάζονται Μοναρχίαν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας; ἀφ' οὗ διὰ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμποροῦν νὰ κάμουν *omnia supra jus, et contra jus*; ὅτι *Papa est omnia et super omnia*; ὅτι *Papa et Christus faciunt unum concistorium*; ὅτι *Papa potest mutare quadrata rotundis* κ.λ. κ.λ.; ὁποῖος θέλει τώρα ἂς ἐξάγῃ ἐκ τούτου τὴν αἰρεθόρον *inquisizione*, τὰς *indulgencias*, τὰ *altari privilegiati* κ.τ.λ. κ.τ.λ. βλ. καὶ Βλασοπ. *Difesa della Chiesa Greca* § VIII σελ. 34—36.

(Σημ. ἡ.) Δὲν ἐπιμένω νὰ θεωρήσω τὰ περὶ Πάπα, εἶναι τόσον γνωστὰ καὶ γελοῖα τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς Παποπαρασίτους, καὶ Παποκόλακας, καὶ Παπολάτρας, περὶ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ τούτου Τραγελάφου, ὥστε ἤθελε κινήσουν εἰς γέλωτα καὶ αὐτὸν τὸν Δημόκριτον· οὐαὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν ἐμελλε νὰ λέγῃ ἀλάνθαστον ἀρχηγὸν καὶ Κεφαλὴν τῆς ἑνα Γρηγόριον ζ'. ἑνα Βονιφάτιον ἡ. ἑνα Ἀλέξανδρον ς'. ἑνα Ἰούλιον β'. κ.τ.λ. Καὶ ποῦ Κωμωδίαί! χάρις εἰς τὴν ἀληθινὴν Φιλοσοφίαν! βλ. Δοκίμ. τῶν Διχον. τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας καὶ τὴν ἀνωνύμως ἐκ τοῦ Λατινικοῦ μεταφρασθεῖσαν Ἐπιστολ. τῶν τριῶν Ἐπισκόπων, βιβλίариον κατὰ πάντα λόγον ἀξιοσύστατον, διὰ τὰ εἰς αὐτὸ ἀνακαλυπτόμενα αἵσχη τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τὸ ὁποῖον ὁμολογοῦμεν ὅχι μικρὰν τὴν χάριν εἰς τὸν σοφὸν Μεταφραστήν· του. (Πάντα νὰ ζῇ!)

(Σημ. θ'.) Δὲν ἠξεύρω τί κακὸν ἔκαμε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς καινοτόμους τινὰς χριστιανοὺς, καὶ τὸ πολεμοῦν τόσον! ἐξ ἐνὸς μέρους καυχῶνται ὅτι ἐπιστηρίζουν τὰ δόγματά των εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ποῖος ποτὲ τῶν Αἰρετικῶν δὲν εἶπε

πάντοτε τὸ αὐτό; καὶ ἐκ τοῦ ἑτέρου καταργοῦν τὸ Εὐαγγέλιον στρεβλόνοντες αὐτὸ, καὶ διερμηνεύοντές το κατὰ τὴν πεπλανημένην τους φαντασίαν, καὶ ὅχι ὡς τὸ ἐκήρυξεν ὁ Χριστὸς, τὸ παρέδωκαν εἰ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου, τὸ ἐδέχθη ἡ Ἐκκλησία, καὶ τὸ ἐπεκύρυσεν ἡ σύμπνοια τῆς Ἱερᾶς Ἀρχαιότητος, καὶ τῆς ὁποίας εἰς μάτην οἱ νέοι οὗτοι Ἀπόστολοι κομπάζουν ὅτι εἶναι ἀκριβεῖς ὁπαδοί. Ὁ λόγος μᾶς φέρει εἰς τὸ περὶ Θείας εὐχαριστίας κεφάλαιον. Τοὺς σκανδαλίζει ἡ λέξις Μετουσίωσις, τὴν λέγουν νέαν, βάρβαρον, ἄγνωστον εἰς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ εἰς τοὺς Πατέρας τῆς Ἐκκλησίας· ἔστω· ἀλλὰ διατί δὲν δέχονται καὶ τὴν ἄλλην τὴν ἀρχαίαν, τὴν ὀρθόδοξον, καὶ εἰς τοὺς Πατέρας γνωστήν, ὁποία δηλαδὴ εἶναι ἡ Μεταβολή, Μεταβρύθμησης, Μεταστοιχειώσεις; Ναί, λέγουν, ἀλλὰ καὶ αὗται λέγονται καταχρηστικῶς—βλέπετε λοιπὸν, δὲν εἶναι ὁ σκοπὸς τῆς λέξεως, ἀλλὰ ὁ σκοπὸς τοῦ δόγματος, καὶ τί τάχα, δὲν λαλεῖ φανερά ὁ Χριστὸς, ὅταν λέγῃ, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου;—Ἀλλ' ἐδῶ, λέγουσιν, τὸ ἐστὶ λέγεται ἀντὶ τοῦ δηλοῦ, καθὼς φέρ' εἰπεῖν καὶ εἰς τὸ· ἐγὼ εἰμὶ ἡ θύρα τῶν προβάτων, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς ἁγίας Γραφῆς, Παλαιᾶς καὶ Νέας.—Ἀλλὰ διατί, πρὸς Θεοῦ ὧ ἄνθρωποι, δὲν ἀναγινώσκετε τὰ μετὰ ταῦτα λεγόμενα, διὰ νὰ ἰδῆτε, ὅτι ὅπου κατ' Ἑβραϊκὸν ἰδιωτισμὸν τὸ εἰμὶ ἐκλαμβάνεται ἀντὶ τοῦ δηλοῦ, τότε ὡς τοιοῦτον ἐπεξηγεῖται ἀπὸ ἑκαστον θεόπνευστον Συγγραφέα, πότε μὲν λέγοντα, ταύτην τὴν παροιμίαν εἶπεν αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· πότε δὲ, ὅτι τοῦτο ἐξηγεῖ ὅρασιν, καὶ ἐνύπνιον, καὶ παραβολήν· πότε, ἅτινα ἐστὶν ἀλληγορούμενα· ἐν ᾧ εἰς τὸ, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, δὲν φαίνεται, ὅτι ὁ Κύριος νὰ τὸ εἶπεν οὔτε ὡς παροιμίαν, οὔτε ὡς ἀλληγορίαν, οὔτε ὡς παραβολήν. Ὅχι· λοιπὸν πάντοτε τὸ ἐστὶ ἢ μπορεῖ νὰ ἐκλαμβάνηται ἀντὶ τοῦ δηλοῦ. Καὶ ποῖος ἢ μπορεῖ νὰ ἐκλάβῃ τὸ εἰμὶ ἀντὶ τοῦ δηλοῦ, σημαίνω, παρασταίνω, εἰς τὴν φράσιν φερ' εἰπεῖν ἐκείνην τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὅπου ὁ ἴδιος Θεὸς λέγει, Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὢν; ἀπαγε! Καὶ ἔπειτα σὲ ἐρωτῶ, ὦ Καλθίνε, δὲν λέγεις καὶ σὺ Μυστήριον τὸ τοιοῦτον;—Ναί—Καὶ ποῖος ὁ ὅρισμός τοῦ Μυ-

στηρίου;—ἄλλο τὸ βλεπόμενον, καὶ ἄλλο τὸ πιστευόμενον.—Καὶ πῶς λοιπὸν ὕστερον τολμᾷς, καὶ καταθρασύνεσαι τόσον, ὥστε νὰ ζητῇς εἰς τὰ Μυστήρια πληροφορίαν τῶν αἰσθήσεων; παράδοξος Λογική! Ἐγὼ δὲν ἤξεύρω πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω, ἀφ' οὗ διὰ νὰ ἀποδείξῃς τάχα τὸ κακὸν σου φρόνημα, καὶ μὴ δυνάμενος ἀλλέως, οὔτε ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, οὔτε ἀπὸ τὴν Ἀρχαιότητα, καταφεύγεις εἰς φλυαρίας, καὶ σκώμματα, καὶ ἀστεισμούς, καὶ παίζεις ἐν οὗ παικτοῖς, κωμῳδῶν τὰ φρικτὰ, καὶ ὅλως Θεῖα τοῦ Χριστιανισμοῦ Μυστήρια! Ἀμφιβάλλω ἂν ὁ τοιοῦτος ἡμπορῇ νὰ ὀνομάζεται οὔτε κἄν. . . . Ἰλεῶς σοι ὁ Θεός! οὕτως σὲ διδάσκει τὸ Εὐαγγέλιον; οὕτως ἡ ὀρθὴ Φιλοσοφία; οὕτως ἡ ἐξ Ἀποκαλύψεως πίστις; καὶ δὲν ἤξευρεῖς ὅτι ἡ Ἀποκάλυψις δίδεται εἰς ὅσους ἔχουσιν ὄμματα Πίστεως, διὰ νὰ ἰδοῦν τὸ ἀποκαλυφθὲν μὲ τὸ νὰ τὸ πιστεύσουν, ὅχι κατανοοῦντες καθαρῶς τὸν τρόπον τοῦ τελουμένου, ἀλλ' ὁμολογοῦντες εἰλικρινῶς τὸ τελούμενον; ὁ Ἀπόστολος Παῦλος σοῦ ἐμφράττει τὸ στόμα. Ἐξεύρω ὅτι ὁ ἀρνητὴς τοῦ φρικτοῦ Μυστηρίου πείθεται εἰς ἐκεῖνο ὅπου βλέπει μὲ τὰ ὄμματα, καὶ αἰσθάνεται μὲ τὴν γλῶσσαν· ἀπειθεῖ δὲ καὶ ἀντιτείνει εἰς ἐκεῖνο ὅπου εἶπεν ἡ αὐτοαλήθεια, καὶ ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους παρέλαβε, καὶ ἐδίδαξεν ἡ Ἐκκλησία. Βλέπει ἄρτον, νομίζει οἶνον, ἀλλ' ὁ Θεὸς Χρυσόστομος «Μὴ (λέγει) μὴ ὅτι ἄρτος ἐστὶν ἰδῆς, μηδ' ὅτι οἶνος ἐστὶ νομίσῃς.» οὐ γὰρ κ. τ. λ. (Λόγ. μά. περὶ Μεταν.) Φιμώθητι λοιπὸν τοῖς κεκονιαμένε! ἐπειδὴ τύπτειν σε μέλλει ὁ Θεὸς εἰς ἡμέραν Κρίσεως. Ἡ ὀρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία δικαίως, καὶ ὀρθῶς πιστεύουσα διὰ τὸν εἰπόντα «Λάβετε, φάγετε· τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμα μου· καὶ, πίνετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου,» τὴν εἰς τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὑπερφυσικὴν καὶ μυστηριώδη μεταβολὴν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἶνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· ἀποδοκιμάζει τὰ σοφίσματα τῶν νεωτεριστῶν. Τὸ δὲ πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ γίνεται, καὶ εἶναι, δὲν πολυπραγμονεῖ. «Καὶ νῦν ἐρωτᾷς πῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα Χριστοῦ, καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ αἷμα Χριστοῦ; καὶ γὰρ λέγω σοι, Πνεῦμα ἅγιον ἐπιφοιτᾷ, καὶ ταῦτα ποιεῖ ὑπὲρ λόγον καὶ ἔννοιαν. . . . Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι

ἀκοῦσαι ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου.» (Δαμασκ. περὶ ὁρθοδ. Πίστεως Κεφ. ιδ').

(Σημ. ι.) Ἀξιανάγνωστα εἶναι τὰ περὶ καταχρήσεως εἰκόνων λεγόμενα ἀπὸ τὸν Φιλόσοφον Ἀρχιερέα Καμπανίας Θεόφιλον εἰς τὴν παρ' αὐτοῦ συνταχθεῖσαν βίβλον, Ταμ. ὁρθοδοξ. ἐπιγραφομένην, ὅπου καὶ ἐλ. Καὶ κλαίοντες λοιπὸν τὴν συμφορὰν, καὶ ἐπευχόμεθα τὴν διόρθωσιν ὅπου τυχὸν ἤθελεν ὑπάρχει τοιαύτη κατάχρησις. Δὲν εἶναι ὅμως ὀλιγώτερον μανιώδεις νέοι τινὲς εἰκονομάχοι χριστιανοί, καὶ τῶν ὁποίων ἡ ὁρμὴ ἐξεκαύθη κατὰ τῶν διατυπωμάτων τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τῆς πανάγνου Μητρὸς αὐτοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων αὐτοῦ θεραπόντων, καὶ κατὰ τῶν ἱερῶν ἐτι λειψάνων, ὅσον ἀκρατῶς καὶ ἀλόγως, τόσον δυσσεβῶς καὶ παρανόμως. Κατ' οὐδὲν εὐλογώτεροι καὶ μετριώτεροι δὲν ἐφάνησαν οἱ νέοι οὗτοι εἰκονοκλάσται ἀπὸ τοὺς παλαιούς. Δὲν ἤθελαν ποτὲ τολμήσουν τόσην ὕβριν εἰς τὰς εἰκόνας τῶν ἐπὶ γῆς Βασιλέων καὶ περιφήμων Ἀνδρῶν, ὅσον ἐξύβρισαν εἰς τὸν χαρακτῆρα τοῦ Βασιλέως τῶν πάντων, καὶ τῶν ἐν Οὐρανοῖς Ἡρώων, χωρὶς νὰ συλλογισθοῦν ποτὲ, τίνας ἢ εἰκῶν καὶ ἡ ἐπιγραφή αὕτη. Ἡ-ξεύρω ὅτι παρανομάζουσι τὴν ἀσέβειαν ζῆλον, καὶ ζηλοῦσι τάχα ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, προβάλλοντες ὅτι οἱ τιμῶντες τὰς εἰκόνας προσκυνοῦσι τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα· ὁθεν τοὺς λέγουσιν εἰκονολάτρας· μὰ νοοῦσιν ἄρα τί λέγουσι; Πᾶσα προσκυνήσις εἶναι ἡ αὕτη; Πᾶσα τιμὴ εἶναι ἰσοδύναμος; δὲν εἶναι σέβας εἰς τὴν γῆν ἐπάνω, παρὰ μόνον τὸ τῆς λατρείας; καὶ ἐλάτρευαν λοιπὸν τὸν λίθον οἱ μαθηταὶ τῆς ἀναστάσεως, ὅταν ἐσέβοντο τὸν τοῦ Κυρίου τάφον; ἐλάτρευον τὸ λινὸν ὕφασμα οἱ πρῶτοι χριστιανοί, ὅταν ἐτίμων καὶ ἡσπάζοντο τῶν Ἀποστόλου τὰ Σουδάρια καὶ τὰ Σιμικίνθια; ἐλάτρευεν ἄνωθεν ἡ Ἐκκλησία τὸ ξύλον, ἢ τὸν σίδηρον, ὅταν εὐλαδῶς προσεκύνει τὴν λόγχην καὶ τὸν Σταυρὸν, τὰ ὄργανα τῶν Σωτηρίων παθῶν; Αὐτὸ τοῦτο πάντοτε ἐγνωρίσθη τῶν κακοφρόνων τὸ ἰδίωμα, τὸ νὰ διαβάλλωσι τοὺς πιστοὺς μὴ ὁμολογοῦντες ἐκεῖνο εἰλικρινῶς, τὸ ὅποῖον οὗτοι φρονοῦσιν, ἀλλὰ προσπλάττοντες αὐτοῖς ψευδῶς καὶ συκοφαντικῶς ἐκεῖνο, τὸ ὅποῖον οὔτε στοχάζονται, οὔτε δέχονται. Πλὴν ἡ διαβολὴ γίνεται σα-

φῆς μὲ δύο λόγια· οἱ σεβόμενοι τὰς Εἰκόνας ἀρνοῦνται ὅτι εἶναι εἰκονολάτραι (καὶ ἡ λατρεία εἶναι τῆς ψυχῆς)· ἄς ἀρνηθῶν ὅτι εἶναι εἰκονοκλάσται, καὶ οἱ ταύτας ἀτιμάζοντες καὶ ὑβρίζοντες. Τὸ μέσον κρατεῖ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τὰς Εἰκόνας τιμῶσα, καὶ εἰς τοῦτο μένει ἡ εὐθύτης τῆς τῶν Εἰκόνων σεβαστικῆς καὶ σχετικῆς προσκυνήσεως· (βλ. τὰ αὐτὰ εἰς τὸ Δοκίμ. τὸ περὶ Διχονοίων τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας· σημ. ἀ. σελ. 159. καὶ Συμ. Θεσσαλον. Μέρ. Α'. Κεφ. ἡ. καὶ ὀρθοδόξ. Ὁμολογ. τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας).

(ἀ.) Ὁρίζεται λοιπὸν ἡ Κατήχησις, σύντομος Διδασκαλία τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ μέρη τῆς Πίστεως εἶναι δύο, Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικόν, τὸ μὲν περὶ τῶν Δογμάτων διαλαμβάνον, τὸ δὲ περὶ τῶν Ἐντολῶν· καὶ τὸ μὲν σκοπὸν ἔχει νὰ ἐμφυτεύσῃ εἰς τὰς καρδίας τῶν κατηχουμένων τὴν μεγάλην Ἀρετὴν τῆς Πίστεως, τὸ δὲ, τὴν μεγάλην Ἀρετὴν τῆς Ἀγάπης· ἀπὸ δὲ τὴν Πίστιν καὶ τὴν Ἀγάπην γεννᾶται καὶ τρέφεται καὶ τρίτη μεγάλη Ἀρετὴ, ἡ Ἐλπίς, ἣτις θεμελιώνεται μάλιστα εἰς τὴν Κυριακὴν Προσευχὴν διὰ τοῦτο ἤθελε συνάξωμεν ἐκ τῶν εἰρημένων καὶ ἄλλον ὀρισμὸν τῆς Κατηχήσεως, οὕτως· Κατήχησις εἶναι σύντομος Διδασκαλία περὶ τῶν τριῶν Ἀρετῶν, Πίστεως Ἀγάπης, καὶ Ἐλπίδος.

(β'.) Ἐκ τῶν εἰρημένων ὅμως οὐδὲν ἄλλο συνάγεται, εἰ μὴ ὅτι ἡ Ἐκκλησία, προνοοῦσα εἰς τὰς περιστάσεις, ἐξοικονόμει τὸν περὶ καιροῦ καὶ χρόνου τοῦ βαπτίσματος λόγον.

(γ') Ἰσὺν, ἐμνημόνευσε.

Ἐξ ἐσφαλμένης πληροφορίας ἔθεσα εἰς τὴν πρώτην σελίδα τῶν προλεγεμένων μου ἀποθανόντα τὸν νῦν ἐν τῇ αὐτοῦ πατρίδι Κεφαλληνίᾳ ζῶντα ἀόμματον Ἀρχιερέα Κύριον Κ. Τυπάλδον. Δημοσίᾳ ὅθεν ζητῶ τὴν συγγνώμην αὐτοῦ τε καὶ τοῦ κοινοῦ.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ.

*Περὶ τῆς φυσικῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἥτις μᾶς
ὁδηγεῖ πρὸς τὴν Εὐαγγελικὴν Πίστιν.*

	Σελ.
Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνθρωπίνου γνώσεως.	§. 1 1
Περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ	2—3 —
Περὶ οὐσίας Θεοῦ	4 4
Περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ Θεοῦ	5 —
Περὶ δημιουργίας	6 10
Περὶ πλάσεως ἀνθρώπου καὶ περὶ τοῦ κατ' εἰκόνα	7 13
Περὶ Προνοίας	8—9 16
Περὶ τῆς Θείας λατρείας	10—12 20
Περὶ μελλούσης ζωῆς	13 26
Περὶ διαφθορᾶς τοῦ ἀνθρώπου	14—15 28
Περὶ τῆς Θείας ὁργῆς κατὰ τοῦ ἀνθρώπου	16 32
Περὶ τοῦ χρέους, τὸ ὅποτον ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ ζητήσῃ μέσον καταλλαγῆς	17 33
Περὶ τῆς ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ εὕρῃ αὐτὸ τὸ μέσον.	18 34

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Περὶ τῆς Εὐαγγελικῆς πίστεως.

Περὶ Ἀποκαλύψεως	1 39
Περὶ τῆς ἁγίας Γραφῆς	2 40
Περὶ τῆς καθ' αὐτὸ ὕλης τῆς ἁγίας Γραφῆς	3 46
Περὶ Ἐκκλησίας	4 53
Περὶ τῶν τριῶν περιόδων τῆς Ἐκκλησίας	5 —
Περὶ τῶν διαφόρων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας	6 59
Περὶ τοῦ Συμβόλου τῆς πίστεως	7—8 63
Περὶ Πίστεως ἄρθρ. Α'.	9 68
Περὶ Τριάδος	10 72
Περὶ δημιουργίας	11 74
Περὶ προνοίας	12—14 76

Περὶ παραδόσεως τῶν προπατόρων	13	82
Περὶ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, καὶ ἀδυναμίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπ' αὐτὸ.	16—18	84
Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσε. τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ Ἄρθρ. Β', Γ',	19—20	88
Περὶ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ.	21	95
Περὶ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ Ἄρθρ. Δ'.	22—23	97
Περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Ἄρθρον Ε, ΣΤ',	24	104
Περὶ τῆς δευτέρας ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ Ἄρθρ. Ζ'.	25	105
Περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος Ἄρθρ. Η'.	26	109
Περὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων, καὶ περὶ Ἐκ- κλησίαις Ἄρθρον Θ',	27	112
Περὶ ἰδιοτήτων τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας	28	114
Περὶ κυβερνήσεως τῆς Ἐκκλησίας.	29	120
Περὶ μυστηρίων	30—31	127
Περὶ βαπτίσματος 1. Ἄρθρ. 1	32	127
Περὶ χρίσματος 2.	33	129
Περὶ εὐχαριστίας 3.	34—35	134
Περὶ ἐξομολογήσε. 4.	36	137
Περὶ ἱερωσύνης 5.	37	139
Περὶ γάμου 6.	38	141
Περὶ εὐχελαίου 7.	39	—
Περὶ παραδόσεων τῆς Ἐκκλ.	40	142
Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἄρθρ. ΙΑ',	41	143
Περὶ μελλούσης ζωῆς Ἄρθρ. ΙΒ',	42	147

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ.

Περὶ τοῦ Θεοῦ Νόμου.

Περὶ τῶν καλῶν ἐργῶν	1	152
Περὶ τοῦ Θεοῦ νόμου	2	153
Περὶ τῶν δέκα ἐντολῶν	3—4	154
Ἐντολὴ Α',—Ι',	5—14	163
Περὶ προσευχῆς	15	216
Περὶ τῆς Κυριακῆς προσευχῆς	16	219
Πραγματεία περὶ τοῦ Μελχισεδέκ προσφωνηθεῖσα τῇ Και- σαρικῇ αὐτοῦ ὑψηλότητι	227	
Ἀπόκρισις τῆς Αὐτοκρατ. Αὐτοῦ ὑψηλότητος πρὸς τὸν Συγγραφεὰ τῆς παρούσης πραγματείας.	235	
Ἐπισημειώσεις Κ. Τυπάλδου	239	

256

160

416

ως αν ην τετρα-
γωνη μετρον μετρον
αυτη η τετραγωνη
αυτη η τετραγωνη
αυτη η τετραγωνη

Z